

AMBRUS ZOLTÁN MUNKÁI

XV.

NAGYVÁROSI KÉPEK

TOLLRAJZOK

BUDAPEST MDCCCXIII
VIII, ÜLLŐI-ÚT 18. BZÁM.

REVAI TESTVÉREK
IRODALMI INTÉZET R-
T.

AZ ÖSSZES JOGOK FENTARTÁSÁVAL

A NAP nyomdavállalat nyomása, Budapest, VIII., Rökk Szilárd-utca 9.

LÓVERSENYEN

Mosolygó ég alatt, lombok árnyékában, szép aszszonyok közt járóik. Elnézem, a többiekkel együtt, hogyan itatja meg az istállószolga The Baron és Pocahontas szépunokáját, miután előbb gondosan megmosta a nemes állat orrát; elszemlélődöm rajta, mint pattan a nyeregbe a színes ruhába öltözött fityfirty jockey s hogyan jártatja meg a telivért a korai fűvön, amelyre kora pusztulás vár; s mialatt lesem a csöngetyűszót, amely a nagy tribünre hí; megmozdul bennem az ördög, az a rém, mely már régóta nem engedi, hogy öntudatlanul adjam át magam akármiféle gyönyörűségnek, megkopogtat belülről és ... így morfondálok magamban:

— Mit keresek én ezen a helyen? Miért hajszolom azt a szórakozást, melyet nem én nekem s nem a hozzám hasonlóknak fedezett föl a pihent ész? Miért keveredtem közéje ennek az uri népnek, melynek az életre nem az én életeim, melynek álmai nem az én álmaim, melynek örömei nem az én örömeim? Ha unalma, melankólia ja és fásultsága idegen és megérthetetlen előttem (meg a többi „májusi” előtt, akik mind nem ismerik a tétlen lét boszúálló érzéseit, spleen-jót, déboire-jait) mért jöttem részt venni örömeiből, mulatságából, izgalmaiból? Az a szenvedély, melyet a másféle életmód fejlesztett ki azokban, akik

o helyt itthon vannak, belőlem nem teljesen hiányzik-e? Nem mélységesen mindegy-e nekem, hogy *Masseur* vagy *Prado* jön be elsőnek? Nem úgy vagyok-e, mint az a derék paraszt, aki úgy találta., hogy minden verseny egyforma, mert mindegyikben: valamelyik ló előbb jön be, mint a másik. Nem lehetetlen-o előttem az a nagy stílú játék, mely érdeket ad a ló mindegyik ugrásának? Nem tartok-e még mindig a filozóf-paraszttal, aki azt vallotta, hogy a verejtékkel szerzett pénzt nem bízta az ember oktan állatra? Vagy nem nevetséges volna-e tíz forinért ugyanazokat az izgalmakat arrogálni, amelyeket az óriás koczkázat ad? Nem fotografus-tempó-e: utánozni a portlandi herczeg multságát kicsiben? . . . Eh, eredj vissza a dolgozó szobába; a robot a te fáradalmad és szórakozásod, a könyvek a te melankóliád és gyönyörűséged! . . .

De ugyanekkor egy impresszió, mely eddig csak szendergett bennem, amióta a liget nézőterét évszaktól-évszakra folytonosan rovom, fölbred odabenn és életjelet ad magáról. S ez az impresszió, melynek hirtelen nem tudnék nevet adni, megnyugtat és lecsillapít. Ilyenformán biztat:

— Ám lehet, hogy a multságod csak olyas, mint a kerítésre mászó gyereké, de azért ez az élvezet nem kevésbé reális. Meglehet, nem tudnád egy szOval.iiiigmondani: mi az, ami ide vonz (az impressziód nem egységes) de,azért a kellemetes érzés, mely maradni kész, ha composit is, nem kevésbé intenzív. Oh, könyvek rabja, mit tanakodol rajta: ide való vagy-e, mikor körülted minden friss és majdnem ismeretlen szenzációkkal mtölt el. mikor mindaz, ami környez, szokatlan, új és „vasárnapi” előtted, még a levegő is?!

Ó, mindenekfölött a levegő! Az áldott, a jóttevő,

a mocsoktalan, levegő. Három óra a szabadban annak, aki a levegőből csak a szűk sikátorok miazrnáit ismeri, aki, hogy „időt nyerjen”, bérkocsin, három szippan-tással telefüstölt bérkocsin jár robotból-robotba, mert nem elég jómódú, hogy gyalog járhasson; három órányi tavaszi szellő s enyhe napsugár annak, aki már beletörődött a természettel en lét nyomorúságába, hisz ez maga az öröm, a sátoros ünnep öröme! A dolgok mindennapi rendjében, az örök egyformaságban, alig jut eszünkbe, hogy a tanyánktól egy kőhajításnyira levegő van („relatív” és városszéli, levegő ugyan, de mégis csak levegő) s ha eszünkbe jut is, megijedünk a gondolatra, hogy mikor annyi a tenni való, mikor a huszonnégy óra oly picziny időnek tűnik fol. órákat áldozunk annak a fényűzésnek, hogy kiszellőztessük magunkat, s ez alatt folyton-folyvást tétlenül legyünk! *Ars longa, vita brevis*, s azért onnan vonjuk meg az időt, ahonnan lehet. S az a látszólagos érdek, mely kivont bennünket a lóversenyterre (üzleti sietséggel hajtatunk oda, hogy elveszítsünk egy pár forintot) ott tart a szabadban három órán át, az elfoglaltság érzetét kelti bennünk, s nem juttatja eszünkbe az időt, amely „pénz”. A májusi szellő kicsípi petyhüdt arcbőrünket, a már tüzelő nap enyvelése arczunkba hajtja az aluszékony vért, s bámulva látjuk, hogy amott, túlhan, a víztorony mögött, nem emelkedik kőfalak sora, rájövünk, hogy nincs szebb dolog a világon, mint a napfény, s fölfedezzük, hogy az ég kék!

S könyvekhez szokott, ügyetlen járású szemem új erőre kapva kalandoz el a nem ismert, kék messzeség felé. Eltűnődöm ezen a kék valóságon, melyet látnom se hagytak, melyre gondolni sem engedtek: „les contes bleus”, a könyvek dajkameséi. Szomorú ábrázatot mutathatok itt, mert mellettem csilingelő nevetés hal-

latszik, meg „szemérmetes leányzók boldog vihogása” — hogy a Porzó szavával éljek — s én persze a neve-tést, a könyvmolyok kezdődő üldözési mániájával, mindjárt magamra veszem. Pedig isten tudja, min mulatnak ott (bizonyosan valami olyanon, ami nekem arab nyelv) — mert, mikor mellettem elhaladnák, tiszta és hideg szemükből kiolvashatom az úri határozottságu eltökélést, hogy tekintetük nem fogja túllépni a „jockey club tagjainak fentartott hely”-et. Azokban a merész, feltűnő, tavaszi toalettekben vannak, amelyekben egy polgári nő lehetetlen volna, s amelyeknek az utánzatai oly számai másaik a szegény Phrynéken! Nincs ezekem a ruhákon egy garas ára szépség (nincs legalább az én szememnek, mely nem szíveiheti lányokon a selymet és az atlaszt), mégis nagy, és lehetőleg öreg vagyon kell hozzá, hogy megjelenhessek bennük valaki. De akármilyen vakmerőek is ezek a ruhák, annál kedvesebbek, annál szebbek ők maguk! Es milyen édesen tudják csiripelni azt a szegény magyar „r” bötüt!

Sully Prud'homme jut eszembe.

S'il n'était rien de bleui que le ciel et la mer,
De blond que les épis, de rose que les roses,
S'il n'était de beauté qu' aux insensibles choses,
Le plaisir d'admirer ne serait point amer.

Ah, nemcsak az ég kék, vannak kék szemek is! Nemcsak a kalász szőke, van szőke haj is! És nemcsak a, rózsa — olyan, amilyen, vannak rózsás arczok is! Hej, nemcsak az élettelen dolgok szépek! Es bizony, oh ifjú testvéreim Erasmusban, ha gyönyörködtök ezekben a szép kis teremtésekben, akiket Gyp szerint ötvenkét gombos pánczél védelmez, a gyönyörűségtek nem lesz minden keserűség nélkül!

Vagy tán éppen abban van a legfőbb varázsuk,

hogy — lehetetlenek?! Hogy messzire vannak, mint a kék ég maga?! Hogy ha egyiküket-másikat úgy láthatjátok is nagyratörő álmaitokban, mintha ruhájukon csak egyetlen gomb volna, mely elszakadhat — még akkor is megmarad az a tudatotok, hogy feleséget nem választhattok közülök?!... Meglehet. A megismerhetetlen vonzó ereje maga is megmérhetetlen. De ha a nyugtalanító érzésben, az izgalomban, melyet ez a tudat okoz, nem tudtok találni némi édességet is, nem érdemiitek meg, hogy Isten megáldott s megvert a „plaisir d'admirer ”-val.

*

... Csöngetnek. Az istállóval szemben, a kis jelző pónza czin-lapján kiperczegettik az induló lovak számaikat, s a versengő előkelőségek, Sphynx-arczú lovasaikkáil a hátukon, lépésben indulnak meg a pálya felé. Oda át már nagy a sürgés-forgás. A mázsáló a nagy jelzőkön is kirakatta azóta, a számokat, meg a jockey-k neveit s a vándorlás a pénztárak felé megkezdődött. A bookmakerek kalitkája körül kíváncsiak raja, s odabenn, a rácson belül, javában járja az „adsza-nesze”. A közeiben eszmecezerék a kurzusról. „Csak másfélszerest ád!” — „Okosabb volna az outsi-derre tenni.” — Túlhan, a második helyen, Örült tolongás a kis totalizátor körül. Ott lelkes hívei vannak egyik-másik jóképű jockey-nak. Próbagalopp — egy-egy villámlás a játékosok agyvelőin át, s mialatt a lovak szép lassan útra kelnek ama pont felé, ahonnan indulni fognak: emitt, az ember-ár adatban, nagy nyüzsgés-mozgás kerekedik, csoportok kanyarodnak „jobbra át”, a nagy pénztár tájára, pénzes kis gnómok száguldanak czimborától-czimborához, hol erre, hol arra, s a katona-banda mögött, mely túl a pályán, a

vasárnapi nép szomszédságában muzsikál, a Sátán hegedülni kezd.

Elbáméskodol ezen a forgatagom „Mily eszeveszett rumli!” — szitkozódol magadban. Könyveid megtanítottak rá, hogy a játék, bűn és ostobaság. Szinte látni véled, hogy minden játékost egy-egy Bertram vezet. Es egyszerre azon veszel észre másadat, hogy te is ott vagy, ahol a többiek. A láz elragadt rád is. Megtanulod, hogy nem kell szigorúnak lenned.

Es, végre is, bálba tévedsz?! Hátba ez a játék se rosszabb, mint az a többi más játék, amelynek komoly nevet adsz?! S mit tudod, hogy a primitív természeti működéseken kívül nem játék-e minden egyéb a világon? Honnan tudod, hogy nem pusztá játék-e: a vitatkozás az „én”-en és a „nem én”-en. az „idealizmus”-on és a „realizmus”-on, hogy nem játék: a komoly katonásdi, az anketésdi és az alkotmányosdi?! Tudja-e közülünk az, aki a legtöbbre viszi, hogy komoly dolgot mivolt halhatatlan munkáiban? Szegényes labdák vagyunk láthatatlan tündérek kezében; soha se tudjuk: nagy dolog-e, mikor egy impozánsát ugrunk?

Tréfán kívül, ez a gyerekes kockázata az anyagi jónak, amit játéknak nevezünk, csak a regényekben és a színdarabokban aljasítja el az embereket. Igazában agy szokott lenni, hogy akik a nagy veszteségek idejében aljasságokat követnek el, azok máj.' előbb is aljasok voltak, csak alkalmuk nem volt képességeik kifejtésére. Alighanem úgy lesz a játékkal is, mint a borral (Mirza-Schafi'v szerint). Attól függ, hogy ki játssza?! Úgy tetszik, hogy az „ördög-ital”-ából is:

Sprudelt Gift und süsse Ladung,
 Sprudelt Schönes und Gemeines:
 Nach, dem ei g'nen Werth des Zechers.
 Nach des Trinkenden Begabung.

Épp ott lehet szépen játszani, mint szépen diplomátizálni, vagy szépen élni. És olyan képzelhetetlen-e az eset, mikor a játék vágva csak a lélek egy nagyon érthető effort-jából fakad, hogy felhasználja a szolgálójává tegye az emberi ösztönök legnagyobbabbait, a bír-vágyat, a célból, hogy olyan pillanatokat szerez-hessen magának, melyek felejtetni tudják vele a lét összes nyomorúságát?!

„Holla, a tribünre! Már mindenki fenn van. A messzelátók neki szegezve annak a pontnak, ahol négy ló ficzánkol. Új csöngetés. A starter zászlója megbillen, már jönnek! Körülfutják a görbét s befordulnak az „egyenese-be. Persze, „az én lovam” leghátul van; azt a versengőt, amelyre egy könyv-moly fogad, valami ismeretlen hatalom okvetetlenül megbénítja.. harangcsengés: no most! ... A szomszédaim vadai kiabálják annak a lónak a nevét, amelyre fogadtak, mintha ez a biztatás előbbre segítné a szegény párát! . . . Hanem a favorit is le van pipálva: az a ló győzött, melyről előbb az egész publikum elvégezte, hogy „nincs formában”. Most azonban egyszerre kétségtelenné vált. hogy ő a legkomolyabb konkurens a Derbyre. Oh, a Siker: A rómaiak, akik ezt az égi személyt Victoriá-nak nevezték, aligha hitték, hogy egyszer e fél-Istennő kultusza, meg fogja haladni a többi égi lényét együtt véve.

Természetesen, mi alig látunk különbséget a győztes és az utolsó között. e ha még egyszer, ha többször látjuk őket futni, rájövünk, hogy egyéni vonásaik is vannak. És fölfedezzük, hogy a ló nem olyan ostoba állat, mint a híre mondja. Sőt mind megannyi egy-egy érdekes individuum. Karakterükben, temperamentumukban, külsőjükben épp olyan különbözők, mint az emberek; csak szem kell hozzá, mely meg tudja látni

ezeket a különbségeiket. Utoljára azt is észre vesszük, hogy jellemükben ugyanazokat a kombinációkat mutatják, mint az emberek. Csak a Plutarchos-uk vagy a Tallermant des Réaux-juk hiányzik. Régi lóverseny-látogatók például emlékezhetnek rá, hogy *Abonnet* határozottan büszke volt. Nem tűrte az ostorcsapást. Addig, míg nem érintették, jött szépen, kiváló tehetsége szerint, de ha oly hévvel találták biztatni, hogy méltósága csorbát szenvedett, a szentnek se ment tovább. *Buzgó* meg, különösen fiatalabb korában, kishitű volt. Fényesen tudott nyerni, de csak vezetve; ha „varasra” lovagolták, s valamelyik czimboráját maga előtt látta, elcsüggedett. Eleresztette fülét-farkát, s az napra vége volt. *Bird*-ban komédiás-természet lappangott. Szeszélyes, lusta teremtés volt; s csak akkor érezte magát elemében, ha meglepetéseket, „coup de théâtre”-eket mutathatott be. Ilyenkor nem lehetett vele birni. Mindig osztentanczióval, hirtelen hihetetleneket nyúlva, váratlanul győzött. S két ilyen diadal között, gyöngye versenytársak mögött, utolsónak szokott bekullogni, nagy ravaszul. S ki ne emlékeznék a szegény *Viadal-ra*? *Viadal-nak* az volt a mániája, hogy csak canterben szeretett győzni, „már föltartva”, szóval dicsőséggel. Néha, mikor csak erőfeszítéssel győzhetett volna, szégyenkezve osont el a bírói páholy előtt, elbújva hozzá nem méltó versenytársak mögé; ellenben, mikor legerősebb ellenfeleivel küzdött, de fölényét érezte, úgy jött, mint a mesék táltosa, közelébe se lehetett jutni. Szerette ragyogtatni a fölényét s gyűlölte a „struggle for life”-ot. Úgy találta, hogy nem érdemes azért élni, hogy csak a szénáját és a zabját keresse meg „az ember”; úgy találta, hogy csak a nagy diadalok mámora érdemli meg az életet. *Viadal-ban* egy költő lelke lakott.

(1890.)

KIS FIÚK, KIS LEÁNYOK.

Tudok egy francia verset, mely rímeiben nem valami gazdag s emelkedettség dolgában sem éppen mintaszerű, de oly általános és örökéletű igazságot fejez ki. hogy igazán érdemes néha-néha újrnyomatni. Hangzik pedig az egész következőképpen:

Lorsque deux élèves du Conservatoire
Rencontrent un élève du Conservatoire,
Cela fait trois élèves du Conservatoire,
Enchantés, ravis, bien contents de se voir
Très loin, bien loin, fort loin du dit Conservatoire.

Nem merem lefordítani, mert az eredeti szépségeiből bizonyára csak kevés maradna meg kísérletemben. De prózában és szabadon körülbelül annyit jelent, hogy mikor két konzervatóriumi növendék találkozik egy konzervatóriumi növendékkal, akkor három konzervatóriumi növendék van együtt, akik mind el vannak ragadtatva s fölöttébb örvendeznek azon, hogy a nevezett konzervatóriumtól távol, igen távol, igen-igen távol láthatják egymást.

Ez a vers jutott eszembe, ahogy a múltkor, a Svábhegyen iskolás gyermekek csoportjára bukkantam. Nagy vidámságban voltak szegények, hogy iskolájuktól messze találkoztak, nem tudom hány „száz lábnyi magasságban a tengernek és minden gyermek-idomító

intézetnek színvonala felett. Hogy iskolás gyerekek voltak, onnan tudom, mert tanú Imán vos dolgaikról beszélgettek, úgy, amint nehéz, rossz álmokról, lidérczinyomásról szokás beszélgetni. Szerencsés kor! Csak arra gondoltak, hogy túl vannak egy évi keserves roboton, arra nem, hogy pár hónap s a rókatánc^ újra kezdődik.

Pedig, e szünetnek, mely alig pár napja kezdődött, nemsokára, két rövid hónap multán, vége. Megint befogják őket abba a szelídebb fajtájú taposómalomba, melyet iskolának neveznek; s amit az idén jól-rosszul kezdtek, jövőre folytatni fogják. Szeptemberben a szülői gondoskodás ismét foglalkozni fog velők egy teljes napig. Most még senki se gondol velők, ha csak a közoktatási minisztérium nem, ahol egy sereg dologtalan fogalmazó mindig azon töri a fejét, mi módon lehetne a tanulási tervezetbe még egyet-mást beszorítani, noha ez a két hónap ép a legalkalmasabb idő volna a szegény kis Smike-ok jövőendő sorsát meghányni-vetni.

Mert ők maguk ugyan nem gondolkoznak a sorsukon. Az én svábhegyi czimboráim is olyan vigasságnak adták magukat, mintha a mártíromságnak örökre vége volna. Milyen könnyűvérűek és milyen — gyanútlanok! Igazán, cet âge est sams-souci. S irigységgel vegyes csodálkozással hallgatom, amint elidétlenkednek egymás között.

Nyolcz-tizenegy évesek: a gyermekek hálátlan korában vannak. Abban a korban, mikor az emberi lény a legesetlenebb, s a teremtés minden állatja közül leginkább emlékeztet arra a csúnya valamire, ami még nem béka, de olyan béka-szerű. Szeretem a gyermekeket, ha e válságos időben vannak, talán azért, mert ilyenkor az ördög sem szereti őket.

Gyönyörködve nézem az idomtalan kis lányok suta

mozdulatait, s a löcsös fiú-gyermekek paraszt-tréfáit. A lányokon még minden csupa aránytalanság: minden egyes testrészük ormótlanul nagy az egész kis testhez képest, minden vonásuk túlságosan határozott, az egész alaknak fejletlenségéhez viszonyítva. Hogy ebből az eleven tökéletlenségből lesz majd valaha, a teremtés utolsó szava: a szép női test! —alig tudom elképzelni. A fiúk, ha lehet, még ocsmányabbak a leányoknál. Kora-vén fejet hordoznak szájalmas, kis törzsükön és e visszaságban van valami ijesztő, de van valami groteszk is, ami Teniers „Búcsú”-jának nevetséges törpéire emlékeztet, azokra a fejen agy, keszeg alakokra, melyeken a czingár tagok és a roppant kupak nem hordozzák magukon a betegség, az örökzöld mizériák rémítő jeleit, hanem nevetve és nevetést keltően vádolják a bóbiskoló természetet. Mindannyian esetlenül, kellem, forma és cél nélkül mozognak, mintha minden áron dolgot akarnának adni friss erejű, félszeg tagjaiknak: s bizonytalan, tétova járásukhoz, éretlen testalkatukhoz sehogysem illik tekintetüknek biztossága, szemüknek elevensége, okossága, mondhatni: öregsége. E szemekből már a jó és gonosz megismerésének vágya csillámlik ki; s úgy tetszik nekünk, mintha az értelem, mely belőlük kisugárzik, aggasztó rohamossággal fejlődött volna a hitvány testnek rovására; e kis szörnyek megannyian úgy tűnnek fel előttünk, mint akikben a gondolkodó ember már régen nyakára hágott a cselekvő, az akaró embernek. S talán azért oly csúnyák, mert a természet valamivel meg akarta, bélyegezni vétkes kíváncsiságukat.

Természetes, hogy a semleges nemű, szoknyás kis lények, s a kamaszodó fiúk ha egymás közt vannak, sokkal élénkebb társalgást folytatnak, mint akármilyen szelíd ellenőrzés mellett. És a társalgásban a nem sej-

tett kontempláló találhat némi élvezettest is. Mert egyformán érdekes az is, mennyiben majmolja ez a miniatűr társaság a nagyot, és az is, milyen különbségeket hoz létre (a társalgás formáját illetőleg) a korban valló fogyatkozás, ellenére mindannak, amit a jó nevelés ez apró lényekre is ráparancsol. Íme valami, ami legelőbb, az első pillanatra feltűnik. Hiába a leggondosabb nevelés, azt az udvariasságot, melyet a felnőtt ember (a legalsóbb osztálybeli is) tanúsít a nő iránt, a gyermekbe lehetetlen beleoktatni. Megtanulhat bizonyos formaságokat, a felfogást azonban (a gyöngébb nemnek tartozó hódolatról) nem teszi magáévá egész a serdülésig, mindaddig, míg a nem megszűnik pusztá fogalom lenni, s mindaddig, míg a leánykában nem sejtí az asszonyt. Egyik kétségtelen jelöl annak, hogy minden illem és udvariasság csak az érzékiség fügefalevele, abban az időben, mikor az érzékiség még nem ébredt fel, a serdül étlen fiúnak (minden béleje vert jó modor ellenére) a kis leány csak egy megvetett, tökéletlenebb (mert gyöngébb) czimbora, akire a legtöbb élez pattog, akivel szemben legkíméletlenebb, a legkevesebbé gyöngéd. A kis leány már korábban mert a serdülés nála korábban kezdődik. Egyenlő korú s különböző nemű gyermekeknél (leányoknál, akik respektálja a még fel nem ébredt férfiaságot is, talán már közel vannak a kritikus időhöz, s fiúknál, akik még messze vannak a serdüléstől) ez valami különös visszásságot idéz elő, az érintkezés formájában. Nincs nyersebb lény, mint egy tizenegyéves fiú, s nincs alázatosabb, hódolatra, megadásra hajlandóbb teremtés, mint egy tizenegyéves leány. E jelenséget nem szokták eléggé megszívelni, pedig nem jelentéktelen a nevelést illetőleg. De általában, senkivel sem foglalkoznak kevesebbet, mint egy ilyen kellemetlen, kamaszkodó lény-

nyel, akire pedig, mivel leginkább nyílt minden benyomásnak, legjobban kellene vigyázni.

És ha nagyon keserves is velük foglalkozni, az a fáradtság sem lehet minden öröm nélkül. Az értelem (a legelső időket kivéve) sohasem fejlődik gyorsabban, mint épp ebben a korban. Ki nem vette észre, hogy ilyen komoly gyermeknek a megfigyelése és vicce több, mint mikor felnőtt? Hogy kinevetnek bennünket véneket s mennyire a fejün találgatják a szeget!

Ami engemet illet, nincs rancune-öm, s szeretem őket, mert már a küzdő embert látom bennük, nevetségesen kicsinyített embert ugyan, de a földolomban: az életrevalóságban már bevégzett, készen álló valakit, a küzdő ember minden bűnével, s minden jó hajlandóságával.

*

Mínt hogy annak idején nekünk is meg kellett ismerkednünk a permutációk és variációk rejtelmével s más eféle hasznos dolgokkal, elvégezzük, hogy annak a nemzedéknek, melynek majdan átadjuk az élet fáklyáját, szintén ki kell állnia a türelemnek eme tűzpróbáit. És ezeket a mindenre fogékony, rendkívül receptív hajlamú lényeket átadjuk (többé-kevésbé egész napra, néha egészen is) egy nagy kaszárnyának, melynek megvannak a maga sajátos erkölcsi, (az *erkölcs* szó itt lucus a non lucendo), hadd idomítsák őket olyan edzett legényekké, a kikben később se a permutációk, se egyéb iskolai mikrobák kárt ne tehessenek. S ha némelyikünk érez e miatt valami gyöngye lelkifurdalást, a benső szótartot elnémítjuk azzal a megnyugtató tudattal, hogy Newton kéttagi tantéte nélkül később úgy se lenne hivataluk, a mi tudvalevőleg a lakásbérrel s egyéb járandóságokkal együtt a legfőbb világi jó, s végső célja minden emberi törekvésnek.

S az idomítani való lényeket, a kiknek nyílt, eleven esze eleinte reagál minden tudományos baczillus ellen, igyekszünk jó korán kiüldözni a fészekből, mert mikor még egészen kicsik és gyöngék, mégis csak erőtlenebb az ellentállásuk.

A madár, ha terhére van a fiókája, egyszerűen kitúrja maga mellől. Az ember, a kinek terhére van a porontya, szebb módon igyekszik szabadulni tőle; s e végből — évszázadokon át — különböző intézményeket talált fel. Először az egyetemeket, később a közép- majd a népiskolákat, végre a kisededóvókat. Nemsokára talán már a csecsemőktől is szabadulni kíván, s ide s tova látom már az időt, mikor az Erzsébet-téri sétányból s egyéb dajkaszíveknek kedves helyekből szintén állami intézmény lesz, mely majdan előkészít a magasabb czélú kisededóvóra. Lesznek eminens és hanyag csecsemők, mely utóbbiak, ha nem oly térképeket festenek a fehéreneműikre, a milyeneket a felállítandó intézet szabályai megkívánnak, elvesztik ama jogukat, hogy később doktorátust tehessenek.

Ma még nem haladt ennyire a civilizáció. De már láthatni iszonyatos nagy táskákkal olyan gyerekeket, a kik még nem tudnak járni, csak ödöngnek, a mint a czirkuszokban és hippodromokban láthatni idomított galambokat, a melyeket tüzes abroncsokon ugratnak keresztül.

S azért hiába mondaná valaki akármelyik apának: — Ne adja a gyermekét iskolába öt-hat éves korában. A munka, melyet ott rászabnak, képtelenül sok az ő kis erejének, nem is beszélve arról, hogy ott nem azokat a lelki tehetségeit fejlesztik, a melyek már megvannak, hanem azokat a képességeit erőltetik, a melyek még csak ezután fejlődnének ki, ha előbb a bölcsék módszer-e csiráiban el nem pusztítaná ezeket.

Legyen, ne szóljunk róla, hogy az iskoláknak, mint a börtönöknek, speciális nyavalyáik is vannak, de gondolja meg, hogy ha gyermeke nem pusztul is el az erejét meghaladó munkában: akkor fog kidőlni a túlságosan súlyos iga alól, mikor a munkának tulajdonképeni ideje elérkeznék. Akadályozza meg, hogy a gyermekéből proletár váljék, a ki élete egy jelentékeny részét egy kétes becsű czélnak áldozza, csak azért, hogy aztán, pár lépéssel a cél előtt, fáradságtól kimerülten hulljon össze.

Nem ilyen szavak, a Bossuet ékesszólása is hiába való volna. Melyik apa nem gondolja, hogy az ő gyermeke erősebb, eszesebb, jobban munkabíró, mint a többi valamennyi? Azért apa, hogy kivételnek higgye a magzatát, azért csillag az a gyermek, hogy ragyogjon. S azután persze — a nagy verseny!

Mert hogy később a versenyre képes legyen, hogy fölülkerekedhessék a többin, a kik számtalanok, hogy egy szóval megélhessen: a lehető legkorábban munkához kell látnia. A mint a teher mindig nagyobb, a munkaidő is, a Jákob próbaideje is mindig hosszabb. Az a gyermek, a ki még ma alig tud a maga lábán bemenni az iskolába, az „életútnak ép középfelében” lesz, mikor megengedik neki, hogy igazán a maga lábán járjon. Mert nálunk nem az a törekvés, hogy minél több embernek lehetővé váljék a szellemi előhaladás, hanem az, hogy minél sikeresebben visszariasszák azokat, a kik a magasba kíváncsoznak. Ügy látszik, csak akkor lesznek csizmadiáink, ha majd az ügyvédi vizsgálatodon a felsőbb mennyiségtanból is kérdezgetni fognak. Sőt meglehet, a versenyt később úgy meg fogják szorítani, hogy az unokáink közül csak az juthat kvalifikációhoz, a ki (mint a mesékben a kalandos hercegek a királyok rébuszait) meg fogja fejteni a közoktatásügyi miniszter találós meséit.

Oberländernek van egy gyönyörű rajza, mely a „jövő századbeli gyermekek”-et ábrázolja. Nyavalyás testű, elkényszeredett, idomtalanul nagy fejű gyermekek, a kik járni nem tudnak, csak csúsznak, nyüzsögnek egy óriás könyvtáron: az álványokon, a könyvek között, a polczok tetején, mintha rovarok s nem emberi lények volnának. Mások lent a földön vonszolnak maguknál négyszerre nagyobb foliókat; egyik-másik belebújt egy-egy roppant könyvbe s ott tanul nagy kinnal, alig bírva tartani, néha-néha el is ejtve túlfejlődött, iszonyú fejét.

A satíra pompás; de a nagy fejeket nem lehet egész komolyan venni. Mert a milyen nyilvánvaló, hogy a modern tanítási rendszer tönkre teszi a gyermekek testét, ép annyira kétséges, hogy valami feltűnő szellemi fejlődéssel járna. A mint hogy nem is élhet egészséges agy a nagyon silány testben.

Például a nálunk elfogadott tanítási rendszert kissé kompromittálja néhány — véletlen?, a mit mindenki észrevett Hogy a mióta a német nyelv, tanulása az iskolában kötelező, az emberek nem tudnak németül, hogy az a generáció, mely az imént nőtt fel, s melybe már az iskolában igyekeztek beleverni a francia nyelvet, nem tud francziául, míg az előbbi, melynek a francia nyelv tanulása csak privata diligentia volt, többre vitte; hogy a közjogot azóta tudják legkevésbé, mióta ennek a tárgynak a hallgatása az egyetemen kötelező, és így tovább, mert folytathatnám. De hát „a tudás nem áldás”, és az iskolának nem ismeretek terjesztése a legfőbb célja. Legyen. Hanem abban mégis van valami megfigyelni való, hogy bizonyos idő óta, és épp azóta, hogy az iskolás gyermekeknek a szellemi munkával való túlterhelése oly képtelen arányokban növekszik, hogy a szellemi munkásságnak csaknem ösz-

szes terein minden új generáció gyöngébbnek bizonyul a megelőzőhöz képvét. Bizonyságaim : a természettudomány, a történelem, a nyelvészet művelői már jó hosszú idő óta. Ne tekintsenek a néhány kivételre, s hasonlítsák őket egymáshoz összesesükben.

Külföldön, a hol különben nem félnek attól, hogy a műveltség nagyon el talál harapózni, nem restéinek mozogni a célból, hogy az iskolás gyermekek terhén könnyítsenek. Nálunk nem szabad e terheken könnyíteni, mert több szükségünk van csizmadiákra, mint tudósokra. Vájjon? A mi engem illet, nem vagyok bizonyos benne.

(1890)

ASZFALT BETTI.

— *Egy ifjú költő levele a másikhöz.* —

... az orgiákba ne vidd a szívedet!
Théodore de Banville.

„Ej ej, kedves Tantalus úr, tisztelt kollégám, ön egy idő óta sokat foglalkozik Aszfalt Bettivel.

Sans doute il est bien doux de voir danser Bathyle,
Aux sons entrecoupés des flutes de Sicile

a mint Louis Bouilhet mondja. (Nagyon szeretem Louis Bouilhet-t, inert műfordítóink még nem kerítették a hatalmukba.) Hát persze, kellemes látni, kivált kitűnő ebéd után, a mint Betti égnek emelgeti fedetlen lábait, a zongorának, a szegények hangszerének, szomorúan henczegő hangjai mellett. És még kellemesebb hallgatni a sanszonett tündérének mesésen ordináré hangját, a mikoron a divatos utczai kupiét rikoltozza el. Ó, ezek a mennyei repedt-fazék hangok! Az ember azt hinné, hogy Tabarin feleségét hallja, a kiben a végzet kegyelméből egy fiákkeres vére csörgedez! Szó sincs róla, ez a mulatság a modern gavallérok méltó élvezete. A modern ember, miután belecsömörlött a sok finomságba, s eltelet a delikát dolgok élvezetével, megkívánja a *canaille-t*, az ő mulatságaival s az ő Vénusaival egyetemben. így mulathatott a derék Lucretius, a kit tudvalevőleg a túlságosan használt cantharidine veszített el. a miképpen ön mulat, tisztelt Tantalus úr, s így kiálthatott fel, miután fenékgig ürítette krétai borral telt serlegét, — mi-

közben syriai sáfránnak illata szállongott a „eremben —: Evohé! Éljen a szenny! Értjen a sár! — a miképpen ön kiált fel, reggeli öt óra felé, a *Folies Funambulesques-ben*: Hab'n S' 'n Idee?!!

Csakhogy Lucretiusnak akkor már nem volt semmi veszteni valója, s bizonyos ön abban, tisztelt Tantalus úr, hogy már ön se veszíthet semmit? Hogy ez a végkezdede- S hogy jöhet az özönvíz?

Természetesen, mikor ön vasárnap délben végig sétál a váczai-utczán, büszkén mint Artaban, ragyogó *haut de forme* kalapban, fehér szegfűvel a gomblyukában, annak az embernek a nyugodt, öntudatos lépteivel, a kinek számára Havannában lázasan gyártják az *Exceptionales-t*, a mikoron ön kabátja remek szabásának teljes tudatában egy gondolatokkal terhes, szóval kifejezhetetlen pillantást vet a kirakatokban pironkodó mennyasszonyi kelengyékre, akkor tisztéit Tantalus úr, bizonyára sértés volna föltenni önről, hogy még lehet veszíteni valója is, hogy még nem élvezett mindent, hogy a földnek vannak örömei, melyek ön előtt még ismeretlenek, de annál kívánatosabbak, hogy végre lakozhatik önben némi rejtett, tarkargatott, szégyeiílett valami, a mi különben önnek a legértékesebb tulajdonsága, egy kis naivság, hogy a nevéen nevezzem? . . .

Mindezt bizonyára sértés volna föltenni önről, mikor a mondott időpontban áprilisi felöltőjét mutatja be a nagyvilágnak, s mikor az ön változatlanul közömbös arczárói félreismerhetetlenül le lehet olvasni a Théophile Gautier ismeretes mondatát: „Semmi se jó semmire, és nincs is semmi; különben minden megtörténik, de ez mélységesen mindegy.”

De hát akkor, tisztelt Tantalus úr, mikor otthon a pihenés egy éjszakáján, leveti az álorczáját, mikor min-

den póz nélkül bebújik az ágyába, s mikor annak tudatában, hogy ön jelenleg csak egy puczér, satnya, dísztelen test, egy cigaretta mellett elgondolkozik arról, a mit a Tegnapelőtt, a Tegnap, és a Ma állhatatosan megtagadtak öntől, s a mit ön, egyedül lévén, nem szűnik meg a Holnap-tói könyörögni, alázatosan, félénken, mintha nem is ön lett volna a déli Artaban, vájjon akkor is azt gondolja-e hogy önnek nincs már veszteni valója?

Vájjon nem jut-e eszébe, hogy az a Múlt, melynek sötét homlokkal csapja a reklámot, csak a Trublot kalandjaival van tele, hogy a Jövő önnek még mindennel adósa, s hogy önnek még eddigelé a Végzet nem ad-ta meg azt, a mi kijut minden napszámosnak, s kijut a jámbor közkatonának, a ki vasárnap délután kézen fogva ballag ki imádottjával a városligetbe, erre a kopár, nyomorult mezőségre, mely mindenre emlékeztet, csak Artemis berkeire nem.

Vájjon megvallja-e magának, tisztelt Tantalus úr, a pihenés e ritka éjszakáin, hogy ön a gonosz tréfák mestere, a rossz helyek hőse, kicsúfolója az egész világnak, s fumigálja az egész női nemnek, hogy ön tulajdonképpen egy igen-igen szegény ember, a nélkülözök legszegényebbike?!

Be hát kicsoda ön voltaképen, tisztelt kollégám?

A nacionáléja így szól: „huszonöt éves, nőtlen, óradíjas tanár a XI. ker gimnáziumban”, s hozzá tehetem, hogy: szerzője egy vers-kötetnek, melyet a jó barátok serege uni sono remeknek nyilvánított, tizenkét tárczában és huszonegy apró hírben.

Ah milyen telides tele volt ez a könyv a pogány szerelemmel! Egész sereg Phryné és Lais mosolygott ki a sorok közül; s a megénekelte szépek közt ott trónolt Thais, Thais, a minden hetairák királynője, szőke hajá-

ban a híres ibolyákkal, melyek mintha csak halványabb kék szemek lettek volna, Thais, csodás fényű, kék szemével, melyek mintha csak ragyogó ibolyák lettek volna... Ah, mily tüzes, pompázó, lármás szerelmekről mesélt ez a könyv! Hivalkodó verseiben minduntalan megszólalt az érzéki szerelem ujjongó danája; s az egész egy roppant dithyrambus volt a forró csóku Cythere tiszteletére.

És mindez hazugság volt, tisztelt kollegám; költői ábránd, irodalmi aficktáció. Az érzéki szerelemnek azt az édes mámorát, melyet oly fényes szavakkal írt le, és csak Catullus és Propertius által ismerte meg; azok, a kiket ön szeretett (ha ez a szó itt nem szentségtörés) lelketlenül adták át magukat az egész világnak; a hetairák, a kiket ön látott, a vágóhídra lépegető marhák csöndes rezignációjával vitték a vásárra fonnyadó karjaikat.

S mi, a kik, mikor ön lehetetlen szegfűjével végig pompázik a váczi utcán, azt hisszük, hogy most, valahol messze, egy csapat várkisasszony sorvad ön miatt, mi mindnyájan csalódunk. Ön a költő, nem ismeri a szerelmet, legalább nem az egész szerelmet. S hogy ha véletlenül talált az útszélen valami olyat, ami szerelmenek tűnt fel egy-egy pillanatra, ez csak olyan szerelem volt, a melyért nem volt érdemes lehajolni.

Hogy ki ennek az oka? Hát ön. Vagy ha úgy tetszik: a végzet. Önnek két nagy ellensége volt: a szegénység és a könyvek.

Ó, ez igen sok huszonöt éves embernek az esete. A könyvek nagy és mélységes gyönyört adnak oly szeretőknek, a kik tudnak bánni velők, de nem nevelnek hódítókat és nem nevelnek világfiakat. A könyvek félszeggé, ügyetlenné, kételkedővé és félénkké nevelik az udvarlóikat, a könyvek bizalmatlanná tesznek az

asszony és bizalmatlanná önmagad iránt. A szerelem országába csak a gondtalannak, a merésznek és a hívőnek van bejárása, s ahabozó, ijedős, szkeptikus vagy. Es a szegénység, mely igazi életednek egy néhány rövid esztendeiében rákényszerített a túlon túl való dologra, mely lefoglalta minden idődet: ezzel megfosztott azoktól az alkalmaktól is, melyekben kísértésbe jöhetnél volna: kirohanni könyvbölcseséged kínai falai közül. A szerelem követelő isten, azt kívánja, hogy: „Idegen isteneid ne legyenek én előttem.” S te, mikor egyszer-egyszer megindultál a nagy vállalkozásra, a falúiról csüggedten tértél vissza könyveid közé. Lassankint aztán beletörődtél a nélkülözésedbe. S egyszerre azon veszed észre magadat, hogy az a világ, melybe kíváncskoztál, meg a tied, két külön világ; hogy azoknak a nyelvén, a kiktől a boldogságot remélhetnéd, te nem tudsz beszélni; hogy egy fiatal leányhoz nincsen mit mondanod, a mint nincsen mit mondanod egy szerencsenhez: hogy a mikor szóba kell állanod egy ilyen fiatal leánynyal, csak azon töröd a fejedet, miképpen menekülj ... És menekülsz, szegény ember, pedig talán a tulajdon szerencséd elől menekülsz. Nos, ha igen, akkor már el vagy veszve. S akkor már meg van írva, hogy ötven esztendőskorodban feleségül fogod venni a gazdasszonyodat, mint János Jakab.

Ez az eset számtalan huszonöt éves könyvmoly-nak az esete, s egy kissé az öné is, tisztelt Tantalus uram. Az ön kázusát nem látom ugyan ilyen vigasztalannak (a szegfű bizalmat gerjeszt bennem), de hogy a baj meg van önben is, arra épp Aszfalt Betti a tanúm.

Mert, hogy az ön gondolatai minduntalan visszszökdécselnek a sanszonett tündérére, ez mutatja, hogy a baj már elfogta önt, hogy tudatában van a szerencsétlenségének s hogy ágaskodik ellene.

Látni való, hogy a józanok éjszakáin, mikor a dőzsöléstől kimerülten, álmatlanul hanykolódik ágyában, nagyon, de nagyon érzi a nélkülözését. S ilyenkor titkon, lopva bevallja önmagának, hogy egész életéből rettenetesen hiányzik valami, a legfőbb, az, a mi nélkül élni nem érdemes, egy női lény.

Egy női lény, a ki a milói Venusra emlékeztesse önt, s a ki soha se juttassa eszébe a Cytherének tett profán áldozatokat. Olyan női lény, a kiről, midőn el jő a rózsaujjú hajnal, nyomtalanul siklanak le a mámor emlékei, mint Afroditéről a habok. Olyan női lény, a kivel szemben a vágy soha sem hal el, hanem, mint a Főnix, mindjárt föltámad hamvaiból. Az a női lény, a ki nem nyomorult árú, hanem a mindenütt jelen való Léleknek egy misztikus része, az egyetlen kibetűzhető rejtély az örök talányok közül. . .

Igen, hiányzik önnek a női lehellet jótéteménye, az asszonyi hatodik érzék gyöngéd figyelme, a tündér ujjak édes gondoskodása s az az egyetlen, igazi intimitás, melynek a barátság csak hitvány paródiája. Az az édes meleg, melyet nem adnak meg a májusi nap enyhe sugarai, az a derű, az a verőfény, melyet egyedül hiába keres déli vidékek olajfa-ligetében . . .

Hiányzik önnek az a női lény, a ki nélkül meghalni átok és élni nyomorúság.

S valjuk meg, magunk közt, kedves barátom, hogy míg látszólag a pálmák után tör, valósággal soha sem szűnik meg keresni az ígéret földének rétét, a hol azok a virágok nyílnak.

Ebben az állandó hangulatban ön elég oktalan volt, meglátni Aszfalt Bettit. Ez nagy könnyelműség volt, tisztelt uram.

Sans doute, il est bien doux . . .

Tudom, hogy Betti válogatós, hogy egy hajszállal

jobb vagy rosszabb, mint a többi kitagadott. Tudom hogy ma visszautasítja a gyémántot, holnap pedig a szerenádot, a szeszélye szerint, mert értékesebbnek óhajt látszani, mint a minő. Tudom, hogy van benne némi megkülönböztető önfejlőség, utolsó maradéka egy elfecsérelt distinciónak. Tudom, hogy Betti gonosznak született, a mint csak egy milliommok közül, s tudom, hogy a perverzitás démoni alakjában már vonzó erő. S tudom végre, hogy Bettinek csodálatos szeme van, mely mintha mindig egy elveszített paradicsomba tekintene vissza . . .

De éppen azért azt mondom önnek, kedves barátom, hogy forduljon sarkon, meneküljön s vissza ne nézzen többé, hogy úgy ne járjon, mint Loth felesége.

Mert jaj annak, a ki szerelmet keres ott, a hol csak temető van.

A női szív rejtelseiből ép oly keveset ismerhetünk meg, mint a mennyboltozat titkaiból. De egyet-mást M lehet olvasni innen is, onnan is.

Járatos ön a népszerű csillagászatban? Ha igen, úgy bizonyára tudja, hogy a csillagok miriádjai közül a legközelebb van hozzánk egy rezgő fényű kis csillag, melyet a *Centaur alfája-nak* hívnak. A Centaur alfája nagyon közel van a mi napunkhoz; egy kőhajításnyira, mondanák a mindenáron magyarok. Nos a Centaur alfájának a fénye, 79.000 mértföldet számítva egy másodpercze, három és fél év alatt érkezik hozzánk. A Sirius világossága meg éppen tizenhét évig utazik, a míg hozzánk ér; pedig a Sirius is egy a szomszédjaink közül. De van olyan csillag is, mely kialudt már századok óta, s fényének régtől fogva utazó sugarai még folyvást és folyvást érkeznek hozzánk. Az a számtalan fény, melyet a mennybolton éjről-éjre látunk, nem egykorú velünk; mindannyian más és más múltról beszél-

nek. Némelyik beláthatatlanul messzi múlttól beszél. S akárhány fénysugár, melyen éjente elgyönyörködünk, ott utazott már az égen, mikor még a mi földünk nem is létezett. Az ég tele van kialudt csillagokkal. Az a szem, mely először tekint föl a mennyboltra, nem tudja őket az élő testektől megkülönböztetni, de a tapasztalt tekintet már megismeri őket vöröses, füstölő világosságukról. Ez a csillagok haldoklásának a szimptómája a csillagászok szerint.

Ezekről a kialudt csillagokról szól Auguste Dorchain-nek egy szép költeménye, melynek a példázatai figyelmébe óhajtanám ajánlani, tisztelt Tantalus uram. Szívlelj o meg a példázatot; olyan ember mondja, a ki nek fején történt a dolog.

Látod azt a csillagot — szól a költő — ott, közel a zenithez? Egykor élet vala rajta; s a világában létezők alá, voltak vetve az élet és a szerelem örök törvényeinek. Aztán elhangzott róla minden hang, sugarai kialudtak és most holtan bolyong az ürességben. De oly messze van, hogy bár ezer év óta bolyg ki-hűtlen és magányosan, utolsó sugara még most sem hatolt le a földre. És így ránk nézve semmi sem változott rajta; a szürkület minden reggel elviszi s minden este visszaadja bizonytalan fényét; senki se tudja, hogy meg van halva, Az aggódó matróz még mindig keresi tekintetével, s még mindig úgy látja, hogy ott ragyog a messzeségben; a tengerparton bolyongó, öszszelelkezett párok rá esküsznek, hogy álmuk örökkévaló lesz. . . így a nők között, a kiket utadon találsz s a kiket élőknek hiszesz, hány van olyan, a kinek a szíve meg van fagyva! — Jó ember, a ki forró, hűsége szerelemről ábrándozol, ha nem akarsz mindig és hiába szenvedni, válassz ki magadnak, mentül hamarább, egy szeplőtelen leányt, s vedd el feleségül. Olyat, kinél a sze-

relém virága csak most és csak érted kezd nyiladozni ... És ne add át a többieknek a te poéta-lelketet soha, még; csak egy napig se ... Szegény álmodozó, még szerelemnek vehetned az ő hideg és néma ölelésöket. Néha, tisztának tetsző vagy rejtelmes pillantásaikban azt vélnéd, valami különös láng ragyog fel... . Vigyázz! A reflex még ott van a szemében, de a lelkében nincsen többé tűzhely. Ó, mily bolond volna, a ki ezeket a csalékony, ál-fényességeket tenné vezérlő világává! — Ne fordulj vissza! — Ne nézz rajok többé! — Csak kialudt csillagokat láttál!”

(1891.)

AZ ELÁTKOZOTT FÜ.

Megszégyenüléssel és köteles tisztelettel olvastam el azt a szigorú ítéletet, melyet a *Kaméliás hölgy* nagynevű szerzője mondott ki ránk, balgatag, javíthatatlan dohányzókra. Ezt a kemény kritikát Tolsztoj Leó grófnak köszönhattük, a ki francia nyelven könyvet adott ki *Az alkohol és a dohány* fogyasztóinak a megalázására. A könyvet még csak elviselték volna a dohánybarátai, azzal vigasztalódva, hogy: „Ki olvas könyvet?” . . . De azt a cikket, melyben Dumas fiú ráduplázott a cipó-foltom, próféta dörgedelmeire, már elolvasta az egész világ. A *Figaro* eljár a civilizált földrész minden tájékára; s a hol ez a világlap megjelenik, ott mindenütt sokat beszéltek erről az érdekes anathémáról. Annyi bizonyos, hogy mióta I. Jakab, a tudós angol király, megírta Misocapnos-át s mióta IV. Amurát karóba huzattá a tetten ért dohányzókat: azóta, ama sok megtámadtatás közül, melyben a dohány részesült, egy sem okozott nagyobb szenzációt, mint a nagy orosz és a nagy francia kirohanása. Tabago fűvének minden időben voltak nagyszámú s konok ellenségei. Las Casas nem győzött eléggé álmélnokdni a Columbus és a Cortez embereinek ostobaságán, a kik — minden igaz ok nélkül — jónak látták utánozni az indiánokat, s a szentnek mondott fű egy-egy göngyölegét a szájukba vették és meggyújtották. S alig

kezdték füstölni az angolok a Sir Francis Drake legelső, Európába hozott dohányleveleit, már megjelent egy gúnyirat: *Tobacco hattered and the Pipe shattered*, melyben az emberséges Josué Sylvester ugyancsak neki rohant a füstölés hóbortos divatjának. És kevéssel rá, hogy Nicot János, a nagy műveltségű diplomata, Medicis Katalin előtt a dohány gyógyító hatásairól tartott előadásokat (a királyné fűvének egyéb jó tulajdonságait még nem ismerte): egész tudós tábor verődött össze, mely egyik kötetet a másik után produkáta, hogy a megtévesztett emberiséget a dohányzás káros következményeire figyelmeztesse. A félelmetesen tudományos Lepsius, Braun, Courtigi és Fagon mesterek egymás után bizonyították, hogy a dohány kiszárítja a beleket, árt az agyvelőnek és megrövidíti az életet. A dohány nem pusztult bele ebbe a sok támadásba, de ma épp annyi ellenséget számlál, mint hajdan. A mai támadók persze körülbelül ugyanazt mondják, mint a régiek. Depierris doktor szerint a dohány emésztési zavarokat, ideggyöngeségeket, szédüléseket okoz; árt a tüdőnek, a gyomornak, a szívnek, a szemnek, a halló érzéknek, az agyvelőnek, s különösen az emlékező képességnek. Beau doktor szerint a nyelvrákot a dohányzástól kapni. Miliöt doktor azt erősíti, hogy a mértéktelen dohányzás praedestinál az agylágyulásra. Johnston doktor szerint a pipázás megrázkództatja az idegrendszert. Bouillard és Mérat doktorok úgy vélik, hogy a dohányzás hülyeséget idézhet elő. Szóval meglehet, hogy még a láb fájasoknak is a dohány az okozója. Mindez azonban nem akadályozza meg, hogy a Gubában gyártott 250 millió szivar el ne fogyjon, s a dohányzás ellen koronkint megeresztett filippikák nem igen csinálnak szenzációt. Mert, úgy látszik, az ördög nem olyan fekete, mint a milyennek

festik; s a statisztika η fini bizonyít a tudósok mellette. Az egészségi viszonyok legalább sehol sem súlyosbodnak a dohányzás terjedésének arányában; s az élet-tartam átlag-számát ez a gyilkos szokás nem kisebbítette. Ha tehát egy-egy új ember akad, a ki a dohányzás veszedelmével fenyegetőzik, az nem igen kelt föltűnést, hacsak ama társaságban nem, mely a dohánynyal való visszaélés korlátozása céljából alakult. De Dumas másféle nézőpontból kritizálja a dohányzást, s anathémáját, melyet akkor dörgött el, mikor Tolsztoj könyve sorra megszólaltatta a dohányzás valamennyi ellenességét, éppen ez teszi érdekessé.

Mert hogy a *Kaméliás hölgy* szerzője mindig kártékonynak és veszedelmesnek tartotta a füstölés örömét, ez már korábban is ismeretes volt. A mikor „a dohánynyal űzött visszaélések korlátozására” alakult társaság megszavaztatta a dohányzásról Franciaország összes jelentékeny íróit, ezek közül egynek a szavazata sem volt oly lesújtó a *vega*-kra (a kubai nagy dohányültetvényekre), mint éppen a Dumas fiús-é. A *Livre des fumeurs* feljegyezte az összes meginterviewoltak nyilatkozatait. S ezekből kiderül, hogy a francia irodalom kitűnőségeinek igen nagy többsége halálos ellensége volt a dohányzásnak. Jules Sandeau-t kivéve, a ki azt tartotta, hogy minden férfi a ki nem dohányzik, tökéletlen ember, nem is igen találkozott francia író, a ki *Vilar y Vilar-nak* meg *Carjaval-nak* valami nagy barátja lett volna. A régebbiek közül csak Théophile Gautier volt még a dohány pártján. Az újabbak között meg mindössze három nagy író akadt, a kik dohányzóknak vallják magukat, s a kik úgy nyilatkoznak, hogy eddig még nem volt okuk megbánni ily módon elkövetett vétkeiket. Ellenben rendkívül sokan vannak közöttük, a kik soha se vettek szájukba még csak

egy cigarettát se, s még többen, a kik valaha nagy dohányosok voltak, de életük utolsó éveiben keservesen megbánták, hogy Havannára csak rá is gondoltak. Feuillet, Augier nem győztek eleget panaszkodni, hogy mennyit kell szenvedniük, a miért egykor oly istentelenül füstöltek. Edmond de Goncourt elbeszéli, mekkora migraine-jei, mily sűrű szédülései, s mit én tudom, minő bajai vannak, s mindez csak azért, mert fiatal korában úgy csibukolt, mint egy török. Ezek a *mea culpa*-k tele vannak átkokkal, melyeket az idézett jelesek csőstül zúdítanak rá a mérges, ördögi füre. Ah, édes a szívása, de keserű az utóíze a gonosz *Villary Vilor-naik!* Pedig tán nem a szivar gonosz, hanem az öregség. Ezek a panaszkodók, a „szánom-bánóm” kijelentői, mind egy szálig öreg emberek. S bizony a vénség soha se rózsás, jöjjön viharos vagy jöjjön kristálytisza múlta.

Azok persze, a kiket a hosszú című egyesület megszavaztatott, mindannyian csak higiénikus nézőpontból kritizálták a dohányzást, Dumas fils-szel, a havannák legintranzigensebb ellenségével egyetemben. De ezekben a nyilatkozatokban nem volt semmi nevezetes. Hogy a dohányzás, mihelyt szenvedélylyé válik, kártékony lehet, mint minden szenvedély, s hogy a mértéktelen füstölés előidézheti az összes felsorolt funkcionális zavarokat, azzal, ilyen illusztris emberek bizonygatása nélkül is, tisztában lehetett a világ. Valamint tisztában lehetett azzal is, hogy a sötét képek, melyeket az említett tudós doktorok a dohányzás káros hatásairól festettek, meglehetősen túlzottak. Mert, hisz, ha tökéletesen igazuk volna, háromszáz esztendő óta már kipusztult volna a világ. És ellenkezőleg, csak a dohányföldek pusztultak ki. Mert például az az első rangú minőségű dohány, melyből az igazi, *primae*

classis, nemes aromájú havanna készült, ma nem létezik többé. Ennek a dohányynak csak egy talaja volt: a *Vuelta-Abajo*, Guba szigetének alsó völgye. (Guba szigete két nagy, dohány-ültetvényekkel teli völgyből áll; ezek közül az alsóbbikban terem a „havanna.”) A *Vuelta-Abajo* azonban már nem az, a mi volt például a negyvenes években, a mikor egy év alatt másfél milliárd remek szivart ekszpediált Európába. A rabló-gazdálkodás a meddőség veszedelmébe juttatta. A föld kimerült; s hogy mégis teremjen, guanowai kellett megbrowséquard-ozni. Azóta a vocita abajoi dohányynak nincs meg a régi, nemes aromája. Ki lehet számítani, hogy nem sokára egyáltalán nem lesz havanna, s a mint ma az igazi *Château-d'Yquem*-et csak fejedelmek isszák, azt a szivart, a melyet mi még megkapunk hetvenöt krajczárért, a jövő századokban már csak az akkori Rothschildok fogják színi. Ha ugyan akkorára a dohányzás végkép ki nem fog menni a divatból. És ez nem lehetetlen. Végre is, ki tudja, nem jön-e utánunk néhány olyan generáció, melyben a közönséges ember is — mint mostanában csak a kivételek, egy Dumas fiú vagy egy Tolsztoj — levonja teoriáiból a végső konzekvenciákat, s a Dumas fiú-éhoz hasonló ethikai elvek alapján haladva, le fogja vetkőzni a dohányzás *immorális* szokását?! Ez a most még beláthatatlan morális fejlődés attól az időtől datálódna, amikor a *Kaméliás hölgy* szerzője épp úgy, mint Tolsztoj, ethikai nézőpontból mondta ki anathémáját a dohányzás bestiális szokására, — mely annál ostobább, mert nem is ösztönszerű, — hogy legalább egy perczre késleltetni igyekezzék a planéta morális öngyilkosságát.

A Tolsztoj gróf és a Dumas fiú álláspontja között nagy a különbség. Az orosz apostol, aki fana-

tikusa a tulajdon vallásának, kárhóztatja a bor és a dohány élvezetét, a mint kárhóztat minden élvezetet, mert hisz az ő híveinek csak egy öröm adatott: az aszkézis, a lemondás, a rezignáció. Igazán sajátos ez az ultra-modern író és az ő ájtatos iskolája. Proféta és hívek között nagyobb ellentétet aligha produkált még az emberiség tarka története, mint a minő Tolsztoj grófot választja el bálványozóitól. A világban mintha megújhódnék az alexandriai iskola léha skepticizmusa, mintha újra élnék a mohó, a sietve élő, a ridegen raczionalista epikureizmus korszakát, a szellem arisztokratább, mint valaha: s ebben a környezetben megjelenik egy szőrész és mezítlásos alak, a ki a legmélyeségebb és legmisztikusabb hitnek csinál propagandát, a ki az abnegációt, a nélkülözést, a test sanyargatását és a lelki alázatosságot hirdeti, s környezete, melytől pedig oly idegen, mintha a Sziriusz lakója volna, töri magát, hogy lábához térdelhesen s áldását kérhesse. Meglehet ugyan, hogy profétáját éppen azért fogadja ilyen tisztességtudással, mert ez a proféta egészen más ember, mint ő maga (az alexandriai dilettánsok is szívesen látták bankettjeiken, filozofáló estélyeiken, a líbiai sivatag fanatikus anachoretáit), de végre is, konstatálhatjuk, hogy a mi profétánk és más fából faragott hívei tökéletesen megértik egymás. Mik azok a mozgató erők, melyek a mi világunkat a lázas cselekvésnek pihenés nélkül való, örök Vitus-tánczára kényszerítik? A szerelem, az ambíció, a pénz, jymüvészet. És Remete Leó az egész világ tapsai közt ront neki a szerelemnek, a mely érzéki; a művészetnek, mely gögös és profán; a pénznek, mely kereskedik és az ambíciónak, mely mások hullám gázol.

De íme, cselekvésünknek volna még egy igen fontos rugója; és Tolsztoj gróf erre is rákeríti a sort. Ez a rugó: a sok apró kényelmi élvezet, mely külön-külön mind egy-egy nagy fejezet ennek a falánk, nagy czélokát nem ismerő s csak a fizikai jólétre törekvő kornak. Ilyen nagy fejezetek a bor, a dohány, a kártya. Tolsztoj gróf mindenekelőtt csak a bort és a dohányt pellengérezte ki, de később alkalmasint a játékra, is rákerült volna a sor. A kezdet mindenestre sokat ígért, Tolsztoj gróf nem csak azért haragudott a borra és a dohányra, mert élvezetek, — s az ő szemében semmiféle élvezet nem találhatott kegyelmet — hanem főképp azért, mert a nagy bűnök leghatalmasabb stimulánsait látta bennök. S szerinte a borivó és a dohányos praemeditációval használja ezeket a stimulánsokat, vagyis nein annyira magáért a hitvány élvezetért iszik és füstöl, hanem a célból, hogy könnyebben elhatározza magát a rosszra, hogy túltegye magát lelke jobbik részének skrupnlusain, hogy hamarább megalkudjék lelkiismeretével stb. stb. A Kaméliás hölgy szerzője tagadja a praemeditációt s a nagy különbség” az ő s a Tolsztoj álláspontja között abban van, hogy ő legalább rosszhiszeműséget nem vet a vétkező szemére. De ő is, mintha kétségtelennek tartaná a dohány ernesztő, depraváló, kábító hatását. Megvallom, nem tudtam komolyan venni az orosz apostol tanítása nyomán felhangzó lelkesedést, sőt voltak óráim, mikor hajlandó voltam kételkedni az ő földek és vizek felett lebegő nagy komolyságában is. Mert szemetszúrt, hogy ez a vallás-alapító épp annyit beszéltetett a cipőfoltozásairól, mint a mennyit Cora Pearl beszéltetett a fürdőszobájáról s bármennyire csodálatos is a nagy szelleme, meg kel-

lett adni azt is, hogy önnök az anakorátának a kiadói nagyon jól értettek a reklámcsináláshoz. C'est un matin! — mondták volna róla a francziák, lia nem lettek volna annyira beléhabarodva. S azért nem ütközöm meg azon sem, hogy ilyen megriasztó ítéletet mondott rólunk, szégyény dohányosokról. A praemeditációval ugyan elhajította egy kissé a sulykot, de mindez ám hadd növelje eredetiségének a varázsát.

Hanem hogy Dumas fils — ez a páratlanul luczidus, bátor fej — a ki megszokta „levon ni a teoriákból a végső következtetéseket”, ha nem is ilyen szigorral, de tán még nagyobb szánakozással ítelt rólunk, bűnben tévelygőikről s szerencsétlenekről, ez már gondolkozóba ejt egy kissé.

Csak egy kis fűstről van szó; de Dumas fils nagy feneket kerít a dolognak.

„A természet — így szól — kissé szégyenkezve, hogy pusztán a maga érdekében s egy olyan gyöngye, fegyvertelen, minden testi-lelki nyomorúságnak kített lényt formált, mint az ember, azt hihette, hogy némi kárpótlással tartozik neki s kompenzációképen a bort és a dohányt rendelte neki, két triviális és hozzá méltó élvezetet. Úgy látszik, azért adott neki ilyen banális, vigasztaló szereket, hogy megértesse vele, milyen hitvány remédumokra méltók összes bajai, nyomorúságai és fájdalmai . . .”

„Pedig az, hogy mily csekély érdeklődéssel viseltetünk mások bajai és szerencsétlenségei iránt, már maga is fölvilágosíthat bennünket arról, hogy mily keveset nyom a latban az egész emberi nem nyomorúsága a természet előtt. Ha közömbösek vagyunk azok sorsa iránt, a kikkel együtt járjuk át ezt

a siralom-völgyet, noha úgy illenék, hogy ez a közös sors szolidárisakká legyen bennünket, ha néha közömbösek vagyunk a legközelebről hozzánk tartozók sorsa iránt is: mért ne volna a természet milliószor közömbösebb egész nyájunk irányában, ő, a kitini ja, hogy honnan jövünk és hová megyünk, a mit mi nem tudunk'? . . .”

„Még igazán szép volt a természettől, — folytatja tovább — hogy ennek a gyatra emberiségnek olyan vigasztalókat adott, mint a bor és a dohány. Különb vigasztalókat igazán nem érdemeltünk; s azokból az élvezetekből, melyeket okoznak, láthatjuk, hogy már régóta mily kétségbeesésnek adtuk volna át magunkat, ha még ezek a vigasztalóink sem volnának . . .”

Látnivaló tehát, hogy a borban és a dohányban csak kábító szereket lát, melyeknek az élvezetét meg se tudná érteni, ha nem volnának felejteni való bajaink és nyomorúságaink.

De belátja, hogy e „vigasztalókról” az emberiség nem mond le egyikönnyen:

„Remélhetjük-e, hogy ha álmaink megvalósulnak s az emberiség fokozatosan fejlődni, tökéletesedni, mondjuk: javulni fog, lemond majd a borról és dohányról? Szó se lehet róla. Összes czikkeink, a mértékletességi egyletek stb. mind nem érnek el semmit. Még a fillokszéra sem használ. Soha se csináltak annyi bort, mint azóta, hogy a szőlőtöke nem terem és soha sem szivaroztak annyit, mint azóta, hogy a közönséges szivarok szíhatatlanok, a jó szivarokat pedig arannyal kell megfizetni . . .”

„A bajnak mélyebb oka van, mint a fogyasztók ostobasága s az adót kivető közgazdák zsenialitása.

A dolog úgy áll, hogy az ember kezd belefáradni a létbe, kezdi bátorságát veszteni az élettől, kezd nem érdeklődni rendeltetése iránt. Látja, hogy ez az egész história mindig ugyanaz s hiszi, hogy mindig, vég nélkül és haszontalanul ugyanaz lesz. A száz meg száz század óta, a mióta él, semmit se tudott meg arról, hogy honnan jön; az ezer meg ezer századon át, melyekben még élnie kell, nem látja a ezélt, a mely felé megy; mint a föld, melyen lakik, mindig egy körben forog, a nélkül, hogy előre haladna . . . Hát az egyéniségével, szóval azzal, a mi leginkább érdekli, hogy áll a dolog? Mindig ugyanabban a tudatlanságban sínlődik s mindig ugyanama nyugtalanságok közt hánykolódik . . .”

„A természet kizsákmányolja, érzékei kijátszszak, álmai megtévesztik, a vallásai megcsalják, a filozófiái tévútra vezetik, a politikusok befonják, nem tudja többé, miben és kiben higgyen s ezen közben nagy morális és szociális problémák jelentkeznek előtte, melyek soha sem hagynak nyugtot neki. Természetesen csak egy gondolata van: menekülni e problémák elől és elkábulni . . .”

„A kikerülhetetlen haláltól való rettegés elfogja, hatalmába ejti és szorongatja. Ettől a szörnyű haláltól már csak néhány év választja el. Mit csináljon ezekben az utolsó években, melyek oly gyorsan elmúlnak! Mérlegelni kezdi az élet összes dolgait szemben a halál fatális szükségszerűségével: s minden üresnek, hívságosnak és létjogosultság nélkül valónak tűnik fel előtte. Múlandósága megalázza és kétségbe ejti. S ha nincs valami nagy ideálja, mint a vallási illúzió, a tudomány iránti rajongás, a művészi ambíció vagy a jótékonysági szenvedély, ha

nincs meg benne egy se a lélek e részegségei közül: visszaereszkedik ösztöneibe, napról-napra kezd élni, / s a közvetlen, alacsony, de bizonyos szenzációkhoz folyamodik. Talán meg fogják ölni, de hát mi az, a mi nem öli meg? És minthogy okvetetlenül meg kell halnia, mert bárminő utat válaszszon, minden ut a halálba vezet, jobb vígan jutni el odáig, s mit tesz az, hogy egy kicsit korábban, vagy egy kicsit későbben¹? Ki tudja, nem volna-e jobb: egy kicsit korábban, ki tudja, nem volna-e jobb: mindjárt? . . .”

„. . . Tehát: éljen a bor, éljen a dohány! . . . Ezek se adják meg a tökéletes jólétet, a teljes feledést, de a gondolat elzibbad és ez is valami. . . Mert az ember az állatot irigyli, mely minderre nem gondol. . . Arról van szó, hogy az ember elérje az állatok relativ, de elégséges boldogságát, kikerülve a farkas-szemnézést a végzet nagy problémájával, melyet a természet a gondolkodó teremtmény szerencsétlen privilegiумává tett. . .”

„Ha közelebről nézik a dolgot, ebben már van valami az öngyilkosságból...”

„Némi ellentmondással, mely különben csak látszólagos, ugyanaz az ember, a ki kétségbe esett, hogv még csak oly kevés ideig élhet, s a ki elfáradt belé, hogy már annyi ideig élt, megkívánja a tökéletes megsemmisülés állapotát, s a fél-halálban, melyet provokál, s melyben mindennap édeleg, kezdi úgy találni, hogy a tökéletes megsemmisülés állapotában, a végső közömbösségben, lehet valami igen jó . . .”

„Csak ritkán van annyi bátorsága, hogy egyszerre számoljon le az étellel, annyira rabjává lett organizmusának, de passzióval öli el magában, szép

csöndesen, de biztosan, azt a két ellenséget, melyeket mindenütt magával hordott, s melyektől annyit kellett szenvednie: eszét és lelkiismeretét. Míg végre megvalósíthatja álmát, s úgy híd meg, a mint születtett, a nélkül, hogy tudná, mi történik vele . . .”

Leejttem a *Figaro-t*, s előveszem füstölgő karcsú Olay-met. Belenézek barátságos parázsába, mintha egy jóbarát szemébe néznék, a kivel együtt kaptunk ki. És beszédbe ereszkdem vele az éjszakában. Tehát — oh, karcsú kis Clay — nem volnál egyéb, mint kábító szere egy megrémült embernek, a ki fél a léttől és retteg a haláltól!!! Nem volnál egyéb, mint egy butító szer, mely álomba ringatja az ember jobbik részét?!! Nem volnál egyéb, mint egy göngyöleg a boszorkányok sorvasztó fűvéből, mely előli az emberben a lelkiismeretet, az értelmet, az életkedvet, és a küzdelemre való képességet!!! Az ördög hitte volna, karcsú kis Clay, hogy ily gonosz fajzat vagy!.. De nem. Kétkedésem elcsitul”, ha szelíd szép parázsodba tekintek. Ez az enyhe, szerény kis fény itt az arcom előtt arra biztat, hogy ne hajtsam le még a fejem buta álomra, hanem virrasszak tovább, s öröljem le ama másik ember részét is, a ki helyett szintén dolgoznom kell. Parázsod azt beszéli nekem, hogy a haláltól nincs mit rettegni, hogy az élet csak egy égési folyamat, melytől nincs mit irtózni, hogy a lét, melynek a titkát nem tudjuk, de melynek a titkát keresnünk — mindig űz valami, csak egy nagy kötelesség, hogy az élvezetek nem a pokol csábjai, hanem istenek adományai, mert képessé tesznek a munkára, mint a hogy az éjszaka erősít a nappalra, hogy ez a kötelesség, melyet magunkban ismerünk, ámbár rejtélyes, olyan valóságos, mint az anyag maga, s

hogy a külső világ ernyesztő hatásaival szemben nincs más segítségünk, mint a vigasztalásunkra rendelt apró élvezetek. És te, karcsú kis Clay, a ki biztató barátom, vagy a magányosságban, a ki csillapítasz, mikor az izgatottság már csaknem hatalmába ejt, a ki vigasztalsz, erősítesz, mikor a gond környékez, a ki tanácsot adsz, mikor töprenkedem, a ki megcsillantatod előttem piros jelzövet, mikor a fáradt elme már-már álomba merül: még sem volnál egyéb, mint pokol fajzatja?! Nem, nem. A *kaméliás hölgy* szerzője ez egyszer nagyon is elvetette a sulykot. Nem volt szivar a szájában, mikor megírta, a cikkét.

(1891.)

BECSÜLETÉNEK ORVOSA.

A büntetőtörvényszék előtt egy rongyos ember állott, a ki egy bokréta kisebb-nagyobb, betöréses lopás után végezetül ölt: lopott pénzen szerzett revolveréből négy golyót lőtt úgynevezett feleségére, egy hozzá hasonló, nőnemű páriára. Az aszony meghalt s a rongyos ember bírái elé került, akik előbb egy kissé meglepődve, utóbb egy kissé megilletődve s végül kissé zavarodottan hallgatták a rongyos ember zokogó vallomását.

Az érdekes ebben az ügyben az volt, hogy a vádlott, aki életének egyharmadát fegyházakban töltötte, aki úgy ismeri az igazságszolgáltatás különböző rendű és rangú zárkáit, mint mi a színházak folyosóit, aki úgy lopott, mint a hogy a madár dalol, s mi ibolyát vásárolunk az utcán: nyilvánvalóan nem haszonlesésből ölt. Egy czéda nőszemélyt pusztított el, nem érdekből, nem is hirtelen felindulásból, hanem mert meg akarta torolni azt a *morális* sérelmet, amelyet ez a néember követett el rajta, amikor érdekből feleségül ment a sokszorosan rabviselt emberhez.

Hitelt kellett adni vallomásának, mert amit előadott, összevágott azokkal a dolgokkal, amiket a vizsgálat tényeknek fogadott el. Az utcán megismerkedett egy leánynyal, akit munkásnőnek nézett. Az utczai leánynak férjre volt szüksége, mert a rendőrség el

akarta tolonczolni; egy budapesti illetőségű embert keresett, aki elismerje a feleségének, hogy valamiképpen maradása lehessen itt, a nagy piacon. A naiv tolvaj lépre ment. Azt mondja, vonzódott a leányhoz, s az erkölcsi megtisztulást kereste ebben a házasságban. Más életet akart élni, mint annakelőtte, s meglehet, csakugyan az volt a szándéka, hogy ezentúl kevesebbet fog lopni, ellenben többet fog dolgozni, mint rocamboleos ifjúságában cselekedte volt. A mosdó persze olyan mint a törülköző; a lakodalom azon mód ment végbe, ahogy a megismerkedés. Abban állapotok meg, hogy, házbér híján, külön fognak lakni, hónapos szobákban; s a nászéjt a férj a rabsegítő egyesület menedékházában, az asszony pedig alighanem az utcán töltötte. Kevés-sel utóbb a rongyos ember rájött, hogy a felesége szobájában nemcsak egér motoszkál, hanem emberi lakó is, s megtudta, hogy ez a lakó feleségének már régi ismeretsége. Végre kiderült az is, hogy a szóban forgó lakó csak románcz, s az asszonynak naponkint egész regényei vannak, olyan regényei, amelyeknek a címe mindig zolai, s mindig így hangzik, hogy: „A pénz.” Erre Antal „elhatározta”, hogy megöli Borbálát. On revient toujours à ses premiers amours. Újra lopott, de a lopott pénzen revolvért vásárolt, s mint azok a spanyol hidalgók, akiknek kilencz előnevük, tizenkilencz csatában kapott sebhelyük és huszonkilencz ősük van, *megtorolta férji becsületét.*

Ez nem tréfa Nem a vér szólalt meg benne, a huszonhét esztendő, ifjú, állati vér, mely nem tűri az osztozkodást, hanem egészen a magáénak követeli párját, legyen bár közös illetőségi helyük maga a csatorna, A pocsolyában hentergő rinoczerosz, lehet, hogy szerelmes; a vadkan, tudjuk a természet-tudományból, monogám és féltékeny. A mi rongyos emberünk nem

volt se szerelmes, se féltékeny. Egy szóval sem állítja, hogy nem tudott volna e nélkül az asszony nélkül élni; sőt e tekintetben olyan türelmes volt, hogy azt, akit egy városrész ismert, ő, a fegyházból jött, naiv Raymond de Nanjac soha, egy percze sem mondhatta, a magáénak. Csak feleséget keresett az utczaí ideálban, nem szeretőt, kinek a csókja édesebb, mint a többi tolvajnőé.

Nebet és — és minden emberi dolgok örök relativitása! — társadalmi „pozíciót” adott ennek a személynek, s cserébe nem kapott egyebet, mint ígéreteket és biztatást. A dühnek, hogy becsapták, hogy kitűnő portékájáért, a fegyházakban hírhedett névért, nem kapott semmiféle viszontszolgáltatást, bizonyára része volt benne, hogy bosszúállásra gondolt, de ez a düh nem magyarázza meg, hogy Antal leszámolt az egész életével, s őt, történjék vele azután akármi. El kell hinnünk, hogy ebben a zavaros, semmikép se tiszta elmében valami aféle gondolat villanhatott meg, hogy neki a férfiúi méltóságában megsértett erkölcsi rendet keli megbosszulnia, hogy meg kell torolnia valami, emberségében és férfiasságában esett gyalázatot, hogy helyre kell állítania valami morális egyensúlyt, melyet az zavart meg, hogy egy proskribált nő behálózta őt, a kiérdemült betörőt s olyan szégyent hozott a sok fegyházat látott névre, amely szégyen csak vérrel lehet lemosni.

Az emberi lélek, sőt a félig emberi lélek is kifogyhatatlan a meglepetést keltő, a regényírók fantáziáját megcsúfoló, nehezen érthető s még nehezebben elemezhető motívumokban. Ki hinné el egy regényírónak, hogy az oly mélyen romlott emberi lélek, mint a minő egy professzionátus tolvajé, eféie gondolatokkal lehet terhes? Ki hinné el neki, hogy mikor a *mari complai-*

sant-ok olyan nagy számban szaladgálnak az ujdivatú regényekben, akadhat négy csillagos, sőt V. S. O. P. tolvaj, akinek a „férfiúi becsületén” ejtett gyalázat nem Hekuba, hanem százszorosan nagyobb dolog, mint mindama gyalázat, amelyet jól kiérdemelt?! Antalt azért, hogy a felesége ismeretségben áll a rendőrséggel, az a környezet, mely barátilag hunyt szemet lopásaira és betöréseire, aligha nézte volna le túlságosan, és Antal mégis meg volt győződve róla, hogy olyan szégyen esett rajta, amelyhez képest a többi mind csekélység. A kloákában is őriznék az emberi önértet és a férfiúi méltóság impulzusait!

Könnyű elvégezni, hogy a ki eféle motívumból öl, az akármennyire elzüllött is, nem romlott meg végképen, de az erkölcsi érzéknek ezzel a maradékával is bajos összeegyeztetni a professziós tolvajságot, a humorom enyveskezőséget. Az a teljes cinizmus, melyet Antal az „Enyém, tied övé” dolgában vallott, nem igen szokott együtt járni még bizonyos zsvány-becsülettel sem. És így történt, hogy Antalt súlyos bűne kevésbbé silánynak tüntette fel bírái előtt, mint humoros antecedenciái. Ez a bűn volt egyszersmind a legfőbb mentsége is. Ez a bűn tette hihetővé azt az enyhítő körülményt, hogy jobb útra akart térni s hogy bizonyos megtisztulásra vágyott, amikor házaselet re akart lépni az utcák leányával. Sorsa tehát nincs tragikum nélkül, mert íme, az első tisztességes vágyakozása okozta, hogy ő, ki előbb vígan pillangóskodott a fegyházak körül, most végképpen, életefogytig a fegyházban marad; de nincs tanulság nélkül sem, mert meglepően példázza, hogy a keresztény türelem sohase pazarlás, még akkor se, amikor a csatornák legelzüllöttebb nyomorultjai felett ítélkezik a földi Igazsága.

(1898.)

ŐSZI KONTEMPLÁCIÓK.

Az utazó, aki egy hónapot tölt Velenczében, — föltéve, hogy sem különb sem alantasabb, mint akármelyikünk, — csaknem ugyanolyan benyomásokkal fog hazatérni, mint egy másik” vagy egy harmadik, a ki két hónappal vagy két évvel azelőtt járt ott, El fog telni a San-Marcoval és a Campanilével, lelkesülni fog a fényes múlton és merengeni a szomorú jelenen, többet vagy kevesebbet hazavisz a helyi szín emlékeiből és ha irodalmi hajlandóságai vannak, kérődzni fog azokon a verseken, a melyek Velence bubáját éneklik meg. Legalább az útleírások, ha a lagúnák vén kisasszonyáról szólanak, egytől-egyig ugyanazt a hangulatot fejezik ki.

Hogyha ugyanezek a vándorok — talán épen egy időben — Londont járják meg, már nem fognak olyan egyformán szólni. Egyik fenségesnek, másik sivárnak látja ezt a különös világot. Egyiket csodálatra kelti a mesés gazdagság, másikat megdöbbsenti a hihetetlen nyomor. Hanem a főbenyomásuk mégis ugyanaz lesz: az angol sajtóságok mindig megteszik biztos hatásukat. Az utasok el fognak telni a nagyság érzetével; az egyikre talán nyomasztólag, a másokra ellenben föl-emelőleg hat mindaz, a mit lát, a végeredmény egy lesz: valami abból a kábító hatásból, a melyet csak a végtelen nyújt. Természetesen csakis olyan utazóról

lehet szó, a kiró nézve a tanulási kötelezettség nem volt egészen holt betű, s a ki egy nagy városban nem csak csupán azt látja meg, hogy az utcák nevei a kapuk felett vagy az utca sarkokon vannak megjelölve. A Daudet hollandija, a ki keresztül-kasul bolyongja a világot és sehol sem képes egyebet észrevenni, mint hogy mennyibe kerül a burgonya más és más vidékeken, nagyon sokadmagával létezik ugyan, de azért nem jöhet számításba.

Gondoljunk olyanokra, a kik meg vannak áldva némi érzéssel a látni valók iránt, kérdezzük meg őket, milyennek találták Parist, és a legképtelenebbül ellent mondó, a legnevetségesebben különböző válaszokat nyerjük. Azon az egy dolgon kívül, hogy ama bizonyos kis fejű, hosszú nyakú, kőből faragott fehér személy, a kit a Louvre nevű tenger nagy épületbein láthatni, szóval a milói illetőségű Vénusz kisasszony, igen helyes jószág, — aligha fognak egyébben meg-egyezni. Lesz olyan, a ki sipogni fog az elragadtatástól, mint Loudanné asszony az „Unatkozó világ”-ban; találkozik olyan, a ki mindent kicsinyesnek lát s minduntalan megkívánja az otthont, — s minden árnyalat, a mi csak e két különböző vélemény közt képzelhető, meg fogja találni a maga szónokát. Azoknál, a kik Parisért rajonganak, csak azok vannak többen, a kiket a szajnaparti Babylon őszinte, vagy meg nem vallott kiábrándulással töltött el. A vidéki francia, a kinek Paris vallása, hite és üdvössége, elbocsátja maga mellől Deniset, s e fiatal leány a „Bonheur des dames”-ból sötétnek, nyirkosnak és ijesztőnek találja a nagy várost, a melyről azelőtt legendákat hallott beszélni. Leilov Tatyána — a Rod Edouard hősnője — elhagyja az orosz sivatagot, hogy az álmodott világban élhessen, és íme a latin negyed füledt szobáit,

homályos pincze-boltjaival, a hol elzüllött lények le-
sik a dicsőséget s fogyasztják az ízetlen kenyeret, szo-
morúbbnak találja az elhagyott, kietlen pusztánál. Es
a Marais-negyed. a. Faubourg Saint Antoine vendégei!
Kezdjük a Grand Hotel, s végezzük a „Húsos fazék”
idegenéin, — változatosabb véleményeket fogunk
hallani Parisról, mint egy miniszterről, a ki a vára-
kozóknak még csak felével végzett. Elmondják tündé-
rinek s leírják borzasztónak; s azok, a kik leghiggadtab-
ban szólnak róla, bevallják, hogy nagyon érdekes. Mint
egy szép asszonynak, a ki sokat beszéltet magáról,
Parisnak sok imádója és sok rágalmozója van. S néha
maguk az imádók a rágalmozók.

Hanem a jóhiszemű idegenek is, a kik hamar
belátják, hogy Paris jobb mint a híre, más és más be-
nyomással távoznak el a Szajna mellől. Igaz, hogy c
hangulat-különbségekből le kell számítani az egyéni
praedisposíciókat. Sok függ a szemüvegtől, s még több
attól, ép lélek lakik-e a szem mögött. Ebben a csodás
városban van valami olyan erő, mint a Mirza Schaff y
borában:

Aus dem Feuerquell des Weines
Sprudelt Schönes und Gemeines
Nach dem eigenen Werth des Zechers,
Nach des Trinkenden Begabung.

Tu Gemeinheit tief versunken
Li-egit der Thor' vorn Rausch bemieistert;
Wenn er trinkt — wird er betrunken,
Trinken wir — sind wir begeistert.

Paristól is meg lehet ittasodni, és az ittas ember
nem láthat tisztán. De honnan van, hogy olyan disz-
harmonikusan hangzanak a lelkesültek danái is?

Mint az az óriási sziklafal, mely a délamerikai vándornak egyik oldalról térdelő ember alakot, másfelől oroszlánfőt, s egy bizonyos pontról nézve ropant keresztet mutat, Paris szellemi és anyagi élete, a legkülönbözőbb képekben tűnik fel, a szerint, a mint a véletlen egyik vagy másik környezetbe jutatja a kíváncsi idegent. Minden kerület egy-egy külön világ. Néhány száz lépésnyire a rokkantak palotája mögött alig lehet elhinni, hogy nem messze ettől a némaságtól, a nagy boulevardok Parisa zajong. Egy társaságban, a hol néhány miniszteri hivatalnok és egy kereskedő családja kerül össze, aranyért sem találni egy olyan párisi nőt, a minőkkel a regényírók nem tudnak betelni. A külső boulevardok körül egy est a Françaisban oly legendaszerű valami, a miről még az unokák is beszélnek. Sőt az a kisebb kör, a szorosabb értelemben vett Paris sem mutatja azt a képet, a mely oly elevenen és oly állandóan él a legmesszibb képzeletekben. Ennek az élete oly gyors, forgása oly hirtelen, hogy képe szüntelen változik, mint az elbűvölt Proteus alakja. Annak a világnak, a melyet a második császárság történetírói festettek, ma már csak a romjai vannak meg. A commune, mely elégetett egy sereg épületet, eltemetett egy darab tipikus életet is. Es ez az átalakulás folyton tart, s halad kábító sebességgel. Napról-napra egy darab élet tűnik el; valaki meghal, s alig jut eszébe a többinek, hogy utolsó példánya volt egy típusnak, a mely pár évvel ezelőtt még ezer és ezer alakban volt ismeretes. A Gambetta Parisa, a bosszút lihegő, megtorlásra készülő Paris már nem létezik.

Az új nemzedék tanul a németektől; a metafizikát bújja s reformálja a katonaságát. Az a kizárólagosság, a melylyel Paris egykor elutasított magától mindent,

a mi nem a saját termelése volt, mindennap vészit merevségéből. A reakció szembeszökő: az égő gyűlölet, a melyet változatlanul táplál az angol nemzet iránt, a hagyományos, örökletes gyűlölet nem akadályozza meg többé a jó párisit, hogy mindenben utánozni ne kezdje gyűlölt szomszédait. A színházak előveszik Shaksperet, s az író-népség esküszik az orosz írókra. Az orosz iránti szimpáthia, annak ellenére, hogy a politikai számítás, melylyel Paris Pétervárra kacsingatott, nagyon naivnak bizonyult, erősebb mint valaha. Minden hullámzik s holnap talán eddig nem ismert erők fel fogják forgatni az új rendszert, de a nemrég még exclusiv Paris ma már eclecticussá lett.

Még mindig olyannak festeti magát, mint a milyenek valaha Balzac rajzolta. Kaczerkodik azzal, hogy veszedelmesnek lássák. Szereti, ha rettentőnek tünetik fel, ha bűneit és kicsapongásait emlegetik, mint egy vénülő gavallér, s a mellett igen eszesen viselkedik. A német-spanyol viszály idején jónak látta a világot meglepni azzal, hogy hót lakattal elzárja a nemzeti hiúságot s ravaszul hallgatott, amikor esztelen hőskö-dést vártak tőle. Lestek, hogy mint egy agyalágyult öreg tábornok kiabáljon: „Hol a kardom, hol a kardom!”, s Paris vezérczikkekot íratott a kereskedelmi kérdésekről.

Hanem — a morális élet.

Egy félszázadon át száz és száz író másolta le Balzacnak azt a képét, a melyet az „Aranyszemű lány”-ban Parisról festett. Leírták „pokolnak, a hol minden füstölög, ég, fénylik, lángol, gőzölög, kialszik, újra kigyúl, szikrázik, recseg-ropog, s elemésztődik.” Elmondták, hogy „a párisi úgy él, mint a gyermek. Morog mindenért, megvigasztalódik mindenben, gúnyolódik mindennel, elfelejt mindent, megízlel mindent; a

mit lát, bírni akarja, s aztán elhagyja gondtalanul; eldobja királyait, hódításait, dicsőségét, bálványait, legyenek azok bronzból vagy üvegből, amint elhajítja a kalapját s kidobja az ablakon a vagyonát. Nincs igazi rokona, csak az ezer frankos bankjegy, nincs más barátja, csak a zálogház. A párisi világában senki sem felesleges. Erkölcstelen, hirtelen, érzéstelen világ az, melyben nincs más uralkodó, csak: az arany és a gyönyör.”

És Paris, a „túlságos étvágyú” Paris, tetszik magának azzal, hogy még mindig ilyennek tűnik fel. Most is örömet kaczérokodik a szörnyű bűnökkel, s nem bánja, ha rosszabbnak tartják, mint a milyen. Ez is egy formája a hiúságnak, mert azt a megelégedést rejti magában, hogy „nekem az sem ártana, ha ilyen volnék is.” Mint a gyermekek, az asszonyok és az ironészség szokták, a nagy város örül ennek az ártatlan kis mulatságnak. Teszi magát, mint ha nagyon elfoglalnák komoly ügyei: a rettenetességek, és mikor évenként a Montyon díjat kiadják, az erényes vidékre megelégedéssel és szeretettel mosolyog, mint a hogy az iskolai díjat nyerő kis leányra mosolyog a nagymama, a kinek egy kissé viharos múlt van a háta megett, de aki azért örömmel emlékszik vissza a régmúlt időre, amikor maga is fehér ruhácskában remegett az erénydíjért.

Pedig hát azért, hogy a Montyon díjat ki lehessen adni, nem is volna szükséges mindig a vidékre menni. Paris rengeteg labirintusában van akárhány zug, a hol mit se tudnak azokról az erkölcsökről, melyeknek Gyp volt a moralistája, a hol az ó-divatú erény, az önfeláldozás és a részvét szerényen összebújnak, mint a cserje közt egy csomó vad virág, a mely terem és nyílik ápolás nélkül és mit sem tud arról, hogy finomabb

illata van, mint az üvegházak halvány növényeinek.

Parisban van néhány ezer apácza, a kik sebeket mosnak, fekélyeket kötöznek tisztába s hallgatják az örültek istenkáromló, döghalált lehelő beszédeit egy szemhunyorítás, egy arczmozdulat nélkül. Miért? hogy kényerük legyen? vagy hogy mindig szelíden mosolygónak lássák az irgalmas kalazanti József arczát, a kinek képe szobájuk egyetlen ékessége?

Mert, különös, ezeknek a képeknek, melyeket együgyű kéz festett, még mindig varázsa van. És ha betévedünk egy hotelbe, a Szajna balpartján, közel a boulevard Saint Germamhoz, nem fogunk nevetni a naiv szenten, a kinek képe ott függ a falon, krajczáros keretben. Az a szent már csoda dolgokat művelt.

A ház rideg, szomorú külsejű. A diákok zaja már nem hallik oda; a feltűnően tiszta lépcsőkön nagyon csöndes, nesztelen lépésű emberek járnak. Itt mindenki korán kel és korán fekszik, s a table d'hote-nál asztaláldást szoktak suttogni. Ez a „Hôtel des Saints Pères”, a hová rendesen csak papok szállanak, mikor keresztül utaznak Parison, hogy tovább menjenek távoli világ-részekbe, beszélni egy itt már nagyon ismert, divatját múlt legendáról.

Valóságos központ ez az épület: alig van francia pap, a ki meg nem fordult volna ott. Ebbe a házba lép először az Afrikából érkező s innen megy hosszú útjára az ausztráliai misszionárius. S van eset, mikor e ház vendégeiről hallhatni egyet-mást, a mi nem válik Paris szégyenére.

A köztársaságnak nincs szüksége a papokra, de talán nem volt rá nézve minden haszon nélkül az a pap, a ki gyakran fordult meg itt, s a kinek nevét igen sok francia katona emlegette akkor, a mikor Roussel abbét, az auteuli árvák apját egy pár hálás növendéke

megünnepelte. Lehetett rá él ezeket faragni, mert hisz ezer számra voltak gyermekei. Az érdemes öreg úr találkozhatott e házban egy másik pappal, a ki azért halt meg, mert úgy gondolkozott, hogy az aixi érseknek ott van a helye ama hívei mellett, a kikhez legközelebb a halál — a döghalál! — s a kik legjobban rászorulnak vigasztalására. Ha Força de érsek fegyvert viselt volna és nem talárt, hősnek mondták volna. S a „Hôtel des Saint-Pères”-ben szokott megszállani elz ci falusi pap is, a kinek az egyszerű gondolatai egy sereg kitűnő író csodálatának a tárgyai voltak s a ki csak nagy ritkán látta Parist, hogy a quai-η egy csomó ócska könyvet szedjen össze. Joseph Rouxnak hívták ezt a papot. „Oly név — mondták róla a Hôtel des Saint-Pères”-ben — a mely ma nagyon közönséges, hanem a melyet meg fognak jegyezni. Pascal és Vauvenargues óta nem volt Franciaországnak írója, a kinek szomorú hite magasztosabb gondolatokat sugalt volna.” És csakugyan nem volt senki, a ki a paraszt egyszerű lelkét jobban ismerte, s hatalmasabban magyarázta volna, mint ez a remete, a kinek minden olvasmánya, néhány moralistából s a szent atyákból állott. A kép, melyet a francia parasztról mutat, nem nagyon vigasztaló; rossznak és kemény szívűnek mondja, mintha csak igazolni akarná, a mit Zola a „Faute de l'abbé Mouret”-ben a parasztról mondott. Hanem azért ennek az aljas, hazug, önző lénynek mindig szabad bejárata volt a szívéhez. Mert hát a szent képek megtanítanak a bocsánatra, ha a moralista könyörtelen is.

Roux abbét a könyve egyszerre híressé tette, a mi nek az lett az első következménye, hogy tanszéket kínáltak neki Paris egyik legelőkelőbb iskolájában. Nem fogadta el, a minek megokolásául nagyon sokat tudott mondani. S meglehet az tartotta vissza, a mit elhallga-

lőtt: hogy el kellene hagynia azokat a szegény ördögöket, a kiket oly nyomorultaknak mond, s a kiknek aljassága nem gátolta őt, hogy pazarul ne ossza szét közöttük: szívét, a mire a földhöz ragadtaknak annál nagyobb szükségük van, mivel maguknak úgy sincs, a szerencsétleneknek.

Erről a három papról igen sokat beszéltek a „Hôtel des Saint-Pères”-ben, olyanok, a kik semmit sem tudtak arról, hogy melyik ló nyerte meg a Derbyt, s a kik mégis azt hitték, hogy ők Parisban vannak.

(1885.)

TWISTEK.

Mindennapos utam keresztül visz az Erzsébet-téren, ezen a parkot majmoló, szánandó kis térségen, melyben sápkóros fák, és egy nyomorék pagodácska csúfolják a természetet és az architektúrát. Olyan régóta taposom kövecses, sarupusztító homokját, hogy már meg se látom a bokrain rágódó kórságot; el-elfelejtem szegénységét s czéltalanul bolyongva dísztelen fasorai-ban, néha-néha azzal áltatom magam, hogy kertben vagyok. Olyan formán, a mint némelyik pillanatban el-efelettjük régi czimboránknak minden untig ismert, rossz tulajdonságát s egyszerre csak kellemesen érezzük magunkat oldala mellett, nem tudni: miért, s nem tudni: meddig?

S mivel ez a néha kertnek képzelt, oktalanul megszeretett tér innen-onnan hozzá tartozik már a legszűkebb honomhoz: a fölötte ellebbenő kicsi események (többnyire luftballonok), melyek annyira felizgatják a, dajka-köröket és a kisdéd-kaszinókat, engem is érdekelnek. Ha a térre új kisasszony érkezik — a ki három krajczárokat szed be a székekre letelepedőktől — ha valamelyik kis Manó keresztül sétál a virágágyakon és csödület kerekedik: mindez rám nézve ép oly nevezetes, mint más halandónak egy trónbeszéd.

Régekte Twist Olivérek és Fagin-ok körmei közé jutottak és zsebmetszésben nyertek oktatást. Akkor szánakoztunk rajtuk. Ma a zene-vállalkozóhoz és a színház bérlőkhöz kerülnek, a kik a szépre, művészetre tanítják őket. S most már az ördög; sem törődik velök.

Pedig a sorsuk nem igen vált jobbá: s a különbség csak az, hogy ez idő szerint a művészet céljaira használják ki csekély életerejüket, míg azelőtt kicserzették a bőrüket egészen egyszerűen, minden szent cél nélkül.

A gyermek sohasem volt úgy kidobva a világba,, mint a mi korunkban. Sohasem volt akkora szerepe az emberiség nagy háztartásában, mint ma. midőn a közös munkából aránytalanul nagy részt kell gyöngé vállain elviselnie. Azelőtt vadul, elhagyatva nőtt. mint az útszéli gaz; a mi praktikus korunkat illeti a dicsőség érte, hogy ezt a növényt is felhasználja a boszorkánykonyhájában. Az idea, hogy a gyermekben is elégséges munkaerő van, hogysen a társadalom egyszerűen el legyen nélküle, jórészen a mi időnké; bennünket illet e miatt a „szánom-bánom” is.

Hajdan is voltak siralmas gyermekségek. Ott van a nagy Condée, mely elég ismeretes. Ötödfél éves korban bevonul Bourges várába, hogy fölvegye a keresztesség szentségét: a kapunál négyezer polgár, s ezeken kívül nemesek, papok, hivatalos személyek fogadják; a szegény gyerekeknek tetőtől-talpig vasban öt szónoklatot kell végig hallgatnia, küzdve az álom, s ösztöne ellen. Hanem azért tartja magát ünnepélyesen, méltóságteljesen. S ötödfél éves! Micsoda nevelés lehetett az, amely egy egészséges érzésű kisdedet öt szónoklat végighallgatására kényszeríthetett! Borzalom elgondolni!

De végre ilyen dolog egészen a korunkig, csak ritka kivétel volt. Mekkora változás! Ha így haladunk; megérjük az időt, mikor az öt szónoklatot nem-

csak meghallgattatják, do el is mondatják a kisdedekkel. A szellemi munkából már is ki kell venniök a részöket. S ma azok a kivételek, a kik megszabadulhatnak a teher alól.

Hogy mennyi munkaerő vesz ilykép kárba idejekorán, arra csak mostanában kezd gondolni a társadalom. Soká nem törődött vele, hogy a hirtelen nyereség nem ér föl a későbbi veszteséggel. A gyermekek túlterhelése azonban az alig múltban oly megdöbbentő eredményekre vezetett, hogy a válozás elkerülhetetlenné vált. Természetesen első sorban a jómódú osztályok gyermekeiről gondoskodnak: az iskolai idő megszorításával. De a gyárak apró munkásain is megkönyörült itt-ott a törvényhozás, s a serdülés előtti időre nézve meghatározta a munkaidő legtöbbszörét. Csak azokról a gyermekekről nem gondoskodtak eléggé, akik nem komoly munka, hanem a multságok gálya-rabjai. A legkevesebbet foglalkoznak azoknak a gyermekeknek a sorsával, a kik még alkalmatlanok lévén az igazi dologra, a színházak, a cirkuszok, a mulatóhelyek csatornái körül senyvednek.

De immár ideje volna többet törődni azokkal az apró szerecsenekkel, a kik idom talán bakugrásokat követnek el az operában, az ál-szörnyekkel s az állítólagos óriási békákkal, akik az „Ördög pilulái”-ban ödöngve hordják az állat-jeli nézek súlyos terhét, a cirkuszbeli kedven ezekkel, a kik még alig döcögnek, s már életveszélyes produkciókat kénytelenek végezni. szóval mindazokkal, a kikkel a mulatóhelyek jószívű közönsége annyi szeretettel tapsol meg.

Vájjon megengedhető-e, hogy e gyámoltalan lényeket a gondatlanság, vagy az árvaság védtelenül adja át a színházak testet, lelket sorvasztó levegőjének? Rendén van-e, hogy vállalkozó szellemek csapatostul gyűjt-

h essék az elhagyatottakat és a nyomorultakat arra a gyilkos mesterségre, mely igazán megérdemelné a „kintornázás” nevet?

*

A párisi Gaité-ben a „Petit Poucet”-t adták. A színpad is, a nézőtér is tele volt gyerekekkel. Hüvelyk Matyi dramatizált meséje meg a szemetkápráztató látványosságok oly nagy vonzóerővel voltak még akkor, hogy az utolsó strapontin-eket is elfoglalták a kis Totó-k és az apró Chérie-k, akik lelkesedve tapsoltak a hórihorgas Scipion úrnak, a mulatságos óriásnak; és szakácsának, a játszó Totó-knak, meg a színpadi Chérie-knek. Csupa rózsaszín volt az egész ház: úgy a nézőtér, mint a színpad, amaz a gyerekruháktól, emez a sok apró nyakig harisnyától. (Ajánlom e szót a trikó helyett, a mindenáron magyarosítók szíves figyelmébe.)

Az előadás vége felé a színpadon némi zavar támadt. Valamelyik gépész elvétette az időt, korán indította meg a maga gépezetét, a miből az következett, hogy egy gyerek beleesett a sülyesztöbe.

Fölvitték a legközelebbi öltözőbe s ott lefektették egy toalett-asztalra. Aztán elszalasztottak orvosért.

Az orvos késett. Jó lelkű figuránte-ok régi divatú kuruzsló-szerekekkel igyekeztek életre kelteni, sejtelve nélkül annak, hogy már egy holtra váltat élesztgetnek. S ezalatt a felügyelők minden tiltakozása ellenére, a játszó-gyermekek félmeztelen costume-jekben besompolyogtak a szobába s körülvették szerencsétlenné vált társukat.

Valamelyik asszony (costume-ben és igen hiányos costume-ben, éppen mint a többi) le akarta bontani a maillot-t a szegény kis teremtésről s előkerestette a ruháit. Talán azt gondolta, hogy ezzel könnyít rajta, vagy

tán megérezte, mily kiáltó, bántó ellentét van a halál komolysága és a szemérmetlen jelmez között, mely netvetve árulta el az összetört kis test félig fejlett idomait. A kísérlet nem sikerült.

Ezalatt a gyermekek összedugták a fejöket.

— Ez a nagy Bertha — szól egyikük. — Tudod, a kinek a második balett-mester udvarolt.

— Én ismerem — szól a pajtása. — Richárdnak azelőtt viszonya volt vele.

— Mindig mondtam, hogy így jár — erősködött egy hosszú vézna fiú, az áldozat fejénél.

— Negyven sou-ja volt, ha mondom . . .

— De bizony csak harmincz.

Mire az orvos megérkezett, a gyermek meghalt. Akkorára megjött a húga is, a ki az eset alatt a színpadon tánczolt.

Csöndesen pityergett s a köny lassankint megolvastotta arczán a festéket.

— Ugyan, miért bög ez a kölyök?— kérdezte egy felügyelő. — Színpadra, ...kezdődik az ötödik felvonás!

Megtudtam, hogy ez a felügyelő a legjobb családapa volt a világon, a ki példásan nevelte fel hat kis-korú gyermekét.

NAGYSZOMBAT.

„Tavaszi! ó szerelem idénye, jöttöd mi bánatos nekem! Mi felhullámzó érzeménybe szorul el sóvár kebellem! . . .” Puskin nem arra gondolt, amit ilyenkor a cseresznye-virágzás idején, a nagyvárosi ember, ha egyedül járva az utcán. mélézni kezd, az orosz költő szavaival ismételtet magában. De így vagyunk a poétákkal. Véres könyeket sírnak, míg — valamint Argirus Tündér Ilonát — megtalálják, kiküzdik gondolatuknak egyetlen lehető formáját, s azt, amit ők pároszi márványból faragtak ki, mi, az epigonok, mint hitvány anyagot átgyúrjuk a saját képünkre és hasonlítottágunkra. Rá se ismernének a tulajdon szavaikra, ha min.ket hallanának! A mi belőlük tovább él, az már nem az ő í»-jök, hanem a mienk; s figyeljük meg az i\khó(, melyet támasztanak: nem az ő hangjukat hall.,uk, hanem csak a magunkét.

A nagyvárosi ember is el-elsóhajtja; „Tavaszi, ó, szereiein évadja, jöttöd mi kívánatos nekem!...” — de nem úgy gondolja ezt, mint Puskin. Nem azért mondja bánatosnak a tavaszi jöttét, mert a tavaszi neki már nem hoz új szerelmet. A nagyvárosi merengő önzés nélkül szereti a tavaszi; önzés, mellékes kívánságok nélkül sóvárog utána; szereti, nem mert ajándékhozó, hanem magáért, mint a nagy gyermek szereti a szülőjét, a kitől nem vár többé édes kedvességeket. És hiába

sóvárog utána, mint a nagy gyerek, a ki messze esett szüleitől. A tavasz jötte bánatos neki, hisz nem neki jön! S tudja-e, hogy jön? Hallja, hogy megint tavasz van. Élettel teli, zöld ruhát ölt ez a gyönyörű világ, a rügyfakasztó erő átjárja az egész mindenséget, a nap mosolya melegebb, Gaea ismét fogamzik. De mit tud ő ebből? Logika, következtetések útján, rájön, hogy így kell lennie. Már hirdetik a tavaszi versenyeket Maholpap, megnépesül a liget s viszont látja a rég látott kisasszonyokat, virító ruháikban. Egyszerre leányokkal és asszonyokkal telik meg ez a szomorú város; tarka öltözetekkel, fiatal arcokkal, ragyogó szemekkel. Honnan kerültek elő hirtelenében! Isten tudja. Be virítanak és gyümölcsöznek.

Nagyszombaton, a feltámadás ünnepén — nálunk ez a legszebb napja az évnek — az utcza megtelik a fiatal asszonyok teljességével ... Ha a feltámadás ünnepe után nyomon követed a templomokból kiözönlő tömeget, mely az áhítat néhány percze után vagy másfél órára átadja magát a sétálás örömének, a „látni és láttatni”, élvezetének: elálmélkodni, látván, hogy az aszfalton hullámozó sokaságban mennyi az istenáldotta asszony!... Mind a késő őszi és téli munkája volt ez a sok istenáldás? Úgy látszik. A viszontagságos idő, a szélvihar és a kajüt szűke, mely közelebb hozta egymáshoz még a gyűlölködő Jázont és Medeát is, mindig megkönnyíti a jó Isten munkáját. A férfi-embereken is meglátszik, hogy tavasz van. Gúnyáik eltűntek; ibolyabokrétákkal telik meg a város.

Tehát: tavasz van! Tehát valahol messze: lombkorona zöldéi a fákon, lágy, bársonyos fuvalmaik kerge-tőznek a napfényben, valahol levegőt lehet lélekzeni! Élni és meghalni ott!...

De mindaz csak atom; talán nem is igaz, hogy van-

nak fák, van levegő, s a tavasz még nem mitológia. . . . Fák! Hol lát a nagyvárosi ember fákat?! Ezek a poros, csenevész kórok a széles utak mentén csak megannyi szomorú felkiáltó jel, melyek panaszosan beszélnek, hogy itt egykor természet volt. S a mit beszí: nitrogén, oxigén, meg egy csomó minden egyéb, de nem levegő.

Bizony nagy árt fizet érte, hogy ellentétben éi a természettel, s elektromos világosság mellett főkönyv, iktató könyv, vagy akármféle könyv felett görnyed, ahelyett, hogy kertjét művelné, a hogy Voltaire ajánlotta, vénsége télies bölcseségében. s a hogy a nagyvárosi emberek közül csak a londoni cselekszik, a napnak legalább egy részében. A többi nagyváros lakóinak hiába a tavasz fuvalma; rabságából a legtöbb soha pillanatokra sem szabadulhat. Akkor se, mikor a messziségből jött szellő mágnessége, egyszer egy eszten-dőben, kivételképpen, a természet után való vágyako-zással tölti el petyhüdt, nyomorult tüdejét. Tudja , hogy itt fog elszáradni tavasz, fák és levegő nélkül; itt fog élni és meghalni, a miazmák és a vad lárma világában élni, meghalni, s pihenni örökkön, mint a nagyvárosok legnagyobb elzüllöttje, a szegény Poe Edgar, a ki Baltimoreban, a boulevard földjében porlad, a város köze-pebe jutott temetőben, a vasút és a villamos kocsik sín-párjai között.

Tavasz? Hátha csak mese az egész, mint a tündérek, Eldorádó és az örök szerelem? Ott, a hol nem-sokára az orgona nyílik s a hová a gólya már megérke-zett, vannak emberek, a kik nem sietnek ki a szél-fúttá gátra, köszönteni a levegőt! a levegőt!... — mint a hogy Xerxes katonái köszöntötték a tengert — hanem napokon át a falaik között maradnak. Vannak, a kiknek a Germinalnem mond semmit, kik észre se ve-szik a föld úrszínéváltozását, csak azt tudják, hogy a

munka kezdődik. A kiknek fogalmuk sincs róla, hogy olyan világban élnek, a melyet még nem hagytak el a régi, pogány istenek. Nyilvánvaló, hogy semmi örömük sincs benne, amit a nagyvárosi ember úgy irigyel tőlük.

S látván, mint özönlének a városba, verekedni a színházi jegyekért, hogy meglássák a legújabb zenés komédiát, egy pillanatra azt kérdi magától az aszfalton me-rengő: hátha a tavasz csak a mi szegény fantáziánkban oly derűs, hátha mindez csak ábrándozás, üres nosztalgia, mint a pálmáról álmodó fenyőé?! . . .

De nem, még itt, ezen az elkárhozott nagyvároson is végig csillámlik valami ragyogás, a melyet máskor nem varázsol elő semmi ünnep, semmi pompázás. Ha nincsenek fáink s ha levegő helyett csak port és füstöt szívünk magunkba, a föld-istennőtől messze elszakadt lányok tekintetében, arczuk színében, egész alakjukon van valami szokatlan, a mi rejtelmesebb minden spiritizmusnál. A feltámadást ünneplő leány-sereg oly más, mint azok a kissé fáradt szépek, a kiket az utolsó bálban vagy koncerten láttunk! A teint-jükön, a járásukban, egész megjelenésükben van valami, a mit mint-ha a Botticelli képeiről hoztak volna magukkal. És ezek az asszonyiségukkal páváskodó fiatal menyecskék! Ó mily szép ünnep ez a Nagyszombat! A vén nagyváros arculata egy napra mosolygóra válik; valamije mégis csak maradt a tavaszból.

(1887.)

A PENGŐ ÉRCZ ÉS A ZENGŐ CZIMBALOM.

Tíz óra elmúlt. A kukoricza-ágensek, a kik a szomszéd asztalnál csöndben, illendőség-tudóan bontogatták a Pommeryt, eltávoztak boldogabb vidékre; magadra hagytak unalmaddal és békétlenséggel. A krondorfi-val szelídített két decziből már csak néhány csepp van előtted; nagy nehezen tehát eleget tettél a kötelességnek, melylyel egészségednek tartozol. És még morózusabb vagy, mint vacsora előtt. Úgy találod, hogy a lazac meg volt égve s hogy Adolf, a figyelmes ételhordó, a ki mindennapos histriód, stereotip tréfálódzásával ma még ízletlenebb, mint rendesen. Elfelejtetted, hogy délután épp úgy untad Herbert Spencert, mint most Adolfot; és erősködsz, hogy a nagy teremből behallatszó zene túrhetetlen. Haragszol magadra, hogy ettél; s irigykedel a szűkölködőkre, a kik mindenre vágyódnak. Adolf vigasztalhatatlan, hogy nem sikerül kedvedben járnia; s magában mélységesen megvet, úgy ahogy csak pszichológ-pinczerek képesek megvetni valakit, ős erejű, alapos lenézéssel ügyelve hitvány porhüvelyedre, a minő lenézésre te képtelen vagy, mert ehhez is hiányzik belőled a kellő energia.

Egyetlen vágy él benned: kimosatni a gyomrodat. S mivel ezt a vágyakozásodat a következő öt perczben lehetetlen kielégítened, nem tudod, hogy mitévő légy. s mivel üsd agyon éjfélíg az időt. Konstatálsz magad-

ban a szellemi csődöt, s ebben a szánalomra méltó hangulatban végkép ellágyulva, megtörve, tönkre silányulva, erre a kétségbeesett elhatározásra vetemedel:

— Elmegyek valamelyik orfeumba.

*

Útközben, mialatt hátra dőlve a kocsi párnájára, átadtad magadat az emésztés első kellemes érzeteinek, s vigasztalódva szívtagd egy brobdignac-i méretű Havana édes aromáját: fölgerjedt benned a hála érzete s megkönnyebbülten áldottad magadban a derék indiánust, a ki elsőnek szagolt bele az égő dohánylevélnek kábító füstjébe. És áldottad a demokrata maître de ' plaisir-t, a ki fölfedezte a szórakozásnak ezt az új fajtáját, melyet szivarfüst mellett lehet élvezned. De amint beléptél abba a telefüstölt gőzfürdőbe, melyet közönségesen orfeumnak szokás nevezni, megátkozod Tabago fűvét s az emberséges anyakirálynét is, aki Európába behozatta, s a kiről hajdan *herhe de la reme mère-nek* nevezek vala. A gőz és a füst titánjainak alvilági küzdelmét látod magad előtt; a mely küzdelem akár Enceladus, akár Ossa győzedelmeskedik, egyképpen keserves az a te félig sült tetemednek.

Beeresztenek egy páholynak csúfolt ketreczbe, a minőben az állatkert igazgatója a birkákat tartja, leültetnek egy székre, mely az inkvizíció idejéből maradhatott meg, elibéd teszik a fekete lőrét, mely Cubát rágalmazza, a szomszédod a hátadnak támasztja a hátát, hogy támlányod is legyen: szóval megvan minden, a mi nélkül a multság, nem volna teljes.

Ha úgy találod, hogy ez: pokol az orfeumban, ime, amott a kortinán: Orpheus a pokolban. Mert szünet van, a kortina leeresztve; megszemlélheted a népies Elysium képzőművészeti ékességeit is. A kompromittált lantos persze azokra a lerchenfeldi danákra céloz,

melyeket mindjárt meg fogsz hallani; de van a kortinán egy másik mitológiai alak is. Egy tagbaszakadt hölgy, a kiről, minthogy az egyik lába csípőig puczer, kitalálhatod, hogy Venust ábrázolja. A hatodik kerületi Venus előtt mezítelen Ámorka áll, a kinek a feje Csiky Gergelyre emlékeztet; szóval helyes kis Ámor, bár az alsó lábszárai olyan rövidek, mintha Ibsentől kérte volna kölcsön. Ezek a theatrális vonatkozások Tháliát teljesen fölöslegessé teszik a kortinán.

A mennyire a füst és a szomszédaid engedik: szemlét tartasz a nézőtéren is. A karzaton jelmezes és jelmezszerű toilettebe öltözött művésznők, meg a hétköznapi imádóik; lenn, körülötted, a jó, a derék, a „közönséges közönség”, melyet egészséges érzéke oly előnyösen különböztet meg a szenzációs napok finnyás, szeszélyes és követelőző publikumától. Csak elvétve íátod köztük a lóversenyekről és a Folies-kből ismerős alakokat; a mulató Budapest ma nincs itt. A gőzfavágók és hengermalmok ifjú örökösei, akiknek a café chantant az örömeik mindennapos tanyája, a „művész-kávéház”-ak deli katonatisztjei, meg a sport-tudós arany ifjúság, a secundo-gentry, csak egy-két kitűnőség által vannak képviselve. A közönség zöme azokból a lassan magyarosodó, különben derék polgártársainkból áll, a kiknek az orfeumok az egyetlen, de annál sűrűbben megkövetelt lelki táplálékot szolgáltatják. Mindannyian jeles, polgári erényekben bővelkedő emberek, a kiket öröm látni. Néhányan sonkáznak közülök; de a legtöbbjük mélázik, meg van hatva és élvez.

Hanem megszólal a zene. Tudniillik egy tuberkulotikus zongora, egy fáradt, rezignált hegedű, s egy szemérmetlen triangle. A mulatság újra kezdődik.

Az Ibsen-lábú Ámor felkunkorodik a magasba, s a színen megjelenik egy egészséges hölgy, a ki bemu-

tatja magát mint Malaga kisasszony, s elbeszéli, hogy ő utána bolondulnak a férfiak, de ő igen fene gyerek s ügyet se vet rajok. Malaga kisasszony a tapsok ritmikus zenéje mellett kecsesen rezegeteti legkonkrétebb természetű bájait, s elmésen kopizálja a Frimm-féle intézet gigerlijeinek mondhatatlan mozdulatait. Aztán egy „komikus” kerül elő, a ki a legújabb bécsi kupiét adja elő, közkívánatra; az elejét inkább táncolja, mint énekel, de viszont a refrain annyi lélekkel harsogtatja, mintha a Marseillaisét fújná. Majd jockeyruhába öltözött hölgyecskék ölekeznek a petite femme-jaikkal; hatalmas alapú jockeyk, a kik ha engagement-t találnának, tehetséges három évesek sorra letörnének. Végre megkerül az a bizonyos művész is, aki egy pár paróka, szemüveg és kabát segítségével élő és holt nagyságokat csúfol meg, s mimikusnak nevezi magát. A rögtönzött fejké ugyan mindenkire hasonlítanak, csak a megcsufoltakhoz nem, de a jó közönség, mely örömet művelődik, el van ragadtatva. S mindehhez a szégyenébe beletörődött zenekar egykedvűen zúgja az Or dinaré apetheozisát, s szemérmetlenül csilingeli a Venus Vulgívaga királynő-himnuszát. Káprázó szemeid előtt mint fantóm tűnik fel egy monstruózus Repedt Fazék, a helyiség művészi emblémája.

De csitt, a tapsvihar lecsillapul. Great attraction!!!

Most jó Alice.

*

Alice nem ebből a világból való, Alice csak a nevét hozza ide. Egy szegényesen cifra cimbalmot fog megzenégetni, pengő érczért, ötven ezüst pénzért. A cimbalom csak ürügy; a fődolog az, hogy megmutassa magát. Élvezetünk, dekadens, dilettáns, vagy polgári gyönyörünk abból fog állani, ha meggyőződünk róla, hogy csakugyan eljutott ide, mert meg akar élni.

Alice megjelenik. Az impresszárió, cigány delicatesse-szel, maga vezeti ki. Úgy lép elénk, mint néhány év előtt, mikor udvarias rendező vezette fel a redoute lépcsőin, a legnagyobb női díszben, bábra öltözve. A kevélység egy nemes maradványával megkülönböztette magát a helyiség tündéreitől, hódolva a gondtalan ősök emlékének, a kik elfelejtettek gondoskodni róla, hogy ő ide ne kerüljön.

Leül és játszani kezd. Déli stílusú, érett, kicsattanó szépsége némán vádolja a Szegénységet, ezt a gonosz aeont, a ki koronkint mogboszantja a Természetet. Játsszik és fel nem nézne a világért a hangszeréről. Megteszi, a mire vállalkozott, a mint megtette a család Ahnfrau-ja, a ki se egy hanggal, se egy tekintettel nem árulta el, mit érzett, mikor sorra hozták a férje és fiai halál-hírét, és csak készítette a tépést tovább ... A festék sehogy se tud alkalmazkodni a vonásaihoz. És arczán "szégyenkezve ül a szégyen."

Csak egy dalt játszik, egyetlen begyet. Mikor az impresszárió claque-ja rákényszeríti az ismétlésre, ugyanazt kezdi újra. Friss, szilaj, nagyon régi nóta ez; lármás és kötekedő; de most úgy hangzik, erről a czimbalomról, mintha temetésre szólna. S harmadszor is csak ezt a régi kicsapongó nótát játssza; talán nem is tud egyebet. És arra gondolsz, hogy ez a régi, régi dal talán egy vidám gárdatiszt kedvencz nótája volt, a kin sokszor megakadt a bécsi dámák szeme, s a kinek soha se jutott eszébe megszámlálni a kidobált máriás tallérokot.

S mialatt szégyenkezve szól az árva hangszer, neked, a rossz gyomru embernek, regény-kaputok és színdarab jelenetek jutnak az eszedbe. Eszedbe jut a rózsa-szín arczu Rózsí, a ki meleg, kényelmes otthonban Eszter és Ruth történeteit olvassa a családi, kapcsolós

bibliából. Eszedbe jut Florine, a ki első báljára készül, s nem tudja, hogy a ház recseg-ropog a feje fölött. Majd az Au bonheur des dames szegény bárókisaszszonya, a ki elveszti fejét a selymek és csipkék tündérvilágában. Eszedbe jut Nóra, a kis hóbertos Nóra, a ki szívecskéje nagy fölgerjedésében nem tudja, mit cselekszik, s azt képzeli, hogy ha a törvény ellene van, akkor a törvény rosszul van alkotva. S eszedbe jut a szegény kis Babvirág, a ki azt hiszi, hogy most már úgyszemint; ha már meg kell élni, ám kiáll az olajfák hegyének stációira és csókokat dobál a felséges tömegnek ...

A czimbalom hirtelen elhallgat. A művésznő arczán megjelenik a betanult, kényszeredett mosoly és aztán kifut a szennyes szuffiták közül, a megriasztott szarvasúró ijedt lépteivel. Odakünn a mór megteszi kötelességét, a claue tapsol, és bis-t nyerít, üvölt. De a jó publikum, a „közönséges közönség”, aki úr a háznál, nincs megelégedve. És kitör a pisszegés zaja először csak félénken, majd felbátorodva, végül fortissimo.

Eleinte nem érted, honnan ez a ressensus. A művészeti produkció, melynek tanúja voltál, nem volt éppen hasonlíthatatlan, de végre is ez a közönség nincs a kivételekhez szokva. Mindegy; a zengő czimbalomnak nem sikerült a hallgatók művészeti igényeit kielégíteni; a pengő érczért itt zengőbb szót kívánnak. Mégis, ez az elégedetlenség kissé túlságosnak tetszik. Végre is, Alice megtette azt, a mit tőle vártak. Eljött és megmutatta magát. Mi kell egyéb? Körülnézel, és észre veszed, hogy a mulatságnak épp az a koronája, hogy a művészi elégedetlenségnek jogában van ekképen nyilvánulnia; ilyen szabadon, ilyen lóhátról, és ilyen kegyetlenül. Ez a plebejus visszatorlása.

Ah, a gárdatisztnak nem volt igaza! Az uraság

csak addig tartott, a meddig a máriás tallér. És nem volt igaza Alice-nek sem, ha azt hitte, hogy mikor minden elveszett, egy megmaradt: a név. Ez a pengő érczre felváltott név ma már csak arra jó, hogy a plebejusgóg hozzátörülhesse a kifizetett csizmát. Jaj annak a lehanyatlott névnek, viselje akárki!

És a czimbalmozó leány meglakol érte, hogy elhozta a nevét a nép örömére. A plebejusnak elégtételére szolgál, hogy az a név eljutott ide, de teljesnek akarja a gyönyörűségét, s meg akarja mutatni, hogy az a név neki nem imponál, ha a művészetnek nem sikerült úri tetszését meghódítania. A plebejusnak nem tetszik az a báli ruha, s a föl nem adott disztinkció. Végre valahára tehát módjában van kifejeznie a százados gyűlölséget. Büntetlenül senki se jár a pálmák alatt, s jaj annak, a ki a népnek eszébe juttatja a soha sem látott pálmákat. Ez a plebejus visszatórlása. A czimbalmozó leány meglakol azokért az ősökért, a kik keresztül lovagoltak a szegények vetésén.

A nagyapád kővágó volt, s az országúton, forró nap alatt tördelte kalapácsával a kemény sziklát, hogy megkeresse nyomorult zabkenyerét. Az ükapád, ha nagy urat látott, ijedten kapta le báránybőr-süvegét, és sokáig nézte az elvágató kocsi nyomában támadt porfelleget. Hanem azért megutáltad magadban a plebejust s azt mondd a jelenet láttán: „Szegény leány!”

(1891.)

A SZÍNKÖRÖK PSZIHOLÓGIÁJA

Ö.

Hozzávetőleg számítva négy-ötszázezerre lehet tenni azoknak a 15—26 év közötti hajadonoknak, özvegyeknek, elvált és ei nem vált asszonyoknak a számát, akik házmesterlakások örök clair-obscurejében vagy kisvárosok napfényes utczáin (Besztercze-Naszód földjén virulván, a fővárosi bolthelyiségekben pedig sorvadozván) minden eszme közül a leghuzamosabban, mondhatni állandóan — mert naponta legalább tizenöt órán át — a következő eszmékkkel foglalkoznak:

— Micsoda buta véletlen, hogy a budapesti kőszínházakban, de Bécsben és Berlinben is, sőt Londonban, európai és ázsiai fejedelmek előtt, Tiindérlaky Sári, Delej Teruska, Rózsatóy Gitta, sőt Koczurek Iluczi kreálják a legújabb világjáró operett Mollyját, Pollyját avagy Dollyját! Mért éppen ők?! Hát az én alakom, hát az én *hangom*, hát az én sikkem?! Tulajdonképpen nekem kellene Londonban, európai és ázsiai fejedelmek előtt, a Pollyt énekelnem, a Monte Carlo grófné nevet valójában nekem kellene viselnem, azok a toalettek voltaképpen az én jogos tulajdonaim s az engem illető bódulatokat nem is zsebelné be a szerencsének ez az érdemetlenül felkapott gyermeke, ha nincs: a buta véletlen, a buta véletlen!...

A négy-ötszázezer hölgyből, a kik ma ezekkel az

eszmékkel foglalkoznak, negyven-ötven ki fog válni s négy-öt esztendő múlva ők lesznek a különböző honi színpörök primadonnái. Mert Londonig — hajh! — hosszú az ut s a buta véletlen Thespis kordéját csak ritkán hajtja olyan messzire! . . .

Ó, (az öt év múlva ünneplendő Molly, Polly vagy Dolly) abuta véletlent jelenleg kedves papájában látja megtestesülve. Ez az ember az oka, hogy neki még most sincsenek kétezer frankos fehérneműi s huszonnégy-féle pongyolája, hogy még most sem reggelizik pezsgót s hogy az igazi életet csak az Ohnet György úr regényeiből ismeri!

Kedves bályját, a ki rojtos szélű mancssettákat visel, nem tartja egész embernek. Tudja a kis fenyő, hogy vannak pálmák, a kik csak egész ingeket viselnek, Heathtől hozatják a kalapjaikat s csupán azokat a fiakkereket használják, a melyek ismert figurák az ügető versenyeken.

Egyelőre nagyon szereti a sört és a kovászos uborkát. Mindenkit rangja alatt valónak talál, kivéve azokat a huszártiszteket, a kik az Arany Griffbon bezárt ajtók mögött szoktak mulatni. Nem ismeri őket; de érzi, hogy ezek az ő világából valók. S ha vele szembe jövet, diszcsörtetéssel üdvözlik, reagál. Komoly pillantásában benne foglaltatik a bezárt ajtós mulatásokat megillető figyelem és elismerés.

Övé a jövő. Szerződni fog Zenőfalvy Pongráézhhoz, s ha becses mamájával megszáll a vidéki hotelekben, így fogja beírni nevöket a vendégkönyvbe: „Szi-várvány Irma és anyja.”

A fővárosban kissé nélkülözi az éjjeli zenéket és a banketteket, de kifagylaltozza magát s barátságos a Ganz-gyár ama hivatalnokai iránt, akik a nyári kritikákat írják. Július közepén több napilapban elhomá-

lyosítja a legdivatosabb primadonnát. Ellenben nem igen lát a nézőtérén Heath-kalapokat. A Heath kalapok ilyenkor Ischlben vannak.

Mert Pest ilyenkor nem Pest, csak olyan Pest-féle. A színikör sem színház, csak afféle színház-nemű valami. Szegény kis fenyő, London oly messze van!

Zenőfalvy Pongrácz.

Titkos ambíciója, hogy mint színházi szakértőt, rendezőnek szerzőtessék a Nemzetihez. A vidéken több ugyan a szórakozás, de az se kutya, ha az embernek nincs egyéb dolga, mint kijárni a színészházba kvaterkázni.

Egyelőre egész nap a tenoristájával veszekszik s este, előadás alatt, a közízlés elsatnyulásán kesereg. Gyűlöli az operettet, de hiába, az ördögnek is kell gyújtani egy-egy gyertyát s fényes kiállítással hozatja színre a *Száz szüzet*.

Minden szezonban négy-ötezer forint a deficitje. huszonhét év alatt egy egész Kaliforniát vesztett el. Ha abbahagyná az üzletét, kölcsönökkel szolgálhatna a Röhschild-csoportnak. De haj, a kit megcsípett a művészet tarantellája! ...

A komikus.

Télen egy drogista cég utazója vagy jegyző Pest vidékén. Nyáron ismét a közönség heczézett kedvencze, a hogy az újságok írják.

Erőssége; a kuplé. Jaj az anyósoknak és jaj a politikusoknak, ha ő előszedi élelzap-reminiszenciáit! Ezekért a viccekért decemberben mindenfelől visszaküldöztek s egy párszor meg is égettek egy élczlapot, most furorét csinálnak.

Vannak orrok, amelyekre semminő vicczért nem lehet haragudni.

A páholyban.

Azért jöttek, hogy a szomszédban vacsoráljanak s előbb, a nagyobb jókedv okáért, kifigurázzák a színészeket.

Azon végzik, hogy. belemelegszenek a multságba. Tehetségeket fedeznek fel, megrostálják a kőszínházat s végezetül rosszul vacsorálnak.

De azért meg vannak elégedve az estéjükkel s a jövő héten megint eljönnek, ugyanezzel a programmal.

A tradíció oly hatalmas! Egyik estéről a másikra már elfelejtődik, hogy a naiva mily sokat ígérő tehetségnek tűnt fel s hogy odaát a liba mily kevésbé váltotta be a hozzá fűzött reményket.

A földszinti úr.

Legkivált a fehér mellénye kedvéért jött. A mivel azt akarom mondani, hogy neki telik kedve a fehér mellényében és nem viszont.

A fehér mellény hat. A színpadi udvarmesternők és hercegasszonyok e mellény láttára álmódózzá válnak s vacsorákra gondolnak, melyek örökkön álmok maradnak.

A fehér mellény pedig összetalálkozván egy másik fehér mellénnyel, rövid eszmecsere után konstatálja, hogy Wolter Charlotte sokkal jobban domborított, mint e színpad művészei. Ezután a fehér mellények hazatérnek s meg vannak győződve, hogy kellemesen töltötték el az estéjüket.

A karzat.

Hol rejtőznek télen a színháznak ezek az igazi rajongói, a kik úgy el tudnak gyönyörködni a legutolsó operettek és bohózatok utálatos mókáin?! Mennyi nélkülözésről beszél ez a víg hahota!

Kitörő vidámságuk a bizonyítéka, hogy ők még komolyan veszik a színházat s nem keresnek ott egyebet, csak lelki gyönyörűséget.

Tulajdonképen érettök van ez a bódé s érettök volna minden színház. És szegények, egész télen át nem juthatnak hozzá, hogy kielégíthessék a lelki szomjúságukat, mert a színház drága s ők csak lelkiekben gazdagok.

Nincs az a rossz, ami ne volna jó valamire. Ne

(1896.)

FARSANG.

Leperegnek az órák, elmúlnak az évek. Még alig hogy körülnéztünk a világban, egyszerre új alakok sűrögnek s forognak körülöttünk, nem azok, a kiknek az arcza ismerős, nem azok, a kiknek, hangját megszoktuk, nem azok, a kiknek mosolya kedves szívünknek. Koronkint elszórakozunk; mintha csak tegnap váltunk volna el amazoktól, mintha minden — ó, ifjúságunk! — csak tegnap történt volna. Várod, hogy a hang, mely álmodban a füledben csengett, egyszerre ismét megszólal a szomszéd szobában; el vagy készülve rá, hogy egyszerre csak betoppan hozzád valaki, aki messziről jött, s így szól hozzád: „Be rég nem láttalak!” Aztán észreveszed, hogy ez csak a Mab királynő rossz tréfája volt; belátod, hogy, a mit egykor az édes valósnak tartottál, immáron csak egy üres absztrakció, hogy mindaz, a mit az életednek nevezteél: füst, pára, gomolygó pirosság az égen. Új arcok mosolyognak körülötted, új barátok fognak veled kezét, új élet a régi tájakon, majd olyan élet, mint a régi volt, de neked már csak félig ismerős. Új emberek jöttek a régiak helyébe; a világ ismét tele van apró fejekkel, s ismét tele van határtalan reménnyel. Honnan jöttek? Malthus rémülve látná, mint nyüzsögnek az útczán szőke és barna piczi figurák, melyeknek életet adott a házasságnak nevezett hanyatló üzletág, a gondtalan megszokás, a véletlen és az édes játék, melynek

neve szerelem. Bármí hozta őket, nem kérdik, hogy megengedi-e *jus primae occupationis*, lassankint magukévá teszik a világot, melyet te egykor a tiédnek véltél, s csöndesen, észrevétlenül elfoglalják régi czimboráid helyét. Hol vannak már azok! Az egyik sehol, a másik majdnem ugyanott; ki a temetőben, ki egy csendes zugban, a kályha mellett. Átköltöztek a legendába, vagy vígjátéki apákká nőtték ki magukat. S az új szereplőkkel újjá lett a szín is. Azok az ideák, melyek miatt a te idődben annyi háborúság folyt, ma már senkit sem érdekelnek; az új embereknek más az életfelfogásuk, más a kedvük, a véralkatuk, mások a szokásaik, még a szótáruk is más. Megváltozott itt minden, és alig hogy kiöregedtél a könnyelműség éveiből, már új világban, s rád nézve tökéletesen idegen világban találsz magadat.

Es mégis, ilyenkor vízkereszt után, ma is csak úgy megkezdődik a nagy búcsújárás a vigadó felé, mint hajdan a te idődben. Ezek a másféle emberek, a kik minden egyébben annyira különböznek a te elfelejtett ismerőseidtől, azonképpen szórakoznak, mint a régiek. Más lélekkel bár, de ugyanazt cselekszik, a mit a te embereid mivel tok vala. A szereplők ujak, de a komédia a régi. Hol van. Bietris, s hol van Allys? Árnyékokká lettek, vagy meghíztak a bánattól; eltűntek, vagy azokon a székeken foglalnak helyet, a honnan a lányokat nem, csak a frakkos emberek eleven sővényét láthatni. Jöttek helyökbe új Bietris-ek, új Allys-ok. Az emberanyag új, de Afrodité ünnepei ugyanolyanok, mint aminők a mi időnkben voltak. A kik egykor elevenné tették a redut oszlopos csarnokait, elsuhantak a semmiségbe; Karneval herczeg, a vértelen, üres fekete dominó, él és uralkodik.

S hozzák, rendre hozzák trónja elé a szüzek

újabb seregét. Jönnek ők, kiknek derekához még férfi karja nem ért, kik nem érezték még a suttogás meleg lehet, hogy meginduljanak útjokra... Ki és mi hozza őket ide, hogy soha se fogy ki belőlük ez a nagy terem, alkalomcsináló ja annyi regénynek, s annyi szomorú románcznak?! A hagyomány? Az érdek? Felejtő öregek gondatlansága? Nem. Anyjok, Afrodité. Ne tessék elhinni, hogy mindez azért van, mert férjhez akarnak menni, mert férjhez akarják őket adni. Ez az érdek elég hatalmas érdek, csakhogy ettől az érdektől a bálozás még kimehetett volna a divatból. De mindaddig, míg akad egy tizenhat éves lány, a kinek édes nyugtalanságot okoz a férfihoz való közeledés zavaros gondolata, a farsangolás halhatatlan.

Dehogy van az ügy!... az a gyereklány még nem gondol semmire; szeret táncolni, ennyi az egész, mint a hogy az apró lények szeretnek ugrándozni! Annak a másik dolognak semmi köze a bálozáshoz... ez a közkeletű felfogás a farsangolásról. Nem is lehet azt nyíltan megvallani; mert hisz akkor czinizmus volna mégis oda vinni őket a férfi karjai közé. Ok maguk se vallják meg maguknak; legalább nappal nem. És mégis így van. Az érdek nem izgat fiatal lényeket, még a férjhezmenés életbe vágó érdeke sem; a szórakozás vágya nem tesz álmodozóvá. S ők ábrándoznak, vágyódnak, sóvárognak...

Táncoljatok kis lányok! Afrodité hiv! Menjetek; hi a végzet. S végződjék kezdődő regényetek akárhogy, nem érdemes élni, csak azért a csepp regényért.

(1897.)

UTAZÁS BUDAPEST KÖRÜL.

Don Juan ama halhatatlan stanczáiban, a hol Lord Byron az igazi, nagy vivőrök hozzáértésével sorolja elő, mi minden édes a világon, a mi nem oly édes, mint az első csók: benn foglaltatik, hogy édes dolog langyos éjszakán hallgatni a gondolás dalát, benn foglaltatik minden, mi szép és örömet adó, de érthető okoknál fogva, sajnos, egy szóval sincs megörökítve, mi kellemes, mi jó: tétlenül és gondtalanul tölteni el egy májust — Budapesten. Pedig csak egy nagy költő énekelhetné meg méltóképpen a budapesti májust. Paris márcziusban már kikel magából, London csak júniusban kezd zajosabban élni, Budapesten május a legszebb hónap. Ilyenkor csupa ragyogás, csupa elevenség, csupa élni vágyás. Micsoda pezsgés az első meleg napig! Az operának valóban világvárosi karaktert ad a legnagyobb hírű külföldi énekesek és énekesnők felvonulása, a Park-klubban egyik vendéglátás a másikat éri, nyolcz színházban verik egyszerre a dobot s fogdossák a közönséget orfeumoktól levetett ötletekkel, a lóversenytér még hangos a letört játékosok jajától, a kocszi-korzókon kábító lármával dübörögnek egymásra mennyezetes hintók és szerényebb kocsik, a képviselők megverik egymást, szóval: minden percznek megvan a maga varázsa. A boulevard des

Capucinus nem élénkebb, mint Buda post az Oaks vagy a király-díj napján.

Az első igazán meleg nappal azonban vége a világvárosiasságnak. A kocsikázó gróf kisasszonykák egyszerre eltűnnek, a rondinella pellegrinák elröppennek, Isten tudja hová. A játékosok felutaznak Bécsbe a pénzük után, a képviselők haza néznek barátkozni a néppel s Pesten nem marad más csak a színekörök népe.

Még London se olyan költözködő város, mint a mi Budapestünk. A ki csak bírja magát, június elején siet el, bárhová a pokolba, mint a hogy Bombayból rohannak el az angolok az első pestis-hírekre. Még az se marad „itthon”, a kit valami ide köt; azok, a kiket napközben a Kossuth Lajos-utczában látunk, legnagyobbbrészt leányfalvai, törökbálinti vagy gödöllői lakosok. A színekörök színész-seregén és hű közönségén kívül igazán csak azok tartanak ki, a kik nem élnek, csak dolgoznak.

Eddig azonban: még folyik a vigasság. A szellősebb mulató helyek telistele, jeléül hogy Budapest az élvező városok közé tartozik, azok közé, a melyek a legkevésbbé méltányolják az otthonülés örömeit. Pedig azok a mulatságok, a miket fővárosunk a tavaszi mulatóknak kínál, meglehetősen egyhangúak. Azóta, hogy Budapest lakossága éppen háromszor akkora lett, mint a mekkorának elődeink ismerték, a metropolissá vált Budapestnek csak új vendéglői vannak, új mulatósága nincsen. A városra alig lehet ráismerni, de a szokásai megmaradtak. A programra, most is ugyanaz, mint régente: a budai aréna márvány vagy egyéb menyasszonynyal és frissen sült libapecsenyével, a Hangli dunai levegővel és sok emberszólással, kirándulás a Svábhegyre vagy a Zugligetbe, kocsin avagy

gyalog (az első tízezer és az utolsóelőtti tízezer használatára), a Margitsziget szűnyogokkal és kényszerzárórával, végül a liget, néha: Ős-Budavarával súlyosbítva. Nem, ez nem sok; de a világvárossá nőtt Budapest ma is beéri vele. Vivőöröknek egy kissé nyárspolgárok vagyunk.

Nem tűnik fel önöknek, ha a megszokás erejénél fogva estéről-estére fölkeresik ezeknek a „mulatóhelyek”-nek egyikét vagy másikát, hogy ilyenkor, a szigorú nyár előtt, tehát míg az élvező Budapest itthon van: mindig, mindenütt ugyanazokat az arcokat látni, s tegyük hozzá: ugyanazokat az új, fiatal arcokat? A mi kéj a nevezett El Boradókban föllelhető, e kritizálható kéjek serlegét mindig ugyanazok a kevesen ürítetik fenéig. S ó mi rövid ideig tart a mámor ideje! A három évvel ezelőtt mindig, mindenütt látott arcok eltűntek minthaelpárolgottak volna. Hová lettek?

Oda, a hová azok az efemeridáknak nevezett kérészeletű, finom szárnyú lények, a melyek nyaranta ropant rajokban röpdösnek a villamos lámpák körül, hogy másnapra, harmadnapra megsemmisüljenek. A három évvel ezelőtt mindig, mindent élvezők már nem szerepeinek, nem élveznek, voltak, nincsenek, gurulnak lefelé, talán már legurultak, saisonjuk elmúlt. Eltűneztek azzal a hirtelenséggel, amelylyel a hannadévi derby-lovak; alig egy-két alak maradt „versenyképes” közülök. Ó, mily közepes élvezetekért galoppoznak a Nirvánába, szegények!

Az emberek elmúlnak, „letörnek” de az intézmények — legyenek bár korcsmák — megmaradnak. A libapecsenye jó hire tovább él, mint a fogyasztó. És Budapest, a nagyra törő, a villamos találmányok és az à la Amerika élet fővárosa, e feltűnést keltő parvenü a metropoliszok között, — alighanem a társaságos élet

kifejlődésének hiányában — fölcseperedve is hű maradt az egykori Pest nyárspolgári szokásaihoz. Ez a Vanderbilt még most is kuglizik.

Ha paloták emelkednek a patriarkális, pestiesen ízléstelen, földszinti vagy egyemeletes házak helyén, ha villamos-kocsi dörömböl a föld alatt, s a léghajó nemsokára sehol se hiányzik a műveltebb családok asztaláról: a budapesti élet édes-keveset változott egy félszázad óta. A politikus szatócsok, kertészek és csizmadiák a megmondható, mily híven kitartott ősi multságai mellett a nagyvárossá fejlődött Budapest. Csak két dolog változtatott életmódján egyet-mást: a lóverseny játék elnépszerűsítése, és másodsor a bicikli divatja. Az a metamorfózis, melyet az utóbbi idézett előtt már befejezettek mondható, sőt némi részben szinte a múlthoz tartozik, de annál inkább meg lehet állapítani, hogy a bicikli hódító inváziója, a diadal teljessége idején, mennyire mássá tette a város arculatát. A ligetre sokáig nem lehetett ráismerni: az ósdi mulatóhelyek környékén ezer meg ezer pneumatik röpköd az est sötétjében, mint megannyi Szent János bogár, s egy darabig úgy látszik, hogy rövid néhány év múlva a bicikli csábjainak senki, de senki se fog ellentállani... A grófkisasszony órákat vesz a bicikliakadémián, a pinczér lopva tanul meg biciklizni a vendég pneumatik-ján, minden arra mutat, hogy nemsokára nem lesz ember, a kinek a mindennapi életében a bicikli ne játszanék egy-két óráig fontos szerepet. . . Ez a divat is elmúlt.

Mikor Ős-Budavárt még csak tervelték, azt lehetett volna képzelni, hogy az új vállalkozás egy kis mulató várossal fogja megbővíteni Budapestet, s hogy ez a magától fejlődő mulató város sokban meg fogja változtatni a budapesti vivőr-ök életmódját, sőt befő-

lyással lesz a *minorum gentium* ízlésére is, megismer-
tetvén a csak mulatságában művelődő jó népet elmés
í\S nálunk eddigelé ismeretlen szórakozásokkal. Ebből
nem lett sémi. Ős-Budavárból csak nagyobb, több sza-
kaszból álló éjjeli kávéház lelt, a hol a szabadban lehe-
tett kávézni és mulatozni, ha ugyan a lármás nótázás
és a pinczérnökkel való társalgás is multság. Ez nem
sok, s azzal, hogy a konfettit néhány éven át végig nép-
szerűsítették, nem segítettek a dolgon. Bizony, kár volt
ezt a szép játékot így kiparodizálni. Nizzában min-
denki szívesen vesz részt a konfettizésben — igaz, hogy
ott ez nem *toujours perdrix* — de a mi köz-hajigálózá-
sainkban csak a naivaknak telhetett öröme, meg a
szemorvosoknak, a kik a szenvedélyes konfettizők
szem-katarusát gyógyígtatták.

Ős-Budavár dicsősége se tartott sokáig. Ellenben
az agg politikus szatócs és hű élete társa, a márvány-
ara olyan sokáig élnek, mint Philemon és Baucis.

(1899.)

REGÉNYTÁRGYAK.

Borszéki Boldizsár a regényíró, a kinek nevét egy különleges világ színes és hű rajza tette divatossá, jókora csomaggal egyetemben hosszabb levelet kapott egy névtelen kollegájától, a kit jó újságírónak s nem tehetségtelen elbeszélőnek ismert. A sikerek nélkül szűkölködő kartárs a következőket írta neki:

Igen tisztelt uram,

önnek ajánlom a mellékelten küldött regényt, mert ön jóakarattal ítélte meg azokat az irodalmi bűnöket, amelyeket napról-napra elkövettet velem a kénytelen-ség, meg valami érthetetlen beszélési kedv, melyet a világért sem mernék *hajlandóságnak* nevezni. Önnek ajánlom, mert ön is nagyon szereti *Copperfield Dúvid-ot* s bizonyára részvétellel gondol az ezer meg ezer névtelen kis Copperfieldre, a kik homlokukon az intő czédulával: „Vigyázzatok, mert harap!” Peregrine Pickle, Roderick Random s a vitéz Tom Pip kalandjairól álmodoznak. Önnek ajánlom végre, mert ön is érzi, hogy valamiképpen vannak dolgok, a melyek megte-vődnek, de a melyekről nem szokás beszélni, azonkép-pen vannak más dolgok, amelyekről szintén bajos volna szólani s a melyek mégis megíródnak. Megíródnak annyival inkább, mert ha lehet írni robotban is, ezeknek a dolgoknak megírása soha se munka, hanem

ellenkezőleg, az egyik legnagyobb öröm ezen a világon, mely lehet jó, lehet rossz, de a mienk.

Milyen különös valami is a szemérem!... Ugyanaz a szemérem, mely koronkint minden elképzelhető megalázással fenyeget bennünket, hogy ha véletlenül fennhangon találúnk elmondani, amit éppen gondolunk, ugyanez a szemérem engedékeny, mint egy elkábult asszony, mihelyst írásról van szó. A szerelem, ha élőszóval nyilatkozik meg, nem igen használ se alanyt, se állítmányt: ha ír, áradozik. Fenszóval mindenki büszkébb önmagánál; a kérés, a gyónás, az esdeklés és a vallomások csak írásban találják meg igazi hangjokat. S az első pillanatra úgy tetszik, mintha írni alantasabb dolog volna, mint beszélni. Mert meglehet, annak a lelkiismeretét, a kinek toll van a kezében, mindössze az teszi könnyebbé, hogy nem kell rögtön helyt állania azért, a mit mond. De nem. az igazság nem ez. Az igazság az, hogy annak, a ki ír, van egy bűvös fátyola, a melyet ez a félnék Szemérem akkor dobhat a papírára, a mikor eszébe jut, a mikor valamitől éppen megriad. Nem azért könnyebb írni, mint beszélni, mert az írásainkért nem kell tüstént helytállanunk, hanem azért, mert a szabad elhallgatás s a szabad fordulatok mentsvárai között nagyobb biztonságban érzi magát ez a Szemérem, a mely mint minden Szemérem, nem csupa tartózkodás, hanem egy kissé közlékenység is, s a mely mindig bátrabb éjjel, mint fényes nappal, a mikor meglepetések fenyegetik.

Ha ráér, kérem, olvassa el a regényemet, s alkalom adtán mondja meg, érdemes-e kiadnom?

Tisztelő híve

Bodoki Márton.

— Akár el se olvassam, — 'szólt magában F.orszéki — úgyis tudom, hogy mi van benne. A levélben nagyon sokat emlegeti a szemérmét, ez azt jelenti, hogy elfecsegi azt, a mit nem illik kifecsegni. Afféle „Wahrheit und Dichtung” lehet, bizonyosan az élete történetét beszéli el benne, s ez a történet semmiben sem különbözik a többi, regénynek keresztelt autobiográfiától. Ábránd, csalódás, számárságok. Minden felsőbb leány könyv nélkül tudja már az egészet. S ő azt hiszi szegény, hogy vele valami különösen érdekes történt, a mit minden áron el kell beszélnie. Odacsapja a napjója elé a *regény* szót — mintha ezzel félrevezetne valakit! — s meg van győződve róla, hogy az ő felcizcomázott, kiszépitgetett esete érdekelni fogja az embereket. Ma, a mikor a pénzpiacz helyzete... s a többi!

De vagy két hét múlva, egy éjjel, a mikor szokatlanul későn érkezett haza, az iratcsomó szemrehányóan pillantott rá.

— Mit tegyek? — szólt — mégis csak el fogom olvasni.

Aztán lefeküdt és hátat fordított a paksamétának.

Körülbelül négy hónapig küzdött a sorsa ellen. De ekkor már kezdte idegessé tenni ez az átkozott kéziratcsomó. Mintha egy gnóm ült volna a szobájában, a ki folyton ránéz.

Ismerek önök az el nem olvasott kéziratok néma panaszát? Borszéki egy darabig még hősiesen viselte magát. Egyszerűen nem nézett oda, a hol a gyűlölt iratcsomót tudta. De nincs rettenetesebb, mint a lelki-furdalás; éjszaka, mikor éppen el akarsz aludni, a nappal oly jóviseletű gnóm megmozdul, ágyadhoz lép s elkezd kalapálni a fejed.

Boszéki elvesztette az étvágyát; megfogyott, le-

soványodott. Az orvos tejet és hidegvíz-kurát rendelt s Borszéki azt hitte, hogy ki fog gyógyulni. De kettőjük közül mégis csak a gnóm volt erősebb. Borszéki kiugrott az ágyából.

— Nincs más hátra — hörgött delíriumában — le kell számolnunk. Annyi bizonyos, hogy mi ketten nem élhetünk békekességben e négy fal között. Vagy ő vág földhöz engem, vagy én vágom földhöz őt, de meg kell küzdölődnünk.

Kibontotta a regénycsomót s elolvasta a regényt a nyolczvanhatedik lapig.

— Mit mondtam! — szólt aztán megkönnyebbülten, szinte diadallal. — Az ismeretes szóz! Nagyon érzékeny lélek, kevés akaratereő; érteimetlen, szívtelen környezet, a dolgok fátuma: ambíció és szerelem, a melyek közül az egyik is, a másik is csupa gyötördés. Éppen százszor olvastam ugyanezt.

Lelőkte a sok papiroost a szőnyegre s elkezdett bölcselkedni:

— Nem furcsa? Azoknak, a kik igazán remdkívüli életet élnek, egy Barnatonak például, soha se jut eszébe, hogy elbeszéljék embertársaiknak: mit éreztek, gondoltak, akartak s értek el egy életen át. Elleinben azok, a kikkel szóról-szóra ugyanaz történt, a mi a szomszédjukkal, leküzdhetetlen vágyat éreznek fölfedezni felebarátaik előtt, hogy: mi esett meg velök és hogyan. Valami belső kényszer hajjja őket, hogy meggyónják azt, a mit mindenki tud s a mi maga a megtestesült mindennaposság. Mi az ördög ez? Nem lehet egyéb, mint: a gyöngeség közlékenysége. S a gyöngö, a tehetségtelen regényírot már az első szavából felismerheted: arról, hogy csupa szubjektivitas, hogy nem látja meg, a mi körülötte történik, mivel teljesen el van foglalva a maga hétköznapi bajával,

a melyet fontosnak, egyetlennek, hallatlannak képzél, mert különben nem magyarázná olyan részletesen. Még kezébe se vette a tollat és már el van döntve, hogy hiábavaló munkát fog végezni, mert beszéljen az esetéről akármit, akárhogyan, ez a megszokottságánál fogva senkit se fog érdekelni. Pedig az élet — a mások élete — tele van mulattató dolgokkal, s mindazzal, a mi a regényírókat szórakoztatja; a regénytárgyak csak úgy szaladgálnak az utcán.

Elgondolkozott, kikkel találkozott aznap s így fűzte tovább a gondolatát:

Egy délután tíz regénytárgyat szedhetsz fel. Íme, például a mai nap kucséberjei. Találkoztam A.-val; ennek az életé csupa mulatságos ellentétből áll. Dél előtt a köszént igazgatja délután lírai költő. Először húsz esztendőskorában házasodott meg s keservesen megbűnhődött érte. Rút és hozzá képest vén hölgyet vett el, a ki fogolylyá, rabszolgává tette; agyondolgoztatta és féltékenységi jelenetekkel, veszekedéssel, kellemetlenséggel traktálta egy életen át. Ez az asszony undok volt és becsületes; helyesebben szólva: becsületes és undok. Pokollá tette férjének az életét; végre meggondolta magát és meghalt. Azóta A. egyremásra írja hozzá a gyászoló elégiákat, de ez nem akadályozta meg abban, hogy hatvan éves korában feleségül ne vegye első nejének unokahúgát. A leány számításból ment hozzá; isten tudja, mit gondol magában, de megbecsüli az öreg köszén-királyt. Czirógatja, hízeleg neki, flanell-ingekbe bugyelálja, s minden héten friss virággal díszíti az első asszony sírját. És A. most olyan boldog, hogy néha tánczra perdül, a mit húsz esztendőskorában sohase tett. Egész életében mindig beteg volt; most virul s maga az egészség. Egy ember, a ki hatvan esztendőskorában kezd élni! Alig hogy elváltam tőle,

B. kapitánnyal találkoztam. Ez az ember olyan rettenthetetlenül bátor, mint Bayard, de iszonyúan hiú erre a tulajdonságára. Volt egy csomó lovaghistóriája, de tizannyit hazudik. Ha hallgatag természetű volna, az emberek föl se mernének rá tekinteni a nagy tisztelettől; így az egész világ kineveti, persze a háta megett. Dickensnek való figura. Aztán C-éket láttam, az egész famíliát. Micsoda komédia a történetük! Fiatalon keltek össze s egy életet töltöttek egymástól távol. Mert szegények voltak. A legény nem tudta eltartani az asszonyt, csélcsap volt és könnyelmű; *elment* vándorolni s faképnél hagyta az asszonyt. Egész fiatalsága egy más, messzi világban zajlott le, magához hasonló, könnyelmű nők között, a kiknek a *nevére* és figurájára ma már nem emlékszik. Időközben megszédte magát és vagyont szerzett. Mikor aztán öregedni kezdett, a vére is lehűlt, eszébe jutott, hogy van a világon egy áldott, jó teremtés, a kinek az élete abban múlik el, hogy folyton ő rá, a hűtlenre gondol; kapta, magát és hazajött érte batáron. S az isten megáldotta Sárát gyermekekkel. C. most példás életet él; boldogok, sőt fiatalok is, mert vagyonosak. Pedig az alatt a húsz év alatt, a míg egyáltalán érdemes élni. nem is látták egymást soha. Argirusnak és Tündér Ilonának nevezném őket, mert oly sokáig keresték egymást. Utóbb H.-né jött szembe velem. Ennek az asszonynak a tragikuma a legvidámabb dolog a világon. Már tizenhat éves korában olyan megjelenés volt, hogy láttára mindenki azt gondolta: „Na, aki ezt elveszi, az legény legyen a gáton!” Ő maga is hőskről álmodozott s T. -t választotta férjül, a ki olyan pisztolylovó, mint Carver. Kiderült azonban, hogy emellett olyan flegmatikus, mint egy havasi morga. D.-né már unja őt, mint a bűnt, s szívesen udvaroltatna magának, de a gaval-

lérok igen respektálják a félelmetes pisztolylovót s a szegény asszony — az egyetlen lény, a ki nem retteg D.-től — csupa Józsefre talál. Este E. kisasszony és F. úr beszélgetését hallgattam egy darabig. E. kisasszony grófhoz vagy herceghez szeretett volna feleségül menni, de minthogy se berezeg, se gróf nem akart jelentkezni, elhatározta, hogy a férfiak egyáltalán nem méltók rá. F. úr annak idején rettentő Don Juan volt s azt tette fel magában, hogy fényes partit fog csinálni. Ennek, ellentétben a kisasszonnyal, az volt a szerencsétlensége, hogy csak ki kellett nyújtania a kezét. Az asszonyok rendre elcsábultak, s a leányok, a kiket kiszemelt, mind hozzá akartak menni. E. azonban látván, hogy milyen könnyű a siker, vérszemet kapott s egyre fényesebb partira áhítozott. Felbontogatta régibb frigyeit s mind magasabbra tört. Egy szép nap azon vette észre magát, hogy megkopaszodott, az orra megvörösödött, az asszonyok nem csábultak el többé s a leányoknak se kell már. Valahol, a hol nem elégedett meg, elvétette a számítást, de végképpen elvétette. Most úgy fest, mintha el akarná venni az E. kisasszonynak nevezett savanyúságot. Méltók volnának egymásra. Közelükben G.-t láttam, a kit tizenöt év óta mint a stréberek mintakénét emlegetnek. E tizenöt év alatt annyit dolgozott, futott, fáradott, izzadt, hajlongott, mosolygott, intrikált, hogy Dalai Lámává kellett volna lennie ezzel a fáradsággal; ott van, a hol tizenöt évvel ezelőtt. H.-val beszélgetett. A H. esete se rossz. A föld még nem szült nagyobb krakélert, mint ez a fiatal ügyvéd. A míg meg nem házasodott, háromszor annyi volt a párbaja, mint a pöre. S apósa, a békés városatya, csak azzal a föltétellel adta hozzá a leányát, ha szavára fogadja, hogy meg fog juhászodni. H. olyan becsületesen megtartotta

a szavát, hogy egyszer, mikor a feleségével volt valami mulatságon, zsebre vágott valami hatalmas szóbeli inzultust; nyilván félreismerték s ki akartak kezdeni vele. Soha semmi se került nagyobb áldozatába, mint ez az önmegtágadás; sohase volt nagyobb hős. Mikor hazamentek, a menyecske sírva borult a kanapéra: „És én még azt hittem, hogy egy vasgyároshoz megyek feleségül! Istenem, milyen szégyen! De hát hogy lehet valaki ilyen poltron!” H. azt hitte, hogy, megüti a guta. Azóta minden nap pofon vág valakit s a felesége folyvást retteg, hogy mikor hozzák haza lepedőben. És K., a ki... de hiszen nincsen vége. Nyisd ki a szemed s öt percz alatt látsz annyi valóságot, a mennyi bőven elég egy négyszázlapos regény fűszereül. Mert a valóság a regénybe csak fűszernek való. Beszéljenek nekem akármit, a regény sohase: a reális élet, a regény főképpen a képzelet munkája, a mint hogy a nők és az ifjú emeberek, ennek az iparcikknek a fogyasztói, nem is akarnak egyebet, mint — nemieitől fűszerezett, egy kicsit megelevenített — képzelt dolgokat. A regény és az élet! Hogy csak egy nagy és közös hűnezfutságra mutassak rá: a^ regényekből azt vélné az ember, hogy az élet csupa szerelem; a meztelen igazság pedig az, hogy a szerelem sokkal kevesebb helyet foglal el az emberek s kivált a férfiak életében, mint a regényírók hazudják. De se annyi pénz, se annyi szépség, se annyi intrika, se annyi párbaj, se annyi harmonikus jellem nincs az életben, mint a mennyi a regényekben; az életben csak a véletlen több, melyet a művészet számúz. Tanulság: ne úzz didaxist; ne beszélj magadról, hanem másokról; s mesélj, mesélj akármit, mesélgetés közben úgyis önkéntelenül elmondod azt, a mit láttál, és ez a regény világa. A ki azt beszéli el, a mi vele esett meg, a ki

az igazat és csak az igazat mondja el azborsót hány a falra, igazsága el fogja rettenteni az olvasót, igazsága pusztában kiáltó szó marad.

Történt azonban, hogy Borszéki egy éjjel ezt álmodta:

Benyit L.-néhez, az imádottjához s rajta éri a hölgyet, a mint ez szerelmes levelet ír a kínai trónörökösnek: „Kedves sárgám! Nem élhetek nélküled; te vagy életem, halálom!..”

Dühbe jön, kikapja a levelet L.-né kezéből s így kiált fel:

— Megyek azonnal a külügyminiszterhez s felelősségre vonom a czong-li-jáment!

De a külügyminiszterhez csak a mont-cenisi alagúton át lehet eljutnia. Derekát meggömbítve s térdig vízben botorkál előre; végre sok, sok idő multán világoosságra ér s ott áll a külügyminiszter előtt, a kiből Bodokit ismeri fel.

— Lássa, kedves Borszéki — szól a miniszter szelíden feddő hangon — ön még most sem olvasta el a regényemet!

— Nem elég valárd — felel Borszéki — nem elég eleven. Vagyis inkább nagyon is valárd, túlságosan sok benne az igazság. Annyi bizonyos, hogy nem fog tetszeni a közönségnek.

— Honnan tudja? — szól nyersen a miniszter. — Az ítéset szép, de csupán akkor, ha az ítéset csak a maga nevében beszél. Ha az ítéset másokra fogja a j'á a maga gondolatát, az ítéset hazudik. Különben micsoda közönségről beszél ön? Arról a kis körről, a melyet ismer? S a mai közönségről, vagy a holnapiról? Ma, meglehet, csak a mesélgetés tetszik; az anekdota, az elevenesség, mint ön nevezi. De mit tudja ön, hogy holnap mi lesz divatban? Vájjon nem az igaz-

mondás-e? A szubjektív, a hogy ön az igazságot csúfolja?

— Exczellenziád meg fogja engedni... A czongli-jámen..

— Holnap — vágott közbe a miniszter — s hangja nem tűrt ellenvetést — a világ torkig lesz az önök színes meséivel s ha meg akarja tudni, hogy milyen volt az ember az elmúlt korszakban, előveszi a mi könyveinket. Mit tudhatna meg az önök kalandos, anekdotás történeteiből? Külsőségeket; egy csomó ürességet. Á mi könyveinkből ellenben megismeri az elmúlt korszak emberének vágyait, törekvéseit, *lelki* hajlandóságait. Jegyezze meg magának, az embert nem a ruházat teszi; nem a furcsaságok, nem a humoros következetlenségek, nem az, a mit a véletlen mivel tet veled. Pedig önök ezt nevezik jellemnek és folyton csak ezzel foglalkoznak az írásaikban. Nos, én azt tñöndöm önnek: az ember nem az, a mit *csinál*, hanem az, a mit *akar*. A mit csinál, az: esetleg; a mit akar: az korának törekvése, vagy az örök emberi. Ehhez képezt a regény tárgy: nem az élet tarkaságai, hanem az: a mi mindenkivel megtörténik. Amaz dajkának való téma; az igazi író mindig emerről fog beszélni.

Borszéki fölébredt, egy kicsit kérödzött az álmán, aztán vállat vont s így morgott magában:

— Tudja az ördög.

Majd gyertyát gyújtott s mivel az álom végképpen kiment a szeméből, elővette a boszorkányos iratcsomót, kikereste a nyolczvannolezadik lapot, egyet sóhajtott s tovább olvasta a legújabb *Copperfield-et*.

Egy óra multán, mialatt cigarettát keresett elő, így szólt magában:

— Ez a regény nem is olyan rossz, ha nem tud aludni az ember.

(1901.)

FÁZÓDÁSOK.

„Brrr, millen idő, millen idő! ...” A mint hazulról jövet végig szántjuk az utcát, a ruhánk csupa lucsok, s mire ismét a honi révbe érünk, a sár megfagyott rajiunk, s a talaj lábunk alatt jeges-tengerré vált. Az önfentartás ösztönénél fogva óvatosan tipegünk előre, s irigyeljük a tíz éves lábakat, melyek vakmerő vidámsággal siklanak át a kerékvágás jégfodrain s az apró gleccserekké vált hó-halmokon. Az országutak sarkain vadul kergetőző, impertinens Szél ifiúrak teleszórják szemünket a háztetők havával, s a tűhegyű, kemény dara felcsipi arczunkon a bőrt. Szemben pedig a vén Akvilon fújja ránk jeges lehelletét. A hideg átjárja minden csontunkat, minen csigolyánkat: kezünk dermedten keresi a zsebeinkben képzelt takarékméletet; s a ránk támadó vad fuvalomtól alig tudunk előre haladni. Végre otthon vagyunk. A szél dühösen csapja be mögöttünk a nehéz kapuajtót; fölmenekülünk a lépcsőn, s azt reméljük, hogy odafenn majd csak elzárkózunk előle. De üldözönktől otthonunkban sincsen maradásunk. Ahogy benyitunk a szobánkba, már felüti a fejét, mint a balett elúzhetetlen zöld ördöge, végig füttyül a kályháinkon s kikergeti belőle az utolsó meleget. Majd össze-vissza rázza az ablakokat, fölemelgeti szőnyegeinket, s vad koncertet visz végbe kürtőbirodalmában.

Egymagában álló szomszédatlan házunk olyan,

mint egy mondai vár; csak a szélkakas csikorgása hiányzik, s azt képzelhetnők, hogy mese-országban vagyunk. Dideregve húzódunk meg keményen ostromlott, pislákoló tűzű, félig már tehetetlen kályhánk mellett, s kábultan, lemondással tőrjük a Duna felől ránk szabadult szellemek kegyetlen dáridóját. Ó, az a borzasztó szél! Kellemetlen süvöltő danája kizavarja tűzhelyünk mellől a nyugalmat, kitartó tombolása fáradtsággal és szorongással tölt el, megszállja érzésünket, lelkünket, s az ember alig tud gondolkozni miatta.

Egyszerre megértjük az északi írókat.

Igen, ez az az idő, amikor a lélek valami mondhatatlan, névtelen, mély elégedetlenséggel telik meg, ez az az idő, melyben a rossz érzések fogannak s mely megtermékenyíti a sötét gondolatok csiráit. Ott, a hol ez a szél heteken át dühöng, csak szomorú, megszállottsággal teli és örültségekre hajlandó lelkek formálódhatnak; ez a rettenetes szél dajkálja azt a hangulatot, mely bűnbe viszi az elkeseredett, fantasztá asszonyokat, mely rossz gondolatokat ébreszt a tékozló fiúban, mely álmataggá és haloványvá teszi a serdülő leányt. Ez a szél a sátán egyik ügyvivője; ez a szél találta ki az első uzsorát, az első szívtelenségét, az első házasságtörést.

S ez a szél keltette fel először azt a gondolatot, hogy: „Ó mily jó meghalni!”

Szegény északiak! Legyenek megbocsátva összes bűneitek! Megértjük minden szomorúságtokat, rossz kedveteket, s a konok vágyódást, a melylyel egy örültségben akarjátok elfelejteni ezt az egész komor, hideg, szél-süvöltéssel teli, borzasztó világot.

Mi pedig örvendezzünk, hogy csak dilettáns módjára ismerhetjük meg a magasban lakozók örök hangulatát.

Végre is, ránk, szerencsésebb égalj lakóira, évente csak vagy tíz ilyen napot mértek a kegyelmes istenek. Ezt a tíz napot még csak ki lehet állani valahogy.

Igaz, hogy ezt a tíz napot aztán nincsen mód kikerülni, ha meg nem szökhetünk előle a szép boldogabb délre, a Riviéra áldott földére, vagy Livadiába, hol a tavasz örök. Ezt a tíz napot egyszerűen el kell szenvednünk; nem óv meg tőle a civilizációnak semmi ravaszkodása, a fényűző élet semmi kényelme. Ez a tíz nap megtalál bennünket a városban is, az egymást védő, jól kibélelt kőfalak között; s mi, a munkások száz-ezrei, a kiknek a tavasz nem hozza meg a villégiatura örömeit, a kik csak hírből, hallomásból, távoli emlékekből tudjuk, hogy mi a levegő, s mily édes hallgatni az erdő beszélgetését, mi, a kik azt képzeljük magunkról, hogy nekünk, mint a portugállnak, mindegy: május avagy december hó, mi, akik egész éven át azt s« tudjuk, hogy mi a természet, ezen a tíz kellemetlen napon újra megtanuljuk, hogy: a természet, igenis, létezik.

Az örömeit, azt eldobhatjuk magunktól: de a kegyetlenkedését ki kell állanunk.

S bizony, a természet Karácsony és újév táján rendesen rosszul bánik velünk. Ha fehér karácsonyért epekedünk, többnyire betelik a kívánságunk; fehérnek elég fehér a karácsonyunk, de még hidegebb, még szelesebb mint fehér.

Karácsony hetében Budapesten mindig igen ritka a betörés. A betörők is megülik a nagy ünnepet; leteszik szerszámjaikat, s merry Christmast ünnepelnek családjaik körében. Bizonyára megérdemlik ezt a kis nyugalmat; mert évközben derekas munkát végeznek s rászólgálnak egy kis pihenésre. Az ünnepen aztán egyesületük hangversenynyel egybekötött műkedvelő

előadást is tart valahol; sajnós, a jelenlevők névsorát a rendőrségnek nem igen sikerű] megszereznie.

De, mint jól szervezett egyesülethez illik, a szeretet ünnepén ők is vidáman kaszinóznak ismeretlen helyiségekben. A legrettenetesebb időben ők se fázódhatnak kinn a szabadban a szokott munka mellett; éjnek éjszakáján gémberedő ujjakkal nem lehet a boltok zárát felfeszíteni. Hej őket tehát kénytelenek a családiasságnak szentelni, s a munka óráiban kulcsok zörgése, véssők koppanása helyett fölcsendül a dal: „Du hast mich

nie geliebt!”

(1896.)

A GEROLSTEINI HERCZEG NAPLÓJA.

I.

14. III. 9.

Nevelőm,, Mentorovicz báró javaslatára, naplót fogok vezetni. Ő bebizonyítja nekem ez intézmény szükségességét. Tényeimet bizonyynyal fel fogja jegyezni a világtörténet, de megfoszthatom-e az utókort, lelkem fejlődésének történetétől? E célból a legkényelmesebb az volna, ha sztenográfok és újságírók által örökíttetném meg mindazt, a mi elmémben felrajzik. Persze e nép nem bocsájtható környezetembe. így nem marad más hátra, minthogy személyesen jegyezzem fel benyomásaimat, s mindama kisebb jelentőségű tényeimet, melyek felsorolása életrajzom teljességéhez feltétlenül szükségessé váland.

E napló formájára nézve megjegyzem, hogy mellőzöm a szokásos jelzést. Nem az a fontos, hogy mely napon történik a följegyzés, hanem az, hogy e napon hány éves, hány hónapos és hány napos vagyok. Ebből „14. III. 9.” vagyis tizennégyéves, háromhónapos, kilencznapos koromban — az életrajzíró úgyis tudni fogja, hogy mely napon írtam a bevezető passzust, mert hisz a gótnál almanach mindenkinek elmondja születésem napját.

II.

14. III. 10.

Tegnap nevelőmmel a színházban, voltunk. Előadásra „A szerelmi bájital” volt kitűzve, de nevelőm úgy monda, hogy nekem erre még nincs szükségem s üzen az igazgatónak, hogy azon jeles darabot adják, melyben egy derék nemes megmenti a király életét. Az igazgató kétségbeesetten jelentette, hogy a jeles darab most nincs raktáron, erre nevelőm a *Lumpácziusz* című mulattató színmű előadását kívánta.

A darab a helyeslés érzelmeivel töltött el. Valóban igen kielégítőnek találom, hogy vannak szegény szabók és csizmadiák, a kik a legrosszabb korban élnek; s mégis folyton vigadnak csak azért, hogy a magas rangúakat mulattassak.

Midőn kijöttünk, az igazgató ismét megjelent, de tényér nélkül. „Köszönöm, igen szép volt” — mondtam neki, s megvallom, igen jól esett, hogy a szegény embernek örömet okozhattam. A portásnak is megköszöntem, hogy oly sokáig állott a kapuban a kedvemért, de nevelőm kijelentette, hogy ez a köszönetnyilvánítás már fölösleges volt.

Pedig én a színészeknek is meg akartam köszönni, hogy annyit fáradoztak értünk, valamint szerettem volna megköszönni a lámpagyújtóknak is, hogy kedvemért az utcát kivilágították.

Már az ágyban voltam, mikor eszembe jutott egy nagy megfélekezésem. Elfelejtettem ugyanis megköszönni a napnak, hogy feljött a kedvemért. „Sebaj, — szólt nevelőm — azért fel fog kelni holnap is és ez a fő” — amiben persze megnyugodtam.

III.

14. III. 11.

Ma történelmet tanultunk. A legújabb korról volt szó s nevelőm egy érdekes esetet mondott el, mely mély benyomást tett rám.

Volt egyszer egy katona, úgymond nevelőm, s ez a katona igen jól lovagolt. Olyan jól lovagolt, hogy magának a hercegnek is feltűnt. Magához hívatta a katonát, megdicsérte és így szólt:

— Jutalmul, mert olyan szépen lovagoltál, megengedem, hogy ezentúl a herceg lovasának nevezhesd magad.

Történt azonban, hogy a katona igen sok adósságot csinált, olyan sok adósságot, hogy soha se tudta volna kifizetni. Gentleman lévén, belátta, hogy adósságait csak egy gazdag lány pénzével fizethetné ki, a kit cserében feleségül venne. Csakhamar talált is ilyet, s a leány, a kit igen jól neveltek, éppen nem idegenkedett a katonától. Soha se kellvén pénzt keresnie, a pénzt nem becsülte semmire, ellenben leányos sejtelemmel megérezte, hogy egy jó lovassal a szerelemben is messze lehet menni.

Minden jó lett volna tehát, de volt a leánynak egy vén hárpia-anyja, aki tudni se akart a házasságról. azon a czímen, hogy a katona nagy adósság-csináló, Mit volt mit tenni? A katona elpanaszolta baját a hercegnek.

— Csak az a baj? — szóit vidáman a herceg. — No majd segítünk rajtad!

Kiadta a parancsot, hogy bált kell rendezni, s hogy erre a báltra a leányt is fölvezessék. A bálon aztán karonfogta kedves katonáját, odavezette a hárpia-hoz és így szólt:

— Köszönöm, asszonyom. Igen szén öntől, hogy az én legjobb lovasomhoz adja feleségül a leányát!

Erre persze nem lehetett nemet felelni. A herceg mondta! Es olyan lakodalmat tartottak, hogy Henczi-dától Bonczidáig stb.

— Így tesz egy bölcs herceg. — fejezte be nevelőm — kétszer is fejedelmileg jutalmaz, anélkül, hogy egy krajczárjába kerülne.

— Csak egyet nem értek, — szóltam. — Természetesnek találom, hogy a hárpia engedelmeskedett, mert másképpen nem tehetett, és így kellett egy közönséges pénzes-zsáknak! De azt mégis szeretném tudni, hogy mit szólt a hárpia, mikor veje elköltötte előbb a hozományt, azután a család egész vagyonát, hogy ismét adósságokat csinálhasson, míg végül mind a hármukat kitették az utczára?!

— A hárpia örült — felelt a nevelőm. — hogy volt egyszer egy veje, a ki úgy lovagolt, mint senki.

IV.

14. III. 12.

Nevelőm ma örömmel értesített, hogy boldogult nagyatyámnak szobrot fognak állítani. Egyszersmind közölte velem, hogy egész Gerolstein örömmel adakozik e célra, mert megboldogult nagyatyám nagyhatalmú ember volt, mindamelllett soha se bántott senkit.

— Én is hálás kegyelettel örülök — szóltam — s összes zsebpénzemet (nevezetesen kétszázharmincz tallér 40 fillért) felajánlanám erre álszent célra, ha más szükségleteim nem volnának.

— Mit képzels! — kiáltott fel nevelőm megbotránkozva. — Ebben az esetben azt mondhatná a világ, hogy a boldogult nagyatyjának a család s nem az ország állíttatta a szobrot!

— Nemde? — mondtam. — Gondoltam erre, de azért vigasztalan vagyok, hogy nem áldozhatom e szent célra minden pénzemet. Az, hogy némi áldozatomba került volna, kétszeresen becsessé teszi vala ajándékomat.

— Ön már megtette a másáét, mikor ilyen nagyatyát adott Gerolsteinnak! De nem bánom . . . bogy kegyeletből az ön neve is ott szerepeljen a listán, adjon egy vagy két tallért.

— Nem fogják azt mondani, bogy szennyesen fősvény vagyok?

— Egy berezeg sohase lebet szennyesen fősvény: egy berezeg csak bölcs és takarékos lehet. Más szabályok irányítják az alattvalókat, és ismét mások a hercegeket, így például: az alattvaló értéke attól függ, mennyire tud engedelmeskedni; a herceg értéke pedig, hogy mennyire tud parancsolni. Azt az alattvalót, a ki nem tud engedelmeskedni, be kell börtönözni, s az a herceg, a ki nem tud parancsolni, rosszabb az alattvalónál. Hasonlóképpen az alattvaló értéke attól függ, hogy mennyit tud áldozni a köz céljaira, a hercegné teke pedig, hogy mennyire tudja konzerválni javait. Érti?

Koromhoz képest eléggé megértettem, de tartalmas szavai sok reflexiót ébresztettek bennem. Ez elmélkedések során lassankint megfeledkeztem a két tallérról, a mit őszintén sajnálok.

V.

14. III. 13.

— Mily kár, hogy nem élünk a lovagkorban! — mondtam ma nevelőmnek.

— Már mért volna kár? — kérdezte meglepetve.

— Sajnálom a lovául tornákat, a bajvívásokat lóháton, a pályabért, mit szép nők keze nyújt és a többi!

— Ön megfelejtkezik róla, hogy azok a lovagok néha otthagyták a fogukat.

— Erről csakugyan megfejtkeztem. Igaza van. a mi korunknak is meg van a maga előnye.

— Nem is beszélve arról, hogy ha ön lovagi tornán óhajt vitézkedni, csak szólnia kell. — Minden megvan hozzá: helyiség, paripák, fegyverek, kosztümök... s a papa örülni fog, hogy egyszer végre az egész világnak megmutathatja a családi klenódiumokat.

— De hátha legyőznek a tornán?

— Azt maga meg nem érti! Grog báró utasításul kapja, hogy neki kell legyőznie magát, s akkor maga csinálhat akármit. Grog bárónak el fog törni a lándzsája!

— Es ha megijedek? Ha elszaladok?

— Akkor utána szaladnak önnek, lefogják, s mielőtt ön magához tér, Grog báró már legyőzeti magát.

— De egy ilyen torna sok költségbe kerül.

— Majd megfizetik a plutokraták. A plutokraták semmi pénzt nem sajnálnak azért, hogy közletről lássák a hercegéiet. Ön úgyse maganak akar vitézkedni, hanem minél nagyobb közönség előtt. Nos, majd jól megfizettetjük a páholyokat és a karzatot. A míg plutokratákat lát a berezeg, addig ne féljen.

— Még meg fogom gondolni a dolgot.

AZ ÚJKOR ALKIMISTÁI.

Lóversenyek idején a szerkesztőségek gyakran kapnak ilyen vagy ehhez hasonló tartalmú, mérges leveleket.

„Tisztelt Szerkesztő Úr!

Quosque tandem abutere Gatilina patientia nostra?! Meddig fog még visszaélni a közönség türelmével Steerforth úr, ez a mélakórban szenvedő jockey, aki idült szeszmergezés következtében oly súlyos idegbajba esett, hogy immár csak a ló hátán tud álomba szenderülni?! Még mindnyájunknak élénk emlékezetében van a Kalakaua-Cimborasso botrány, meg az *Árvalány-nyal* üzött sajnos visszaélés s ez az epileptikus alva-lovágoló, a hazai lótenyésztés ügyének végtelen kárára, tegnap ismét oly hallatlan botrányt idézett elő, hogy csak nagynehezen sikerült illő bűnhődésétől: a meglyncheléstől ép bőrrel szabadulnia. Menekülését egyes-egyedül annak köszönheti, hogy sokkal jobban tud futni, mint a lovaglása alatt versenyző paripák, mert különben a méltán felingerült sportsman-ek és sporting lady-k skalpját okvetetlenül megszerezték volna a turf-botrányok örök emlékéül. Hogy ez nem történt meg, annyival sajnálatosabb, mert ez a Steerforth névre hallgató pálinka-rezervoár, akit Ausztráliából illetéktelen sintérkedésért kergettek ki s aki most a közönség zsebére álmódja a delirium tremens lázálmaid:

fájdalom, *Bismarck* jó hírét örökre ellovagolta, ámbátor eddig ez a nemes állat minden nervozitástól ment, korrekt, hűséges futásaival a legteljesebb közbizalmat érdemelte ki.

A szomorú eset következőképp történt. A 3000 koronával dotált 2600 méteres Viztorony-handicap-et *Bismarck*nak kellett volna megnyernie. Ez holt bizonyosság volt, amit azonnal kimutatunk. *Bismarck* tizenkét ellenfele közül csak *Yvette*, *Higany-labdacs* és *Kente-fente Nánika* jöhettek számításba. De míg neveltséges volt arra még gondolni is, hogy *Yvette*, akit a laikusok előtt múltkori győzelme ajánlott, mint *Bismarck*-ivadék, 2600 méteren győzelmes lehessen, másrészt *Higany-labdacs*, akit *Bismarck* 9½ kilo, majd 10 kilo tehertöbblettel canterben vert meg, *Higany-labdacs* *Bismarck*nál most csak 3½ kilogrammal vitt kevesebbet. Maradt volna még *Kente-fente Nánika*. Igen ám, csakhogy, mint Szerajevo és Lomnicz óta tudink, *Kente-fente Nánika* most nincs abban a helyzetben, hogy bármit is adhasson *Bismarck*nak s a Viztorony-handicap-ben 8 kilogrammot volt kénytelen czedálni neki. *Anarkista* nem fut s *Vanda* még most sem heverte ki azokat a strapa cziákat, a melyeknek Krakóban volt alávetve. *Nosza csak előre, kedvesem* a szezon első napja óta oly tartós indiszpoziczióban szenved, hogy *Kisbíró*, ez a gebe, a múltkor egyszerűen megszaladt tőle. *Toréador*, izombénulása óta, nom a régi többé s rég elmultak az agg *Csupasz* aranjernezi szép napjai is. Ezzel végeztünk volna, mert csak ap-vkérlobból frissiben felépült egyének vonhatták kombinációikba *Ne nyúlj hozzám-ot*, *Diadal-t*, *Little Girl-t* és *Kanonok-ot*, amelyek az eladó klasszisba tartoznak s amelyek, *Gonfaloniere-et* véve mértékül, már előre meg voltak verve. És csakugyan, akik helyesen kombinálva, tudták,

hogy a versenyt Bismarcknak kell megnyernie, örömmel látták, mily jó helyen fekszik Bismarck a versenyben *Vanda* és *Kente-fente Nánika* között. Az utóbbi előtt *Yvette* vezette a társaságot, jókedvűen mutogatva patáit az egész mezőnek, míg Bismarck nyugodtan várta a harangjelzést, hogy az egész vert csapatot a faképnél hagyja, Mögötte a többiek egy csomóban; a hátvédet *Dalos* és *Nosza csak előre kedvesem* képezték. A fordulónál Kanonok javított helyzetén s üzöbe vette *Kente-fente Nánikát*, mely semmi ellentállást sem tudott kifejteni. Csakhamar eljátszotta kis játékait *Yvette* is s egyszerre visszaesett, míg *Higany-labdacs. Ne nyúlj hozzám* és *Anarkista* előre vetették magukat. Csöngetéskor készen volt *Vanda* is s bár *Higany-labdacs* és *Kanonok* kétségbeesett erőfeszítéseket tettek, hogy a díjat Bismarcktól elvegyék, minden szakértő látta, hogy a győzelem Bismarcknak már a zsebében van. Ekkor azonban Bismarck lovasán, *Steerforth* úron, erőt vett a delirium tremens, letargiába süllyedt s elmerülve kóros álmába, hagyta, hogy Bismarck kiejtse tenyeréből a tányéron hozott győzelmet. A kedvező alkalmat megragadva, *Plunkett Ne nyúlj hozzám* szügyébe vágta sarkantyúját, *Kanonok* megnyúlt s *Higany-labdacs*, mintha puskából lőtték volna ki, nekiesett, hogy emezeket elfogja. Rövid derékfutás után *Ne nyúlj hozzám* egy félhosszal első, *Higany-labdacs* előtt, melynek félhosszal sikerült megvernie a teljesen kipumpolt *Kanonok-ot*. Negyedik *Anarkista*, *Vanda* és *Yvette* előtt, melyek után a győzelem elajándékozója következett. *Dialdal* és *Nosza csak előre kedvesem* utolsók.

Ehhez a felháborító esethez nem kell kommentár. Az előadottak után csak azt vagyunk bátrak megkérdezni a lovaregylettől, mikor szándékozik *Steerforth* jockey elmebeli állapotának megvizsgálására az elme-

kórtan egyetemi tanárait felkérni, s ha netalán ez nem volna szándékában, nom tartaná-e czélszerűnek, ha, *Bismarck* további lovaglására tulajdonosa mindjárt Gyömbér Jánost, az amerikai hétalvót szerződttetné?!

Tisztelettel kérjük a Szerkesztő urat, jelen sorainkat az igazság érdekében minél hamarabb közzé tenni.”

*

A hasonló szövegű felszólamlások alatt többnyire ilyen egyszerű nevek állanak: Rosenzwoig Edömér, Kovács Levente, Aranyváry Mór, Suba János. Néha ezzel a közelebbi meghatározással: „VII. gymn. oszt. tan.” De a fiatalság mégis inkább csak a gyöngye praxis mellett marad. Akik nom sajnálják a fáradságot, papírra tenni az ily rémes Instiz-mordókat, egy, még csak ezután szerkesztendő Turf-Pitaval számára, nagyobbára: komoly kerceskedősegédek, idősebb városi napi-díjasok s az életbiztosítási ügy omorított bajnokai.

Nem tűnik-e fel a legelső pillanatra: micsoda kápráztató tudás lakozik ezekben az egyszerű emberekben?! Micsoda szakértelem nyilatkozik meg ezekben a sújtó kritikákban?! Valóban, ha a tudomány rendszer ismereteket jelent, micsoda kábító tudomány az, amelylyel ezek az ismeretlen nevű levelezők kiválnak embertársaik közül! Ezek a turf-szakértők ismerik az összes „szereplő” lovak geneológiáját, históriáját, érdemkönyvét, tehetségeit és egészségi állapotát. Könyv nélkül meg tudják mondani, hogy *Berzencze* hányadik helyre futott utolsó versenyében, s az esztendőket *Kincsem*, *Fenék* és *Buzgó* éveinek nevezik. Pontosan, fél fontokra kiszámítják, hogy egyik ló mennyivel „értőbbet” a másikonál; kitűnően vannak informálva, melyik köhög és melyiknek szokott vérezni az orra; s bizonyára akad köztük, aki ekként számítja ki magában

a fia születése napját: „Aznap történt, mikor *Czimbora* megverte *Agamémnon-t* a Nyílt handicapben, tehát: 1882. szeptember 5-én”.

Naivság volna azt képzelni, hogy az ily rengeteg tudás csak úgy a levegőből ragad rá az emberre. Ezek az egyszerű emberek szorgalmasan forgatják a Turf-lexikonokat, műveltségüket folyvást gyarapítják szakszerű olvasmányokkal, fáradhatatlanul búvárkodnak az antik sport-irodalomban, s egy nap ötvenszer is megnézik a verseny-naptárukat. A budapesti nagyobb kávéházakban megvannak az összes angol, berlini és bécsi sportújságok, a turftudósok mindennap órákat töltenek ezeknek az átböngészésével. És ez csak a kisebb fáradozásuk. De mennyit izzadnak, rohanvást a tribünről a nyergelőbe, meg vissza, mily türelmesen nézik végig a ló-világ élite jenek összes toporzékolásait, hogyan lelkesülnek ama matadorok futásán, amelyeket nemsokára gebéknek fognak nevezni, milyen izgalmakat élnek át amiatt, hogy az egyik ló szőre fényes, a másikon pedig, ah, a másikon, aggasztóan sok a fölösleges hús!

Ha volna a földön igazság, akkor ezeknek az egyszerű embereknek, fáradozásaik és izgalmaik kárpótlásául, össze kellene nyerniök a totalizatórnél megforduló összes százasokat, vagy legalább is uri módon kellene megélniök vagy műveltségükből és zseniális kombinációikból. De — ó iróniája a sorsnak! — összes tudományuk nem elégséges megakadályozni, hogy „a leghitványabb gebék” minduntalan „keresztet ne húzzanak” legelmésebb számításaikon s hiába minden tudomány, statisztika, logika, tapasztalat és kombmáció: a lovak: a legaljasabb perfídiával hol elül jönnek be, mikor hátul kellene kullogniok, hol pedig „sehol sincsenek”, mikor a legféltelenebb közbizalommal állnak

ki a starthoz. Es az egyszerű emberek egyszerűen elvesztik összekuporgatott garasait.

Igenis, nyerniök kellene, ha volna igazság a földön. Az orvos, a jogász, a nemzetgazda, a filológus, ha annyi ismeretet szerez össze, mint ők, szépen értékesíti a maga tudását, csak épen az ő tudásuknak nincs egyéb eredménye, mint egy légió értéktelen ticket, amelyekből legfeljebb spanyolfalat lehet csinálni. Ha azt a temérdek fáradságot, azt a kitartó érdeklődést, melyet kedves foglalatosságukra pazarolnak, más, háládatosabb valamire fordítanák, tízszer annyit keresnének vele, mint amennyit így, ha nagyon szerencsések. De ezek az emberek, akik olyan zseniális számítók, ezt a legvilágosabb dolgot nem tudják kiszámítani.

És, hasonlóan az alkimistákhoz, akik koruk egész tudásának birtokában, soha sem szűnő lázzal törték magukat, örökön reménykedve, hogy egy szép nap majd sikerülni fog aranyat csinálniok, ezek a sötét hivatalszobákban vagy fodrász-atelier-k magányában ábrándozó tudósok, egyre folytatják s kezdik újra meg újra csalhatatlan számításaikat, melyeket újra meg újra megsemmisít egy kis semmiség. A számításaik, ó, azok mindig kitűnőek: s mindig találnak egy-egy iszákos jockeyt is, akinek a bűne kimentse, hogy a számítás csak számítás maradt. Ezek az egyszerű emberek mindent kombinációba vesznek a világon, csak azt az egy dolgot nem, hogy aranyat egyszerűen — nem lehet csinálni.

(1895.)

LÓVERSENY-ALAKOK.

1. A tudós nő.

Soha se volt szerencséje semmiben. Leány korában összes társasága egy kellemetlen öreg; nagynéni volt. Szépnek soha se lehetett mondani, s mikor a bálót járta, folyton petrezselymet árult. Akkor még nem udvaroltak a gazdagságnak jobban, mint a szépségnek. Minthogy volt egy kis pénze, férjhez ment nagy nehezen; hanem a tönkrement báró, aki nőül vette, a nász-éjszakát már a házon kívül virrasztotta át. A mézes hetei csak *depit amoureux*-kből állottak; s három hónapos házasság után a férje megbolondult, anélkül, hogy őt anyává tette volna. Aztán megízlelte az ideális szerelmet s egy zsugorinak lett a barátnője. Rajongott a művészetekért, de be kellett látnia, hogy a hangja hamis, s hogy a gordonkások csapodár természetűek. Lelkesedett a hasznos ügyekért, ügybuzgó egyleti taggá lett, s beleszeretett a szegényekbe. S csak annyit ért el vele, hogy *alakká* vált; a koldusai becsapták és kinevették. A házasságok, a melyeket közvetített, rosszul sülték el; a macskái nem tűrhették és folyton karmolták. Utoljára is a játékra adta magát. S vagy tizenöt esztendeje, ob Schön, ob Regen, künn van a nagy tribünön, tanulmányozza a lovakat és a sportkönyveket, hogy egy-egy szerencsés versenynapon megnyerjen annyi pénzt, a mennyit a háza minden órában hoz.

Ha az istálló-tulajdonosok úgy értenének a lovakhoz, mint ahogy ő ért, nem volnának többé versenyek. Bátran elintézhetnék mindent előre, a papíron. Mert ő tudja mindig s hihetetlen biztonsággal, hogy a gyepen mi fog történni. Az emlékezése és a tájékozottsága legendás. Tisztán emlékszik minden jelesebb lónak minden futására; pontosan tudja minden konkurensnek a podigreejét; számon tartja, melyik ló mikor volt kint utoljára, s az utolsó alkalommal milyen formában volt; tisztában van vele, hogy a sípolok közül melyikben lehet bízni 1600, s melyikben csak 1200 méterre; úgy ismeri a jockey-eket, hogy essait írhatna róluk; s figyelemmel kíséri az összes bulletineket, melyekből kisüti, hogy melyik istállóban mennyire haladt a training. Ráér; egyébre nines gondja. Játszik s legtöbbször megüti a nyerőt. Egész suite-je van, amely lesi, hogy melyik számra rak; vannak, akik babonából rátekintenek, mikor a lovak megindulnak. Alig van verseny, a mely után be nem kasszál egy kis polgári nyereséget; soha se többet, mint a mennyit a szobalánya lassan elcsen tőle. Mikor nagy meglepetés van, neki mindig vannak nyerő ticketjei. Mindenki ismeri s mindenki irigyli. Szegény asszony!

2. A szerencsés tipelő.

Látják önök azt a rosszul táplált, lehetetlenülj öltözött ifjú embert, aki augusztusban czilinderben és saccoban, októberben pedig szalmakalapban és fehér nadrágban, egy székre állva lesi, előbb aggodalmas, majd szorongó s végre megnyúlt arczczal az izgató, a szép finish-eket? Ez a fiatal ember a legszerencsésebb tipelő, a ki nálunk található. Természetesen újságíró, a mi Robert Miltonunk. Ő az, a ki holnap fogja írni lapjában, hogy „tipjeink egytől-egyig bevál-

tak. Aki az általunk ajánlott lovakra tett, szép osztalékot vihetett haza.” Az a ló, mely most diadalmasan dugja előre az orrát, ott, a bírói páholy előtt, ugyanaz, a melyet ő melegen ajánlott a ma reggeli lapban összes olvasóinak, mint „holt bizonyosságot”. Az ő jelöltje fogja megnyerni a következő versenyt is, meg a többieket végig. Miért szorong tehát oly rettentően a fimsh alatt, ha így látogatja a szerencse? Miért borul el az ábrázatja a győzelem pillanatában? Miért oly halovány, mikor a nyerő számokat felhúzzák? S miért van, hogy minél több tip-je vált be, annál komorabb?

Mert ő mindig más lóra rak. Arra, amelyikről igazán hiszi, hogy megnyeri a versenyt. Ha az ember kifecsegi a tip-jét a nagy publikumnak, hogy lehessen akkor osztalékot kapni?

3. *A monakói emher.*

Nem nyerni akar, csak a diurnumát óhajtja megkeresni. Óvatosan, félénken, kicsibe játszik, mint Monte Carloban szokás, a hol ügygyel-bajjal, fáradsággal, mindig megkereshet az ember naponkint egy louis-t, hogy ha a játékszenvedély el nem ragadja,

A valószínűsége utazik. Előbb egészen kis tétel tesz, majd nagyobbakat, s még többet, hogy ha már többször veszített. Mert ha már többször veszített, mindig növekszik a valószínűség, hogy a következőben meg fogja ütni. S hogy a valószínűségnek a nyomára jöjjön, nem sajnálja a járás-kelest és a lótás-futást. Ott van a paddoknál, mikor a lovakat sétáltatják; s mikor az ércztáblán a lovak számaikat kiperczegetetik, már rohan a gyepe felé, hogy meggyőződjék róla, hogy ezt és azt a lovat melyik jockey lovagolja. Majd a bookmaker-nél terem, tájékozódni, hogy az outsidereknek minők a chance-ai, s hogy a favorit győzelme esetén milyen

nyereségre. van kilátás. Futó tekintetet vet a galoppozásra, s a nagy totalizatórhöz siet, hogy lássa, hogy az ötven forintos téték közül hányat tettek az ő jelöltjére. Aztán átszalad a harminczkrajczáros helyre, mert ott a favoritra többet lehet kapni. A nap rátűz a gyepre; emberünk izzad, mint egy teljesen „kilovagolt” paripa; s futva, nyögve, sóhajtozva, verejtékezve keresi a kenyerét,

A versenynap végén öt forint pluszban . Ek. kora munkával és fáradsággal megkereshetett volna otthon tíz forintot.

4. A kis angol leány.

Délelőtt órákat adott Kohn Bernát Árpádnál. Délután meg kell látogatnia a beteg nagynénjét s kimegy a lóversenyterre.

Egyedül ödöng a sokaság között; senkit se ismer, és senki se ismeri. Nem vált egy szót se egy teremtett lélekkel se; magánosabban van, mintha sziklaparton ülne. Ez az igazi magány — mondotta Lord Byron — jární elhagyatva emberár között,

Egyik kezében a programját és az iróniát, másik kezében egy idomtalan napernyőt tartva, mint a kinek soha semmi dolga, mélységes unalommal kóborol előre-hátra. Néha udvariatlan monakoiak oldalba is lökik.

De koronkint eltűnik a nagy tribün tájékáról. Lesétál a mázsáló felé, s meghúzódik valamelyik fánál. Egyszerre fölrezen. Egy jockey áll előtte, dressben, a ki halkán néhány szót vált vele. Aztán elválnak: a lány visszafordul s elsétál a totalizatórhöz.

Mindig veszít. Egyre veszít. De a tipet ő mondotta: és oh, aíg a tippekről beszélt, mily édesen mosolygott

rá! A kis angol lány, aki elveszíti a heti keresményét, tele van boldogsággal.

5. *Ok ketten.*

Mert soha sincsenek többen. A hány saison, annyi szerelmes pár. Minden meetingen látni egy szerelmet, többet soha. A szerelmes ember a kiveszőben levő állatfajok egyike; ritkább, mint a bölény s ritkább, mint a spleen-es kenguru.

A kisebbik *ő* okvetetlenül ragyogó teremtés. Koronkint hites neje egy Monsieur Zéró-nak. máskor csak kedvese valamelyik leviharzott nagyságnak. A leviharzott nagyság, a maga idejében, a földközi tenger környékének első Don Jüanja volt. „Bejárta ötször a világot, s körül vadászta a földtekét. Lőtt oroszlánt, tigrist, vaddisznót és zebrát; lőtt szelídszemű özet, s lőtt házi nyulat; lőtt mindent, ami lőhető. De immár elrobogott fölötte az idő. S *ő* tiszteli a múltat, de úgy van vele, mint Lessing. A múltból kevesebb több volna.

A nagyobbik *ő* az a bizonyos huszonnyolc éves. szépen süttött, bajszú, korrektül öltözött, beszédes szemű, komoly fiatal úr, a kit a tízévről tízévre mindig más és más játszik a francia darababokban. Okvetetlenül Györgynek hívják. Nem, nem *ő* kötötte meg a frankfurti békét; de huszonnyolc éves, *bien mis* s meglátzik rajta, hogy korán kel.

Többnyire mintha nem is látnák egymást. A nagyobbik *ő* neki támaszkodik a korlátnak, s a közönséget nézi. Az ember azt hinné, csupán a színésznők érdeklik. De néha eltéved a pillantása, s ilyenkor tekintete úgy villan össze egy forró szemsugárral, ahogyan két arany-penge csap össze.

A kisebbik *ő*, a pompás teremtést, mintha csak a hamis startok érdekelnék. A sok színes dress nyug-

talánul csillog-villog a messzeségben; nem csuda, ha noha elszórakozik a figyelő szeme . . .

A nagy rumli alatt, mikor a lecsillapult Bayard valamelyik bookmaker-rel alkuszik, a kisebbik ő neki bátorodik. Egy pillanatra fölkeresi a szén czilinderű gavallért, s megszólítja, francziául vagy angolul:

— Proponent az, a melyik mindig elszalad?

Aztán halkabban:

— Végtelenül szeretlek. Te édes, édes!

Mindegy, ha meghallják, ha megértik is. Azok, akik itt körülöttük állnak, nem az ő világukból valók. A dryadok ölelkeznek, s nem törődnek vele, ha egy zerge bambán tekint rajok.

Aztán szétmennek. S mintha a nyugtalankodó „mezőny” végképp lebilincselné figyelmöket.

Az örök Györgynek világ végeztéig ez a legkomolyabb szerelme. Ez az a neki való élő lény. a kire érzékei a legtovább fognak emlékezni, ó bizonyára nagyon bosszankodnék, ha a világban publicme-ké válnék a viszonyuk: ez ártana karrierjének, s komolysága hírének. De mindig bosszantani fogja kissé, hogy az a latifundiumos hölgy, akit majdan feleségül fog venni, koránt sincs ilyen szépen kibélelve.

Hogy mire gondol a kisebbik ő, mialatt a starter hiába iparkodik a lovakat elindítani? Ki tudja azt? Talán azt gondolja:

— Ez az az ember, akivel el lehetne élni egy házasságában, rongyosan.

Talán azt:

— Ha azok közül való volnék, akiket elvesznék: ez öt sor gyémánt collier-t tenne a nyakamra.

Holnap még szeretni fogják egymást: ősszel már alighanem szétválasztja őket az élet-ár, a dolgok rendje. Be két év múlva, mikor véletlenül újra látják

egymást, Baden-Badenben, vagy Trouville-ban, örömmel fognak visszaemlékezni rövid regényükre.

Most: egyszerűen nem tudnak a jövő és a következő évről, nem tudnak a holnapról, egyes-egyedül erről a pillanatról. Tekintetük, mely unatkozva járja be a víztorony tájékát, koronkint, alattomban, egymásra tapad, s mikor felhangzik a „start”-ot jelentő harangszó, letesznek minden óvatosságról. Mindenki a távolba tekint, csak ők néznek egymás szemébe. „Dandár, Dandár!” — rivalg a tömeg, de mit nekik Dandár, s a többi mind! Dandár canterben győz, de ők még semmit se tudnak a fehér dressz könnyű győzelméről. Elvesztettek Trivial-on száz vagy kétszáz forintot, de mit nekik száz vagy kétszáz forint! Mikor övék a mennyek országa!

6. Még egy szerelmes.

A hetedik versenyszám alatt mindig félannyiari vannak, mint mikor a harmadik futás kezdődik. Ez természetes. Sokan későn jönnek, sokan korábban megunják a dicsőséget. De van, akit soha se látsz, csak a második és a harmadik szám között.

Ilyenkor azonban okvetlenül találkoznod kell vele. Mert le s fel sétál a bírói páholy előtt s mindig valami feltűnő alakkal.

Ez nem azért jött, hogy játszszerk, nem azért jött, hogy lásson, hanem azért, hogy lássák.

Szüksége van erre, mert ez az úr *alibit* keres. Tüntet a jelenlétével, hogy N. N. úr mindenfelől azt hallja holnap:

— X. Y. kinn volt tegnap a versenven.

Néha N. N. úr, aki nem mulasztja el se az első, se a hetedik számot, maga is konstatálja:

— Lám. lám. X. Y. itt van.

Pedig hát X. Y. alig várja, hogy odább állhasson, s egy negyed óra múlva már N. N.-né asszonynál lesz.

Ebből az következnek, hogy X. Y. úr a játékban szerencsétlen.

Dehogy! Mivel csak komédiából játszik, mindig eltalálja a harmadik versenyszám nyertesét, s mikor eltűnik, magával viszi azt a pénzt, amelyet N. N. úr fog elveszteni.

7. A szegény ördög

Mind a kilencz versenynap alatt ugyanaz az esőköpönyeg van rajta, s mind a kilencz versenynap alatt ugyanaz a balvégzet üldözi.

Órákig másolt, mi g megkereste azt az öt forintot, melyet a falánk Bál isten oltárára tesz. Vért izzadt, míg kiokoskodta a „papírfomat”, amelyet a Következő futam halomra fog dönteni. S ő az első, a ki a totalizátor felé rohan, nehogy „lecsengessék”. Pedig az a ló, amelyikre ő tesz, megátkozott minden lovak között. A hová ő rakja a pénzét, ott nem nő fü többet.

Ha a verseny „halott-bizonyosság”: a ló állva marad. Ha „outsider”-re tesz: a favorit sétálva veri meg összes versenytársait. Ha a jockeyra játszik, ez lefordul a lóról. Ha a Rothschild lovát rakta meg. Rothschildot is üldözni kezdi a balszerencse.

Néha kihozza magával azt a beteges, ólomszinü arcú, szegény asszonyt is, a kinek oly sokat kell nélkülöznie e balszerencse miatt. Azt is ki kell fizetnie valamivel, a mint hogy az ördögnek is kell koronkint egy-egy gyertyát gyújtani.

Ilyenkor, reményeikben megcsalódva, egy sáros, sárga komfortáblin döcögnek haza. A komfortáblis ló busán lógatja a fejét, s azt gondolja magában:

— Ó mennyire nem szeretnék ez a szegény asszony lenni!

8. A fő-turf-róka.

A fő-turf-róka negyvenegy éves koráig hentes vagy szappanos volt, s inkább érdeklődött a sertések, mint a lovak iránt.

Negyvenegy éves korában végre isteni ihlet szállotta meg. Miként Sámuel, meglátogatta az Úr lelke: s egyszerre fölismerte magában a felsőbb hivatást.

Azóta tud mindent, a mi tudománynak nevezhető. Ismeri az idősebb lovak múltját s a kétévesek leszármazását, tudja, melyik mikor futott „helyezetlenül”, tudja a titkos istálló-tipeket, s hogy az egyik jockey hány fonttal „jobb”, mint a másik meg a többiek.

Ez a sok tudomány nem maradt gyümölcstelen. Része volt a jelen idők legnagyobb „plac”-osztalékai-ban, s ha nagy meglepetés történik rendszeren őt találjuk a kifizető pénztár előtt. Mindig nyer; a legrosszabb, saison-ban is zsebre tesz négy-ötszáz forintot.

De minden fénynek van egy kis árnyéka. Azóta az üzlet kevesebbet hoz évenként kétezer forinttal.

9. A tömeg.

Se szalon, se utca, se kocsmá, se kávéház, se nyilvános, se zárt helyiség nem ad biztosságot a lovak ellen. Okos emberek, a kik normális időkben cseremiz nyelvészettel foglalkoznak, pikkoló feketéket osztogatnak, regényeket írnak avagy a hazaszeretetet ápolják a romlásnak indult, hajdan erős ifjúságban, májusban, augusztusban és októberben lovakkal ébrednek és lovakkal szunnyadnak. Ló a gyönyörűségük, akár akad idejük a versenyeken szemtől-szembe nézni

a versenyfutó paripákat, akár csak az újságból vagy szóbeszédben gazdag emberektől értesültek a nap lóesemény ér ől.

Totalizálnak az emberek künn a gyepen és benn az aszfalton. Mágнас és boltoslegény, gazdag és szegény, asszony és gyerek, milliomos és napidíjas totalizátorön játszik. Búza és kukoricza-ring nincsen, hanem van helyette helyrejátászó konzorcziom. Az „adok-veszek” meghalt a börzén és megszületett a turf on.

Ott van az igazi, a telivér sportsman, a ki nyitott fiákeren ront ki a versenyterre, a ki a jobblábát húzza maga után és a balvállát tolja maga elé, a ki az a-t á-nak és az r-et rrr-nek mondja. Vele együtt sietnek a totalizatórhöz miniszteri tanácsosok, a kik dél előtt számárnak jelentik ki a napidíjas másolót s délután tőle kérnek csalhatatlan tip-eket. Olyanok, a kik rendszerint a fogukhoz verik a garast s csak azután adják ki, a turf on azonban szórják a bankót, mintha gombamódra teremne. Asszonyok, a kik feltűnő ruházatban járnak, de itt sokkal kevésbbé hangosan beszélgetnek, mint máskor szoktak és mamák, a kik magukkal viszik a tolószekeret s a kistribün háta mögött — de csak walkoverek idején — a legdrágább és legédesebb itallal táplálják csemetéiket. Játszanak olyanok, a kik soha se láttak versenylovat, a kik csak a dressz színe, a jockey ábrázata, avagy a numerus szerint rakják fel a pénzőket, meg olyanok, a kik főkönyvet, strazzát, pénztárkönyvet vezetnek a lovak futásairól, a kik kettős könyvvitel alapján dolgoznak és könyv nélkül tudják minden ló korát, családi állapotját, valamint kilogrammok szerint kimért erejét.

Mindezek az urak és hölgyek, mikor megváltották drága pénzen élvezeti jegyöket, a melyet ticket-

nek nevez a sportvilág, összesereglenek a tribünökön s gyönyörködnek a lovak örült száguldásában. És milyen ezerfajta módon tudják nézni a versenyt! Csendesen a legkevesebbje nézi. Öreg játékos már, a ki nem ordítja izgatottan a lova nevét, mikor egy csomóban, szédületes sebességgel, vad hajszával közelednek a versenyző paripák. De a lónevek kiabálása a legkisebb élvezet, a melyet a játékos drága pénzéért megkövetelhet. A legtöbb szakszerű előadásokat tart a tribünön, oktatja szomszédját, magyarázgatja az esélyeket, s lia véletlenül egymaga szorult idegenek közé, úgy lesz. mint a színpadi intrikus: monologizál.

Többnyire ilyenformán:

— Az a fekete dresszes, kék sapkával, az az enyém! Hogy ficzánkol, hogy ugrál a nemes állat! Hja, a tüzes vér! Ámbár talán jobb volna, ha nem ficzánkolna olyan nagyon, hanem, nyugodtan állna a helyén, mint az a másik. Az olyan, mintha le volna czövekelve. Start! Bravó! Nagyon simán, szépen ment; az én lovam kitűnő helyet kapott, belül van. Ni, hogy repül! Mint a szélvész, mint a villám. Hogy elmarad a többi mellőle! Most már vagy tíz hosszal vezet. Ámbár mégis jobb volna, ha ez a ló nem vezetne olyan nagyon. Hiszen már teljesen kipumpolódott! Mindig mondtam, hogy ezt a jockeyt nem szeretem. Rossz a taktikája. Mindjárt nekiereszti a lovát, örületes pacet csinál, s akkor az a ló nyer, a melyik győzi tődővel. Az a szélesvállú jockey már egészen másképp csinálja. Az várakozásra dolgozik. Mindig hátul marad, mint Ausztria-Magyarország külügyi politikája. Kíméli a ló erejét a finischre. Most is megcselekszi. Már felnyomul. Most már harmadik, már második. Az enyém ostoroz. Meg van verve! Hogy visszaesett egyszerre! Nem megmondtam, hogy az én lovam utolsó lesz?!

S igaza van. A legtöbb játékosnak a lova utolsó. A jóisten tudja, hogy ki nyer. Talán senki, csak a totalizátor, a mely minden körülmények közt megkapja a maga perczentjeit.

De azért játszott mindenki. S hadd játszszanak, mert talán a lovaknak nem is volna kedvök a versenyen szaladgálni, ha nem tudnák, hogy sok ezer ember pénzt rakott a lábukra.

(1891 és 1897.)

NEMZETÜNK BARÁTJA.

I.

Ráspoly Károly, a Minerva-Társaság második al-elnöke, leült íróasztalához és ezt a levelet írta egyik vidéki barátjának:

Kedves barátom, rendkívül sajnálom, de nem szavazhatok rád. És kérek, az idén ne is jelöltesd magad; okvetetlenül megbuknál. Hogy ne kételkedjél szándékaim tisztaságában és barátságomban, megmagyarázom: miért lehetetlen a dolog.

A Minerva-Társaságnak négyféle tagjai vannak:

1. Írók. Ezeket azok közül választjuk, a kik megválasztásukig a leghevesebben szidják a Minerva-Társaságot. Az ember, ha bekerül, nem szidja többé a Társaságot, hanem nyugodt felsőbbiséggel kritizálja a künrekedteket és azokat is, a kik benn vannak, ha véletlenül nincsenek jelen. De a meddig az ember be nem került, addig ne lustálkodjék. A ki be akar jutni: legyen résen, mert vétkes mulasztást követ el, ha a Társaságot legalább egyszer-kétszer, de akkor aztán jól, alaposan oldalba nem döfi. Mi, a kik benn vagyunk, a legszebb éveinket azzal töltöttük el, hogy vicczeket faragunk a Társaságra. Elmésségünk legjavát pazarultuk rá. Némelyik asszonyt közönnyel kell meghódítani; másokra ellenben az hat, ha az udvarló egy ideig ellenséges indulatot színlel. Az irodalmi társaságok ez utóbbi asszonyokra hasonlítanak. S én igazat

adok nekik. Az ellenségeskedés mindig nagyobb figyelem, mint a langyos barátság. Szóval így van rendén. A ki kiabál, az létezik, mint Descartes helyesen mondta.

2. Grófok. Néha egy-egy grófnak eszébe jut, hogy valamint Ferencz József-kabát komolyságát kellemeesen enyhíti a a gomblyukba piros szegfű, azonképpen az államférfíui tekintélyt, a nélkül, hogy fenéségétől megfosztaná, szerencsésen óvja a túlságos komorságtól az a dekoráció, a melyet az írás-művészet ád. Ha az ember igen is sokat foglalkozott a sójövédéssel és egyéb prózai dolgokkal: gyűjtse össze beszédeit egy vastag kötetbe s e kötet, melyet senkise fog elolvasni, a beszédeket szónoklattá, a prózát pedig szépprózává varázsolja. A grófi jelölteket természetesen örömmel választjuk meg. Először, mert kellemeesebb grófokkal társalogni, mint tanárokkal és újságírókkal, a kik egymás műveit kölcsönösen nem olvasák és ebben tökéletesen igazuk van. Másodsor, mert a grófok a legkedvesebb tagtársaink. Ők tudniillik a megválasztásuk után azonnal hátat fordítanak a Társaságnak, nem alkalmatlankodnak semmiben és soha se ereszkednek le közénk, csak olyankor, ha újabb grófi jelöltekre kell szavazni.

3. Halottak. Vannak ugyanis a Társaságnak telhetetlen tagjai, a kik nem érik be azzal, hogy süket füllel hallgatva a fiataloknak „Helyet! Helyet!” követelő kiáltását, kilenczven esztendőn át zárják el a többiek útját, s kiszorítják a Társaságból a tehetségesebb és agilisebb erőket, — hanem még holtuk után is tagjai kívánnak maradni a Társaságnak. Ezt a czélt oly módon akarják elérni, hogy megfestetik az aregképüket, rábízzák egy, rokonra, s a tag halála után a rokon az arczképet a Társaságuak ajándékozza. Alapszabá-

lyqink értelmében ilyenkor szavazni kell; méltó-e az elhunyt arra a kitüntetésre, hogy az arczépe ott lógon annak a teremnek a falán, a melyben a Társaság ülésezik, más szóval: érdemes-e rá, hogy megválasszuk a Társaság tagjává másodszer is, akkor, a mikor már nem kiabál? Némelyik halott persze megjárja. Akárhány, a ki évtizedeken át garázdálkodott a Társaságban, a halála után kicseppen székéből, mert akkor, a mikor már nem tud harapni, nem kapja meg a szavazatok többségét. Én például a legnagyobb kéjjel szavazom le azokat a halottakat, a kik életükben sokszor megboszantottak, vagy valaha ellenem szavazlak. De a legtöbb halott még is bekerül, mert az általános hangulat rendesen kedvező rajok nézve; végre is a halottak niég a grófoknál is kevesebb vizet zavarnak s csak a legkritkább esetben alkalmatlanok.

4. Külföldiek. Ezeket azok közül a nem magyar honosok közül választjuk, a kik a magyar irodalomismertetése körül érdemeket szereztek. Hogy a külföldi jelölt bekerül, az mindig halott bizonyosság, mert itt kevesebb az eszkimó, mint a főka: sajnos, még most is csak igen kevesen szereznek érdemeket a magyar irodalom ismertetése körül.

Te nem vagy külföldi, nem vagy gróf és életben vagy. Jelentékenyen emelné chance-aidat, ha nem volnál életben, de egyelőre csak mint eleven író kerülhetnél szóba; már pedig elevennek nem vagy eléggé eleven. Szinte észrevehetetlen vagy: tudtommal legalább soha, egyetlen egyszer se döfted oldalba a társaságot, Mit akarsz? Két helyünk van; az egyiket-gróffal töltjük be, a másikat pedig Viadornak kell adni, mert nuir a legrémeseblr dolgukat írja rólunk. Vagy nem tudnád, hogy kicsoda Viador? Az a fiatal, de maris nagytekintélyű kritikus, a ki csak legközelebb is azt irta rólom, hogy munkáimnak minden sorából kirí,

nem kiri: kiröfög az erkölcstelen lélek. Beláthatod, hogy ezt az embert nem lehet kinn hagyni.

Hanem tudod mit? Kárpótlásul megválasztjuk külföldi tagnak az emberséges J. H. Sherry-Brandyt, a ki a novelláidat angolra fordította. Neki nem árt, neked pedig dicsőségedre válik, hogy a fordítodat megkoszorúzzuk.

Te, csakugyan létezik egy olyan ember, a kit J. H. Sherry-Brandynek hívnak? Nagyon szűkében vagyunk ugyan a külföldi jelölteknek, de még se szeretném, ha olyan valakit választanánk be, a kiről utólag kiderül, hogy soha se exisztált.

Én nem tudok róla egyebet, mint hogy a novelláidat angolra fordította; ezt is csak a leveledből tudom. Jól fordította-e? Rejtély. Azt hiszem, előtted is, mert te se tudsz angolul. Mindegy. Szép tőle, hogy ismerteti nemzetünket,

Ha tudsz valamit róla, írd meg. Egyszer már megjártuk. Megválasztottuk külföldi tagnak Tom Smith-et, a ki New-Yorkban egy kötetet adott ki, mely magyar írók, köztük több tagtársunk verseinek és elbeszéléseinek angol fordítását tartalmazta. Nemsokára kiderült, hogy Tom Smith New-York leghíresebb betörője. A new-yorki rendőrség kérdezte meg tőlünk, igaz-e, hogy ez a csibész tagja, a mi tisztas társaságunknak? És nem lehetett letagadni. Kisült, hogy voltaképen Schmiednek hívták, Budapestről került ki Amerikába, s előbb hírlapíró akart lenni odakünn, a zuglapoknak írogatott is, de később egy merész kanyarodással áttért a betörői pályára.

A földolog pedig az, hogy: J. H. Sherry-Brandy egyáltalán létezik-e? De egy iczi-piczi erkölcsi bizonyítvány se ártana.

Üdvözöl

Ráspoly.

II.

Kevéssel azután, hogy a Minerva-Társaság J. H. Sherry-Brandyt megválasztotta külföldi tagjává, két egyforma szövegű távirat érkezett Budapestre. Az egyik a Minerva-Társaság ügyvezető igazgatójának szólt, a másik Budapest főpolgármesterének; és így hangzott:

Baráti szívvel üdvözljük a lovagias magyar nemzetet. Háromszoros hurráh!

Pembroke, Douglas, Sherry-Brandy.

Budapest főpolgármestere talán még most is töri a fejét, hogy kik lehetnek ezek a barátságos gentleman-ek? De a Minerva-Társaság igazgatóját az utolsó név kellőképpen tájékoztatta, s azért fölöslegesnek tartotta, hogy a gyöngédségnek erre a felbuzdulására sürgöny- vagy levélbeli válaszszal reagáljon. A Társaság in optima forma értesítette J. H. Sherry-Brandy urat a választásról; ezek után mi közünk a derék idegenhez?

J. H. Sherry-Brandyt azonban nem csüggesztette el a magyar indolencia.

Egy délelőtt Ráspoly Károlynak, a ki éppen, öltözködött, azt jelentette a legénye, hogy a szalonban egy idegen úr várakozik. Az idegen úr ábrázatra és öltözetre szakasztott mása volt az arczépeiről világszerte ismert Jäger tanárnak. Mikor Ráspoly kiment hozzá, fölemelkedett székéről s röviden így szólt:

— Itt vagyok.

J. H. Sherry-Brandy volt.

Néhány szót tudott németül; nem sokat, de neki elég volt az a néhány szó is. Valahogyan eldiskuráltak. Ráspoly éhes volt, s minthogy az idő múlt, de a vendég csak nem akart eltávozni, meghívta ebédre.

J. H. Sherry-Brandy-nek nagyon ízlett a magyar koszt s a mi folyadék volt az asztalon, azt utolsó cseppig megitta.

— Ha úgy fordít, mint a hogy eszik és iszik meg lehetünk elégedve a választásunkkal, — gondolta Ráspoly.

Délután négy órakor az idegen még semmi jelét se mutatta, mintha távozni készülne. Ráspoly célzásokat tett rá, hogy valahol várják.

— Vigyen el magával, — szólt J. H. Sherry-Brandy. — Szeretném megismerni a budapesti társaséletet.

Elvitte társaságba. A magyar irodalom lelkes barátja megismerkedett nyolcz-tíz emberrel, mindenkivel nyájasan parolázott, aztán elhelyezkedett egy karosszékben, s úgy ült ott, mintha soha se szándékoznék a helyéről kimozdulni. Figyelemmel hallgatta a magyar társalgást, a melyből egy szót se értett s látzott rajta, hogy kitűnően mulat.

Ráspoly tüntetően kezdett búcsúzni.

— Igaz, hol vacsorál? — kérdezte Sherry-Brandy. Ráspoly megmondta, hogy melyik vendéglőben.

— Ott leszek, — ígérte irodalmunk barátja, s minthogy Ráspolynak egy jelentőségteli kézszorítással sikerült megugrania, ott maradt a társaságban, mely láthatóan igen megtetszett neki.

Este együtt vacsoráztak a vendéglőben, s Ráspoly természetesen kifizette a vendég számláját.

Az idegennek imponált, a mit Budapesten látott. Mindentől, mindenkitől el volt ragadtatva, s nem fogyott ki nemzetünk és Budapest dicséretéből.

— Nyájás idegen, — gondolta Ráspoly — bár kissé unalmas.

Mikor másnap fölbredt, némi megütközéssel értesült róla, hogy a tagtárs megint ott van a szalonban.

— Ej, be későn kelünk ma! — fedtte tréfásan a vendég, mikor Ráspoly végre megjelent. — Egy kicsit megvárakoztatott.

A társalgás folyamán a házigazda szükségesnek látta megjegyezni:

— Ma nem ebédelek itthon.

— Önnel tartok, — szólta Sherry-Brandy. — Én is jobban szeretek kocsmában étkezni.

Ráspoly rezignáltan czipelte magával, előbb a vendéglőbe, a hol az idegen ismét kitett magáért, majd mindenüvé, a hová ment, egész nap. Az idegent minden érdekelte, minden rendkívül tetszett neki, s minden körben hamarosan barátkozott, a néhány német szó segítségével.

Ráspoly kezdett boszankodni, de nemzetünk barátját, a ki úgyszólván a Társaság vendége, csak nem rázhatja le a nyakáról! Sokallta, a mit fizetgetnie kellett, s már nagyon unta az állapotot. De hamarjában nem talált menekvést.

A harmadik este Sherry-Brandy gyöngéd szemrehányással illette:

— Mért nem akarja megismertetni velem a budapesti éjjeli életet? Olyan sok szépet hallottam már erről!

Megismertette vele az éjjeli életet. Elvitte nagy írók közé, azzal a titkos reménységgel, hogy legalább leitatják. Irodalmunk pártfogója barátságosan mosolygott és leitta az egész társaságot.

Egy hét múlva Ráspoly megutálta az egész világot. Érezte, hogy meg kell szabadulnia nemzetünk barátjától, mert különben öngyilkossá válik.

— Nekem most el kell utaznom Bécsbe, — szólta

vendégéhez. — Három hétig maradok ott, három vagy négy hétig ...

— És én? — kérdezte J. H. szemrehányó hangon.

— Mi lesz velem?

— Bemutatom önt az elnöknek. (Végre is a Társaság vendége!)

Csakugyan el kellett utaznia, mert Mr. Sherry-Brandy kikísérte a vasúthoz. Másnap aztán visszatért, de nem ment haza-, hanem szobát bérelt egy budai vendéglőben. Napokig a mellék-utczákban bujkált, de egy hét multán véletlenül találkozott a „Minerva” elnökével.

— Mit csinál nemzetünk barátja?

— Négy napig elláttam, de most már átadtam az első alelnöknek. Végre is társaságunk vendége!

Az első alelnök azonban hamar fellázadt.

— Ez már még se járja! — pattogott.

Különben telegrafáltam Gyurinak, hogy hívja meg magához. Végre is az ő munkáit fordította le, nem a miénket.

A vidéki író vállalta a fordítóját s Mr. Sherry-Brandy leutazott hozzá, hogy megismerje a magyar népet is. Egy félesztendeig nem mozdult a vidéki író.. vendégszerető porfájáról; de mindennek van határa.

— Kérlek, — könyörgött a vidéki ember egy író-társának — vidd el a vendégemet és add tovább!

Úgy történt. Minthogy megszökni nem lehetett előle, kézről-kézre adták.

Ilyenförmán J. H. Sherry-Brandy nyolcz és fél évet töltött Magyarországon, mint vendég. Időközben megtanult egy kicsit magyarul; lefordított mindent, a mi lefordítható; megevett vagy tízezer kakast; s megivott annyi bort, a mennyi vízben kifejezve körülbelül a sebes Kőrösnek felelne meg. Végre valami értetlen raptus érte utól s visszautazott Angliába.

III.

Egy darabig hallgatott a krónika J. H. Sherry-Brandy-ről. De nemrégiben ez az újdonság járta be a magyar lapokat:

„Nemzetünk derék barátja, J. H. Sherry-Brandy pihenést nem ismerve fáradozik, hogy a nyugaton szimpátiát keltsen a magyarok iránt. Legutóbb Babingtonban tartott felolvasást a magyar társaséletről. A kétezer lakost számláló virágzó város közönségének színe-java megjelent a felolvasáson; jelen voltak: Pembroke, Douglas, stb. A felolvasásnak óriási sikere volt. A jelenvoltak egyhangúlag elhatározták, hogy haladéktalanul üdvözlik a magyar nemzetet, s fölkérték Babington polgármesterét, hogy a következő egyhangúlag elfogadott határozatot juttassa a magyar nemzet tudomására: — Mi, Nagy-Britannia és Írország egyesült királyság szabad polgárai, legmelegebb üdvözetünket küldjük a magyar nemzetnek a kultúra terén tett örvendetes előrehaladásáért. Pembroke, Douglas, Sherry-Brandy.”

Ez az újdonság reményt nyújt rá, hogy legközelebb viszontlátjuk nemzetünk barátját, a derék Sherry-Brandy-t.

Csekély fantáziával is elképzelhető, milyen lelkesen magyarázza a babingtoni nagyvendéglőben Pembroke és Douglas barátjainak:

— Magyarországnak nincsen párja! Svájcban is olcsón él az ember, de Magyarországon a pénz teljesen fölösleges. Nem nagyon praktikus nép, de csupa nemes büszkeség. Szólj a magyarnak egy szót: azonnal odaadja az ingét. És boldog, hogy odaadhatja.

SZÉLMALOMHARCZOK.

Egy lipótvárosi fiatal ember hirtelen meghal.

A közelebb állók elkezdének suttogni, s nemsokára mindenfelé beszélnek, hogy a fiatal ember maga végezte ki magát. Minthogy pedig annak, a ki maga emelt kezet magára, nincsen joga csöndes és tisztos temetésre: az újságok neki esnek az érdekes anyagnak, föl-tárják az eset részleteit, s megindul a zavaros, bőven ömlő árja annak a moralizálásnak, melynek minden más moralizálással szemben, megvan az a hasonlíthatatlan előnye, hogy potom áron, négy vagy öt osztrák értékű krajezáron megszerezhető.

Előjönnek a politikai, társadalmi, közgazdasági és vegyes tartalmú filozófusok, s tartanak ilyen prédiká-eziókat:

— Oh, léha társadalom! Oh, fonák becsület-fogalmak! Oh, érthetőiken előítélet, szennyfoltja XIX. századunknak! Oh, kártya-becsület! íme, ez az ember a ti halottai ok! Ez az ember annak a barbár konvenczióknak eset! áldozatul, hogy a kártya-adósságot huszonnégy óra áfáit meg kell fizetni. Milyen nonsens! Az, aki a szabóját nem fizeti ki, gavallér marad, az pedig, aki a kártyatartozását nem tudja leróni, csak a halálban találhat menedéket. Hol itt az igazság? Van abban ráció, hogy a szabókontóval dicsekedni is lehet, azt a tartozást ellenben, melyet a bíró mint turpis causán alapulót, nem ítél meg, vagy ki kell fizetni

huszonnégy óra alatt, vagy meg kell válni ettől a szép élettől?! Megválni az élés ragyogó élvezetétől ilyen ósdi előítélet miatt! Hát egyáltalában lehet arra ok, hogy az ember önként megváljék az élés ragyogó élvezetétől?! Nem, senki se válik meg ettől önként; ezek a látszólagos öngyilkosságok valósággal közönséges gyilkolások, s a gyilkos: ez a léha társadalom, ezek a fonák becsület-fogalmak, ez az érthetetlen előítélet! Népnevelés, jöjjön el a Te országod s világosítsd fel az embereket, hogy az élet ragyogó élvezetétől megválni ilyen hóbortok miatt nem érdemes! Világosítsd fel őket, hogy kártyázni igen nagy ostobaság — mert ez a pénzforgalomnak leginproduktívabb módja — s magyarázd meg nekik, hogy ha már az ember elkövetett egy igen nagy ostobaságot, nem következés, hogy elkövesse a másikat is. Oh, léha társadalom! . . .

Ezek a derék bonczok, akik ilyes prédikációkat tartanak, tévednek egyben-másbanm ami fontosabb, elfelejtkeznek néhány apróságról.

Tévednek például abban, hogy lehet olyan gavallér is, aki a szabójának nem fizet. Gavallér-ember mindent megfizet, a mivel tartozik. Hogy azonban, az időre nézve, mely alatt az ilyenmű tartozásokat meg kell fizetni, az általános felfogás türelmesebb, mint másnemű adósságokat illetőleg: annak alapos okai vannak. Az első és legfontosabb az, hogy azok, akiknél az ilyenmű követelések lenni szoktak, readszerint, mondhatni, az esetek túlnyomó számában nemcsak az áruval, hanem a hitellel magával is üzérkednek, s csak azért nyújtják a hitelt, hogy az adós, aki többnyire könnyelmű fiatal ember, esztelenül éljen vele, mert hisz ez az üzlet, ha későn hajtja is a hasznot, de busás hasznot hajt. Az ilyen üzletek kötésével természetsszerűleg együtt jár az is, hogy a kötelezettség teljesítése csak hosszabb idő múl-

tán történik. De türelmesebb a fizetés idejére nézve a közfelfogás az ilyenmő adósságokkal szemben azért is, inert a hitelező mindig megtalálhatja a bírót, aki egyszerűben megítéli s be is hajtatja a követelést. Amint hogy be is hajtják a gavallérok, a kamatokkal és perköltségekkel egyetemben.

A kártya-„adósság”-ot a bíró nem ítéli meg. És mert itt annak a másik embernek a bizakodása csak társának a személyére támaszkodhatik: már ennél fogva is természetes, hogy azt a személyt, az időre nézve, a közfelfogás erősebben kötelezi. És ez az első, amire ama bizonyos társadalom-reformálók nem fordítanak kellő figyelmet.

De másodszor tökéletesen elfelejtik azt, hogy a kártya-„adósság” nem adósság. Több mint adósság: hiány, deficizit, csőd. Mert kártyában nincsen hitel. Olyan bolond ember, a ki a készpénzét koczkáztassa amaz ígéret ellenében, hogy az illető majd megfizet, ha majd pénze lesz (pláne olyan játékban, a hol neki is a bőrre mehet a dolog), olyan bolond ember nem létezik. A természetes, minden játékos által elfogadott konvenczió az (és ennek hallgatag mindenki aláveti magát, mert különben nem játszanának vele, mihelyt a pénze elfogyott), a konvenczió tehát az, hogy pénz nélkül valaki csak abban az esetben játszhatik, ha az a pénz, a mit koczkáztat, *nincsen nála, de megvan otthon*. Azt tehát, a kinek tényleg *nincsen meg otthon*, s a ki ezért 24 óra múltán nem tud helyt állani, az nem: „adós marad”, hanem: *félrevezette a másikat*. És ennek a tudata az, a mit ósdi és fonák felfogású emberek, a gúnyosan gavalléroknak nevezett emberek, nem tudnak túlélni.

Megjegyzendő, hogy ezt a bizonyos 24 órát sehol, semmiféle körben, nem értelmezik betű szerint; és arra nem is igen volt eset, hogy valaki kénytelen lett volna

magát megölni azért, mert csak 36 vagy 48 óra multán lett volna képes fizetni. Mert az illetőnek *meg* lehet otthon a kellő fedezete (például földbirtokban) s bizony, van rá eset, hogy a vagyonát 24 óra alatt nem tudja pénzzé tenni. A *modus vivendi* ezért a kerek világon mindenütt az, hogy a vesztes bizonyos rövid határidő alatt még mindig rendezheti a dolgát. Persze a határidő nem húzódhatik sokáig, mert jogos, hogy a másik úgy számíthasson erre a pénzre, mintha a kártya-asztalon *előtte* lett volna. Jogos, mert különben egyenlőtlen chance-okkal játszottak, s ő többet kockáztatott, mint a másik. A miről szintén megfejtkeznek ennek a kárhozatos előítéleteknek az ostorozol.

De van még egy dolog, a mire teljességgel nem gondolnak. Es ez az, hogy az ilyen kártya-tragédiák egy jelentékeny részét nem érnők meg, ha nem avatkoznék a dologba egy olyan felfogás, a mely teljesen ellenkezik ama bizonyos „előítélet”-tel. Ezt a felfogást megvilágítja egy példa.

Az apa self-made-man volt, A szegénységből küzdötte fel magát, s kitartó szorgalommal, sok üzleti szellemmel, meg némi szerencsével nagy vagyont szerzett. Derék ember volt, a ki szerette a fiát, s a kinek nem volt más óhajtása, mint hogy a úa épp úgy vezesse a házat (a melyre büszke volt), mint ahogy ő vezette. Elvégezte róla, hogy: majd kereskedni fog. Nagy gonddal neveltette a fiút; tehette, volt hozzá módja. Elküldte idegen országokba, lásson világot, gyarapítsa üzleti ismereteit. Mikor azonban a fiú hazatért, az apa meglepetve és csalódottan tapasztalta, hogy a fiú nem kereskedik. A neveltetés, a melyben részesült, a másféle környezet, a melyben egy idő óta élt, a könyvek, az idegen ideálok-nak hódoló társaság, melybe hajlamai vonzották,

olyanná tették a fiút, hogy az apa nem ismert tulajdon vérére.

Különböző ideáloknak éltek, különböző felfogásoknak hódultak, világról, osztályokról, emberekről lehető legellentétebben gondolkoztak, egy nyelven beszéltek, de nem értették egymást. A fiú, a ki megszerezte magának amaz osztályok élvezeteit, a melyek nem kereskednek, magáévá tette ennek az osztálynak az élet-felfogását is. Rendszeres munkája, mely kedvére lőtt volna, mely hajlandóságaival megegyezett volna, nem akadt; neki adta magát a mulatságnak. Játszott is. Nem többet, mint a dologtalanok közül akárki, de sokkal több kalamitással, mint más. Az apa egy párszor fizetett helyette; nem szívesen, de megtette. Történt, hogy a fiú egyszer a rendesnél is nagyobb malheur-rel játszott; mikor az asztaltól fölkelt, ezekkel többet „hozott”, mint a mennyi rendelkezésére állott. Nem volt választása: apjához kellett fordulnia, Az öreg úr elrémült, mikor megtudta, hogy a fiú milyen nagy summát kártyázott el egy pár óra alatt. Módjában volt ugyan százszor akkora összeget is kifizetni,...de remegve gondolt rá, mi lesz ennek az életmódnak a vége. Vitájoknak önkéntelenül tanújává lett a család egyik tagja, a kinek az a szerencsétlen gondolata támadt, hogy a dolgot kevesebb áldozattal is „ki lehet egyenlíteni.” Az öreg úrnak, a ki úgy gondolkozott, mint a leMBERGI BÖRKERESKEDŐ (a ki, ha ő orosz czár volna, még gazdagabb volna, mint az orosz czár, mert ő egy kicsit kereskedne is), az öreg úrnak tehát megtetszett az eszme. A fiú azonban, a ki nem kereskedett, fölháborodott erre a gondolatra, s kijelentette, hogy ha a család egyezkedni próbál, ő megöli magát. Amazok úgy okoskodtak, hogy: „a ki mondja, nem teszi meg” s fölkeresték ajánlatukkal a hitelezőt. Mikor ezt a fiú megtudta, beváltotta a fenyegetését, csak azért, hogy

legalább a halálos ágyán rá kényszeríthesse a családját az egész tartozás megfizetésére. Úgy élt és úgy halt meg, mint azok szoktak, a kiknek világnézetét az élvezeteikkel együtt magáévá tette? Ha a maga ura lett volna, lia az a vagyon, a mely rá várakozott, rendelkezésére állott volna, bizonyára úgy fizet, hogy a. malheurjét senki se olvassa le az arczáról. És ha egész vagyonával kell fizetnie: bizonyára az se bírja rá, hogy az életet eldobja magától. Mert aki így tud meghalni, a mikor kell, az élni is tud, a mikor élni, nélkülözni és túrni kötelesség. Ha tévedett, abban tévedett, hogy a fatális pillanatokban számított azokra, a kikre nem lehetett számítania. De e tévedésért meg is büntette magát, S ha meghalt, nem azért halt meg, mert az az „előítélet” rettenetes, hanem, mert azok, a kiktől (az ő fogalmai szerint) jó vagy balsorsa függött, a kritikus helyzetben nem gondolkoztak vele egyetértően. Nem az „előítélet”, hanem az ezek ellentétes felfogás fordult ellene.

S az ilyen esetek nem is a legnagyobb ritkaságok. Azok a családi tragédiák, melyeket a családtagok különböző gondolkozásmódjai idéznek elő, kezdenek mindennaposakká válni.

A kártyázás gyűlöletes; de azokért a katasztrófákért, melyeket egy családban a régi- és új-világ eszméinek összeütközése idéz elő, nem lehet a „fonák becsületfogalmakat” okolni. Legalább ugyanennyi joggal lehet okolni az ellenkező fogalmakat is.

De azért voltak, vannak és mindig lesznek Don Quijoték, a kik a szélmalomra mutatva, így kiáltanak fel: „Látod, Sancho Pansa, azt az óriást? Ennek az óriásnak Előítélet a neve. Én ezt az óriást le fogom teperni!”

(1892.)

SELYEM ÉS RONGY.

Valaki, például egy Tolsztojhoz hasonlatos gondolkodó, aki odáig megy a következetességben, hogy maga foltozza meg a cipőit, azt mondhatná egy böjti prédikációban:

— Micsoda ostobaság annyit költekeznünk az öltözködésünkre s micsoda hiúság annyit cziczomáznunk magunkat! Szükségeink között a ruházkodás szüksége a legutolsók egyike; a természet, mely étvágyat, kívánságokat s szervezetünkhöz mértén több, kevesebb igényt mért ki nekünk, e tekintetben róttá ránk a legkevesebb gondot. Egy jó bunda sokat ér, s a kényelmes ruha, a melyet meg sem érzünk, nem utolsó dolog; de ha ruházatunk megvéd a hidegtől, a mozgásban nem akadályoz, a legkevésbé sem bántja a tisztaság iránt való természetes érzékünket, szóval, ha nem okoz semminemű alkalmatlanságot: ez kielégíthet édes mindnyájunkat, mert a többi már csak gyerekes fényűzés. S mit látunk? Azt, hogy az egész világ többet akar; hogy e tekintetben mindenki pazarol, módjához-képezt, sőt erején felül. Inkább koplalunk, de cziczomázzuk magunkat, nők, férfiak, gyermekek, fiatal és öreg, úrféle és cseléd. Nagy városokban, ezer, tízezer számra vannak, a kik egész életükön át rosszul táplálkoznak, csakhogy módjukon felül ruházkodhassanak; a fiatal ember vacsora nélkül fekszik le, a leány eladja magát,

csak hogy úgy öltözködhessenek, mint a czimborája. A hetaera fehérműre költi el a gyalázata bérét; herczegasszonyok csődbe kerülnek, mert minduntalan- új ruha kell nekik, szebb, mint a többieknek. Államférfiakat látsz; azt hinnéd, hogy a státus sorsán török a fejüket, pedig azon gondolkoznak, hogy milyen formájú nyakkendőket rendeljenek az ingkereskedőtől. És látsz egész családokat, örökös baj, örökös nyüglődés között, mert sehogyse tudják kiteremteni azt, a mivel a szabónak tartoznak. Mily ostobaság! A ki fiákerezik és pezsgőzik, legalább mulat a pénzéért; ezeket, a verejtékükért mindössze az a tudat kárpótolja, hogy: valóban, ruházatukat nem érheti kifogás; sovány öröm, méltó ahhoz a kicsinyes hiúsághoz, melynek osztályrésze. Mert van-e kicsinyesebb valami ennél a hiúságnál? Mintha a drága, szövetű ruha, mintha a bármily remekül szabott öltözék csak egy jottával is szebbé, kellemesebbé tenne valakit! Egy tizenhat éves szép leány olcsó kartonruhácskájában is magára von minden szemet, s a kikent-kifent vén asszonyt nem teszi fiatalossá a hatszáz forintos öltözék sem. Ő arra számít, hogy azt gondolják róla: „Micsoda remek ruha van azon az asszonyon! Ki lehet az az elegáns asszony?” S te azt gondold: „Hát nem kár az a ruha erre a vén dunnalúdra?! . . . Látszik, hogy nem maga keresi a pénzt; ha magának kellene keresnie, nem pocskolná így!” Az a ruha a kilenczven kilónyi hústömegben bántja a harmónia iránt való érzékedet; az a benyomásod, hogy itt valami sértés esett a jogrenden, ő azonban boldog, azt hiszi, hogy szebb, mint reggel kilenezkor volt. Micsoda ostobaság!

„És micsoda bűn! Azzal a pénzzel, a melyet a civilizált világ ezekre a cziffa rongyokra pazarol, fel lehetne szárítani milliók és milliók könnyét, meg le-

hetne gyógyítani százezer és százezer sínylódót, ki lehetne irtani a földről az éhhalált, kenyeret, enyhület, pihenést lehetne adni a szűkölködők és verejtékézők roppant sokaságának. Mert a föld nagy, nem követel szakadatlan munkát és mégis terem eleget; az élelemből, a jó levegőből és pihenésből jutna minden eleven lénynek. Hogy mégis annyi az éhező, hogy olyan nehezen lehet megküzdeni a pestisekkel, hogy oly sokan görnyednek emberietlen munkában, az egyedül onnan van, hogy nekünk, a minoritásban lévő eresebbeknek, túlon túl nagyok az igényeink, és e nagy igényeknek megfelelő kényelmeket csak az ő nyomorúságaik árán szerezhethjük meg. Kik oktalanul pazaroljátok hitvány cifraságokra a feleslegest, gondoljátok meg, hogy a mi nektek kell, (pedig hát meglehetnétek nélküle!), azt a szegényektől, a rokkantaktól, a betegektől, az árva nyomorultaktól, s olyanoktól veszitek el, a kik húsz-harmincz évvel rövidebb ideig élnek, csak azért, hogy az erőseknek semmisse hiányozzék.

S mit szólna egy ilyen prédikátor a színpadi cifrákadásról?

Olyanformán nyilatkoznék, hogy a magánzó páválkodás még valamelyest érthető, — mert az asszonyi hiúság határtalan, s általában az emberi ostobaság véges elmével meg nem mérhető, — de a színpadon szokásos fényűzésnek még csak magyarázata sincs. Mert végre is az emberek közdolgaikban józanabbak szoktak lenni, mint magánügyeikben.

És íme. Mennyi drága anyagot, mennyi emberi munkát temetnek el a színházak azokban a színpadi cifraságokban, a melyeket díszleteknek és kosztümök-

nek szokás nevezni! Mennyi érték hever azokban a porfészkekben, a melyeket a színházak magazinul használnak! Némelyik tárgy ötvenszer tett szolgálatot, némelyik háromszor, s voltaképpen egyik sem szolgált komolyabb célt. Száz meg száz kéz dolgozott rajta, csak azért, hogy egy párszor a színházi lámpások előtt fényeskedjék. Nem ruházták a szűkölködőt, nem melegítették a fázó szegényt, nem takarták az emberi meztelenséget és nyomorúságot. Ezek a selymek egy párszor csillogtak; suhogásuk szatírákat suttogott a bölcselkedő fülebe, punctum. Mennyi pénz rongyolódik, el bennük, mennyi jobb sorsra érdemes anyag válik bennük foszlánnyá!

Mintha bizony a színpadi illúzió-keltéshez elkerülhetetlenül szükséges volna ez az esztelen luxus! Boldogabb időben a Rosciusok és Garrick-ek az efféle pazarlás és minden hókusz-pókusz nélkül is nagy hatásokat tudtak elérni; épp úgy, talán még jobban megrázták a lelkeket, mint a mai idők színészei. S mintha bizony ennek a pazarlásnak tökéletes illúzió volna az eredménye! Akármilyen pompát produkál is a színház, tudom jól, egy pillanatra sem felejttem el, hogy a Macbeth fején lévő korona nincs aranyból. Nem mindegy-e nekem, ha ugyan korona formája van, hogy papírból van-e, vagy sárgarézből? S vájjon Cordelia nem hat-e meg, ha nincs drága öltözetben? Mialatt apját élesztgeti, arra gondolok-e, hogy fehér ruhájának a szövete nem kerülhet-e többé méterenként hatvan krajczárba, s hogy egy királyleány ennél nagyobb luxussal élt a réges rég múltban is?

Persze, így csak a bölcselkedők beszélnek, s a színházigazgatók nem bolondok, hogy a bölcselkedőkre hallgassanak. Nekik csak egy a gondjuk: hogy érdekelték a közönséget, s tudják, hogy ezek a külsőségek

igenis nagy hatással vannak a tömegre. Tudják, hogy X. Y. asszonynak egy remekbe készült toiletteje több asszonyt vonz a színházba, mint Shakespere minden drágakövei. Tudják, hogy az egyre idegesebb, fáradtabb és fásultabb közönség hova-tovább csak a szórakozást, tehát mindenkifelett a látványosságot keresi a színházban; tudják, hogy közülük az kasszálja be a legtöbb eredményt, a ki a luxus dolgában a legtovább viszi. Tudják végre, hogy a színésznőt mindig könnyű ebbe a tánczba belevinni, mert hisz nem igazi színész az, a ki meg nem ragadja a hatásnak minden eszközét. S azért ősidőktől fogva pártolták azt az esztétikai irányt, mely megkívánja, 'hogy a színésznő toilették dolgában mind nagyobb fényűzést fejtsen ki. Pártolják ezt az irányt, csak költekezni nem szerettek rája.

Ez a lelki kettősség, mely a színházigazgatóknál meglehetősen örökletes, természetesen azzal a történeti eredménnyel jár, hogy mai napság a színpadon a nee plus ultra fényűzés karöltve jár ama nyomorúsággal, mely mintha még Thespis kordájából maradt volna örökül a színészet szegényeire. Míg a fiatal, szép, ünnepelt és jól dotált színész, a ki a mai sikerért zálogba, tenné a túlvilági üdvösségét, olyan toiletteket vásárol hitelhe, hogy a kevésbbé tehetős grófnők is irigykedve nézik: idősebb társnője, a már másodrangba degradált színész szegényes öltözetben szégyenkezik a színpadon, olyan öltözetben, mely mintha rína, panaszkodnék. A grófkisasszony hatszáz forintos ruhát vesz magára; olyan szép, hogy majd elrepül. A mamáján, az öreg grófnén pedig egy firhangból készült ruha van; az ember sír, ha ránéz.

Nincs a világon színház, a hol ezt az anomália meg ne találnék. Az uralkodó princípium mindenütt az, hogy a kosztümöt még csak kinyögi a színház, de a modern ruhát állítsa ki a színésznő a fizetéséből, s ha van neki ilyen: a ruhapénzéből. Az is, a kinek tízezer forint a fizetése, az is, a kinek se égen, se földön nincsen többje ezerkétszáz forintnál. S ha az utóbbi csak duennákat adna! De nem, épp annyiszor személyesít grófnőt, hercegnőt, mint amaz. Ám öltözködjék, a hogy tud, s a miből tud. S öltözködik szegény, hogy nézni is fáj.

Egyszer találkozott színházi ember is, a kinek szemmet szúrt ez az ősi anomália. Titkon érző színésznői szívek már régóta óhajtva sejtették; végre eljött. Egy színház-vezető, a kinek a jó ízlése, stílus- és harmónia-érzéke épp oly ismeretes volt, mint hajlandósága a fényűzésre.

Az utóbbi gyakran ragadta nyilvánvaló tulságokba. Hogy a történelmi darab egyik másodrangú szereplőjének háromszáz forintos antik órát vásároltatott — mintha az egész nézőtér meg tudná becsülni, hogy a nádor rokokó-órán nézi az időt, — ez bizonyára sok volt a gondosságból. De ugyanaz a harmónia-érzék, mely egykor talán fölösleges bútortásárlásokba vitte bele, rávezette arra is, hogy megtegye az első kísérletet a legszükségesebb színházi reformra.

Észrevette, hogy a színház, melynek vezetését átvette, sok színésznőjét érdemen felül díjazza. Leszállította ezeknek a fizetését, de viszont felmentette őket egy nagy gondtól. Úgy intézkedett, hogy ezentúl nem kell nekik maguknak fizetniök a színpadi ruhájokat. Ruhapénzt állapított meg számukra, s törvényt tette, hogy színpadi öltözéket ebből az átalányból a színház fizesse. Ha több ruhára van szükségük, mint a mennyinek az ára

a ruhapénzükből kitelik, a többletet a színház fizeti; ha kevesebb, a mi a ruhapénzükből megmarad, az az övék. Persze, a szabónak a színház diktál, nem ők.

Ez még csak reformocska volt, de egyszersmind az első lépés a felé a helyénvaló rendszer felé, hogy a színpadi ruhákat, mind valamennyit, maga a színház fizesse, s fölmentse a színészeket, de kivált a színésznőket attól a tehertől, hogy — akár hiúságból, akár kényszerűségből — örökletesen eladósodjanak, a minél hatásosabb megjelenés okából. A ki a színházi viszonyokat ismeri, tudja, hogy ez a reform a színpadi grófkisasszonyokra nézve még kívánatosabb volna, mint a mamáikra nézve. Mert eddig jóformán csak a szabóiknak kerestek.

Nem pusztán színházi ügy ez. Az a rendszer, mely megmenti a színésznőt az eladósodás szükségszerűségétől, existenciájának szilárdabb alapot ad, tisztességet és megélhetést biztosítja, anyagilag is, erkölcsileg is emeli a színészet egész státusát. És ez a státus már egy egész kis osztálya a társadalomnak.

Azonkívül ez a rendszer talán mérsékelné valamelyest a színpadon divatos, már-már komikus fényűzést. A színház is respektálja azt, a mi a tömegre hat, s a mi az egész világot vonzza, de a színház még sem olyan hű, mint a szegény színpadi grófkisasszony.

Hanem a reformocska nem nőhet ki magát reformmá. A színházvezetőt — és leghelyesebb intézkedéseit is — megbuktatták azokrakiknek az apró érdekeit kímélte; s a dolgot ma is elülről lehet kezdeni. Nincs az a helyes újítás, a melyet tízszer ne kellene megpróbálni addig, a míg az egész világ átlátja, hogy igenis, szükség volt rá.

SZENTIMENTÁLIS SÉTA.

Szeretlek, én kedves városom, világ-szállója minden baktériumoknak, Cosmopolis-sza ragadós nyavalyáknak, méltó versenytársa híres Odesszának!

Mit bánom én, hogy tulajdonkép csak egy dologról volnál nevezetes: arról, hogy ősi, örök találkozó helye vagy a világrontó három-egy nagyhatalmasságnak, a Füstnek, a Pornak és a Szennynek! Mit bánom én, hogy neved a pokol legfeketébb betűivel van nyomtatva az összes statisztikai kimutatásokban, hogy bacillusaid a legvirgonczabb, legszebb példányok minden bacillusok között, hogy miazmáid mammuth-miazmák, valóságos Akhillesek és Agamemnonok a miazmák rendjében! Mit bánom én, hogy szerelemmel ragaszkodni hozzád egy az istonkisértéssel! Azért mégis szeretlek.

A manzanilla-fának árnyékában leskelődik legszívesebben a Halál. Hanem, úgy mondják, a legédebb álmokat is ott álmodja az ember.

Szeretlek és nemcsak azért szeretlek, mert nagyon megszoktalak, mert egy kissé az enyém is vagy, s mert panorámád felejthetetlen előttem, mint felejthetetlen lehetett a danaoknak Trója. Nemcsak azért szeretlek, mert ligeted satnya, hektikus fáival, fésületlen útjával és czéda, szüzességét vesztett levegőjével kedvesebb

nekem, mint Cintra vidéke, mert stílustalan épületeid körvonalai előttem egy csodaszép mese szerteszórt betűi, s mert az iparcsarnok, ez a monumentális ízléstelenség, ez a szegény gigerli az építmények között, mint egy tündéri dekoráció fehér foltja jelenik meg 3llustult elmémben. Nem, nemcsak azért szeretlek, mert nagyon megszoktalak.

Szeretlek, mert olyan vagy, a milyen. Azt mondják, hogy szép vagy. Nem tudom. Nekem csak fiatal vagy. De imádom a fiatalságodat.

Nem állok udvarlóiid közé; nem magasztalom természetből örökölt s maradandó szépségeidet. Nekem az a szépséged tetszik, mely veszendő, mely az ördögé: fiatalságod szépsége. Mert te vagy a legfiatalabb nagyváros, te vagy a bálozó kisasszony a nagyvárosok között.

Fiatalos rajtad minden. Fiatalok épületeid, melyeket az új idők ekletikus, zagyva, mindennel megalkudó ízlése vagy ízléstelensége kreált. Fiatal, zsenge művészeted, mely tapogatózó és nagyhangú, merész és gyámolatlan, hellén velleitásokkal teli és eredményeiben amerikai. Fiatal a vagyonod, mely szeret az utcán hánykolódni, s még olyan friss, mint az újonnan vert aranypénz. Fiatal egész életed, mely most van java fejlődésében, s jövőjében kiszámíthatatlan; fiatal a bened ágaskodó örült mulató kedv, fiatal a nagyzolásod és elbizakodottságod; fiatalok a bűneid, melyek csak az ifjúság lármás könnyelműségei, s mentek a régi világvárosok szennyétől; és fiatalok végre az erényeid is, melyeket még nem ölt el a vén nagyvárosok rideg önzése.

Fiatal vagy, és mert fiatal: a legérdekesebb minden nagyváros között.

Szépséged változó. Vannak jó és rossz napjaid. De éppen azért megunhatatlan vagy, mindig más és más, mindig új és meglepetésekkel teli. Az öreg nagyvárosok, a hol sok a tradíció, a hol az életrendet egyformaságokhoz kötik a szokások százai, nem érdekelnek engemet úgy, mint te. Ezek az öreg nagyvárosok ma. olyanok, mint harmincz esztendővel ezelőtt; harmincz év múlva ismét csak olyanok lesznek, a minők ma. Azoknál ennyi idő már semmit sem határoz. Te, te a Rejtelmesség vagy.

Azok, a kik ma itt a te körutaidon, avenue-iden hetvenkednek, ragyognak és tüntetnek, harmincz évvel ezelőtt még sehol sem léteztek, vagy a mi ugyanannyit jelent, lenn voltak egy alakuló világ forrongó mélyében. A kik itt harmincz évvel ezelőtt uralkodtak, azok vagy elvesztek, vagy most kezdik újra, alulról. Vájjon a jelenleg diadalmaskodó elemek mivé lesznek harmincz év múlva? Dinasztiákká erősödnek-e vagy visszaszülyednek a proletariátus óceánjába? Mely részben? Mért? Másokra bízom a feleletet. En megelégszem a kérdéssel. S tán épp azért érdekel ez is, mert már a holnapod is rejtelem.

Szép, nagy kamasz leány, vájjon micsoda asszony lesz belőled?! Fogalmam sincsen róla. De légy akár-mivé: most, a kritikus éveidben mondhatatlanul tetszel nekem, mint maga Julia, a kiből nem tudom, mi lett volna, ha véletlenül férjhez talál menni Montecchi úrhoz.

Ím, fogadd hő vallomásomat. Szeretlek. Szeretem hejohuja kedvedet, cabotino-hiúságodat, gyerekes kaczérságodat, mely annyit gondol a jöttment széptevők jóvéleményével, szeretem asszonyos bűneidet, kaczer ra-

vaszkodásaid, melyek nem mentiek némi szédelgéstől, szerelem még szemfényvesztésre dolgozó, olcsó pom-pádat is . . .

És déli verőn, ha, a Napfény — az áprilisi Napfény, mely tartózkodó, mint szűz leányok; szerelme — ha a Napfény kegyesen megjelen, bevilágítani rossz kedvem feneketlen mélységeibe: nem tudok lemondani a. vasárnapi örömről, melyet csak a céltalan barangolás, a melegen való sütkérezés. s a látni éhes szem szabad legeltetése szerez meg naiv, cigánykedélyeknek. Nem tudom megállani, hogy a faképnél ne hagyjam állítólag okosabb dolgaimat s meg ne induljak: gyönyörködni ifjúságodnak szépségeiben.

„Ilyenkor a véletlenre bízom magam. Megyek, a merre az utcai élet szeszélyei vezetnek. Átköszálom az előttem bandukolok világát s lépten-nyomon azon veszem észre magam, hogy teli vagyok felfedezésekkel. Mert soha sem indulhatok útnak a nélkül, hogy ne bukkanjak egy előttem eddig ismeretlen újdonság, Potemkin-városrészre.

Ó, szép, fiatal városom, mintha igazán parancs-szóra nőnél!

Megbámulom az újabb és legújabb dekorációkat, aztán megyek tovább, s egyszerre csak benne vagyok az ember-áradatban, mely elvisz magával a déli sétálók korzójára, a hol ebben a félórán találkozni fogok „egész Budapest”-tel.

A kép itt ismerős; bizonyára édes-keveset változott azóta, hogy utoljára láttam. De ide sem jöhetek a nélkül, hogy azt, a mi e képet megeleveníti, másnak ne lássam, mint a múltkor. A panoráma a régi, hanem az „ember-anyag”, az olyan gyorsasággal változik, akár a sárgalázás vidékeken a helytartóságok személy-

zete. Egy kissé exotikus módra őrlöd az ekzisztenciákat, szép, ifjú városom!

Az ember-anyag friss, de hasonló a néhaihoz. Az alakok, melyek előttem elvonulnak, újak, de olyanok, mint voltak elődeik. Rémes sebességgel fejlődői, kedves városom; életednek színezete is elég csinosan változó. Csak egy dolog tűnik fel előttem a te világodban állandónak; s ez figuráidnak a karaktere. Tegnap, ma és holnap, mindig tele vagy erőlködőkkel és parvenükkal: mert te az erőlködők és parvenük városa vagy, kedves kis Chicagóm!

*

Koronkint, a mikor nincs okosabb dolgom, elkezdem számlálni őket — az ismerősebbeket — besorozván mindeniket illető osztályába, az *A.* kategóriába vagy a *B.-be.* Az *A.* osztály ma még kanterben győzi meg a másikat, de már a *B.* is szépen izmosodik. És alig akad ismertebb figura, a kit jó lélekkel nem sorozhatok se ide, se oda.

Mindenki keres ezek közül valamit; még jó, ha csak keresi s nem vadássza. Keresi mindenütt, itt is, az utcán is, a mikor azt játssza, hogy sétál. S a ki már nem vadászik többé, az csak azért jó, hogy mutogassa, a mit megtalált, elért, zsákmányul ejtett. Még ez is keres valamit: az önök tapsait.

Elszontyolodom. Ez a tarka, lármás, amerikai élet alapjában véve mégis szomorú, mint az *Orfeusz* bacchanáliája.

Hisz ezek az emberek még sétálni se tudnak csak azért, hogy sétáljanak! Ezeknek még a mulató hely is csatamező! Ezeknek nincsen semmijök, csak egy rögeszméjük; s e kívül minden mellékes nekik, még a Napfény is!

De hát érdemes végig küzdölődni, lökdösődni egy egész fiatalságot, érdemes vad hajszában és szünet nélkül való fáradságokban tölteni el mindazt, a mi az életből szóra méltó, érdemes azt, a mi vigasztalására adatott a halandónak, telegráf-bureau-nak tekinteni, a hová csak azért kukkansz be, mert ügyeid visznek oda, érdemes futni, nyargalni, verejtékezni, százszor földhöz vágódni és százszor feltápászkodni, harcolni, lesben állni s embert enni, csak azért, hogy vénségedre igazi perzsa szőnyegen hencseregjél és kripta-szélességű ágyban pihentesd elsilányodott tagjaidat, hogy akkorára, a mikor a gyomrod már csak egy rossz zacskó, önmagádnál öregebb cognak-ot igyál, hogy exotikus virágokkal teli kerted legyen akkor, amikor már csak mankón sétálsz benne, a mikor a virágot illatát nem érzed többé, a mikor lehelletedtől a rózsa szirma fonynyad?! . . .

Es aztán, másik oldalt, ez a hiúság, ez a szegényes hiúság!

Mindössze ennyi az, a mit elértetek hogy 'most már pályázhattok a kerítés mögött báméskodók tapsaira?! A jó, a melyet mutogattok, csak arra jó, hogy mutogatni lehet?!

Szegény emberek, ha az utazástokból nincs egyéb hasznotok csak az, hogy beszélhettek róla, bizony jobb lett volna otthon maradnotok!

De hát, igazán, urak már nincsenek a világon?!
Végre látok egyet.

Egy hosszú, öreg, fráter, furcsa ruházatban, mely kedélyesen csúfolja a különböző régi divatokat. A haja őszbe csavarodott, szakálla, mely hű maradt valami régi kaczársághoz, fehér, csak a járásán látszik, hogy

még emberebb, mint vallja éveinek száma. Alig van sár az utcán és mégis sárosabb, mint poros. A mi érthető, mert az öreg, sétálása közben neum néz az orra elé, a szemközt jövőkre, hanem fölfelé, a magasba. Talán a házak tetejére, talán az égre. Vájjon mit keres ott? Alkalmatos padlás-szobát? Vagy tán az Olympust?

A ki nem ismeri, nem igen ügyel rá; ki látná meg a hiúság vásárán ezt az ó-világi alakot?! A ki valamelyest ismeri, rendesen mosolyog rajta egyet. És meglehet, magában, kissé koldusnak tartja a. kevély öreget. Nem minden alap nélkül. Mert hisz ismeretes róla, hogy érezni tudó lelkek valamely szép babonából, gondoskodtak a jólétéről, olyanformán, mint hajdan a hollók táplálták Illés prófétát.

Az öreg azonban nem érzi magát koldusnak, hanem királynak. Es azt hiszem, az ábrándjában van egy szemernyi igazság.

En is nagy urnák látom ezt az alvajárót. Az egyetlen nagy urnák, a kit itt látok az utcán.

Mert végre is az az öreg egy hosszú életen át soha sem keresett, soha sem akart és soha sem kért semmit. Ha szeretett és gyűlölt, pusztá hajlandóságok szerint cselekedte, érdekből nem barátkozott és a prédáért nem ment birokra senkivel. Igaz ember volt és okos ember is volt, mert csak szappanbuborékokban gyönyörködött és szép álmok közt töltötte az egész életét.

Szeretnék köszönni neki, ámbár nem ismerem, mint a hogy a kegyeletes lelkek köszöntik délvidéken a födetlen koporsókban vitt halottakat, kiket életben nem láttak soha.

(1892.)

BÁLOZÁS.

Vizkeresztől hamvazóig sorra járom a bálokat, nem aludva át semmiféle tánczos éjszakát, még az olyat sem, mikor csak a, bölcsészek mulatnak. A leányok, akiknek oldalán az első keringőket jártam, rég elhagyták pártájukat, ki a menyasszonyi fátyolért, ki a szemfedőért; nem tánczolnak többé csillárok alatt, cigánymuzsikára, hanem a lámpák enyhe fénye mellett, gyermek-bálban, kezdetleges zenére, — vagy holdvilágos éjben, zárda-romok omladékain, Szent Katarina körül, menyei harmóniára. A szép asszonyok pedig, akiknek négyes közben első együgyűségeimet dadogtam el („áldott legyen a nap, a hónap, év! . . .”), nem mutatkoznak többé a redouteban, meghallgatni az ifjabb nemzedék ősrégi balgaságait. .. hanem ha úgy véletlenül találkozunk, vitatkoznak velem, kegyesen elfelejtve egykori botorságaimat. Vagy hogyha mégis megjelennek a csarnokban, mely a női öltözőhöz vezet, s melyet talán a sóhajok pitvarának kellene mondani: gyöngéd, karsú, lenge lényeket kísérnek, akik hozzájuk nem a lengésükben hasonlatosak s akik vonásról-vonásra, ízről-ízre olyanok, mint egykor ők voltak, de azért mégsem ők. . . oh, nem ők! A hajdani hatalmasok, akik a parketten kormányoztak, most már valahol a vidéken csendőröknek kiáltják a vezénylő szót: „Urak jobbra!”; helyökbe új emberek léptek. A szó szoros értelmében

új emberek; tavaly, harmad éve még nem igen vevődtek emberszámba. Mintha csak tegnap lett volna, mikor egyiküknek-másikuknak fölfedtem egyet-mást a *mi* végzetű igék titkaiból. És látom az arczukról, hogy édes-keveset tudnak polimétisz Odüsszeusz-ról, és hogy átkozottul keveset törődnek a nevezett polimétisz Odüsszeüsszel; már csak Kirke iránt érdeklődnek, a tapasztalatlanok! Új, idegen népség mindenütt; s az ismeretlen arcok némaságából kiolvasom, hogy: „Mit keressz itt, nem illesz már közénk!”

S azért mindegyre járom a báljaikat. Nem keresek sem mulatságot, sem izgalmat, sem feleséget, sem hozományt, — mégis beállítok mindig, önkéntelen. Amint hogy újra fölkeresünk ismert tájékokat cél nélkül, s újra elolvasunk ismert könyveket ok nélkül, egyedül avégből, hogy mesterségesen idézzünk vissza valamicskét régi benyomásainkból. Tudjuk, hogy a tájékot, a könyvet nem fogjuk többé oly kedvesnek találni, amilyenek régente tetszett, — nem mintha megváltoztak volna, de mert meggyöngült a szemünk, — és mégis föl-fölkeressük egy-egy passage-ot melynek rejteke őrzi valamelyik parányi, magunkkal nem hordott emlékünket. Es aztán, van bennünk egy megvénült ördög, aki szeret moralizálni a másik rovására, a magunkéhoz hasonló esetekben. Szívesebben firtatjuk az ismerős hibákat, mint amelyek idegenek tőlünk. És mivel kevesen voltak kifogástalanok a mulatságban, sokan vagyunk, akik érdeklődünk ama balgaságok iránt, amelyeket multság közben szoktak elkövetni. Hátha még képesek vagyunk hinni, hogy utódaink túltesznek rajtunk a hibákban! Pedig, úgy gondolom, a mai legényekhez képest a régebbi mulatók valóságos rokkóurak voltak. Ezt a tapasztalatot hozza haza az ember minden újabb farsangról, amelyet végigrobotolt, miközben régi impressziókat keresgél.

Saint-Simon, a nagy pletyka, (vagy „a pletyka nagy ember”, ha így jobban tetszik), azt írja Conti hercegről, hogy az inasa és a vargája előtt is pose-olt, mert még nekik is tetszeni akart. Csekélységgel szemben, ugyanezt a malicziát engedte meg magának egyik Pyladesem, (csak a jó barátok tudnak efféle édeségeket mondani), kifejezve vélekedését, hogy talán a redoute szolgálinak akarok feltűnni, mikor pénzen vett belépő jegygyel állítok be egyik bálba a másik után. Kifejtette, hogy viseletem többnek tartja közönséges különczködésnél (meg kellett értenem: a „hóbort” szócskát hallgatta el), ajánlotta, hogy fékezzem magamban a feltűnés viszketegét, s megmagyarázta, hogy embereknek, akik nem találtak fel csalhatatlan hatású pasztillákat a köhögés ellen, akik nem költekezhetnek amerikai örökségek számlájára, épp olyan kevéssé illik báli jegyekre költekezni, mint ahogy nem illik diurnistának fiákkeren járni. (A példázat, úgy látszik, homályos célzást foglal magában arra a kis parazita állatra, amely természettudósok megfigyelése szerint *köhögni* erőlködik.) Mikor csak jó vidékiek követnek el hasonló esztelenségeket! Mikor a legjobb körökhöz tartozó urak sem fizetnek! Mert hisz az ember vagy bálrendező, vagy ismerőse valamelyik bálrendezőnek, s ehhez képest tudja, hogy mi az a „csere-viszony”? A csere-viszony tudniillik az a valami, amely megengedi, hogy jól nevelt fiatal urak végig mulassák a farsangot egy hitvány maravédi fizetsége nélkül.

Az ember, nem is hinné, mi által emlékezteti felebarátait az elmés, nemes Don Quijotera!” Bizony, nem sejtettem volna, hogy ezért is meg fognak szólani. De, ha így van, —kik fizetik akkor a vigasság költségeit? Kik töltik meg a jótékony egyesületek alamizsnára éhes pénztárát? Kik kötelezik le apró ajándékokkal a

házi gazdát, aki szíves vendégszeretettel tárja fel termeit? Ki honorálja azt a tekintélyes zeneigazgató urat, aki oly előkelő, mint egy diplomata, de aki pénzkérdésekben olyan kicsinyes, mint egy — cigány? Ki küldi a *billet doux*-kat a gáztársulatnak? Ki öltözteti a porticusban díszelkedő papagály urat, akinek derült színekben ékes egyenruhája oly kedves tápot ad a mulatók aesthetikai érzékének? Talán az, aki a völgyek liliomait ruházza? Kik adják meg a multság árát?

Úgy látszik: a hölgyek, minthogy csak ők és a főherczegek „világítanak”. (Tudvalevőleg ennek a francziás szólamnak mély jelentősége van.) A legjobb körökhöz tartozó fiatal urak a hölgyek költségén mulatnak, akik — szerencsére — szintén a legjobb körökhöz tartoznak. Ami különben nagyon méltányos: fősvény papák és kiállhatatlan férjek wertheimjából teszik. Aztán meg úgy sem érzik meg; minthogy a toalettért ki kell adniok annyit, a mennyibe egy népiskola kerül, fel sem veszik ezt a csekélységet. És ha áldozhatnak a keztyűjökért, melyet holnap elhajítanak, miért ne fizethetnének a tánczosukért, a kiről álmodni fognak éjszakákon át?

*

Ismertem egy európai hírű tanárt, a ki minden második előadását ezzel a bevezetéssel kezdte: „A szóban forgó nemben *háromféle* osztályt kell megkülönböztetnünk: a-t, b-t, és c-t; ezeken kívül azonban meg kell különböztetnünk többféle, egyéb osztályokat is”. Ezzel a pontos, s egyszersmind kifogástalan felosztással mutattam be a mi báli fiatalságunkat egy derék idegennek, a ki Konstantinápolyból Parisba utazóban negyvennyolcz órát töltött nálunk, s elhatározta, hogy négyszáznyolczvan lapos könyvet ír a *Rezgő csárdás*

országáról. (Följegyzem neki a címet, valahogy el ne felejtse.)

— A mi Céladon-jaink három osztályba sorozhatók. Első osztály: a, kik nem tánczolnak, második: a kik csak tánczolnak; harmadik: a kik tánczolnak is, nem is. De vannak másfélék is.

Megértette. Ő is hallgatta valaha a kitűnő Franck-ot.

— Nézze, előttünk egy típus, Látja azt az urat, a ki ott az oszlophoz támaszkodik? Ne féltse, nem fogja fejét a mellére ejteni, a gallér szilárdan, egyenesen tartja a nyakát. Ez nem tánczol soha; ha megpróbálkoznék, elvinné az ördög, mint az „Ünneprontók”-at. Csak a hiúsága hozta el ide. Tudja, hogy a „nagyvilági emberek, a kik sokáig éltek oly atmosphaerában, hol az elegáns szenvedélyek megszokottak, valamely különös, melancholiat kifejező pillantással tudnak nézni a lányokra és sajátságos, megzavaró módon tudnak elejteni egy jelentéktelen bókot”, — meg van győződve, hogy rendelkezik ezzel az adománynyal, — s kétségtelennek tartja, hogy a modor, melyet mutogatni jött, jól áll neki. Ne: n felejtí el, hogy az előkelőségnek az a máza. a mely viharos mu.lt maradványának tűnik fel (s a melyet Flaubert említ), hatással van a naivabb lányokra s azokra, a nőkre, a kik elégedetlenek a környezettikkkel. Nem tervel ugyan hódításokat: túl van rajta; hanem egy-egy nedves tekintet kellemesen fogja csiklandozni a hiúságát. Különben: kezelő tiszt egyik minisztériumban.

Odább egy pár, a mely „nagy port ver föl”, a másik típusra irányozza figyelmünket. Emez már annyi buzgalommal, oly lelkiismeretesen tánczol, mint azok a hadnagyok, a kiket az ezredes parancsa rendelt a bálba, hogy a kapitány-kisasszonyok ülve ne maradjanak.

Tánczol szünet nélkül, mint a hogy pihenést nem ismerve dolgozik a bankjában reggeltől estig. Nem téveszti szem elől, hogy Ádámnak az mondatott: „Verejtékkel keresd meg a kenyeredet és a feleséged hozományát”! Nem tudjuk tisztán kivenni: a bácskai csárdást járja-e, vagy szent Vítus tánczát? Különben a kettő között csak halvány árnyakatkülönbségek vannak. Mozog minden íze ama kétféle forrásrendszer szerint, a melynek törvénye szerint mozognak a bolygók, a maguk tengelye, meg a nap körül. Nem lehet no'ssz néven venni, hogy e nagy munka fáradalmi közben, mintegy kárpótlásul, apró indiscretiókat enged meg magának tánczosnőjével szemben, hisz annyira „szemtől szemben” vannak! Az ember csakugyan nem gondolná, hogy mindez az oltárnál fog végződni.

Tovább megyünk, s együtt találjuk azt az osztályt, mely tánczol is, nem is, folyton változó, de mindig erős phalanxban. Ezek olyan urak, a kik készek mindenféle tumultusban részt venni, s lesik a jó alkalmat, mikor lehet *boucan-t* csapni. Mindegyik azért jött ide, a miért a kávéházba, meg az utczára, hogy megütközzék a vakmerővel, a ki nem akarja elismerni, hogy széles e világon a legszebb, legérdemesebb hölgy Dulcinea, s a legbátrabb, legkifogástalanabb férfiú ő, a kitűnő hidalgó! Megtorolni jött a sérelmeket, melyeket csak ezután követnek el rajta. Hiába, a vér, a jó vér! Két-három campagne után lesz vagy tíz „lovagiasági” nyilatkozata, a mi testvérek közt is megér — egy nemesi levelet.

*

Egy nálunk kevésbé ismert francia író (Henri Second) írja valahol: „A nőknek a szerelem próza, a melynek van egy kis verses bevezetése; mindenki tudja,

hogy a bevezetésnek, ha jó akar lenni, rövidnek kell lennie ... és mégis, hányan vannak, akik még e rövid bevezetéseket sem olvassák el, hanem azonnal nézik a tartalomjegyzéket". A nőknek? . . . úgy tetszik, a határozott névelő kissé szemérmetlen, s maga a mondás is csak annyira állhat meg, a mennyire mind az a jó és rossz, a mit „a nőkről” mondtak, s a miket La Rochefoucauld-tói az utolsó anthologia készítőig valaha maximába foglaltak. Mindamellett (a redoutaban meggyőződhetünk), a felfogás, melyet ez a paradox kifejez, mind nagyobb és nagyobb hódításokat tesz ama világnak közt, a kiknek életét, koruknál vagy életmódjuknál fogva csakis a paradoxok szabályozzák. Úgy kell lennie, hogy a báltermet a „legjobban nevelt” urak közül akárhányan nem tekintik egyébnek, mint előkészítő iskolának, melyben tapogatózni lehet, hol mutatkozik a legtöbb hajlandóság a szerelem prózájának az olvasására? Es különös, a szerelem prózájának ezek a tolakodó colporteurjei a legtöbb kitartással ép a lányokat kísértgetik.

Akadtak vállalkozó szellemek, a kik sportot kerestek a multságban, úgy viselkedni lányokkal, a kikkel a bálteremben kötöttek ismeretséget, a hogy a régi idők vivőrzei bánhattak az ancien régime idején nem túlságosan érzékeny szobalányokkal bejelentés közben, egyik teremből a másikba menet. A dolog gyönyörűnek tetszett; felkapták, mint egyszer a vörös nyakendőket. A társalgás hangja azelőtt sem volt éppen rokokó a báli termekben. A „jól nevelt” urak közt régóta hódít már az angol modor, a melyet olyan formán alkalmaztak, a hogy a műkedvelő szakácsok az angol sütés-módot, a mi alatt nálunk mást kell érteni, mint Angliában, a hol bizony a ramsteak-et nem eszik meg nyersen. Régóta ideáljuk volt Renée Maupérin,

a ficzkó modorú leány, a kinek beszéde szabad, viselkedése pedig folytonos arczulütése szent Illendőségnek. Hanem csak a legújabb nemzedék kiváltsága lett, hogy a társalgás fesztelenségét oly magas főikra emelje, a mely magaslatot másutt csak a cancan-tánczosok szokták érinteni. Milyen kedves merészség a hangban, mily őseredetiség a mot-ban! Kaszárnyai élezek, kaszárnyai fegyelem nélkül. Szabadság, szerelem! e kettő kell nekik.

Találni urakat, a kik eldicsekednek a sikereikkel: mot-kkal, melyeket a kisasszony Gustave Drozban olvashatott, meg apró kitüntetésekkel, a melyek: példaira ráakadhat Louvet de Couvray-ben, a ki kíváncsi rájuk. Lám, a merészség! Holnap már légyottot kér, a Lauzun!

Valóban, csak a merészség dolga? Nincs ebben némi *gyávaság*? A mimosa pudica védheti magát, összehúzódhatik, de csak míg meg nem tépik szirmait. Pedig megtépi és büntetlenül, veszélytelen.

S aztán, ugyanazok, a kik gyerek-módra szétzúzzák játékszereiket, hogy megnézzék, mi rejtőzik belül, — a kik megzavarják, befertőzik a szűzies képzelmeiket, — később, nem sokára ugyanebben a bálteremben, — (könnyű, nem éppen dicső sikereik helyén fognak nőt választani, nem tartva attól, hogy olyanra is találhatnak, a ki már vétkezett gondolatban. Vájjon hány lesz közülök, aki filozóf módra fogja sorsát elfogadni, azt tartva, a mit az érzéki örömök költője:

Que m'importe que tu sois sage!? . . .

Ezek az apró Renée Mauperin-ek angolos külsejük alatt nem mindannyian hordoznak olyan egyenes, haj íi ihatatlan, minden kísértéstől ment szívet, mint az

a idénybeli Renée, aki bátran, lelkének veszélye nélkül daczolhatott a konvencziókkal! Milyen sok köztük az üvegházi virág, melynek megárthat az első fagyos, hervasztó szél! Óvjátok őket.

S elnézem egyiket-másikat, a mint ismerős, halvány orczáikat karmin-színűre festi a könnyű mámor, a meg nem szokott táncz és talán a meg nem szokott szavak. Újonnan jöttek, a kiket (távolabb) magasról néző vagy magasra látó szépségek méregetnek, kutató, vesékig ható tekintettel, égy, a hogy csak asszonyok tudnak nézni . . . Mintha ez a bálterem óriás szalon volna, a hol össze nem férő rastaquouère-ek kerültek össze. A spanyol tábornokné, a kinek férje soha sem járt Hispániában, méltatlankodik, hogy maga előtt látja a laplatai consul leányait, a kiknek az anyja soh'sem jött át a tengeren, e szép Európába . . .

Dekne, itt ez a tejképű leány: ez a redoute virága. Nappal az utcán észre sem veszik; fakó arczocskája eltűnik a többi közt . . . Ha otthon leljük, részvét fog el, a mint megpillantjuk már is petyhüdő arcját, a kezecskéjén kidagadó ereket, puha, beteges mozdulatait. A hangja fénytelen, rekedtes, a szeme bágyadt . . . oh, azok az idegek! El fogják veszíteni. Hanem itt nem ismerünk rá.. Mintha fejből az utolsó csepp vér is a szívére szaladt volna, nekiéledett arca fehérebb, mint entrée-ja, mely fehérebb a hónál. A szemében izzó parázs; mozgása rugalmas, akár a gépé. És tánczol fáradhatatlanul, mint a Hoffmann automatája. Aczélból van a lába, mint a hogy a szíve fából. Reggel még haldoklott, s most éjfélkor, itt a gázfénynél, ezerszeres életet él, — ragyogva, — virágozva, mint az a geránium, a mely éjjel terjeszti illatát. Ave, geranium noctii oiens!

(1887.)

BÖJTI PRÉDIKÁCIÓ.

— *Nőknek, a kik már nem járnak templomba.* —

Legyünk őszinték, ez a szó: „hamvazó”, ma már semmit se jelent.

Nem szakítottunk ugyan végkép a fensőbb hatalmakká.]. Az ember mégse tudhatja, mi történhetik oda át. Hátha mégis ...?! A gyakorlatiasság emberének le kellett számolnia ezzel a nehezen képzelhető esettel is. Hogy a legvégső pillanatban meglepetésnek ne legyünk kitéve, az utolsó egerutat, mely talán az üdvösség forrásánál végződik, nem adtuk fel, noha bizony a fő-bemenet felé, a hol a kulcsos kétkedőnek kell őrt állnia, nem igen igyekszünk. A török sorsjegyekről már nem sokat várunk, de azért megtartjuk őket: sok helyet úgy se foglalnak el. Azonképen Kempis Tamást se dobtuk ki a könyvtárunkból: elfér ott. S ezt a megalkuvást a „hátha mégis”-sel úgy hívjuk, hogy: „vallásszabadság”.

De az, ami odaát történhetik, olyan bizonytalan, olyan légies, olyan pókháló-szövevényű, hogy valami nagyon nem erőltetjük *me*[^] magunkat érte. Olyanformán vagyunk az égi hatalmakkal, mint a bolíviai köztársasággal. Ezzel a kitűnő republikával rendkívül barátságos viszonyban élünk, a mely jó viszonyt adandó alkalommal ünnepiesen kinyilatkoztatni is

készek vagyunk; de az ilyen ünnepi alkalmakon kívül nem sokat gondolunk Bolíviára. Egy kicsit messze van Bolivia.

Azt tartjuk, elég szép tölünk, hogy ama másik hatalmasság értékeit akkor kezdjük tanulmányozni, mikor immáron rá kell fanyalodnunk a nagy utazásra; de hogy a futó időből, a mely készpénz, minden háromszázhatvanötödik napot ennek a szigorú hatalmasságnak szentelünk, az már tán sok is volna. Hiszen ha majd csakugyan le kell számolnunk vele, futni fogja a végtelenségből. A vigasság napjai úgyis olyan kurták, mért vegyünk el belőlük akár csak egyet is arra, hogy flagellajuk magunkat?

Mindegy, ezt az egy napot még csak feláldoznék a lehetségesnek, úgyis sok napunk telik el lehetetlen dolgokkal. De negyvenet?! Mert a ham vázának csak úgy van értelme, ha bevezetés. Ha negyven új hamvazó következik utána, megszakítás nélkül. Egy napot kieszközölne tölünk a szánom-bánomnak az oldalfájás is, ehhez nem kell semmi földfeletti instigatió. Negyvenre azonban a földfeletti is hiába buzdítanak.

S bizony kegyes lelkek, valjuk be, a hamvazó nekünk csak pihenő nap.

A „Don Caesar de Bazan” című francia darabban látunk egy elkallódott, kopott nemes-embert, a ki, mialatt a feje fölött itélkeznek, nagyban mulat a börtönében. Iszik és danol a czimboráival. Egyszerre dobpergés hallatszik. Ez a dobpergés az ő halálítélete. A dal elhallgat, a pohár félúton marad, s a Don Caesar arcza kissé fakóra válik. De azért a don nem ijed meg az ő árnyékától, attól az árnyéktól, a ki ő egy óra múlva lesz. „Második vers!” — kiáltja, s újra cseng a pohár, újra szól a dal.

Oh, kegyes lelkek, ez a pillanatnyi dobpergés a

mi hamvazónk. Farsangolunk előtte és farsangolunk utána.

Mi nekünk a hamvazó csak az a pihenő nap, a melyen megcsinál hatjuk a tervét a jövő napok mulatsásainak. Az a szünet, mikor friss erőt gyűjtünk a második farsangra. „Ezen a második farsangon ugyan a souper-csárdás rövidebb egy félórával, mint a nagy farsangon, s nincsenek álarczos bálok, csak komolyabb jelmez-estélyek, de oh Kempis Tamás, te ezen a második farsangon is érintetlenül, heversz könyvtárunk legeslegelső polczán, báli czipők alatt, melyeken még ott van a múltkori mulatság pora.

Kegyes dámák, a kik eddig is a szegényekért mulattatok, ezután is a szegényekért fogtok táncolni. nem vetem a szemetekre, hogy így van és nincs máskép. Annál kevésbbé, mert elmúlt és jövő mulatástok pusztá jótékonyosság. Be kérdeni, ha már csak egy a pihenő napunk, miért ne adnók ezt a napot egészen a böjti mulatságok programjának? Nem volna-e jó, ennek a napnak egy pár óráját arra használnunk, hogy nyilván megvalljuk bocsánandó vétkeinket? Csak a bocsánandókat. A nagyokról úgy se tudunk tenni. „Naturam si furca ...” biz az „redibit”. De a bocsánandókat, nyilvános penitencia segítségével, le lehet vetkezünk. Gyónjátok meg!

Gyónjátok meg bocsánandó bűnöteket, ti tisztesszonyok, a kik, hogy megismerjétek a mulatságok ama legszemtelenebbikét, melyet álarczos hálnak neveznek, nem rösteltek közébe keveredni azok seregének, a kiket az udvarias japáni „mosolyrus lányok”-nak nevez. Gyónjátok meg bocsánandó bűnöteket ti jóra való polgárosszonyok, a kik a korbéli estélyek után elkíséritek tunya férjeiteket a semmi örömet nem nyújtó kávéházba, csupán azért, mert ez a hely nem a ti szá-

motokra való, s ezért új, ismeretlen és kívánatos. Gyónjátok meg, kedves hajadonok, hogy arczképeiteket, mely báli ruhátokban ábrázol, pusztá hívságosságból ki engeditek rakni az optikus üzletek kirakataiba, a nyilvánosság alakjai közé, hogy a sétáló idegen össze téveszsen benneteket azokkal a hölgyekkel, a kiknek a képeit ezer számira sokszorosítják, öregek és serdületlenek gyönyörűségére. Gyónjátok meg!

Mert rendeltetésiek az, hogy illúziókat adjatok a szegény küzködő férfinemnek és bizony vétkeztek, mikor ennek a rendeltetésnek ellene dolgoztok. Bocsánandó a bűnötök, de bűn, ha nem adtok egyéb illúziót, mint a mennyit az illuzion-ruha ígéretet. Gyónjátok meg!

(1890.)

TAVASZ.

Ki megremegetteted az alvó leányokat s taplót dugsz fiatal költők fülébe, bolondos tündér, királynők királynője: lármás örömmel üdvözlöm jöttödet, édes, édes.

Mondják, hogy nem te vagy még az, a ki amott jön délről, Faëton szekerén s oly hatalmas ibolya-illatot áraszt maga körül, hogy még az ügyvédi kamarák sem zárkózhatnak el e mindeneket átható parfüm elől. Nem te vagy, hanem a Sosius-od, hegyes fogú nénéd, a ki a te ruhádat hordja, hogy felültesse a medvéket s megrontsa a kirándulókat. Mily tévedés! Ezek az Adhémarok nem ismerik meg lábacskaídat s lábacskaíid nyomát! De bizony te vagy, s ha még ott rejtőzöl a várpalota mögött, úgy ez azért van, hogy még egyszer szemlét tarthass napsugár toaletteden, mint bálba lépő leányok, a kik mielőtt bepáváskodnának a nagy terembe egy perczre visszavonulnak az öltözőszobába. Te vagy, nincs benne kétség. Messziről is elárul a parfüm-öd, mint Zikka grófnőt, a kémkedő asszonyt, a kinek a nyomát az illatszeréről fedezik fel.

Tulajdonképpen nem volna szabad, hogy tegezelek. Per „ön” kellene hozzád szólanom, mint a hogy Heltai Jenő beszél szeretetreméltó, csinos kis múzsáihoz. Mert hisz nem vagy az enyim; nem vagy senkié,

abból az egyszerű okból, mert mindenkié vagy. Mosolyodat egyformán osztod szét bölcsészek és háziurak, képviselők és számtisztek, gigerlik és tűzoltók között... Ó, mennyire nincsen igazad!

De hisz én csak úgy tegezek, mint a vidéki küldöttség a vasútról leszálló nagyságot. A túlaradó öröm, az elragadtatás szólal meg ebben a nevetlenségben. Mily boldogság is, hogy itt vagy valahára!

Tehát; úgy-e — ó mondd! beszélj! — a napsugár nemcsak legenda?! A langyos szellő nem csupán romantika?! S a levegő, az édes levegő, nemcsak a harminczas évek költőinek hazug meséje?! Úgy-e a valóság nem pusztán: gázból, szivarfüstből és porseprő kocsikból áll?! Úgy-e, van egy világ, túl ezeken a szobáknak nevezett skatulya-fiókokon, melyekben megáporodott a füst, van egy világ, távol minden kintornától, mely a legújabb operettet játssza, távol a gyárkérményektől, a pálinkás boltoktól, s távol minden országgyűlési beszédétől?!

Az emberek még nem igen hisznek ebben a világban. Azokon a pontokon, a hol a természethez jutányosabb áron kívánczók nemsokára verekedni fognak az asztalokért, a hol a jövő hónapban katonabandák fognak folyton-folyvást riadozni: ma még két-három fehérrel leborított asztal s egy álmos pinczér lesik a virágfakadást. Annál jobb a dolguk a hívőknek; hiába, a hívőké a mennyek országa. Egy víg kompánia megszállt] a az Eötvös-villát, megeszik-iszik mindent, a mi a környéken egy puskalövésnyire kapható, s lármájával, melyről nem tudni: operett-áriák koszorúja-e, vagy pedig víg indiánusok csatakiáltásai, birtokába veszi az egész Svábhegyet. Juhhéja, juhé! Övék az egész világ, legalább egyelőre, mert ilyen urak aligha lesznek többé az idén.

Ezeket a most oly békés pontokat nemsokára el fogja lepni egy barbár invázió, a mely mintha csak enni rohanna ki a nagyvárosból. A színházak szép lassan kiürülnek s a kettős szereposztásokat már felére olvadt közönség előtt fogják produkálni. A többiek sietnek lemondani a circensesről s menekülni a természet ölébe, a melyet az igazi budapesti ember terített asztal és sörös-kancsó nélkül nem tud elképzelni. Szegény kettős szereposztás! Itt a másik veszedelme is: a lóversenyek. A liget gyepiére új, még le nem leplezett jockey-k, új paripák és új fehér czilinderek vonulnak be: s a Tavasz itt lesz hivatalosan is, nemcsak a valóságban.

A hivatalos tavasz, meg kell vallanunk, nem ígérkezik olyan fényesnek, mint a másik, az igazi. Az emberek kezdik elveszteni a kedvüket ettől a legújabb mulatságtól, a melybe néhány évvel ezelőtt annyira belehabarodtak. Mi teszi ezt? Egy kis dezillúzió? Az ember végre kiábrándul még a jockey-kből is? Vagy pedig az, hogy immár nincsenek olyan érdekes lovak, mint régente? Hja, a nagy lovak csakugyan épp úgy megfogyatkoztak, mint a nagy zsenik. A lovak közt is jobban elterjedt a civilizáció: a ló-műveltség átlagával sokkal többen rendelkeznek, mint annakelőtte, de talán éppen azért a kiváló egyének, az érdekes individuumok, a nagy triumfálók ritkasággá váltak közöttük is.

A nivellálódás törvénye alul ők sem vonhatták ki magukat. Hová lett a régi lódicsőség?! íme, ismét több van egy legendával.

Borzasztó dolog az, hogy minden dicsőségnek végre is egy legendába kell fűlnia. A tudósok azt mondják, hogy nemsokára a tavasz is csak legenda lesz: mitigálfc tél a legjobb esetben. Hisz ez a mostani is csak

árnyéka a hajdani tavaszoknak. S potomság, hogy elkövetkezik az idő, mikor a májust dicsőítő összes verseket kazánok mellett fogják írni. Brr! . . .

Ó, langyos szellő, édes ibolya-illat, mondd, hogy:
nem igaz!

(1894.)

A PREMIÉRE-EK KÖZÖNSÉGE.

Egy-egy meglepő ítélet, a váratlanul kitörő méltatlankodás, a mely hirtelen, ellenséges indulattal, majdnem dühvel támadja meg az egyik vagy másik sokáig kényeztetett szerzőt, koronkint ráirányozza a figyelmet az első előadások közönségére. Ez az önnálló gondolkozású, szinte fejes közönség, a melyet bátran testületnek lehetne nevezni, (annyira összetartó, egyetértő és változatlan) csak abban különbözik az egyéniségektől, hogy örökre kiismerhetetlen. Úgy látszik, lehet akármilyen finom gyülekezet, a gyülekezet mindig *nép* marad, legalább logikájában és indulataiban, mindig hasonló a *Coriolan* népéhez, mely kiszámíthatatlanul öleli magához és ejti el kegyeltjeit.

Akármilyen különböző elemekből áll is, ítélete csak 8 legritkább esetekben ágazik kétfelé. Egy az ítélete, mint egységes a személyzete. Igazán „személyzetéről” lehet beszélni, mert bár a színházi előadások közönsége természet szerint ingatag, hullámzó: a premiér-ek hallgatósága nálunk is, mint Parisban, Bécsben, Szent-Pétervártt s egyes olasz városokban, újdonságról újdonságra ugyanegy, akárcsak valamely nagy bank személyzete, melyből egyesek el-elhullanak, de melynek törzskara évekig változatlan marad.

És ez a permanens gyülekezet egészében is, egyes csoportjaiban is nagyon érdekes. Akárhányszor érde-

kesébb a viselkedése, mint maga az előadott darab, vagy az előadás, melyet megbírálnak. Illik tehát egyszer vele is foglalkozni; a szó mindig az övé, Jegyen egyszer szó róla is.

*

Az még könnyen érthető, hogy a premiereik hallgatósága szinte változatlan a maga egészében. Először is: kétszázra-háromszázra tehető azoknak a száma, a kik a színház iránt annyira érdeklődnek, hogy ismerni akarják az új darabokat még a kritika előtt, mikor még a hírlapok ismertetése el nem vette az újság zamatját: ezek még könnyen elférnek a nézőtéren. Következnek azok, a kiknek ott kell lenniök minden premiere-en, a mint hogy ott kell lenniök minden lófuttatáson, mert ez hozzá, tartozik a nagyobb kényelemhez, a jobb módhoz. Helyet találnak közöttük mindazok a literátus emberek is, a kik azért igyekeznek már az első előadásra, hogy frissiben örvendhessenek ismerősük sikerének vagy bukásának. Végre, ott van a bérlet intézménye; a még megmaradó helyeket elfoglalják azok a látogatók, a kik sűrű megjelenésükért megkívánnak annyi előnyt, hogy tanúi lehessenek minden színházi eseménynek. Egyesek meg éppen meg is szokják egymást, sokszor csak a találkozó kedvéért nem maradnak el, s utoljára mulatságot találnak egymás között is. Mindezek körülbelül épp annyian vannak, hogy együtt megtöltik a színház nézőterét; de tartanak is rá, hogy helyeiket a premièr-ék alkalmával mások el ne foglalhassák. Azért a legnagyobb ritkaság, ha a premièr-ekre idegen elemek is behatolnak; nem is keresnek olyankor helyet, tudják, hogy h fáradozásuk legtöbbször hiábavaló volna. Maga a színház is rajta, van, hogy a premièr-ek közönsége

állandó maradjon. Szereti, hogy megismerheti azt a közönséget, mely a többit küldi, vagy elriasztja; így, iiogy ismeri, számol vele és számít rá. (Néha persze rosszul számít.) Ekképp minden csak arra munkál, hogy a premiere-közönség minél változatlanabb legyen.

De az már nevezetesebb, hogy az ily módon összetartó gyülekezet Ítéleteiben is egyetértő. Mert hát ezek az örökös premiere-látogatók nagyon különböző emberek, a legtöbb tekintetben. Különböznek társadalmi állásukra, módjukra, szokásaikra és gondolkozásukra nézve. Vannak köztük arisztokraták, pénzemberek, írók és művészek, a kik közül sokan arisztokratikus hajlamúak, de csak kevesen pénzembereik, bohémek és nyárspolgárok, hölgyek a társadalomnak minden osztályából, miniszterek és diákok, érsekek és kereskedősegédek. Vannak köztük olyanok, a kik csak a színpadon látnak úri világot, és olyanok, a kik csak a színházban találkoznak másféle néppel, mint kékvérű vei. Egyikük lelkesedik a művészetért, a másik a művésznőkért, a harmadik pedig csak a művésznők toalettjeiért. És mégis, ezek a rengetegül különböző emberek a földolgozokban csaknem kivétel nélkül egyféleképp ítélnék, akárhányszor egyhangúlag, s a mi legcsodálatosabb: a legtöbbször igazságosan.

Az ifjabb Dumas egyszer éles igazságokat mondott a publikumról, mely pedig őt mindig kényeztette. Többek közt úgy nyilatkozott, hogy a közönség Ítéloképessége, melyet különben maga is mindig találónak, igazságosnak ismert el, nem gyökerezik sem igazi műveltségben, sem finomabb ízlésben. „E hatalmasok közt” — úgymond, azokról szólván, kik a drámai újdonságok sorsa fölött döntenek, — „sok van, a ki soha életében nem olvasott el sem egy könyvet, sem egy színdarabot, s még több, a kinek fogalma

sincs róla, ki írta ezt vagy azt a színi remeket. Ítélnék, és ez ítélet ellen nincs felelősség, a velük született ízlés s némi könnyen szerzett tapasztalás szerint. Nálunk az egész csak gyakorlat dolga. Úgy ítélik meg a drámát vagy a vígjátékot, a hogy a fürdőszolga ítéli meg a víz melegét, beledugván a kezéit; a hogy valamely bank szolgálja számít meg ezer frankot aranyban, bizonyos súlynyi arany darabokat dobálván egyik kezéből a másikba.”

Az ötlet elmés, van benne némi igazság is. De talán nem az egész igazság. Becsüljük meg a bankszolga ügyességét; mekkora praxisra van szüksége, míg odáig viszi, hogy a pénzt eképpen tudja megszámolni! A premiere-ek közönségéről szólva, szintén csak nagy tapasztalatról s hosszú gyakorlatról lehet szó. A művészi dolgokban való sok tapasztalat pedig, ha elfogultság nélkül mérlegeljük, kitesz jókora darab műveltséget.

Az a sokféle ember, a kiből a premierek közönsége alakul, hétről-hétre ugyanazokat a darabokat látja, ítélete tehát egyforma tapasztalatokból formálódik. Ez maga is megmagyarázza, hogy a különböző osztályokhoz tartozó ítélő-bírák miért jutnak oly gyakran egyforma megállapodásra. Végre is, egy volt a színházi iskolájuk. De különben is, ebben a gyülekezésben mindenki igazodik a másikkal. Észrevétlenül is befolyást gyakorolnak egymásra, nyíltan is kapacitálják a nyakasabbakat, mindenki tekintettel van a szomszédjára. A kereskedősegéd véleménye mind gyakrabban és gyakrabban találkozik az érsekével s végre kifejlődött a premiere-közönség közízlése.

Két-három perczzel hét óra előtt, a „földszint” már együtt van. A páholyok is népesednek. Köszöngetések, mosolygások, kézszorítások. És azonnal megindul az eszmecsere az új darabról, pedig a függöny még fel se gördült.

Mindenki tud valamit: a kulissza mögül kiszivárgott híreket, a lapok előleges reklámjait. „A színeszek nem híznak a darab sikerében, tehát nagyon mulatságos estére van kilátás”. — „A reklám sokat ígér, tehát bukásra készülnek”. — A premiere-közönség kissé szkeptikus.

A ki legkevesebbet tud, a színlapról okoskodik előre. Van gyakorlott fej, mely a szereposztásból megjósolja a darab meséjét.

Tanakodás, a meteorológia és a naptár segítségével. Megállapítják, hogy még nagyon meleg van, a szerzőnek aligha lesz szerencséje. A dátum elárulja, hogy az igazgatóság nem sokat vár a darabtól: korán adatta elő, nem évad-közepén.

Szemle a többiek fölött. Mindenki ismeri a másikat, legalább látásból.

— Úgy látszik X-ék még Tátrafüreden vannak. Meg találhatnak ott fázni.

— A vörös Blanka megjött! De hova lett a négyes czúgja? Igaz, kidőlt belőle az egyik rudas. A szegény Y.! Hallotta, hogy meghalt?

— Olvastam a lapokból. Kár érte. Nézze csak, Z. kritikus nagyon vidám. Úgy látszik, a darab menthetlenül elbukott.

A kritikusok általános figyelem tárgyai. Ezek már ott voltak a főpróbán: tájékozódtak a darab értékéről. Bizony, a sikerről nem. Mert az kiszámíthatatlan. A legközelebbi környezet előre hallja tőlük a témát, a mesét, meg hogy kinek van hálás szerepe.

A távolabb levők aztán malicziózus megjegyzéseket tesznek egymás közt.

— Q. kritikus már itt van. Nézze csak, ott beszél az ellenkezőjét annak, a mit holnap fog írni.

A páholyok is telnek. Általános felfogás szerint, ez a közönség leghálátlanabb része. Az az elem, melyre a színház és az író a legkevesebbet epithet, a melyre legkevésbé lehet hatni a költészet és a színházi mesterség egyesült erejével is. „A páholyközönség” — panaszkodott valamikor egy eléggé elkényeztetett drámaíró — „azt hiszi, hogy az élvezet, melyet a színházban lel, neki *dukál*. Nem érdeklődik az író iránt (hacsak a darab szerzője az ő világához nem tartozik, a mi nálunk gyakrabban megesik, mint Franciaországban), nem kívánja éppen a bukást, de teljesen közömbös rá nézve, sikert arat-e a darab, vagy sem? Néha meg-megszóval valaki közülök: „Igazán csinos”, mintha ezt mondaná: „Esni fog”, s meg vannak róla győződve, hogy már ezzel is túlságosan lekötelezték a szegény firkászt. Későn érkeznek, a lehető legnagyobb lármát cs apjaK, hátat fordítanak a nézőtérnek, vagy ha véletlenül oda tekintenek, nem törődnek egyébbel, mint a színésznők toalettjeivel. Minduntalan fecsegnek, nem hallgatnak meg egy jó mondást sem, s elmennek még az utolsó felvonás közepén, hogy hamar hozzáférhessenek a kocsijaikhoz. Száz közül kilenczven egy cseppet sem értett az egészből; s ha véletlenül megcsapja valami a fülöket, az bizonyára valamelyes apró vétség a nagyvilági szokások ellen, a minöket a szalonokban járatlan szerző gyakran elkövettet személyeivel. Észre veszik, hogy a szereplők megadják egymásnak címeiket, a mi nem világbeli szokás, vagy hogy a színpadi szolgál „nem ezüst tal-ezan hozta be az ötödik felvonásbeli levelet”.

Ez a jellemzés csak részben illik a mi páholyközönségünkre: az utolsó apróságban, példának okáért ráismerhetünk a mi páholybérliőinkre. Nálunk is megesezt már, hogy egy kis baklövés a bontón ellen többet ártott egyik-másik darabnak, mint rengeteg szerkezetben fogyatkozásai. Egyszer megtörtént, hogy egy fiatal író iszonyú nagy titokzatosságba burkolózva, önkéntelen reklámot csinált magának, s általános érdeklődést keltett a darabja iránt. Elterjedt a hír, hogy a drámát X. X. grófné, a társaság egy ismert hölgye írta: a kíváncsiság feszülté fokozódott. Ekkor a dráma elkövetőjének az a szerencsétlen gondolata támadt, hogy kiadta a színművét nyomtatásban. Pár napig kapós volt a könyv, de a társaságban hamar rájöttek a turpisságra. Mindenki észrevette, hogy a darabot nem írhatta sem X. X. grófné, sem semmiféle grófné, mert a drámában a szereplők így szólítgatják egymást: „Grófné, báró úr”. Ezt a szörnyű tévedést csak roturier követhette el. Egyszerre oda lett minden érdeklődés, a páholybérliők meg se jelentek az előadáson.

Egyébként a páholy is tud kedélyes publikum lenni. Akárhányszor olyan lármás sikert rögtönzött egynémelyik kékvérű szerzőnek, hogy a földszint csak úgy hízott belé; A mint hogy a jámbor gallusoknak is jó kedvük volt olyankor, mikor a frank urak mulattak.

Mindammellett nem lehet ráfogni a páholyközönségre, hogy esztetikai elvek híján csak szabászati nézőpontokból kritizál a première-ken. A színházba járó publikum legrégebb csoportjának még emlékezetében lehet az a két előkelő öreg úr, a kik világért sem mulasztottak volna el egy eredeti première-t sem, s láthatólag különös gyönyörűséget találtak a hazafias tragédiákban. És nincs okunk elmon-

dani, hogy a páholyközönség jobbjai a föld alatt vannak, noha a hazafias tragédiákat már csak a karzaton élvezik igazán, a hű és naiv népfölkelő szívek.

*

Hét óra. A páholyokról eltereli figyelmünket a susogó földszint. A „hangulat”, mely gyakran végzettsé válik a darabra, már kész. A földszinten már mindenki tudja, hogyan fog mulatni s melyik színészen fog a legtöbbet nevetni.

A paroxizmusban szenvedő szerző (az egyetlen ember a színházban a ki komolyan veszi az állapotot), századikszor húzván fel és le fehér keztyűjét, az utolsó instrukciókat adja meg (helyesebben szólva: könyörgi) a színpadon: „Legyen tehát, hagyja ki a hosszú monológot” (mintha főnyereményről mondana le), vagy: „Kedves nagysád, szeretnék valami fehér virágot . . .” Csöngetés. Általános mozgolódás. A függöny felgördül.

Másodrendű szereplők beszélgetnek a színpadon azon a bizonyos hangon, mely elárulja, mily mélységesen mindegy nekik az egész komédia: a színpadi intrika is, a kulissza mögötti is, az is, melyet a nézőtéren szövögetnek a siker érdekében vagy a „tisztas verességért”. Végre megérkezik az egyik főszereplő. Az első nevetés a másodosztályú támlásszéfek táján. A lidércnyomásnak, mely ránehezedett az egész házra, vége.

Áldott vidék ezek a másodosztályú támlásszékek! Lelkes fizetők, a kik még a művészetért járnak a színházba, vagy lelkes „töltelék”: enni való növendék-színésznők, kísérőikkel, Guszti úrral vagy Samu úrral, a kik rajonganak a művészetért, Shakspere-ért, a

színiiskoláért. Vörösmartyért, a jelesebb színészekért, Marika kisasszonyért, még a színházi gáz-szagért is, egyszerűen mindenért, a minek csak valami köze van a szent, az Isteni művészethez.

Ők adják meg az első hangot, a mi valami hatásfélét fejez ki. Ó, áldott legyen a nevetésnek ez az önkéntelen, kedves böffenete! Mily édes, zenei hang gyanánt tűnik fel a szegény vígjáték-faragónak. a megpróbáltatás nehéz perczeiben!

Végre, az első osztályú támlások is megelégedetten nevetgélnek, sugdolóznak. Az írók összedugják a fejüket. Megerednek a megjegyzések. Zavarják ugyan az előadást, de hagyják, talán-talán csak jó hangulatoí készítenek. Kerek arcok, szelíd, biztató tekintetek. A klákk szerényen tapsolni kezd, semmi ellenállás! Nekibátorodva folytatja, támogatva a lelkesektől és a második emelettől.

A második emelet már meg van hódítva. Ott csupa jóakarát honol. Minden áron mulatni akarnak a kis pénzükért, s mulatnak is, a legtöbbször olyan ártatlanságokon is, a miket a szerző csak úgy belehibázott a munkájába,

Az első felvonásnak vége. Megered a taps. A lelkesek nagy élénkséggel kiáltoznak a színészekért, csakhogy minél hamarabb láthassák a szerzőt, aki egy látszólagos üres páholy ölében egyszerre szégyenkezik és ragyog a dicsőségtől. Rohan a színpadra, hogy hamarabb odaérjen, mintsem a „tapvsihar” lecsillapul. Megmutatja magát kétszer is, háromszor is, egy ifjabb és egy öregebb színpadi grácia között. Az első nehéz pillanaton már túl van, de most következik a nagy mű: a foyer megoldozása.

Ez már a „barátok” dolga. Elszánt pajtáskodók terjesztik a kedvező hangulatot nyakasabb ismerőseik

között és fokozzák a buzgalmat a távolból ájtatosan hallgatózó lelkesek között. Bátorkodjatok, lelkesek, menjetek közelebb, a nagy író, a ki látszólag észre sem vesz benneteket, voltaképpen csak nektek beszél!

A kritika nagy tanácsot tart. A színészpáholyokban mosolygó arcok mutatkoznak. Mindenütt jó jelek.

Mikor a második felvonásra csöngetnek, a helyeikre visszavándorlott ítélő bírák arczáról le lehet olvasni, széna-e, vagy szalma? Az érdeklődés megvan. Most ismét a barátokon a sor: az ő derültségüknek kell biztatni a lankadókat.

Hanem a földszinti barátok csak a könnyű lovasság. A nehéz lovasság a karzaton van, a népséggel, a zsoldosokkal.

Ezeknek kell megcsinálniuk a középső felvonás dolgát. Minden attól függ: zajosabb lesz-e a tetszés a második felvonás után, mint előbb, — többször kényszeríthetik-e színpadra az emberséges szerzőt, a ki olyan szívesen kijön, csak híják!

Lent a könnyű lovasság derül, derül, folyton derül, egész a kétségbeesésig. Birták lélekzettel. A fő jelenetnek vége: általános jó hangulat. A nehéz lovasság megkezdi arczátlan munkáját: a szerzőt kivezetik vagy ötször. Ötödikszor, mikor már egyedül jön ki, örömeben a zsebébe dugja a kezét.

A karzati nehéz lovasság zsoldosai gyakran nem valami szemenszedett legények. Részben önkéntesek, a kik imádják a művészetet, de csak ingyen, legtöbbször azonban csak olyan műkedvelők, a kiknek Hekuba az egész drámai művészet. Vigadnak parancsszóra, a mint az ezredes bálján tánczolnak a hadnagyok, kötelességből.

Valamikor, régen, kezdő drámaíró darabját adták először. A fiatal szerzőnek volt tehetsége is, de

barátja még több volt, mint tehetsége. Az egész publikum tapsrakészen ment a színházba, elhatározva, hogy túl fogja dörgeni az ellenzéket, mely nem létezett sehol. Egyik jóbarát, foglalkozására: szobrász, magára vállalta a nehéz lovasság szervezését, s tizenhat legénynyel állított be a karzati padokba. Harminczkét szobrásztenyér! A siker felől nem lehetett kétség.

Csak egy hiba volt. A szobrász-legények jámbor taliánok voltak, a kik egy árva szót sem tudtak magyarul. Pedig nekik kellett a szerzöt leghevesebben óhajtaniok. Három napig tanulták kiejteni ezt a talián nyelveknek szörnyen kemény szót, hogy: „Szerző! szerző!” A dolog nehezen ment, mert a mesterük sem beszélt magyarul oly szépen, mint Egressv Gábor. De csak a szájukba rágta valahogy.

Mikor aztán az első felvonás végével a függöny legördült, s a földszint tapsolni kezdett, a szobrász megadta a kitűzött jelt legényeinek. A harminczkét szobrász-tenyér pokoli dörgedelmet csapott, úgy hogy az egész földszint kíváncsian nézett fel az elszánt ficzkók felé. Odafenn pedig a tizenhat becsületes legény torkaszakadtából kezde ordítani ezt az olasz szót: „Scherzo! Scherzo! Scherzo!” (1887.)

OPERABÁLON.

Mikor Budapesten először rendeztek operabált, Párisjárt úrfiak, a kik főképpen azért tartottak össze, hogy minél gyakrabban emlegethessék az elhagyott világvárost, sokat beszéltek a párisi operabálokról és kivált azokról a sajátságokról, a melyek csak a párisi operabálokon láthatók, másutt sehol.

— Megvallom, én csak egyetlen egy operabált láttam Parisban — szólt egyikük — és akkor is egyéb dolog volt, mint összehasonlításokat tenni, vájjon mennyire különbözik ez a multság a többitől. Mert én akkor asszonyt őriztem. Ha nem árultok el, hogy akadt férj, a ki azzal szégyenített meg, hogy rám bízta a felelőségét, elbeszélhetem, mit mondott a pártfogoltam, a kinek — mondhatom — nyitva volt mind a két szeme, a legszebb lapis lazuli szemek, a melyek valaha „megfigyeléseket” tettek.

*

— El akarok menni, érti? Önnel, hogy ha tetszik, ön nélkül, hogy ha nem.

Ha tíz évvel fiatalabb vagyok, bizonyára így feleltem volna:

— Asszonyom, a mit ön kíván, az lehetetlen. Tudja, hogy én mindenre képes vagyok, s hogy nincs nagyobb örömöm, mintha önnel lehetek. Boldognak éreztem magamat, mikor Albert megkért, hogy amíg ő

oda lesz s a míg ön teljesen meg nem gyógyul, ne mozduljak a világ legkedvesebb hinta-széke mellől. Pedig büszkeségem fellázadt e kérés hallatára, s igen ildomtalanak találtam Albertet, a mint olyan merőn nézett kopaszodó homlokomra. (Ha látta volna, milyen mosolylyal mondta: „Bízom önben, mint az apámban”!) Daczolok a nevetségességgel, s őrzöm önt napestig, mint egy komondor. Dédelgetem, mintha dajkája volnék, s tűröm a szeszélyeit, a hogy arra a legangolabb szobaleány sem képes. Egész nap écarté-t játszom, még pedig olyan hidegvérrel, mint egy agyalágyult vén abbé. Ha kívánná, megfésülném a kutyáját. S mindezt önzetlenül, a jutalomnak legkisebb reménye nélkül, jöllehet huszár vagyok, és nem irgalmas nővér. És most önnek eszébe jut, hogy megpróbálja, meddig terjed a hódolatom? Nem, asszonyom, odáig nem, hogy ekkora felelősséget vállaljak magamra és önnek büntársává legyek. Igen, büntársa volnék, hogy ha engedelmeskedném. Fel akarja használni a férje távollétét s lábadozó betegen megízlelni szeretné egy operabál tilos izgalmait. Félt, hogy védelemre szorul, — mert máskülönben mire volna az én kíséretem, — s mégis kiteszi magát a megtámadtatásoknak. Ám tegye, de engem hagyjon ki a játékból. A mit követel, az több, mint a mennyire én képes vagyok. Én nem nyújtok önnek segítő kart az álorcás flörtöléshez.

Ilyenformán szoltam volna, hogy ha tíz évvel fiatalabb vagyok. De így nem szoltam semmit: nem szoktam asszonyokkal vitatkozni.

Beszélt ő helyettem is.

— Talán soha sem lesz többé alkalmam operabált látni. Albert óvakodik elvinni csak egyetlen egybe is ama multságok közül, amelyekben ifjúságát elpazarolta. Ha tudná, mennyit rimáncodtam, hogy egyszer

a Bullier-be vigyen! Egész életemet a jótékony-
 inat rónáinak meg öreg szenátoroknak áldozom;
 hogyan vágnám hát látni a diákok meg a kokottok
 multságát! Alig kétszer voltam café-concertben és
 sohasem tudtam elérni, hogy megláthassam Métra
 valamelyik bálját. Pedig el nem képzelem, mit adna egy
 ilyen jóra való asszony, mint én, hogy egy éjt ott töltsen,
 ahol Nana la Sauterelle tánczol, a „quadrille
 réaliste” királynője. Még soha sem láttam „quadrille
 réaliste”-ot. De hát megelégszem egy iczi-piczi kis
 operabállal. Meg kell látnom egy ilyen sokat rágalma-
 zott bált, amelyet mindenki unalmasnak mond s ame-
 lyet mindenki megnéz. Tudom, hogy pompásan fogok
 mulatni. Ismerem ezt a multságot képzeletben: olvas-
 tam a Houssaye és a Belot regényeit. Mosolyog? Úgy
 a történelemmel válaszolok önnek. Nem, egy álarczos
 bál nem lehet olyan szellemtelen valami, mint amilyen-
 nek mondják, mikor Gusztáv király inkább választotta
 az Ankarström golyóját, mint hogy egy ilyen bárlól
 elmaradjon. (Vagy nem mosolygott? Inkább mosoly-
 gott volna, mint hogy félbeszakítson.) Nem látta a
 Fekete domino-t? Nagyon értem ezt az Angélát, aki
 mindenféle szörnyű kalandnak teszi ki magát s mégis
 elmegy fürtelni egy fekete domino alatt. Hisz az
 álarczos bál a legnemesebb minden bál között. Miért
 vonulnánk onnan vissza mi tisztességes nők? Csak
 azért, mert nem szoríthatjuk ki onnan a kokottokat?
 Nem vesszük észre őket. S aztán? Ugyanazt az operát,
 ahol pénteken egy kis otthont találunk, miért kerülnők
 el hétfőn, csak azért, mert húsz frankért mindenki
 bemehet? Az estélyi öltözékek ingerlő árulásai nem
 háborgatják önöket; mi jogosíthatja hát fel azt a pár
 félelmes urat arra, hogy sértogessenek fejük tetejétől
 lábujjaik hegyéig elburkolt alakokat? Vagy azt hiszik,

hogy a pánczélozott alakokkal szemben lovagiasabb a támadás? Mindennek csak a húsz frank az oka, és nem mi szabtuk meg ilyen kicsiben a bemenet díját. És ha már így van, szinte kötelességünk ott lenni: ne váljék az operabálból egy magasabb fajta Bullier. Vagy ha már is azzá vált, miért ne mulathassunk egyszer mi is szabadon? Azt hiszi, nincs mulatságosabb dolog, mint a Tribunal du Commerce bálján hallgatni egy államtitkár elmésségeit, miközben ez a kitűnő úr a legközelebbi vasútépítésre gondol? Megvallom, szívesebben beszélek szerelemről egy licencié en droit-val, különösen, ha senki sem tudja, hogy engem vezet a karján, s leginkább akkor, ha ő maga sem. Ah! tele vagyok szenátorokkal, akadémiával, vasútépítéssel, hallani akarok egy kis szerelmet! Ártatlan, következtelen szerelmet értek, csak akkorkát, melynek holnapra vége van. Hisz ez a képzelhető legártatlanabb multság. Az operabál az a bálók között, a mi a négyes a tánczban. Nem mámor, hanem üdülés, nem pezsgő, hanem limonádé. Tehát megegyeztünk, ön holnap elkísér az operába. Mellettem lesz, a míg nem intek, s nyomon követ, hogy megtaláljam, a mikor kell.

Úgy emlékszem, akkor nem kérdeztem tőle egyebet, mint hogy olvasta-e a Gonouourt „Henriette Maréchal”-ját. Azt felelte, hogy nem.

*

Másnap este ott voltam az operabálban, s határozottan emlékszem, hogy hallottam az Orpheus kankánját. Egyébként azonban nem történt velem semmi nevezetes. A szerep, a melyet rám erőszakoltak, kissé siralmasnak tűnt fel előttem. Valóságos kifordított Schlemil voltam. Pusztá árnyékká váltam s elvesztettem az egyé-

niségemet. Nem láttam és nem gondoltam semmit, mint egy kísérő a klasszikus tragédiákban.

Hanem az mégis meglepett, hogy megpróbáltatásom csak egy óráig tartott. Kevéssel éjfél után már kocsiban ültem, s megilletődve hallgattam az én fekete dominóm kritikáját.

Nagyon kedvesen kezdte.

— Valóban, önnek több esze lehetett volna.

Nem védekeztem.

— De hisz ez az önök mulatsága határozottan ostoba. Vagy élvezet az önnek, ha velem olyan stílusban beszélhet, a hogy a brasserie-kben szokás? Nekem úgy tetszik, hogy ez igen középszerű multság. Képzelve, az ezredes, az öreg Ramollo, csaknem megríkatott. A vén Graga! A sergent de ville, a parc Monceau dadáinak a Don Jüanja, hozzá képest úgy édeleg, mint egy Racinehercegnő. És Toulonnier úr, az államtitkár! Soh'sem hittem volna, hogy ez az ember nevetni is képes. Oh, bizvást elrejtette volna ezt az előnyét. Jobb szeretem, mikor a csatornázásról beszél. És látta, milyen finoman mosolygott Fauchery úr, a journalista, mialatt egy fordulót tettem vele? Ugyanaz, a kinek egyik mellékeve a „Szép”, másik a „Nagy”. Valamennyi közt ez volt a legostobább. Georges Hugón úrra sem leszek többé kíváncsi. Ezt a íczkót vissza kellene vinni Saint-Gyrbe. Azt képzelte, hogy a mosónéja vagyok, s jónak látta velem közölni, hogy Raphael de Valentin úr elnyerte tegnapi utolsó louis-ját is. A kis kedves! Megszólítottam egy ismeretlen urat, a ki különbnek látszott a többinél. Ez a „monsieur en habit noir” a világ hiabalóságán tűnődött, akár csak Salamon király. Unalmasabb volt egy metafizikai könyvnél. És ha meggondolom, hogy én ezeknek az uraknak a kedvéért nyolcz kötet Dumas fils-t lapoztam át, csakhogy készletem le-

gyen mot-kból és tour d'esprit-kból! Azt kérdezte tegnap, olvastam-e a Goncourtok „Henriette Maréchal”-ját? Nos, ha a Goncourtok ellenségei az álarczos báloknak, kész vagyok elolvasni összes munkáikat.

— És Houssaye? (Hogy magam is mondjak valamit.)

— Arsène Houssaye soha sem ismerte a nőket. Hisz magam is csak egy óra óta ismerem őket. Láttá ön valaha nálam Elmire asszonyt, az Orgon úr nejét? Esküdni mertem volna, hogy soha egy meggondolatlanságot som követett el. A Tartuffe úrral való esete, a melyről talán ön is hallott, erényét fényesen, igazolta. És, élhiszi-e, a szerelmesek zugában láttam, rózsaszínű dominóban, a mint Damis úrral, a Géante úr fiával kaczerkódott. Hogy ismertem rá? Hiszen levette az álarczát, bizott abban, hogy nem láthatják meg. És az az arc, melyet máskor olyan hidegnek, szonvedélytelennek láttam, mintha azt mondta volna Damis úrnak:

Ich 'bin die Prinzessin Ilse
Und woline im Ilsemsitein;
Komm mit nach meinem ScMasse,
Wir wollen selig sein.

És a többi! Mondhatom, uram, azok a hölgyek, a kik minden szerdán nálam teáznak, versenyeztek a Cardinal úr leányaival. Ön persze meg som ismerte őket. De hát minek is megy ön opera-bálókba?

Szünetet tartott. Hallgattam mélyen, mort éreztem, hogy még valami következik.

— És mindez még nem bosszantott volna, be a mit ezen feiül meg kellett érnem, az kétségbe ojtott. Ön ismeri Emilet, a cousinomot. Három hétig könyörgött, hogy ezen a szerencsétlen opera-bálon egy félórát tölthessen velem. Otthon nem szólhatott hozzám bizalmasan, előbb Albert és aztán ön miatt. Tanúm lehet, hogy

félig halva mentem el. És ez az ember nem talál rám háromnegyed óráig; azután tíz perczig hurczol a karján, a nélkül, hogy fölismerne, és a mikor valahára rám ismer, tökfilkónak mondja Albert-t s vacsorát ajánl Marguery-nél. Ha meggondolom, hogy ezért a majomért képes lettem volna ostobaságot követni el!

Vannak bánatok, a melyekre nincs vigasztalás. Le voltam forrázva.

— Es mindennek ön az oka. Mért beszél nekem operabálokról? Inkább játszszunk écarté-t.

Ha még megjegyzem, hogy Emile úrnak nem volt igaza, mikor dominójának a hangját nem ismert.; meg természetesnek fogjátok találni, hogy én aztán az összes operabálokat elécartéztam. Es most is ti vagytok az okai, hogyha unalmas voltam, mint egy opera-bál.

(1886.)

NYÁRI MULATSÁGOK.

Egészen kifogástalan úriember lehet valaki, s azért mégis megeshetik rajta, hogy hébe-hóba megkívánja az alacsony mulatságokat. És pedig nem is az élvezetért, hanem magáért az alacsonyságáért. Mindnyájunkban vannak titkolt és fegyelmezett, de tökéletesen soha el nem ölt rossz ösztönök, melyek néha kifelé kíváncsognak és eget kérnek. Mentül erősebb pórázon szoktuk tartani az ilyen rossz ösztönt, annál szilajabban sarkal, ha egyszer meghagytuk szólalni; a nyakig gombolkozott emberek a legszívósabban kívánják, ha egyszer megkívánták, az ingujjra vetkőződést. Mert sok gyarlóság van közöttünk a legjobbakban is, és egyik legáltalánosabb gyöngénk az, hogy az nj, a nem ismert, a változatos a varázs erejével hat ránk. Úgy hogy: a csatornának is lehet vonzó ereje, még olyanokra is, a kik megszokták tiszta ágyban aludni. Egy régi francia mondás azt tartja: „Tout homme a dans son coeur un cochon qui sommeille”. Ha ez nem is, bizonynyal rejtőzik az emberben egy kis ördög, a ki koronkint fel-felébred, s csábítóaknak tünteti föl az öt érzékszerv előtt azokat a szórakozásokat, melyeket az értelem megvet s kitagad. Ez a gonosz manó kedvet lop komoly, jó ízlésű emberekbe, hogy teli torokkal kaczagjanak a café-conceit-ek leghülyébb kuplén s rávegye a leggondosabb családapákat, hogy átvirrasz-

szanak egész éjszakákat, csak a virrasztásért, olyan bor mellett, a minőt ebédjüknél meg nem túrnének, olyan czimborákkal, a kiknek máskor restellnek köszönni. A legtöbb felebarátunk épp oly öntudatlanul enged ennek a gonosz manónak, mint a hogy hat esztendő urak engednek annak a (később érthetetlen) vágyakozásnak: a tiszta ruhával letelepedni a pocsolya közepébe, hozzá dörgölözni a sáros kocsihoz, vagy legalább, ha már egyebet nem lehet tenni, feltörülni az esővizet a sétatér megázott padjáról egy újdontúj fehér pantalonka hátulsó részével. Az ilyenek egyesegyedül azért keresik a csöcselék élvezeteit, mert vonzza őket a szokatlan, mint a gyerekek apró ruháit vonzza a szenny, s mint bizonyos idegeket vonz a víz vagy a nagy mélység. De vannak olyanok is, a kik olykor-olykor szántszándékosan vetkőződnek pőrére, a végből, hogy kiszellőzzenek egy kissé. Emezek úgy vélik, hogy a lelki és testi egyensúly fentartására szükséges koronkint egy kis morális vagy szellemi érvágás, a szerint az elv szerint, melynek alapján Hypocrates ajánlatosnak mondta, hogy az ember havonkint egyszer lerészegedjék. S lehet, hogy igazuk van. Talán egyik föltétele az egészségnek, hogy a hasizmok is hozzá jussanak a maguk élvezetéhez, úgy, hogy ez alatt az agy békén szundikáljon, s kipihenhesse fárasztó gyönyöreit.

*

Azért nincs benne semmi meglepő, hogy akadt egyszer néhány, jóízűsűnek ismert gentleman, a kik csömörbe esvén a sublimisebb élvezetektől, nagyon megkívántak valami közönségeset s divattá tették a zsákban futást meg a cigánykerekezést. Volt idő, melyet épp ezeknek a szórakozásoknak a bemutatása

tett emlékezetessé; a mikor ismert előkelő urak nem tudtak okosabbat kitalálni, mint hogy sorvadásos csatorna-tisztítókból meg faczér „borfiúk”-ban gyönyörködtek, a mint ezek egy-egy ezüst forintért törték magukat a fejük tetején, vagy bukdácsoltak előre-hátra, czirkuszokból kimustrált rengeteg zsákokban. A ki ebben az időben a ligetben, vagy a budai hegyek közt barangolt, minden kőhajításnyira talált egy-egy jól öltözött társaságot, mely illetéknéppen finczoltatott egy sereg mezítlábos egyéniséget. Furcsa egyveleget alkotnak így együtt, nézők és előadók. Az előadók elitje a kereskedő világ amaz osztályához tartozott, mely fölöttebb kicsiben árulja a gyújtófát, a nézők ellenben olyan tisztos külsejűek voltak, hogy egynémelyik avultas kabátú miniszternek divatképül szolgálhattak volna. És ezt a vegyes, együvé nem illő népet lelkük mélyén ugyanegy gondolat kísértette: az a kérdés, melyet a filozófusok hiába igyekeztek megfejteni: „Kit szeret jobban a kutya, a gazdáját, vagy a sniczlit?”

A misera plebs örült, hogy szerezhetett némi kenyérre valót a feje keménységével is, a minek máskor csak csetepatékban tudta hasznát látni; de meg lehettek elégedve a nyers örömökre sóvárgó gentlemanek is, a kik ha nem élvezhettek sem kakas-viadalt, sem bikaheczezet, örülhettek olyan látványnak, mely amazoknál ártatlanabb, de nem kevésbé épületes.

Vájjon eszükbe jutott-e az úri nézőknek, mialatt az ezüst forintért dulakodókban gyönyörködtek, valami ilyes:

— Ha ezek, a kik így görnyedeznek, csúsznak, másznak, ugrándoznak, tánczolnak, törik kezüklábukat, ütlegelik egymást s kínlódva csavargatják a maguk nyakát egy kis kenyérre valóéit — egyszerre csak fölegyenesednének, s nekünk esnének, megvál-

tozva, arczuktól kikelve?! Ha megtanulnák azt a nótát, a melyet Belgiumban Költöttek: „Nous danserons, nous danserons autour de l'échafaud ...!”, s tánczra perdül-
nének, úgy, a mint legbensejükben, titokban már most is óhajtják, a vérpad, a mi holttesteink körül?! Az lenne csak egyszer az igazi nyers mulatság! Az lenne csak az izgalom, ezeknek a mi fáradt idegeinknek, melyeket már semmi sem ingerel, csak a barbár, az alantas, az émelyítő.

*

Volt egy másik mulatság is, mely abban az időben nagy hódításokat tolt: a szépségverseny. Ország-szerre választottak „legszebbeket”, persze csak lokális: megyei és városi legszebbeket. Voltak fő- és ál-legszebbek, mini vannak fő- és alispánok, és minden rendezett tanácsú városnak megvolt a maga legszebbje, csakúgy, mint a maga tudós asszonya, Ezek a tiszteletbeli állások azonban nem jártak semmiféle kötelezettséggel; máskülönben, bizony, terhes feladatok vártak volna a választottakra.

A szépségversenyek természetesen nagyban emeltek a magyar hölgyek szépségének a hírét, noha ebben a tekintetben eddig is jó firma volt Magyarország: Triesztben, Hamburgban' Konstantinápolyban. A szépségversengések híre elhatolt a meszi nagy világba. Külföldi lapok kiadták a szépek arczképeit, lefordították a róluk irt magyar szöveget, kissé elferdítve s félremagyarázva, úgy, hogy a francziáknak reklámkép tűnt fel, a mi a magyar eredetiben csak naivság volt. S szerződési ajánlatok is érkeztek az Alhambráktól meg az Alcazaroktól, a min mi persze nagyon megbotránkoztunk: szidván a Jules Lermina-kat, a kik kissé tájékozatlanságból, de talán még inkább skep-

sisből: veszett nevét költötték ártatlan asszonyoknak. Mert időközben elfelejtettük, hogy az operett-kuplék anyagát mi magunk szolgáltattuk a világnak.

*

Míg a provinciák mulatói a saját formáik tökéletességében gyönyörködtek, a metropolis lakói a mások formáinak tökéletlenségében kerestek szórakozást. Egy budapesti színházban sátort ütöttek a liliputiak, s nevezetes fogatkozásukkal sikerült nagy népséget csödiíteniök abba a mulató-helyiségbe, a hová addig a jelentéktelenebb fogatkozásokat nézni nem igen járt ember. A bódé, mely predesztinálva volt rá, hogy a leg hamarabb kerüljön bele a „leégett színházak” listájába,*) esténként akkora közönséget fogadott magába, mintha nem is színház lett volna, hanem valami zöldbe indult lóvasúti kocsis. A közönség két-három estén át nem tudott betelni annak a nagy halmaz nyomorékságnak a látásával, melyet a szűkmarkú természet rossz kedvében teremtett rakásra.

Ez a nagy méltánylás, melyre a liliputiak művésze talált, egy másik, régi, renaissance-kori lelkesedésre emlékeztetett. Volt idő, mikor megzápult emberek seregesen zarándokoltak a szép látásáért a capitoliumi Júliához, az ó-kori múmiához.

*

De van egy olyan nyári multság is, a mely most a legkevésbé se divatos, s mégis, meglehet, örökké tartó. Vitéz László úrra, másképp: Paprika Jánosra nagyon ráfér a reklám.

Olyan elhagyottak, olyan elhagyottak a színházai, hogy már nem is lehetnek elhagyottabbak. „Véges üres

*) Le is égett nemsokára.

az erszénye, s bódéi olyan siralmas, düledező állapotba jutottak, akár csak a Cadet Roussette három háza.

A Champs Elysées-n van vagy harmincz *Guignol*; vasárnap délutánokon alig lehet közelükbe férni; hétköznap sem játszanak a szélnek. A ligetben a magyar *Guignol*nak nincs többje három-nágy bódénál: ezeket sem látogatja a liliputi közönség. Hiába, manapság a liliputiak maguk is aktoroknak csaptak fel, nemcsak a húsz éves, az „igazi” liliputiak, hanem az ideiglenes liliputiak is, a gyermekek. Csakugyan nincsenek többé gyermekek, nemsokára már pápaszemmel jönnek a világra.

Vagy a mieink civilizáltabbak volnának talán, mint a francia apróságok? S azért nem méltányolják Vitéz Lászlót, mert fölötte állóknak érzik magukat? A hogy vesszük. Talán civilizáltabbak, s talán neveltelebbek. Idejekorán kiesik kegyükből Vitéz László barátunk, mert túlságos korán hozzászoktatjuk őket olyan élvezetekhez, melyek későbbi koréi...

S végre Vitéz László hanyatlását az is megmagyarázhatja, hogy újabban nagy konkurencziát csinálnak neki a bábszínházak, a melyek mutatványai pedig nem érnek fel *Guignol* előadásaival. A bábszínházak előre irt sablon szerint dolgoznak; a rögtönzés, a komédiázás ősi, kezdetleges formája egyes-egyedül Vitéz László kiváltsága maradt. Pedig csak ebben a formában nyilatkozhatik szabadon a nép humora, az a vastag, kolbász-humor, melyben a vásári tömeg gondolkozása valamelyesképpen mégis csak mutatkozik, s mely épp azért, mert egyszerű és nem mesterkél, a leginkább megfelelhet a gyermekek eszejárásának. A mihez köze van e komédiának, mely nemcsak szemre való: Vitéz László nemcsak ágál, sipítózik is, — melleleg mondva,

olyan czérna hangon, hogy igazán nem várná az ember ilyen hősi nevű úrtól.

*

Ki ne ismerné Vitéz Lászlót? Gyerek-ökölnyi, ferde fejét, ránczos, hamis, örökké vigyorgó pofáját, mely fintoraival és gyorsan mozgó szemeivel olyan, mint maga a megelevenült hunczfutság? Maskarába bujtatott, vézna kajla testét, mely nem sokkal nagyobb, mint egy jókora uborka, — sunyi, féloldalra húzott görbe derekát, mely úgy lapul meg, mintha tulajdonosa mindig cselet vetne vagy lesben állana, — jobb vállanak szaladó, esetlen karjait, melyek szüntelen ütésre készen rángatóznak, — szapora, tipegő lépteit, sipító hangját, s ormótlan kalapácsát. Jó, tánczol előrehátra, felesel magához hasonló konstáblerekkel, lakájokkal, marquis-kkal, parasztokkal, aztán agyonkalapácsolja az egész népet, majd kiköt az ördöggel is, magához hasonló vidám ördöggel, a ki lefüleli, egy utolsót puffent rajta, s mikor a szegény Vitéz László már kiöltötte a nyelvét, jeléül, hogy kifogyott belőle a szusz, beledugja egy koporsóba. De mikor az ördög távozik dol gara, a vitéz felüti fejével a koporsó fedelét, kibúvik belőle s újra kezdi garázdálkodásait. Agyonkalapácsolja később az ördögöt is, közbe-közbe egy pár szegény házi nyulat, végül magát a halált is, s aztán mindent beletemet a koporsójába: ördögöt, konstáblert, halált és házi nyulat, mindezt annyi vidámsággal s akkora megvetésével minden logikának, mely egyformán kielégítheti a legnaivabb kedélyeket, s azokat a raffinaid, művészi temperamentumokat, a kik egykor Franciaországban az Összefüggéstelenség-et tették legfőbb művészi elvükké.

Vitéz László nemcsak mulatságos legény, hanem

olyan is, a kinek zagyva mókáiból tanulhatunk egyet-mást.

Például: megtanulunk becsülni (bármily messze essék is a dolog Vitéz Lászlótól): egy-egy drámai konvencziót, a színdarabnak olyan elemeit, melyek ellen az újabb iskola irtó háborút indított. Íme egy.

Nézzünk végig a gyér számú hallgatókon: a fiúcskákon, a kiket a vitéznek minden újabb csíny je és gaztette diadalmas tapsokra ragad, a félénk kis leányokon, a kik ijedten szorongatják a babájukat, mikor a garázda legény valami veszedelemben forog. Reszketnek érte, résztvesznek minden bajában, örülnek minden sikerének.

Alapjában, ez ugyanaz a drámai érdeklődés, melylyel a színházi néző Antigone, vagy Phaedra sorsán csügg.

Egészen bizonyos, hogy Vitéz László ilyes érdeklődésre nem a karakterével tesz szert, nem is a szavainak költői szépségeivel. (Nem is menne sokra a karakterével, meg a költői vénájával; hallgatói úgy sem méltányolnák e fajta jelességeit.)

Az sem valószínű, hogy megjelenése bájával bilincseli le a naiv szíveket.

Honnan hát az érdeklődés ez iránt az erőszakos ficzkó iránt? Mért örül a közönsége egy szívvel, lélekkel, mikor leüti a halált, meg a konstáblert?

Ha csak onnan nem, hogy (bódé előtt vagy színházban) alapföltétele minden drámai természetű részvételnek: a szövetkezés a hőssel (jóban, rosszban, mindenkorra), — a néző hallgatólagos beismerése, hogy midőn a színpad elé ül, bizonyos közösséget vállal egy valakivel, a kinek cselekvéseit szemlélni fogja, mert maga a részvétel — ebben a (bármennyire) látszólagos életben — teszi a színházi emóciónak, az ott szerzendő

élvezetnek legnagyobb részét. Mindjárt eleve egy konvenczióval kell kezdenünk minden komédiának az élvezetét, még a Vitéz Lászlóét is.

Ez ugyan elemi igazság, de nem árt néha rekapitulálnunk az elemi igazságokat. Különben pedig a túlfinomultágot ne Vitéz Lászlónál keressük.

(1887.)

BUDAPEST VILÁGVÁROS.

Szilvai Tódor professzor, a kit „Liliomfi” tett ismeretessé, egy rá nézve nem éppen szép napon ezt a levelet írta a „Krajczáros Újság”-nak:

Tisztelt Szerkesztőség! Tegnap, Péter-Pál ünnepe, ezer forinttal, egy unokahúggal, négy bőrös ládával, egy szobaleánnyal és tizenkét kalapskatulyával beállítottam hazánk fő- és székvárosába.

Az unokahúgom, a ki egyszersmind gyámleányom, már tizenhat éves s még most se látta a legünnepeltebb magyar bonvivant színészt az ő égszínkéek nyakendőjében. E miatt sok keserű szemrehányást kellett hallanom: az utazást nem halaszthattam tovább.

Újságolvasó és óvatos ember vagyok; képzelhetik, hogy nem indultam meg a székvárosnak csak úgy bolondjában. Ellenkezőleg; jó előre elküldöttem folyamodásomat egy előkelő fogadó igazgatóságához, két szoba és a járulékok kegyes engedélyezése iránt.

Folyamodásomhoz mellékeltem:

a) húgom erkölcsi bizonyítványát, b) kolostori bizonyítványait, melyben a magaviseletből csupa egyesek foglaltatnak, c) keresztleveleinket, d) nemesi leveletem, a leszármazási táblával, s a megkívántató hét ős kimutatásával, e) e kimutatást igazoló összes irataimat, f) egy kitöltetlen váltóblankettát a magam és két kezes aláírásával, s végre g) egy biztosító okiratot,

melyben magamat a házi szabályok pontos megtartására kötelezem, egyebekben pedig alávetem magamat a hotel-igazgatóság minden rendelkezésének.

Így tiszta lelkiismerettel szállottunk ki a fiakkerbői, s nyugodtan vonultunk be a hotel udvarára. Háznépemet leültettem a bőrös ládákra, magam pedig a hotel-igazgató után kérdezősködtem, hogy megtudjam, vajjon folyamodásomat kedvező értelemben intézték-e el?

Szigorú tekintetű úr fogadott, a ki bevezetett az írószobájába.

— Uram, — szólt, — föltéve a szemüvegét — abban a kellemes helyzetben vagyok, hogy reményeket nyújthatok önnek. Voltak ugyan egynémely aggodalmaink, de ön bizonyára el fogja oszlatni ezeket az aggodalmakat, így mindenekelőtt a nemességi kimutatás nincs egészen rendben. Hat őst elfogadunk, de a hetedik ős nem tiszta munka. Ha azonban ön becsület-szavával is jót áll a hetedik ősért, ezúttal elnézzük a hiányt.

Siettem eleget tenni a kívánságának s kijelentettem, hogy hetedik ősöm épp oly kifogástalan gentleman volt, mint a többi. A szigorú úr helybenhagyólag intett s azután így folytatta:

— Hanem ez mellékes. A fő-dolog az, hogy ön elfelejtette beterjeszteni az esketési bizonyítványát.

— De kérem — vettem ellen, — a kint ülő hölgy nem a feleségem, hanem unokahúgom!

A szigorú úr levetette szemüvegét, egyet hunyorított, s ráütve a hasamra, így szólt:

— Mindjárt gondoltuk, vén imposztor!

— Kérem, — tiltakoztam — én komolyan beszélek.

— Ez esetben, uram — szólt s arcza ismét ünne-

pélyessé vált — ragaszkodnunk kell a köteles orvosi bizonyítványhoz.

Eleinte nem értettem, de aztán megmagyarázta. Minden hotel támasza, talpköve, úgymond' a tiszta erkölcs, mely ha leomlik, Róma megdől és rabigába görnyed.

Átmentünk a szomszédban lakó öreg orvoshoz, a ki állította a bizonyítványt, hogy húgom felől Róma bátran fennállhat. Aztán diadallal tértünk vissza a hotelbe, a hol a szobaleányunk, az egyik ládán ülve, szemlélve várakozott ránk.

— Uram, — szólta a szigorú úr — beható vizsgálat után arról szereztünk meggyőződést, hogy ön feslett életet él a szobaleányával. Figyelmeztetem, hogy ezt mi nem tűrhetjük . . .

— De kérem, — bátorkodtam ellent mondani — meglehet, hogy e leánynak a múltja nem kifogástalan, de ez a hotelt aligha érdekli. Különben . . .

— Elég, uram.

A szigorú úr nagyúriás kézmozdulattal véget vett a kihallgatásnak, a portás jelentősen sípolt fiakker után, fölszedelőzködtünk s egy percz múlva ismét az utcán voltunk.

— Hallja, kis öreg — biztatott a fiákkeres nyájas mosolygással — látom, hogy kutya van a kertben. De, ha akarja, elvezetem én magukat olyan fogadóba, a melyik éppen maguknak való.

Köszönettel fogadtam a barátságos ajánlatot s megindultunk. A kiosk látása azonban fölkelte a húgom szívében szunnyadó gerjedelmeket, s székvárosunk e kies pontján megállítottuk a kocsit. Húgom kijelentette, hogy ő éhes s egyelőre nem óhajt tovább menni.

A szobaleányt óvatosságból kint hagytam, magunk

pedig beléptünk az ózondús kis parkba. Húgom egy égszínkék nyakkendő-t vélt látni, s boldognak vallotta magát.

Korán örültünk. Alig foglaltunk helyet, egy pinczér jelent meg az asztalunknál, a ki megszemlélvén húgom lábbelijét, nemtetszésének ilyen szókkal adott kifejezést:

— Ha a dáma azt hiszi, hogy ide a hölgyek gombos cipőkben járnak, a dáma csalódik.

— Hát miféle cipőkben járjanak ide? — kérdeztem meglepetten.

— Szót se többet, uram — szólt a pinczér tompán és hidegen, mint a regények angol lordjai szoktak szólani. — Szót se többet. Felszólítom, hogy ne csináljon botrányt, hanem távozzék, ha nem akarja, hogy a rendőrség segélyét vegyük igénybe.

Ijedten kotródtunk ki s visszatelepedtünk a kocsinkba. Lelkére kötöttem fiákkeresünknek, hogy szerény helyre vigyen, a régi patriarkális hotelek valamelyikébe.

A fehér Griff-be vitt, a hol diák koromban kosztoltam. Itt már csaknem befogadtak bennünket, de egy kis könnyelműség mindent elrontott. Húgom elég meggondolatlan volt figyelmeztetni a Lohndienert, hogy vigyázzon a legkisebb bőröndre, s a vendéglős, a ki ezt észrevette, utánunk sietett.

— Sajnálom, uram — törte szét reményeim bim-báját — de a kaczerkodást e házban nem tűrhetjük. Már az előbb tanúja voltam, hogy a kisasszony több ízben békacsintott az étterembe, de ezt még elnéztem. Azt azonban, hogy a tulajdon embereimmel súgjon-búgjon, a legjobb akarattal sem nézhetem el. Kérem, kíméljék meg a házamat.

Megkíméltük a házát, s kezdtem rezignálni. A pak-

kunkat visszaküldtük a vasúthoz, magunk pedig megindultunk egy sörház felé.

Eleinte szerencsénk volt, s a levesünket békében fogyaszthattuk el. A sörházban egy lélek sem volt rajtunk kívül. De mialatt a marhahúsra vártunk, négy katonatiszt lépett a terembe. Ijedten tekintettünk rajok, és balsejtelmünk nem csalt.

A pinczér marhahús helyett egy levéllel tért vissza, mely a következőképp hangzott:

„Ez a helyiség nem alkalmas az önféle hölgyecskék céljaira. Itt fölösleges minden kacsintgatás. Elégedjék meg a vén számmal, s álljon odább botrány nélkül. A vendéglős.”

Fizettünk és mentünk. Okulva az eseten, elkértem húgomtól a zsebkendőjét, s bekötöttem vele a szemét. Azt reméltem, hogy így majd csak sikerül valahol megébedelnünk.

A szobaleány nélkül számítottam. Amint nagy elővigyázattal, jobbra-balra nézegetve, vezeti a húgomat, egyszerre egy rendőr elállja az útját, s a nevét meg a könyvecskéjét kérdi.

Kiderült, hogy a szerencsétlen lánynak jobb lett volna nem születnie, mint hogy esti kilencz óra előtt az utcára lépjen. Megkísérlettem védelmére kelni, de a rendőr így tromfolt le:

— Szégyelje magát az úr, hogy öreg ember létére ilyen csúnya mesterséget folytat. Most az egyszer hordják el magukat.

Az utóbbi kegyet annak köszönhettem, hogy egy kis barátságos ajándékkal megerősítettem kedvezőtlen véleményében. Tovább állottunk s hogy jövőben a hasonló jeleneteket elkerülhessük, bekötöttem a szobalány szemét is.

Aztán magam vezettem mind a kettőjüket.

Húgom farkas-étvágyról kezdett panaszkodni. Megállottam velök egy matróna előtt, aki cseresznyével kereskedett.

Itt jártam meg legjobban. A matróna rámutatott a kezemben tartott tízforintosra s így rivalt rám:

— Ha az úr igaz úton jutott a vagyonához, váltsa fel másutt. Engem nem csap be senki.

Le kellett mondanunk a cseresznyéről is.

Nem beszélem el összes kalandjainkat. Esti féltízkor holtra fáradva-étlen-szomjan érkeztünk meg a hajléktalanok menhelye elé. De itt sem leltünk bebo-csáttatást. A felügyelő megvizsgálta ruhám szövetét, s kijelentette, hogy az intézetbe csak oly egyének tehetik be a lábukat, a kik gavalléroktól levetett, kifogástalan angol ruhákban jelentkeznek.

Hogy mégis fedél alatt tölthessük az éjszakát, s hogy étlen-szomjan el ne vesszünk, csalárdsághoz kellett folyamodnunk. Felültünk a tizenegykor induló hajóra s útra keltünk Mohács felé. A csel sikerült; a hajón komoly utasoknak néztek bennünket.

Reggel kilenczkor megérkeztünk Mohácsra.

Ezek után a következőket kérdem:

1. Mit csináljak én itt Mohácson reggel kilencz órakor?

2. Miképpen, mily pártfogók révén lehetne kieszközölni, hogy a mohácsi koszt után a székvárosi kosztot is megízlelhessük?

3. Minő biztosítékokat kell nyújtanom a czélből, hogy Mohácsról visszatérőben a székvárosban legalább egy éjre meghálhassunk?

4. Mely hatósághoz folyamodjak annak kegyes engedélyezése végett, hogy húgom a világváros területén szemét állandóan nyitva tarthassa?

Szíves távirati válaszukat kérve, maradtam Mohácson, június 30-án.

Kész szolgájuk:

Szilvái Tódor.

A „Krajczáros Újság” felelete így hangzott:
Szilvái Tódor, Mohács. Sorsjegyét nem húzták ki.

AZ ARÉNÁBAN.

Feküdni a fűben órákig, — nézni felhők imbolygását, — gondolattalanul, szellő-átjárta, üres fővel bámulni bele a nyugalmas, a béke-adó kékségbe — ó, mily boldogság! . . . Ellenben júliusban is itt maradni, ábrándozni az őserdőkről, és csinálni tovább a civilizációt — ó, mi szomorú!

Szó sincs róla, ilyenkor kissé soványak a civilizátor örömei. A hatóság azt panaszolja ugyan, hogy a fővárosi ember ilyenkor nagy mulatságot talál a vízpazarlásában, de végre is, egész nap nem lubiczkolhat a vezeték drága nedűjében, csak azért, hogy sikeresebben bosszanthassa azt a tiszteletreméltó hivatalt, a melylyel egy egész város kötekedik. Előbb-utóbb ráun az ember minden élvezetre, még a vízpazarlásra is.

Es aztán kevés a válogatás.

Az igénytelenek, a kik nem szeretik ugyan a port a városon belül, de szívesen beveszik odakünn, választhatnak a Stefánia-út élénksége, meg a Gólya csöndje között; a bátraknak, a kalandos szelleműeknek, kiket nem rettent az úti fáradalom, ott a zugliget; a distinguáltak, a kiknek versenyre képes a fehér mellényük, benézhetnek a kioszkba; a vadászatkedvelők kiköthetnek a Szúnyog-szigeten; az epikureusok, a kik a természetet nem tudják sör és kugli nélkül elképzelni, kirándulhatnak a Gellért magasabb

régióiba . . . de annak a tömegnek, a mely kicsepen valamennyi ilyen kategóriából, nem marad egyéb nyári öröme, mint a színkör, polgárias költészetével, s nem épen polgárias kényelmével.

Volt idő, a mikor a színkörbe csak olyan ember kukkantott be, a ki már éppenséggel nem tudott hová lenni. Esztendőök hosszú során át volt ott akárhányszor: jó társulat, jó műsor, elevenség a színpadon, sőt közönség is a kulisszák mögött; hanem a nézőtérén, ott ugyan nem volt sokadalom sokáig. És évről-évre hatalmasabb ellenségévé lett ennek a szegény bódénak: a szerencsétlen múltja. Egész sorát lehetett megnevezni azoknak az igazgatóknak, a kiket éppen csak az buktatott meg, hogy az aréna olyan szerencsétlen hírben állott, mint valami középkori ó-torony, vagy a meredek szélén álló „szeretők keresztje”, a hol rövid idő során százan és százan törték ki a nyakukat. Hogyan és mikor keveredett a színkör efféle szomorú hírbe? — ki emlékezne rá? Annyi bizonyos, hogy sok, sok éven át az egész itthon nyaraló Budapest szemében csak az a gyászos emlékü hely volt, a hol minduntalan új, de mindannyiszor kétségbeesett színészek küzködnek a fátummal, hiába. A legújabb világáros igazi közönsége nem is kérdezte: lehet-e ott vígan tölteni az estét? — tájékára se ment, mint a hogy jómódú ismerősök kikerülik a szegény özvegy asszonyokat, kiket már látniok is kellemtelen. A népszínházi habitué, a ki sóvárog az operett után, meg volt győződve, hogy ha az arénába tévedne, a nézőtért üresen találná; tehát: a mikor már nem tudott meglenni színház nélkül, kirándult Új-Pestre. Hiába, az ember társas-állat; seregestül jár és -seregestül költözik odább. Mit keresne a színkörben az eltévedt utas? Hisz ez a bódé elátkozott kastély hírében áll!

Azaz hogy csak állott. Mert egy szép napon (mi-

ért? hogyan? — nem tudni) beállott a kedvező fordulat. Egy este azok a vállalkozó szellemek, a kik a forróság elől bemenekültek a színkörbe, hogy legalább lássák a szellős toaletteket, ha már maguk nem járhatnak kellőleg könnyeden, meglepetéssel tapasztalták, hogy a nézőtér tele van emberrel. Nem kitömött bábukkal, hanem valóságos emberekkel. Mindnyájan, a kik ott voltak, láttára a többieknek, olyan álmélkodással tekintettek körül, mint az arab rege Hassan-ja, a ki a varázsló palotájába férközve, száz és száz Hassant pillant meg maga körül. „Nini, ott is egy Hassan! Amott is egy!” — szólalt meg bennük a csodálkozás, a hogy ráismertek kávéházi szomszédaikra. „Hát nem csak én vagyok itt, hanem ezek is! Milyen különös!” Ha véletlenül Hongkongban találkoznak, nem örülhettek volna jobban egymásnak. És azóta a babonának vége.

*

Egy ismerősöm, a kinek a paradoxonait gyakran idézem, *Szép Helena* előadása alatt mellettem ült az arénában. Egy darabig nem ügyeltünk egymásra; egyszerre azonban (míg a színpadon a két Ajax bukfenczezett) hozzám fordult:

— Hiszi-e: ez az operett engem álmodozóvá tesz?! Kevés operettel vagyok így, de ez az egy igazán megzavar. Hóbortos ötletek morózus gondolatokkal változva kóvályognak a fejemben.

Előadás után számon kértem: magyarázza ki magát.

Ilyenformán felelt:

— Ránk nézve, a kik akkor voltunk fiatalok, vagy fölserdülő legények, midőn *Szép Helena* világra szóló sikereit aratta, — ez az operetté egy darab emlékezés.

Hisz ön tudhatja, volt a világon egyszer egy Szép Heléna-korszak. Első benyomásaink között okvetetlenül ott találjuk egyik-másik románczát. Mindnyájan átélünk egy időt, mikor a világ legtöbbet emlegetett embere Offenbach volt. Akárhányan vagyunk, a kik nem *Télémaque-ból* tanultunk francziául, hanem a divatos operettek kupiéiból, s akkortájt e helyett: „Calypso ne pouvait se consoler du départ d'Ulysse” . . . ilyen fordítási gyakorlataink voltak:

Au mont Ida trois déesses
Se querellaient dans un bois . . .

A Bossuet beszédei helyett a *Kékszakállú herczeg* dalát tanultuk meg szó szerint:

Je suis Bairibe-Bleue! O gué! O gué! O gué!
Jamais veuf ne fût plus gai! O gué! O gué! O gué!

Abban iaz időben, mikor benyomásaink a legfrissebbek, Offenbaché voltunk. Talán mert így volt a divat, talán mert így kívánta lelki szükségletünk. S mivel akkor rajongtunk érte, mindenkorra más szemmel fogjuk nézni ezt a kicsapongó, pazar szellemet, mint az a hideg nemzedék, mely csak az imént nőtt fel, vagy az az érzéketlen népség, mely gyermekeinkből fog majd felcseperedni. A mi engem illet, örökre lelkesedni fogók *Heléná-ért*. Mindig el fog andalítani ez a finom, vidám muzsika, s öreg napjaimban is meg fog kaczagtatni ez a hóbortos szöveg, ez a senkit, semmit se respektáló óriási blague, a melyben két tiszteletien, gúnyos, éles elme fittyet hány a világon mindennek, a mit valaha ember szentnek tartott. Én már javíthatatlan vagyok.

De — így keletkeznek a morózus gondolataim — teljes tudatában vagyok annak, hogy rám férne a javítás, a mint ráfért volna arra a korra is, mely a *Helénát* termetté. Bizony nyegle, kicsapongó, hazug, aranyfüstös egy korszak volt — mily kár, hogy elmúlt! Mert

vidámabb volt, mint a miénk. Óh, Szent Nemzetgazdaság!

És emberem éktelen káromkodást hallatott.

— Azóta nem is termett több operetté. *Orpheuszon*, a *Gerolsteini nagy hercegnő-n* és *Helená-n* kívül egy sem érdemli meg az operetté szép nevét. Offenbach óta egy operetté-szerző sem produkált egyebet, mint karmesteri csilingeléseket vagy értéktelen, üres, halva született operákat, melyek csak a jockey-k és a lakájok zenei érzékét csiklandozhatják; Meilhac és Halévy óta egy libretto-író sem ütött össze egyebet, mint idomtanságot és hígvelejűséget. Mennyi a szellem ebben a *Helená-ban!* Mily örömet lelhet (még a görög műveit-ségen táplálkozott lettré is) a pogány világnézet, az Ananke, az olympiai játékok stb. finom paródiáiban! Látni való, hogy ezek a librettó-készítők az Institut-be igyekeztek, míg a maiak csak a tébolyházak felé gravitálnak. Milyen génie ez a Halévy! Fulladt volna meg a bölcsőjében!

(Rá se néztem. Hozzá szoktatott már az efféle fordulatokhoz.)

— Mert a Halévy szelleme, egyesülve az Offenbach genialitásával, több kárt okozott a világnak, mint utánzóik összes lelki nyomorúsága.

(Ejha! — szóltam. De nem hallgatott rám. Megeredt a szava, valamint a patak.)

— Ötven év óta semmi sem okozott nagyobb kárt a közerkölcsiségnek, mint az operettek eme chef-d'oeuvre-jei. Úgy mosolyog, mintha locus communist mondta volna. Másképp gondolom a dolgot.

(Dehogy mosolyogtam!)

— Gondolja csak át ezeknek az operetteknek a tartalmát. Mindaz, a mi tiszteletreméltót csak ismer, kifigurázva bennök. Helena nevetségessé teszi a királyságot

Agamemnonban és a hülye Menelausban, a papságot az alávaló Galchas-ban, a hadsereget a „tűrhetetlen” Achillesben, a *Nagyhercegnő* a nemzetiségi eszmét a gerolsteini államszervezetben, az arisztokráciát Pál hercegben, a kit pofonokkal nevelnek előkelővé. Helena maga, a királyi felség, csak egy kis „casca-deuse”, *Orpheus-ban* az Olympus lakói kankan-t járnak. Nevetséges ezekben az operettekben minden, a mit az emberek évszázadokon át respektáltak: az államfő hatalma, a vallás, minden felsőbbség, — nevetséges a hitvesi hűség (Orpheus), a férj joga (Helena), — nevetséges a mitológia, Homér, sőt a Szépség is! A Szépség, melynek a nevetséges Homér az Iliász harmadik énekében oly gyönyörű monumentumot emelt, abban a pár sorban, a hol a trójai örögek Helena látára bevallják, hogy: ezért az arczért érdemes végig szenvedni a háborúnak minden nyomorát.

(Közbe akartam szólni, hogy talán Halévy is jó véleménnyel van a Iliászról, — de a fejemre zuhogó szóárt nem tudtam feltartóztatni.)

— Ne felejtse el, hogy a közönségnek épp a legkönynyebben befolyásolható része az, a mely a szöveget minden részletében megfigyeli: a nép és a gyermekek. Azok gondolkoznak, kérődznek legtovább a hallott szövegen, a kik a blague-ot legkevésbé tudják ellenőrizni. Azok következtetnek belőle legtöbbet, a kikre nézve a legveszedelmesebb. Sem az alsóbb rendű néző, sem a gyermek nem megy haza a színházból tanulságok nélkül. Ezekből az operettekben szép tanulságot szerezhet, ha látja, hogy olyan személyek, a kiket az iskolában respektálni tanult, a színpadon csak ostoba vagy aljas szerepet játszanak. Ugyancsak erősödni fog benne a felsőbbség iránti tisztelet! Láthatta, mily eredményekre vezetett Franciaországban az operette

leczkéje: a derék nép belátta, hogy a rend nevetséges, s most már Boulanger kell nekik!

Várta, hogy én is mondjak valamit; belém akart kötni.

— De hisz a felsőbbiséget kritizálták mindenféle módon, és minden időben, fogja ön mondani. Igaz, megírtak róla mindent, a mi csak képzelhető, a kritikáktól kezdve a rágalomig; gonosznak, jogtalanak, nem bánom: rettenetesnek festették, de mindez csak gyerekség. Nevetségesnek az operett: *Helena* et oon-sortes mondották először. Azok csak gyűlölséget szítottak, az operett megvetést keltett iránta. S a nevetség biztosabban öl, mint a gyűlölet. Most, most csak Boulanger kell nekik; bizony mondom, ha Offenbach még vagy tíz olyan remeket ír, mint *Helena*, Louise Michelt és az anarchiát követelnék.

Nem állhattam meg: közbe kellett szólnom.

— Ön Louise Michelhez téved — Szép Helénától!

— Hagyjon már egyszer engem is szóhoz jutni; hisz fogalma sincs róla, mit akarok mondani!

Az ijedtségtől elállt a szavam. Hát mindez csak bevezetés volt!

De rövidebben végezte, mint előre gondoltam.

— Mindez, a mit mondtam, még hagyján. Offenbachnak, Halévynek, ennek a szépséges *Helená-nak* legnagyobb bűne az, hogy utánczókat kreáltak, a kik különben csizmát foltoztak volna. A mai operett, szellem és zene nélkül, folytatja a rombolás művét, és már nemcsak a felsőbbiség, hanem az alap, a társadalom alapja ellen. Ezek az elcsapott kántorok és hangjegymásolók, a kik a mai operetteket kalapálják össze, nem mervén nevetni a felsőbbiséget (a téma nem új és nem is csábító), nevetik azokat az eddig respektált elveket, melyek mindekkoráig a társadalmi egyensúlyt

fentartották. Megvetést csepegtetnek a népbe és a gyermekekbe, suttyomban, lopva, de nem kevésbé biztosan, minden oly szent hit és elv iránt, a mi az embereket összetartja: nevetségessé teszik az Erkölcst. Nem a sikamlóosságukban van ezeknek a pseudo-operetteknek a veszedelmessége, a mint oly gyakran panaszozzák, hanem a tiszteletlenségükben, abban a silány kaczajban, melylyel a legkomolyabbat emlegetni merik. Megengedem, hogy soha operetben nem hangoztattak olyan elméleteket, mint a minöket mindenki olvas komoly könyvekben, vagy a minöket mindannyian meg-nézünk öt felvonásos drámákban. De bármily célzatuak is ezek a könyvek, vagy ezek a drámai művek, komolyan tárgyalják a komolyat és nem teszik megvetés tárgyává a szent ideákat mint az operett, hasonlóan ahhoz a hindu bölcsészhez, a ki minden nagy metafizikai kérdés hallatára, s az összes emberi nyomorúság hallatára csak: nevetett. A mi engem illet, mélységesen utálok ezt a nevető bölcsészetet, a melyet ezer és ezer színházban minden este föltálnak három felvonásban, tánczchal, öröme a kocsisoknak. És ez a bölcsészet soha sem születik meg *Szép Helena* nélkül. — Különben megvallom, hogy ma este igen jól mulattam.

És füttyölni kezdte *Helená-ból*:

— Oh, ez csak álom! Ez csak álom!

(1887.)

SYLVANA.

Én még láttam néha. Érett-teli, barna szépség volt; olyan arczczal, a melyet a szobrászok örömének lehetne nevezni, és olyan idomokkal, a minőkről a nagyon fiatal legénykéek, meg a vétkes öregek szoktak álmodozni. A profilját, azt többet dicsérgették; valóban csak antik kaméákon lehet látni olyan vonásokat, mint az övéi voltak. De arcza szépségénél sokkal inkább szemet szúrt alakjának a pompája, formáinak bő tökéletessége.

Valóságos huszár volt az asszonyok közt; olyan feltűnő alak, a kit észre kellett venni száz asszony között is, a kiknél mindnél asszonyabbnak látszott. A mint a Bois de Boulogneban a gyémántjait szellőztette, s kis, könnyű, kocsijában meghurczoltatta szép, lomha testét, hasonlóan egy pihenő Dianához, a ki most csupa kényelem, de a kiről leolvashatni, hogy a lustálkodás óráin kívül aczélos mozdulatai vannak: úgy tűnt fel, mint egy gyönyörű nőnemű masina, melymintha csak arra volna teremtve, hogy valóságra váltsa a szertelen kívánságok ábrándképeit. Szép volt, s minden szépséggel teljes, akár a svájczai kártyákon a Nyár. És sokkal több lélek nem is sugárzott le az arczárói, mint erről az említett szép képről: mely a polgári életben, ha nem csalódom, arra van

hivatva, hogy a tők felsők s a tők királyok veszedelme legyen.

Akkoriban nem volt semmiféle színháznál; a párisiak meg tudtak lenni az ő művészete nélkül. Úgy mondták, ez a művészet soha sem emelkedett felül bizonyos, szerénynek nem mondható közepszerűsége. Amint hogy őt nem is valamely isteni szózat küldhette a színpad világába, hanem inkább az a bölcs belátás, hogy a szépség is jobban észre vevődik gázvilágnál, mint a véka alatt. Az ő szépségét hamar észre vették: volt része tapsban, ünneplésben is. Ha a játéka nem is szántotta az eget: a toalettjei, meg a gyémántjai hatottak, mint hatnak egyéb színházi látnivalók. Persze, az effélével hamar be lehet telni.

De a pihenő Diana, aki pedig nem szorult rá, hogy néhány száz frankért havonként Theramenes elbeszélését hallgassa, visszasírt a színpad közé. Talán megszokta a tapsot meg a színpadi bokrétákat, talán a hervadás idején még inkább szomjazta az ünnepeletést, mint annak előtte; elég az hozzá, minden követ megmozgatott, hogy színpadot találjon a maga impozáns közepszerűségének. Természetesen, be is telt a vágya; tehetséget még nem lehet pénzen vásárolni, de színpadot igen. És Sylvánának volt pénze rá, hogy megvehesse a legnagyobb szerepeket a melyek, mint ismeretes, egyszerűsége a leghatásosabbak.

Vége a nagy sűgő azt mondta: „Csitt!” A mulató Paris ismert figurái közül egyszerre csak eltűnt a Sylvana hatalmas alakja; valami gyerekbetegség Őlte meg szegényt. Valószínű, hogy mint jó keresztény halt meg; gavallérajaitól, a kik közül többen föl vitték származásukat egész a keresztes háborúkig, alkalmasint megtanulta, hogy a vallásosság úri és igen illedelmes dolog. És, ki tudja, ez a megtestesült számítás.

akinek az élettörténete abból állott, hogy felváltotta önmagát minden elképzelhető értékre: ékszerekre, pénzre és toalett-cikkekre, ez a józanság, mely sohase érezhetett szenvedelmeket és csalódásokat, ez az aszszonnyá vált gyomor, meglehet, élete utolsó órájában egész komolyan imádkozott érte, hogy odaát ne osztakozzék a szegény ördögök sorsában, hanem lehető kényelmes páholyból nézze a páriák vezeklését.

Gyermek, férj, szerető, barát aligha rítt utánna, legfeljebb a bankárja. És hamarosan el is felejtették, mint egyéb horizontale-okat szokás. Mintha bizony nem lett volna legpompásabb virága annak a különös flórának! ... De aztán megjelent egy könyv- mely még egyszer felfrissítette az emlékezetét.

Lapozgassuk egy kicsit ezt a könyvet.

Ez a könyv egy katalógus, mely Sylvana érték-tárgyainak a leírását tartalmazza. Mert bármilyen ki-tartással igyekezett is a szép és értékes tárgyak mú-zeumává tenni a lakását, ennek a múzeumnak végre is szét kellett kallódnia; ha egész életében nem is volt egyéb gondolata, csak az, mint a hollónak: kaparni, a drágaságait bizony nem vihette el magával. S ezek a drágaságok végre is dobra kerültek a Hotel-Drouot-ban.

Ebben a palotában mindennap árvereznek, de ott sem mindennap látni hasonló gyűjteményt. Volt a Sylvana hagyatékában minden, mint a jó boltban. Épületes dolog kissé keresztül futni rajta, mi az, a mit a katalógus hirdetett.

Mindenekelőtt persze az ékszerekről szól az ér-dekes könyv. Volt a hagyatékban gyémánt- és gyöngy-nyakék tuczatszámra, gyémánt- és gyöngy-melltű, mégegyszer annyi. Aztán egy sereg gyűrű, láncz

és karperecz. Továbbá órák, médaillon-ok és egyéb csebecsék, mind aranyból, drágakövekkel kirakva. Majd egy tenger értékes semmiség, egy kis ékszeres bolt, melynek a leltára legfeljebb a zálogházasokat érdekelhetné. De nevezetes ebben a fejezetben: húsz arany bonbonnier és rokoko-stilben készült púderes-skatulya, a cigaretta-szelenczék és hasonlók, melyek rég elköltözött nagyurak és nagyúri nők arczképeivel vannak díszítve s elárulják, hogy valaha családi-ereklyék lehettek.

Második fejezet. A másfélszáz aranytárgy után az ezüstnemű következik sorra. Mindenféle szerviszek, mindenféle stílusban, az összes Lajosok korszakainak különböző Ízlésére vallva. Szerviszek teának, kávénak, csokoládénak, gyümölcsnek, csemegének, több tuczat ezüst evőeszköz és egy kristály-szervisz, ezüst díszítésekkel; serlegek, carafe-ok, kannák, toute la lyre. Aztán a mosdó asztal kincse... de ebben a fejezetben a legnevezeteseb az, hogy az ezüstökre rá vannak czizelálva Sylvana udvarának a családi czímerei.

Új dal. Ismét szerviszek, itt már porcelánból. Minden szervisz hatvan darabból. Sèvres drágaságai, porcellán-szobrok, japán vázák és fali tányérok. Harmincznégy festmény; egy tuczat legyező akvarellekkkel. Bronzok, gyertyatartók, kandeláberek. Következnek a bútorok. Ezek rózsza- és mahagóni fából valók; minden darab egy-egy műremek. A katalógus többet mond róluk, mint a mennyit a művészet-történet fog mondani úrnőjükről. Kincsek .szőnyegekben, csipkéekben, függönyökben. Végre a ruhák. A leltár összeállítói a szerint a művésznőnek kétszáz velenzei csipkével díszített inge, háromszázötven hímzett

batiszt kendője, ötszáz pár selyem harisnyája és juponja volt. A ruhatár százötven bársony és selyem öltönyből s húsz köpenyből áll. Ágyneműekben sem volt szegény. Hatvan hímzett lepedője és száz párnája kerül árverésre.

A katalógus nem teszi hozzá, de valószínű, hogy az utóbbiakon már a saját családi címere látható. Egy égő szív, ezzel a körírással: A kis ajándékok tartják fenn a nagy barátságokat.

*

Sylvana az elvek embere volt; a személyek kérdésével nem igen törődött. Valószínűleg jobban kedvelte az igazhitűeket de nem vetette meg a szaraczeneket sem. Mégis valamelyesképpen ő is disztिंगvált az emberek között, a szerint, hogy mily mértékben becsülték meg az ő jelmondatát, s volt egy ember, a kit külön hely illet meg a Sylvana életrajzában.

Ez az ember a jónevű Bourbon családból származott. Kellemes, nyájas öreg úr volt, aki borzadt a családjára nézve oly kedvezőtlen politikától s egész életén át inkább csak a derűs szemlélődésre szorítkozott. Változatosság okáért' s hogy nevét ő is arany betűkkel véssse be Klió márványlapjára, megírta öt kötetben egy ősenek többé-kevésbé szerencsés hadi műveleteit, s ezérte nem a titkárját választották be az akadémiába, hanem őt magát. A kiváló történetíró különben értékük szerint becsülte az örökségül jutott szép dolgokat, a porcellánt meg tudta különböztetni a bronztól s nagy amatőr hírében állott. Egy nagy amatőrnek persze értenie kell a színpad ékeségeihez is. Szóval igen kitűnő öreg úr volt, a kinek, majd elfelejtettem legjelesebb tulajdonságát nevezete-

sen azt, hogy övé volt Franciaország legnagyobb vagyona.

Ennek az úrnak a családi címere a lehető legsűrűbben szerepel a Sylvana kis ereklyegyűjteményében. A kiváló történetíró családjában a bőkezűség már hagyomány, s úgy hiszem, őse volt az a nemes úr is, akiről Tallemant des Réaux beszél. Az említett nemes úr egy éjszaka véletlenül egy udvarias útonállóval találkozott, de legnagyobb sajnálatára nem volt birtokában se az órájának, se egy hitvány maravédinek. Ellenben másnap magához rendelte az útonálló urat és bőségesen kárpótolta, nehogy ez elmondhassa, hogy a mikor hozzá folyamodott, sajnos, hiába fáradt. Ez a kis románcz, melyben az útonálló úriasszony bizalma különösen tetszetős, kellőképpen jellemzi az egész családot egészen a kiváló történetíróig.

A fölötté kitűnő öreg úr bizonyára igen szereteméltó ember volt de hát: „a kis ajándékok tartják fenn a nagy barátságokat.” S Sylvana megbecsülte még a mosdó eszközöket is, ha ezek czizelált ezüsttel voltak díszítve s nem szükölködtek családi címernélkül. Viszont, a kiváló öreg úr ősi, bebalzsamozott hírneve megkívánta, hogy pártfogói hajlandóságait ne holmi kóbor virágáros lányokkal, hanem kiváltképpen a művészeteket képviselő szép asszonyokkal szemben érvényesítse, s Sylvana abban az egy dologban csakugyan hasonlított Arnould Zsófiához, hogy szíve tárva volt az efféle hajlandóságok előtt.

Egy pillanatra úgy tetszik, mintha a szegény embereknek helyeselniök kellene az efféle megalkuvásokat. Végre is, ez az első kísérlete a progresszív adó behozatalának. Az óriási tőke, mely pártharczok, vallás-változtatások, birtok-elkobzások s országos alkuk révén verődött, halmozódott össze, az állampénztár megke-

rülésével ugyan, ele megint csak visszakerül a nép közé, melynek a verejtékéből keletkezett. Csakhogy — ó, iróniája a sorsnak! — az arany új, de ismét csak szennyes medret ás magának. A tékozló, erőtlén kezekből szerte hullott vagyon olyan elemeket istápol, melyek maguk sem életre valók.

A munka gyümölcse visszaszáll a nép közé, de olyanoknak örökébe jut' a kiknek a jóléte már bűnben fogantatott. S valószínűleg, ehhez képest, a szegény emberek egy cseppet -sem örülnek ennek a kísérletnek, mely a progresszív adót ilyen módon akarja valósággá tenni.

*

Már régóta távoznak a kecses rokokó-istenségek. Sylvana körülbelül az utolsó Lais volt, a kinek a púderes hajú Amor akvarellekkel díszített legyezőket és velencei csipkéket nyilazott össze. A kellemes öreg urak, akiknek nincs egyéb dolguk, mint megírni öt kötetben az ük-nagybátyjuk hadi műveleteit, egyre kevesbednek s amennyiben tovább virulnak, olyan zsugoriakká válnak akár csak a legközönségesebb szaracén. Ámor . . . Ámorra nem lehet ráismerni többé. Ámor konvertál, alkuszik és garasoskodik.

Egygyel több a legenda, melynek, immár vége mindörökre. Ó szegény, kecses, púderes hajú istenségek! Ó, kellemes maniere-ek! Ó, kedves kultusza a szép dolgoknak!

Szó sincs róla, éjjelente sok kis polgárosszony áll a mosóteknő mellett, s még többen egész nap futnak, fáradnak, vagy hurczolják fel s alá köhögős gyermekeiket, hogy becsületben és egészségre neveljék fel őket. Szó sincs róla, a tisztességes leányok, a kiknek a szeme megromlott, míg a Sylvana csipkéit készítették,

szintén emberek. Szó sincs róla, sok nyomorúságon lehetne segíteni, ha nem volna olyan szép szenvedély a szép dolgokat összegyűjteni. És mégis kár, ó Sylvana, hogy nem maradsz meg hírmondónak ebből az elmúlt világból, hogy nem maradsz meg örökkön, mint egy szép szobra a modern Vénusznak!... A jövő emberei nem fogják elhinni, hogy a múlt milyen ostoba volt, nem fogják elhinni, hogy volt egy idő, a mikor minden kitélt az emberi önzéstől.

(1892.)

DIÁKHALÁL.

A legelső szép tavaszi napon két kis diák kiment az erdőbe, hogy — meghaljanak. Az egyik revolvért vett elő, lelőtte a másikat, aztán megölte magamagát. Azért szövetkeztek a halálra, hogy erőt merítsenek egymás jelenlétéből, s az utolsó perczben el ne menjen a bátorságuk. Egy kissé nehezőkre esett az élettől megválni, de meg kellett halniok, mert félték a vizsgálattól. Abban az esztendőben ők kezdték meg a sort. Ez a sor évről-évre ugyanakkora. Mire az iskolai értesítők széthordják a világba a tanár urak ad hoc készült elmefuttatásait: Magyarországon huszonöt-harmincz kis diák dobja el magától az életet, azért, mert félt a vizsgálattól, vagy mert megbukott a vizsgálaton.

Milyen oktalanság! Vagy ha úgy tetszik: micsoda idegesség! Hogy meneküljenek a sokkal csekélyebb rossztól, mindjárt a legnagyobb rossz: a nihil karjaiba vetik magukat! Mi történhetett volna velők? Megbuktak volna; egy évvel későbben jutnak a kenyéradó pályára; dorgatóriumban vagy még keményebb megfenyítésben részesülnek; szomorúságot okoznak szüleiknek; mesterségre adják őket; katona-iskolába kerülnek vagy más helyre, a hol ugyancsak meg kell szenvedniük korábbi mulasztásaikért. De hát micsoda mindez az ultima ratio-hoz képest! Milyen csekély ellentálló képesség! Milyen sötét oktalanság!

Vannak, a kiket a statisztika mindennel megvigasztal. Ezek a következőképpen okoskodnak: Ha Magyarországon évről-évre elveti magától az életet huszonöt-harmincz diák, s ez a jelenség minden esztendőben, csaknem azokat a számokat mutatva, ismétlődik: akkor ennek így kell történnie, akkor ebbe bele kell törődni. Sebaj. Hadd hulljon a férgese! A gyöngye hull el, a csekély ellentálló képességű, a leghanyagabb, a tanulásra nem való elem, a salak, mely úgy se volt életrevaló. Nincs az a szükséges intézmény, a melynek ne volna ilyen csekély ezrelék áldozata. A villamos több emberéletet tapos el. Pedig a villamosra nincs olyan nagy szükség, mint az iskolára. Az iskolának sokkal, de sokkal több áldozatot is meg lehetne bocsátani. S ezekért az áldozatokért nem nagy kár; az életben épp oly hasznavehetetleneknek bizonyultak volna, a milyen élehetetlenek voltak az iskolában.

Ezzel az okoskodással, mely törvénynek állítja a jelenséget s hitágazattá teszi a statisztikát, mindent be lehet bizonyítani; azt is, hogy minden, a mi történik, jól történik, jobban már nem is történhetnék. És ez nem igaz. Ha igaz volna: akkor értelmét veszítené minden emberi erőfeszítés s nem maradna okosabb tennivaló, mint enni-inni, már a kinek van mit, aludni és várni, míg egy nagy földrengés vagy más kataklizma végez a világgal. Szerencsére senki se hiszi ezt s a kik a statisztikát megfellebbezhetetlen törvénynek állítják, ezt csak jóra való restségből teszik. Mindenestre kényelmesebb egyszerűen megnyugodni, mint a baj gyökeréig ásni s küzdeni a rosszal, a hogyan tudunk.

Pedig hát senki se bizonyíthatja be, hogy ha Magyarországon esztendőről-esztendőre huszonöt-harmincz öngyilkosság történik az iskolákban, ennek így

kell történnie, s hogy ebbe bele kell törődni. Mindenekelőtt nem szabad kicsinyelni a dolgot. Gondolkozzunk az „elveszett anyag”-ról akármiképpen, kétségtelen, hogy minden kis diák élete: érték, s minden emberélet hasznos lehet valamire. Ha ez a „salak” az iskolában nem tudott érvényesülni, mert nem volt odavaló, ebből nem következik, hogy később, az életben se érvényesült volna. A villamossal való hasonlat se találó. Ha a vigyázatlanságból történő emberhalálokat nem tudjuk meggátolni: ez a kikerülhetetlen végzet, az elemi csapás. A diákhalt semmi ilyen végzetes nem előzi meg. Ezek a szerencsétlen gyermekek semmiért, ok nélkül halnak meg; csak azért, mert ferde a gondolkozásuk. Nem tudni, nem is valószínű, hogy ez a ferde gondolkozás szintén afféle végzetszerű valami volna, a mit már úgy hoztak magukkal a világra. Ellenkezőleg, a dolog természetéből azt következtethetjük, hogy ferde gondolkozásuk szerzett valami, s azt az oktalanságot, mely az öngyilkosságba űzi őket, csak beléjük nevelték.

Sokan — s ez a megjegyzés bizonyos figyelemre méltó — arra utalnak, hogy nagy igazságtalanság a szóbanforgó esetekért pusztán a nevelés mai rendszerét s a szegény tanárokat okolni, a kiknek sokkal több bajuk és gondjuk van, semhogy még erről is ők tehetnének. Végre is nem foglalkozhatnak minden egyes növendékükkel annyit, hogy lelkükre olyan befolyást gyakorolhatnának, mely ezeket az eseteket kizárná. Az illetők figyelmeztetnek arra, hogy azelőtt nem igen fordultak elő hasonló esetek, s erre támaszkodva azt vitatják, hogy a baj oka: tisztára a korszellem. Az általános megromlott, léha világnézet, a rettenetesen elterjedt idegesség, a kötelesség-érzet eltompulása, az ideálok elhanyagolása, s főképpen az elpetyhüdt szervezetek

fátuma: a csekély ellentálló képesség, melyet a szerencsétlen gyermek a szüleitől örököl.

Ebben a megjegyzésben van igazság, de a következtetés téves. Igaz, hogy a „korszellem” kedvez ennek a bajnak és sokkal nagyobb számban produkálja az alkalmas médiumokat, mint a régi jó világ egészségesebb szelleme. De először is a korszellem s az ennek megfelelő csekély ellentálló képesség ezt a jelenséget magában még nem magyarázza meg; a léha világnézet, az ideáloktól való eltávolodás s az *élvezet* kultuszainkább azt hozná magával, hogy a dégenérait egyén jobban ragaszkodik az élethez s ennek materialisztikus örömeihez, mint az ideáloknak és a kötelességeknek élő, erősebb legény. A baj terjedését a korszellem csak megkönnyíti, de magát a bajt más idézi elő, mint a hogy a rossz ivóvíz terjeszti a járványt, de magát a tífuszt egy bacillus okozza. S aztán, ha a korszellem csakugyan melegágya ennek a bajnak, ebből nem az következik, hogy a régi jó világról sóhajtozva s jobb erkölcsöket prédikálva a pusztában, tegyük össze szépen a kezünket. Ellenkezőleg, az következik, hogy számolni kell a kedvezőtlen konjunktúrákkal, a mi ellen egyelőre semmit se tehetünk s annál fokozottabb erővel kell küzdeni a baj ellen. A kiknek ezen a téren feladataik vannak, kettőzött buzgalommal teljesítsék a kötelességüket.

S a baj alapokát igenis *a?* iskolai nevelés mai rendszerében, vagy inkább: ezek végrehajtóinak, a tanároknak egy tévedésében, vagy legalább is figyelmetlenségében találni *meg*. Világos, hogy nem a tanárok összeségéről, még csak nem is többségéről van szó, csak egyesekről, a kik annál inkább felelőseik. Mert a hiba onnan ered, hogy az ilyen tanár megtéveszti a gyermek gondolkozásai s olyan ideákat csepegtet nő-

vendégei lelkébe, a melyek az iskolai rend céljaira talán alkalmasak, de megzavarják az életről való fogalmaikat. Az ilyen tanár maga is tévedésben él, s ha oktalanul túlságos, az igazán komoly dolgokhoz mérve aránytalan fontosságot tulajdonít az általa propagált szerény ismereteknek s ezek életreszóló jelentőségének, továbbá, ha még nagyobb, szinte nevetségesen túlzott fontosságot tulajdonít a pedanteria apró, praktikus vagy impraktikus, szerencsés vagy szerencsétlen szabályainak: a tévedése menthető, mert hiszen ez a mesterség, az ismeretek és a regulák kicsinyességeivel való állandó foglalkozás könnyen egyoldalúvá s félszegen gondolkodóvá teszi a nem éppen erősféjű embert. De milyen kártékonyá válhatik ez a menthető tévedés! S mennyire kitűnik itt a jó tanár értéke!

Ne magyarázzunk ki mindent a korszellemmel, hanem szívlelje meg a tanár ezeket a gyakori jelenségeket, a melyek egy kis belátással és egy kis munkával kiirthatók, s a melyek, ha mindenki nemcsak félig-meddig, vagy nem fonákul, hanem úgy teljesítené kötelességét, a hogy kell, a hogy helyes: egyáltalán nem fordulnának elő. Szívlelje meg a jó tanár, hogy ebben a tekintetben nem lehet eléggé figyelmes, s szívlelje meg valamennyi, hogy tanítása milyen következményekkel járhat. Meglehet, nem csupán a korszellem az oka, hogy a szóbanforgó jelenségek ma gyakoriabbak; része lehet ebben annak is, hogy míg ma a tanárok egy része» csak órákat tartó pedáns hivatalnok, régebben több volt az olyan tanár, a ki nem akarta túlszárnyalni a nagy tudósokat, de büszke volt rá, hogy emberséges ember.

ROSE POMPON.

Mikor Rose Pompon fölszállt az égbe (s a nagyobbik kaput nyitották ki neki, mert szépen meggyónt, megáldozott) — ott, hol se hang, se nesz: nagy sugdolódzás támadt az árnyékok között. Mint két hullámfal, amelyek közé egy tengeri szörnyeteg ir széles barázdát, úgy húzódott szét árnyéka körül, s úgy csapott össze mögötte az idvezült nők szent serege. És Genuai szent Katalin nem állotta meg, hogy századok óta először, meg ne szólaljon fennen:

— Hát már idefenn is panamáznak?!

A megjegyzés éle kétségen kívül a türelmes Szent Péter ellen irányult. Genuai szent Katalin alázatos lévén alant, a földi tereken jogot szerzett rá, hogy mint mennyei ara, fenszóval beszélhessen jegyese országában.

— Azért háltam töviseken — szólta a megdicsőült szüzek koszorújához — azért bőjtöltem és sanyargattam magam- patyolat-testemet azért tettem ki a vörös hangyák marásának, hogy idefenn együtt legyek ezzel a személylyel?!. .

Szavának szinte földi csengése volt, s ott, hol a sóhajtás már indulatszó, mindenenk megrezegtek a kifakadásra.

Be Szent Ágoston, aki híreket várva a földről, ott járt-kelt körülöttük, csöndesen ellent mondott:

— Hagyd el, Katalin, nem értesz te ahhoz!

— Meglehet — szólt büszkén Genua patronája. — De azt tudom, hogy ez az árnyék rossz életet élt!

— Rossz életet élt — visszhangozták sóhajtva a szent hajadonok.

— Az élete rossz volt, de ő maga nem — felelt Szent Ágoston. — S mivel odalenn még tiszta öntudatnak sem örvendhetett, nagyon megérdemli, hogy teljes kárpótlást találjon az örök békeességben.

— Hát a tisztító tűz mire való? — sóhajtott egy glória nélkül való hajadon, akinek némely földiek közönbössége nyitotta meg a mennyek kapuját. — Vagy talán az, aki roakula nélkül maradt, nem különbözik érdemben ama másféle jó lelkektől: kik odalenn árkonbokron át, jobbra-balra dobálták féketöiket?!...

— Bizony rosszul beszélsz — vitatta a szent — s nincs igazad, ha érdemed még most is elégedetlenné tesz egy kevéssé ... Lemondásod nem volt oly szertelen s amit nem ismertél meg, kevesebbet ér még, mint gondolod .. Sajnos, járatosabb vagyok nálad a földj dolgokban: mea culpa, mea maxima culpa! De éppen azért, tudom, hogy mit beszélek.

A glória nélkül való hajadonok közül néhányan figyelni kezdtek; bármennyire megtisztultak is a föld porától: még nem vetközték le minden emlékét annak, hogy valaha egy porhüvelyt czipeltek magukkal.

De a nagy kazuista ismét Katalinhoz fordult s nem törődve a glóriátlanokkal, a vértanúhoz intézte a szót.

— Nem vagy igazságos Péter iránt, amint hogy akik a földi életet nem ismerték meg a maga teljességében, a hetedik dicsőség-körben is szigorúan, tehát hibásan ítélnék. Péter jobban ismeri nálad az Irgalom szándékait s egy cseppet sem bóbiskolt, midőn ezt a

szegény árnyékot körünkbe bocsátotta. Mit tudsz te a szegényről? Csak a vétkeit. Az irgalom látja őt magát. Ne hidd, hogy ez a lélek, akitől oly ijedten húzódtatok félre, csak kegyelmet kapott. Bizonyára^ keservesen megbánta vétkeit (egy kicsit későn- de hol volnék például ön, ha nem ér többet: későn, mint: soha?!), meg is vezekelt értők (talán egy kissé akaratan kívül, de oh mily sokan köszönhetjük megtérésünket egy kis oldalnyilalásnak!) —mégis más hozta őt ide, ilyen hamarosan. Nem a szánom-bánom, nem a vezeklése, hanem az, hogy: alapjában soha se volt rossz. Csúnya életet élt- de nem vétett csak önmagának s hogy végiglen ne vétsen senkinek, meg tudta tagadni még a hiúságát is. Pedig minden vétke csak hivalkodásból eredt, ostoba, gyerekes hivalkodásból. Szerette a czifraságokat, a rongyot, a színes köveket, a muzsikaszót és a kivilágítást, szerette, hogy butaságokat suttogjanak a fülébe, hogy ficsurok, katonák és utczaseprők nyavalyogjanak utána szerette, hogy „ringe—ringe—rájá”-t játszanak körülötte, s így kiáltsanak felé: „Üdvöz légy, Rose Pompon! Üdvöz légy, világszép hetaera!” . . . Mondom, ostoba és gyerekes volt a hivalkodása, értelem nélkül való, mint a vadembereké akik orrukban egy rézkarikával hetykélkednek az őserdők imádságot parancsoló, sejtelmes csöndjében. De te nem tudsz a vademberekről, ó Katalin, mert nem hallasz híreket a földről, mint én, a tudnivágyó és szent, a te egyszerűséged, szent és boldogsággal teli' Katalin. Kár, hogy egyszerűségben hivalkodó vagy, mert hiú vagy erényedre, Katalin, s mennyivel ártatlanabb a tiednél az a gyerekes hivalkodás, mely e szegény árnyékot bűnre vitte! Ő rongyaira, gyerekjátékokra volt büszke, te gögös vagy értékes, ragyogó erényeidre. Ő együgyű volt, de te kevély vagy! S ha még magad is ily hibában talál-

lódol, miért ítéled el ama szánandó balgaságot?! Mert ez a balgaság bűnös életre vitte szegényt? Lásd, ez a bűnös élet nem egészen olyan, mint aminőnek véled. A jámborok azt képzelik, hogy csupa mámorral teli; a tapasztaltak tudják, hogy több a terhe, mint az öröme. Bizony mondom neked, nem talált benne annyi gyönyörűséget, mint e szüzek gondolják. A bűnös élet sem adhat több örömet, mint amennyi bármely asszonynak adatott; a hetaera nem örvend többnek, mint egy szerelmes asszony. Nem a mámora több, csak az undora. Ez a szegény árnyék is sokat elengedett volna abból, amiért oly igen lenézitek. De elviselte a kurtizán-mizériákat, el a szégyent, a bűnt, mindent, ostoba hivalkodásból. Mert a hivalkodás, ez az értelem nélkül való véték, képessé tesz mindenre, ha egyszer hatalmába ejtett. És mégis, látod, akitől oly undorral fordulsz el, végezetül még a hiúságát is meg tudta tagadni, hogy ne vétsen azoknak, akiknek csak szegényét köszönhette. Ha nem volt szép az élete, szép volt a halála.

Így beszélt Szent Ágoston, mert Szent Ágoston szeretett értekezni. Már senki se hallgatta; mert ez az értekezők sorsa.

*

Bocsánat ezért a kis misztériumért — (vagy ha úgy tetszik: misztifikációért) — a melyben profán gondolatokat tulaj donitok a legendák tisztos alakjainak. Távolság van tőlem minden impietas. De, gondoljunk bár az égiekre, mindig a földön maradunk. Heine beszéli, hogy a mikor Grönland lakóit dán misszionáriusok keresztény hitre akarták téríteni, a grönlandiak megkérdezték: vannak-e a keresztény mennyországban

fókáik? — s mikor a térítők megvallottak, hogy odafenn nincs foka, a derék éj-szakiak kijelentették, hogy a keresztény vallás nekik nem konvenió, mert ők foka nélkül nem egzisztálhatnak. Mindnyájan olyanformán vagyunk, mint ezek a grönlandiak: ha a természetfölöttiékről, vagy a morál nagy kérdéseiről beszélünk, a fókáinktól nem tudunk szabadulni.

Ugyancsak Heine, leghíresebb versei egyikében megemlékezik egy Rose Pompon-roi is, mint riválsáról annak a Pomare királynőnek, aki úgy tánczolt a Mabileban, mint a hogy Herodiás leánya tánczolhatott a keresztelő fejéért ... A *Pomare* románcza 1848 és 1851 között keletkezett; ami Rose Pompon-untk csillaga ugyanakkor tűnt fel. Azt kell hinnünk, hogy Heine csakugyan ő rá gondolt, s nem úgy véletlenül „költötte” ezt a nevet.

Bármint legyen, abban a halhatatlanságban, amelyet Heine adott Rose Pompon-nak, kevés a köszönet. A költő ugyanis, Pomare nagyobb dicsőségére, nem nagyon szépeket mond róla. Különben a Rose Pompon hire későbbi keletű. Az államcsíny után kezdett nagyobb szerepet játszani; s virágkora a második császárság első éveire esik. Előbb Céleste Mogador, majd maga a „Badinguette” volt a riválisa; a hagyományok szerint sokkal elegánsabb jelenség és sokkal jobb lélek volt, mint a versenytársai . . .

A mit élete utol«) korszakáról tudunk, az majdnem megindító. Vénségére bele bomlott valami Alfonz úrba; feleségül ment hozzá, s ez a gavallér elemelte az egész vagyont. Azután hiába próbált akármit; beköszöntött hozzá a balszerencse. (Mert mindegyiknek ez a vége; Lola Montez egy király kedvese volt, mégis nyomorúságban kellett meghalnia) Egy szép nap kidobták a lakásából, s mikor télvíz-időn betegen tá-

molygott az utcán, az utczagyerekek részeg banyának nézték és megdobálták. A megtérés mindig ilyenformán szokott kezdődni; világos, hogy egy kolostorban talált menedéket. Olyan szelíd volt a beszéde! . . . az apácák elnézték neki, hogy fölszedte az apró széndarabokat, s utolsó napjaiban is szépítgette velők a szemöldökét. Utóbb már csak az ájtatosságnak élt. A halála előtt való nap fölkelte ágyából, s elégette a leveleit; senkit se alkart kompromittálni.

S aztán megint elköltözött egy „utolsó mohikán”. Mert, ki ne venné észre, a mi időnknek egyik érdekes sajátága, hogy nincsenek többé hires hetaerák. Az Aspasiák, Lais-ok, Phrynék, az alexandriai Thaís-ok stb. befejezték világtörténelmi szerepléseket. Mert a Gléo de Mérode-ok s a Liane de Pougy-k se fényűzés, se ragyogás dolgában nyomába se léphetnek elődeiknek: a Lola Montez-eknek és Rose Pompon-oknak. Ezek nem a szépség királynői, csak olyan köztársasági népszerűségek. A második császársággal megbukott a szépség dinasztiaja is. Hogy mért? Mert nincsenek többé esztelen Maecenás-ok. A költőkirályok, milliomos festők, s pompában élő hetaerák eltűnnek a Maecenásoknak nevezett utolsó bölényekkel; az Ariostóknak Estei Hippolitokra volt szükségük, Pinturicchio és Lionardó de Vinci csak VI. Sándor és Borgia Caesar udvarában nőhettek nagyra s a Phrynéknek a zsarnokság örült luxusa kellett. S nem lehet tagadni, hogy a romlottságnak ezekben a korszakaiban a szépség bizonyos piederstálon állott; ma, a józanság korában, a szépség rövidáru, s a pogány szerelem nem nagy eszetlenség, csak apró infámia.

KILENCZ KRAJGZÁR.

Egy csavargó megölt egy koldusasszonyt a kilencz krajczárjáért. A hajléktalanok menedékhelyén akarta tölteni az éjszakát; hat krajczár kellett neki. Az asszonynak csak kilencz krajczárja volt. Ha véletlenül tizenkettő van, talán megegyeznek; jut is, marad is. De csak kilencz volt s az asszony, a ki szintén az említett El Doradóba vágyakozott, ragaszkodott a tulajdonához. A férfi erősebb volt.

Ez a rémséges eset, a melyhez képest a legsötétebb skót balladák vidám lovag-regék, az embert legelőször a Zola frázisára emlékezteti. íme, a Bête Humaine! Micsoda vadállati önzés, a mely kilencz krajczárnak megfelelő földi javakért halálra késel egy másik embert, a ki nem is az elnyomók közül való, hanem a nyomorúság egy másik osztályosa!

De a legszenyesebb, a legmenthetlenebb, legbaromibb bűnnek is van egy burkolt része, a melyet a frazeológia kényelem-keresői az érem túlsó oldalának szoktak nevezni. A kinek szívében az Irgalom száraz kórója véletlen kivirágzik, az irtózat önkéntelen felkiáltása után, nem nyomhatja el magában a szörnyüködést: „Micsoda nyomorúság!” A lelkiismeretnek is van egy 92-ik paragrafus.

Micsoda nyomorúság! A mely a hajléktalanok menedékházának nyolcz óráig tartó, átkozottul mér-

sékelt kényelmét olyan nagy jónak tartja, a miért érdemes ölni, rabolni, elvenni életét annak, a ki velünk egy sorban, a mi lánczunkhoz kötve vándorol e földi tereken, a szélben, a fagyban, a vigasztalan éjben! Elvenni életét a czimboránknak, szembeszállni a Nemezissel, odaadni a holnapot, a holnapután, egy egész életet, mindent, a mi ezután következik! Egy fűtött nagyteremért, a hol százan melegednek, nem éppen olyan ágyban, a minőben Augustus aludt, de tűrhető vaczokban s abban a reménységben, hogy: holnap reggel ingyen kapják a levest!

A hajléktalanok menedékháza semmiesetre se állja ki a versenyt a nagyúri kaszinóval. Neszfogó szőnyegek, gobelinek és japán paravent-ok nincsenek benne; nincs villamos világítása, s vendégei nem kapnak Inclan- és Morales-szivarokat. Mégis milyen Árkádiának tűnik föl az éhező és fázó vadállatok előtt! A fedél, a meleg, reggel tápláló leves; még meg is mosdatják az embert!

Nagyon vegyes társaság találkozik ott; vegyesebb, mint egy irodalmi társaságban. A társadalom összes hajótöröttjei; elkracholt exisztenciák, hajdan kaczer pepitanadrágok s a valódi, a törzsökös, az igazi nyomor, a mely evégre született!

S a szegény éhes sakálok úgy vágyakoznak belé, mint a hogy egy gazdag parvenü vágyakozik a Jockey-klubba!

A gazdag parvenü-k valahogy csak belenyugosznak, ha az ő palotájukat bérlő társaság nem akczeptálja őket; de könnyű nekik! Marad némely es vigasztalásuk. Az éhes sakálok nem nyugosznak bele, ha El Doradójuk zárva marad előttük. Látnivaló, hogy inkább készek mindenre a világon.

De hát miért kasztokat csinálni a szenvedők és

nyomorultak között? Miért sorompókat állítani a szigorúbb és szennyesebb nyomorúság elé, mikor csak a nyomorúságban van az igazi egyenlőség? Szóval, miért ez a hat krajczár belépődíj a hajléktalanoknál?

Szó sincs róla, ez a hat krajczár nem arra való, hogy a jótékony intézmény költségeit legalább némi részben fedezze. A—hat krajczár belépő díjat csak *elvből* követelik. Ennek az entreenak morlis célzata van: javítani akarja az elzüllötteket s a jótétemény fejében valami csekély munkát követel tőlük; hogy keressenek valamit, nem annyira a jótékony intézetnek, mint inkább maguknak.

Egy koldusasszonynak, a kinek kilencz krajczár voll; a vagyona, meg kellett hálnia azért, mert ez az elv erkölcsöt akart javítani.

De hát megérdemel-e egyetlen egy életet is, a mit ez az elv az elzüllöttek erkölcsén javított? Aligha. Mily ábránd, megjavítani akarni a legsötétebb, a legexotikusabb nyomorúságot!

A nyomorúságot nem lehet javítani. Kettő közül egy; vagy elzárkózunk előle (ha tudunk), vagy segítségére sietünk, de — föltételek nélkül. Nem lehet alkuozni ebben a kérdésben még a morállal se. Ha úgy véljük, hogy az irgalmassággal magunknak tartozunk (s ez az egyetlen helyes álláspont) gyakoroljuk az irgalmasságot fentartás, entrée és hat krajczár nélkül.

A MAHARADZSÁK.

I.

Elül jött a *szindia*, a gwaliori maharadzsa, a ki három millió léleknek parancsol. Turbánját egészen elborították a briliánsok; karján széles, briliáns karkötőt s hátán pajzsot viselt, a mely ragyogott a sok drágakőtől.

Hamilton elé érve, a szindia zsebére ütött és így szólt:

— A lajbim zsebéből el tudnám látni London összes szegényeit.

Hamilton szalutált.

A szindia után a dzsépuri maharadzsa következett. Testét aranyszövet fedte; ékkövektől tarka turbánja értékre fölért több, kisebb birodalommal.

Hamilton elé érve, a dzsépuri maharadzsa így szólt:

— Száznegyven őszám van. A száznegyvenediknek maga a napisten volt az apja.

Hamilton szalutált.

A dzsépuri maharadzsa után az idari maharadzsa vonult be. Tetőtől talpig selyemben volt, s ha diónyi ékköveit nem tekintjük, kövér és idős bíbornoknak néztük volna őt.

De Hamilton elé érve, az idari maharadzsa így szólt:

—Én vagyok a radzsputánai oroszlán, Sir Pertab Singh avagy Robin pajtás. Az indiai határon és Kínában nem minden dicsőség nélkül csatáztam a brit birodalomért.

Hamilton ismét szalutált.

És jöttek sorra, az indiai Akhilles nyomában, a többi maharadzsák. Agamemnonjuk: a kucs-bihari maharadzsza, a fejedelmek fejedelme, a kinek családja negyvenezer év óta uralkodik Kucs-Biharban, továbbá két Ajax: a kolhapuri és bikaniri fiatal maharadzsák, a kik Londonban nevelkedvén, teljesen elangolosodtak.

A kucs-bihari maharadzsza bemutatkozván, így szólt:

— Remélem, kikerekítjük százezer esztendőre. Az elangolosodott fiatal maharadzsák csak annyit mondtak:

— Szervusz.

Hamilton fáradhatatlanul szalutált.

Megjelent végül maga Ras Makonnen is, oroszlán-sörényből készült, rettentő fejékben. Nyomában tolmács lépkedett, a ki izzadva czepelte a nagy Ras aranypajzsát és hatalmas, görbe kardját.

És Ras Makonnen így szólt:

— A maharadzsák maharadzsája én vagyok. Én még oda se megyek magam, a hová a királyok is gyalog járnak; oda is ezt a tolmácsot küldöm!

Hamilton szalutált; utoljára, de nem utolsó rangú figyelemmel.

Azután elővette noteszét, felolvasta a névsort, s konstatálván, hogy a maharadzsák közül senki se hiányzik, kiadta a rendeletet:

— Meg kell etetni őket.

A mire természetesen azonnal hoztak vadat, halat, s mi jó falat, szem, szájnak ingere. A napistentől

származó maharadszák kinyalták tányérjukat; a két fiatal és tanult maharadsza felsőbbbséggel mosolygott. Ras Makonnen egy jól irányzott rúgással utasította rendre tolmácsát, a ki túlságos buzgalommal látott hozzá, hogy a Rast az asztalnál helyettesítse.

Ezenközben a walesi herceg ő királyi fensége, bár tíz óra már régen elmúlt, még mindig nem érkezett meg, mert az indiai császárság tekintélye úgy kívánta, hogy a maharadszák igen sokáig várakozzanak.

Hogy még se unatkozzanak, Hamilton kiadta a rendeletet:

— Elő kell vezetni egy tuczat elviselt indiai alkirályt, hogy a vendégeket mulattassák. A szindiát ezenkívül a Westend hat leggazdagabb bankárja, a napisten unokáját a cambridgei érsek, a radzsputánai oroszánt két hadtestparancsnok, a kucsbihari negyvenezer esztendős nemest egy Northumberland, egy Douglas és egy Norfolk, Ras Makonnet két bengáliai tigris, egy tuczat leopárd és ugyanennyi vadmacska, a két Londonban élő fiatal maharadszát pedig huszonégy, fehér ruhába öltözött matróz szórakoztassa,

A társalgás csakhamar élénkké vált, s Ras Makonnen tolmácsát, a ki mulattatóan tréfált meg egy matrózt és egy vadmacskát, a jelenlévők zajosan megéljenezték.

Hamilton ezalatt kiment, összeszidta az egész felszolgáló személyzetet és így szólt:

— Felköttem a lordmayort, mert ez már mégis szemtelenség! Megmondtam, hogy mikor a maharadszák bevonulnak, a zenekar a „Tannhäuser” zarándokórusát játssza! És mi történik? Mialatt a Maharadszák bevonultak, a zenészek a „Szép Helená”-t kezdték játszani, s a királyok marsát adták elő, Ras

Makóimén megjelenésekor pedig áttértek a „Gerolsteini“ra s a „A kardot, a kardot!” — játszották el! A Jordmayor térdre rogyott és így mentetetőzött:

— Bocsánat, Sir, de tévedés van a dologban! A Programm úgy szólt, hogy „Tannhäuser”-rel, nevezetesen: az indulóval, ő királyi fensége bevonulását üdvözljük. S ha a maharadszák bevonulása alkalmával könnyedebb zene szólalt meg, ez a fejedelmek kifejezett óhajára történt; ők ugyanis a főpróbán, a komolyabb zene hallatára, a kolhapuri és bikaniri fiatal maharadszák tolmácsolása útján kijelentették, hogy a zenekar hagyjon fel már végre az instrumentálással, s az ünnepies aktus alatt játsszék valami értelmes dolgot.

— Az más — szólt Hamilton s visszatért vendégeihez.

Végre tizenegy óra felé megjelent a walesi herceg. A zenekar rázendített a „Tannhauser”-indulóra, Wagner Richárd vagy kétszer megfordult sírjában, s míg a zene szólt, az indiai császár helyettesítője elfoglalta székét egy emelvényen. Hamilton erre elővezette a vendégeket, s bemutatta őket a hercegnek. Az indiai fejedelmek félkörben állva, egyszerre hajoltak meg, nehogy a tiszteletből később rangelsőbbiségi viták és pofozkodások keletkezzenek.

... Ez az ünneplés jelenet, melynek keleti színei a Jókai szivárványos tollára volnának méltók, a Whitehall-utcza sarkán levő Indiai Hivatalban folyt le, akkor, a mikor VII. Edvárd angol király megkoronázását a király megbetegedése következtében el kellett halasztani. Londonban ugyanis ekkor rendre megtartották a tervezett kisebb ünnepeket, hogy az előkészületeknek és költségeknek legalább egy része ne vesszen kárba. Így a kanadai diadalívet minden este ki-

világították, s a koronázásra érkezett indiai fejedelmek fogadtatási ünnepét is megtartották. A maharadzsákat, India beteg császára helyett, fia, a trónörökös fogadta, a ki elé Lord Hamilton, India államtitkára vezette a tisztelgő keletieket. Az Indiai Hivatal palotájának udvarát ez alkalomra gyönyörűen feldíszítették. A márványoszlopokat folyondár s más kúszónövények lepték el; a falakat, folyosókat, sarkokat, fülkéket pedig a legremekebb virágokkal s délszaki növényekkel rakták tele. Az udvar fölött vásznat feszítettek ki, mely a kék indiai eget ábrázolta ragyogó csillagaival; ezeket a ragyogó csillagokat persze izzólámpák pótolták. Nagyon ritkán lehet fényesebben, színesebben öltözött, rendjelekkel és briliánsokkal csillogóbban díszített embertömeget látni, mint a milyen ott szorongott. De az egyenruhák, a rendjelek és a hölgyek gyémántékeségeinek fényét messze felülmúlta az indiai fejedelmek pompája.

II.

Az ünnepség után a maharadzsák nem akarták fejőket álomra hajtani. A különféle nyugati italoktól feltüzelve álmatlanságot éreztek, s elhatározták, hogy egy kicsit meghosszabbítják az éjszakát.

— Nézzük meg Londont inkognitóban — indítványozta egyikök.

Az ige testté vált. A maharadzsák átöltöztek; levetették díszüket s matróz-ruhát öltöttek magukra. Ras Makonnen oroszlánsörényből készült fejékét cizlinderrel cserélte fel, s a szindia, minden eshetőségre készen, vastag bugyellárist vett magához.

Reggeli három órakor a Southwark egy borozójában találjuk őket — hogy a régi novellisták kedves fordulatával éljünk. — Az asztalon több üveg whisky; és Ras Makonnen már az asztal alatt. Mellette hű tol-

mácsa és hű czilindere. A többiek még az asztalnál ülnek és búsulnak.

— Negyvenezer év óta nem volt ilyen kevés pénz a világon — szól a kucs-bihari maharadzsa.

— Hja — szól a szindia — rossz időket élünk, rossz csillagok járnak! — Egyre több a maharadzsa s egyre kevesebb az adófizető. Ha arra gondolok, hogy már csak három millió léleknek parancsolok s hogy nemsokára, meglehet, csak harmadfél millió léleknek fogok parancsolni, megfájdul a gondtul a fejem.

— Ennek a vallástalanság az oka — jegyezte meg a dzsépuri maharadzsa. — A míg az emberek hittek a napistenben, az asszonyok alig győzték szülni az adófizetőket. „A napisten majd csak eltartja őket!” gondolták magukban. De most már nem hisznek semmiben, s mindenféle istentelenségre gondolnak, hogy minél kevesebb adófizető szülessen.

— Inkább talán az az oka — vetette ellen a kolhapuri fiatal maharadzsa — hogy hátra maradtunk a tudomány ügyében. Én jelenleg a tudományt tanulmányozom, s ha Brahma is úgy akarja, ki fogok találni egy gépet, a melynek segélyével mesterségesen annyi adófizetőt állítok elő, a mennyit akarok.

— Nem ér semmit — szólalt meg a radzsputánai oroszlán. — Nekem hiába beszéltek hitelről, bankról, s nem tudom micsoda új masináról, én csak a régi maradok, azt mondom, hogy: minél több ellenséget vágok le, annál kevesebb száj kér enni s annál több a zsákmány.

— Ma már nem így szerzik a vagyont — szól kissé megvető hangon a bikaniri maharadzsa. — A pénzt a mai világban tudósok teremtik elő semmiből, vagy rongyos papírból; tudósok, a kiket bankároknak neveznek. A baj csak az, hogy ezt a tudományt ma

még kövesen értik. Igyekezzünk minél több ilyen tudóst szerződtetni, s ezek a rizskását is gyémánttá változtatják.

— Nem bízom én a tudományban — kételkedett a napisten unokája. — Ha a tudományt beereszted a házádba, a gyémántjaidból is rizskása lesz, és még jó, hogyha rizskása.

— Bizony én is az adófizetők mellett maradok — fejezte be a vitát a szindia. — Ez egyszerű, de biztos.

Így búsultak és bánatukban elhatározták, hogy fizetés nélkül távoznak.

De a pinczér utánuk szaladt.

— Írja fel, a mi volt; majd megfizeti az indiai császár — szólt a kucs-bihari maharadzsa, azzal az utánozhatatlanul fönséges mozdulattal, mely negyven-ezer év óta öröklődik családjában, s mely még hatvan-ezer évig fogja számukra fentartani a trónt.

III.

Ezalatt Hamilton magához hívatta titkárát, és azt kérdezte tőle:

— Elkészítette a számadást?

— El, sir.

— Nos hát, mennyibe került ez a czéczó?

— Kerek harminczezer fontba, Sir, vagy hogy szokásom ellenére osztrák pénzben beszéljek: háromszázötvenezer forintba; a krajczárokat nem tudom könyv nélkül.

— Nem is olyan sok — jegyezte meg Hamilton. — A festett indiai égen csillagokat szimuláló izzólámpák igen ízlésesek voltak.

— Nagyon örülök, Sir, hogy szerencsés voltam megelégedését kivívni.

— Remélem, nem kell figyelmeztetnem, hogy ezt a kis költséget vesse ki adóban India egész területére.

— Már megtörtént, Sir. Íme az előirányzat. India ezt a háromszázötvenezer forintot egy év alatt fogja megfizetni. Tekintettel az egyre növekvő éhínségre, úgy számítom, hogy ennek következtében India területén a jelen évben tízezerrel több ember fog éhhalállal múlni ki, mint a múlt esztendőben. Sajnos, hogy ismét csökkeni fog az adófizetők létszáma . . .

— Sebaj. Anglia elég gazdag és hatalmas, hogy oda se nézzen tízezer adófizetőnek.

— A fő az, hogy Ő Felsége, VII. Edvárd király, kiért hő imánk száll az égbe, meg legyen elégedve.

— S beteg urunkra igen jó hatást fog tenni, hogy az ünnepség ily szépen sikerült. Mondhatom, a festett indiai égen csillagokat szimuláló izzólámpák határozottan csinosak voltak.

JUBILEUM.

(Történik: egy háziúr családi szentélyében.)

Háziúr (arcza verejtékével keresi kenyerét): Egy kupon, meg egy kupon, az csak két kupon. Sajnos, nem három.

Inas (jó): Nagyságos úr, egy gyászruhás asszony van odakünn.

Háziúr (gyanakodva): Úrias öltözetű?

Inas: Nem, kérem, nem látszik kéregetőnek. Egy cseppet se elegáns. Inkább rongyosnak mondhatnám.

Háziúr: (nyugodtabban): Akkor hát lakó, aki házbért fizetni jött. Bocsásd be. (Inas el.) A mai világban az ember nem lehet elég bizalmatlan. Nem szeretem a jól öltözött embereket. Nyájasak, barátságosak, de végül: megszipolyozzák az embert.

Gyászruhás nő: (megjelenik a háttérben): Kérem, én vagyok az. A századik. (Látván a háziúr álmélkodó arcját): A századik özvegye.

Háziúr (tartózkodóan): Kérem, ha én rébuszokat akarok fejtegetni, kimegyek a műcsarnokba, s megnézem a modern művészek festményeit. Szíveskedjék világosabban szólni.

Gyászruhás nő: Cipőm nem kopott el oly hamar, mint uraságod emlékezete. A házat is el tetszett felejteni?

Háziúr (begombolkozva): Minő házat?

Gyászruhás nő: A házat, melyet a körúton mél-

tóztatott építtetni . . . Mikor az alapkövet letették, nagyságod szent fogadalmat tett. hogy gondoskodni fog azokról, akik az építkezésnél szerencsétlenül járnak . . .

Háziúr: Mit akar velem? Nem látja, hogy beteg vagyok?! Negyvenfokos lázam van, s ön pénzt kér tőlem?

Gyászruhás nő: Azt tetszett ígérni, hogy a századik, aki az építkezésnél szerencsétlenül jár, kap egy kis kárpótlást, vagy fájdalomdíjat.

Háziúr: Nos, úgy látom, ön kitűnően érzi magát. Szebb, mint valaha . . . Fogadja bókjaimat.

Gyászruhás nő: Én igen . . . De a szegény férjem! (Sírva fakad.) Tegnap meghalt a kórházban.

Háziúr (gyöngéd, vigasztaló hangon): Ön még fiatal! Minden ujjára kap egy férjet! ... S a mai világban a férjek olyan haszontalanok! . . . Igazán nem kár értük!

Gyászruhás nő: Hisz ha csak magam volnék, nagyságos úr! De van egy kis fiam, szegényke . . .

Háziúr (szeretettel): Meg fog nőni! A legvéznább fiúk is megnőnek.

Gyászruhás nő: Csak már látnám!

Háziúr: S végre is ön erős, egészséges! Szegény, de egészséges! Én pedig oly beteg vagyok! Nem képzelem, mennyire oda vagyok! Lássa, most is negyvenfokos lázam van. A legújabb politikai események végképpen levertek a lábamról. A papírok csak úgy bukfceneznek lefelé, s én úgy köhögök! Hallgassa csak ezt a száraz köhögést! (Köhög.)

Gyászruhás nő: Szegény ember!

Háziúr: Aztán gondolja meg édesem, hogy a férje fel fog támadni! Ha már a feltámadásban sem hiszünk többé, akkor vége mindennek! Dobjuk el magunktól

a hitet, nem bánom, de mondja, mi marad akkor számunkra?! ... Mi marad, kérdem?

Gyászruhás nő: Igen, ő fel fog támadni, de addig is . . .

Háziúr: S hogy őszinte legyek, kedves férje a századik tót volt, aki balul járt . . . Mondja, mit mondanának a többi tótok, a kik szintén meghaltak és ingyen? Lássá, lelkem, épülő házamnak építő állványa már negyedszer dőlt össze; Árvamegyének két vagy három helysége maradt ott, egy jajszó, egy krajczár követelés nélkül! Ilyenek a kötelesség áldozatai! S én nem sajnálom könnyüimet értük! (Kivesz szeméből egy könnycseppet; földhöz vágja, a könnycsepp elpattan.)

Gyászruhás nő: Istenem, mérsékelje magát, még rosszul lesz!

Háziúr: Miért tüntessem ki éppen önt, mikor ők is érdemessé tették magukat a hálámra? Méltán neheztelnének érte. Annak a vakszerencsének, hogy férje éppen a századik volt, ön bizonyára nem akarja hasznát venni! . . . Amint én ismerem önt, ön nem akar hasznot húzni ebből a puszta véletlenből!

Gyászruhás nő: Igen, de . . .

Háziúr: Semmi de . . . Férjünknek a véréből táplálkozni! Fúj, ez nem méltó önhöz!

Gyászruhás nő: De a gyermekem . . .

Háziúr: Tanítsa őt munkára. Higyje el, csak a becsületes, munka boldogít. Ora et bíbora. Tanítsa őt meg erre s mindenha áldani fog a tanácsomért.

Gyászruhás nő: Mégis, ha nem csalódom, ön megígérte! .

Háziúr: Egy könnyelmű pillanatban! . . . Mit gondol, mit takarítottam meg az olcsó építkezéssel? Semmit, úgyszólván semmit. Ha önnek fájdalomdíjat

adok, jóformán egy krajczár se marad belőle. S ön ilyen csekélységet nem is fog elfogadni!

Gyászruhás nő: Ha nem volnék kénytelen vele . . .

Háziúr: Nem, semmiesetre. Valljuk meg őszintén, az alamizsna megalázó s ön nem fogja megalázni magát semmi kincsért!

Gyászruhás nő: Nem, ragaszkodnám hozzá . . .

Házhír: Ne tegye azt. Lássa, én se ragaszkodom az ígéretemhez. Visszavonom.

Gyászruhás nő: De . . .

Háziúr: Remélem nem akar ingerelni? Negyvenkét fokos lázam van s ha erre a sok szerencsétlenségre gondolok, oly rosszul érzem magam! Nézze, szédülök . . . Vízet! . . . Vízet! . . .

Gyászruhás nő: (Magához téríti): Már jobban van?

Háziúr: Nem . . . érzem, hogy belehalok. Ha meg gondolom, mennyi szerencsétlenség, mennyi vér, az én házam, az én olesó, rossz házam miatt! Nem, ezt sohasse fogom kiheverni! . . . (Sírógörcsöt kap s fuldoklik.)

Gyászruhás nő: Vigasztalódjék! . . . Bátorodjék. Még nincs elveszve minden.

Háziúr: Igen. A ház még megmaradt

Gyászruhás nő: Ön meg van indulva! . . . Szíve megszólalt! . . . E szerint remélhetek! . . .

Háziúr: Szívem megszakad a részvétől, de lehetetlen. Hűdés ért, képtelen vagyok a tárczámhoz nyúlni. Érzem, hogy halál fia vagyok, mihelyt megmoccanok . . .

Gyászruhás nő: Nagyságos úr! Férjemet agyonzúzta az összedőlt állvány s egyik kis fiamat halálra tiporta a villamos vasút, amelynek ön egyik főrésztényese! . . .

Háziúr: Még ez is! Nem, ne folytassa, mert mindjárt megreped a szívem! . . . Lássá, ilyenek ezek a kocsivezetők! A járókelők felingerlik őket, izgatottan rájuk rohannak: „Térj ki!” s aztán zsupsz; fizessen a szegény részvényes! . . .

Gyászruhás nő: Olyan szép kis fiú volt! . . .

Háziúr: Ne is mondja! . . . Siratni fogom, amíg csak élek! Úgy se élek soká! . . . Érzem, hogy végórám közégig! . . . Kérem, tegyen vizes borogatást a fejemre! . . . Huh, szegény Tamás fázik! . . . Bolond, megőrülök! . . .

Gyászruhás nő: (ápolja, míg a paroxizmus elmúlik): Hála Isten, ő a földé újra!

Háziúr (hálásan): Hadd szorítsam meg a kezét! (Megszorítja.)

Gyászruhás nő: Úgy-e, nem fogja elhagyni a kis fiamat?

Háziúr: A másikat? Lássá, erről valami jut az eszembe. (Gyöngéden.) De nem, ne fessük az ördögöt a falra, mert megjelenik.

Gyászruhás nő: Szent Isten! Mit akart mondani?

Háziúr: (végtelen gyöngédséggel): Higyje el, kínos erről még csak beszélni is! De mégis . . . tudja . . . hisz én nem akartam erről szólni . . . de ha netalán . . . Isten ne engedje . . . a gondviselés úgy kívánná, s a másik kis fiát is eltiporná a villamos vasút, jöjjön el újra . . . s akkor . . . akkor . . . nem mondom, hogy ígérek valamit, de mindenesetre beszélni fogok a barátaimmal! . . .

Gyászruhás nő: Jézus Mária!

Háziúr: Ha ugyan még élek akkor! . . . Mert érzem, hogy már nem soká viszem! . . . És most Isten áldja meg jó asszony! Menjen, menjen, nagyon is megviselte az idegeimet!

Gyászruhás nő: (sírva menni készül.)

Háziúr: Tudja, mit mond Monte Christo? Várni és remélni! Ha, Isten ne engedje, szerencsétlenség érné, gondoljon rám! Ajtóm mindig tárva lesz ön előtt!

GEORGES.

Kevéssel a párisi nagy bazárégés után, mely nyilván sokáig emlékezetes fog maradni, Georgesnek igen sajtós napja volt. Reggel, hét óra tájban, felöltötte az ünneplő ruháját, elsétált a belügyminisztériumba s megállapította, hogy gyalog járni Parisban igen különös és igen élvezetes dolog. A minisztérium előtt kissé tétovázott; végre is bátorságot merített a zsebében levő írásból, s megkérdezte a portást, merre lehet bejutni a tanács-terembe. A portás, a ki mint minden pinczér és kapus, kiváló emberismerő, azonnal észrevette, hogy a „mentők” egyikével van dolga; nem mozdult, de egy méltóságos szemhunyorítással tudtára adta Georgesnak, hogy hol tapogatózzék. A kocsis bement, de mint kocsis, többé nem jöve ki.

Odabent ugyanis az történt, hogy Georges kocsist, Jean-Baptiste Georges-ot a nép fiát, felavattak a becsület-rend lovagjává. A belügyminiszter, gyönyörű beszédet mondott az egybegyűlteknek; s egyebek közt lelkesedéssel említette, hogy Franciaországot nem érheti olyan gyász, a melynek ne volna egy-egy vigasztaló, lélekemelő momentuma. Aztán felolvasta a jutalmazottak névsorát, azoknak a nevé, a kiket a prefektúra arany és ezüst medáliára, vagy legalább is „mention honorable”-ra tartott érdemesnek. Végül átadta Georges kocsisnak a becsületrend szalagját, s megcsó-

kolta a derék embert mind a két orczáján. Majd érté-
sére adta az ünneplő közönségnek, hogy Georges
kocsis, valamint Troch istálló-szolga, a kit, éktelen
szerencséjére, a kezelő hivatalban összetévesztettek
Georges-szal, egy-egy trafikot kaptak, érdemük jutal-
mául.

A miniszter lelkesedése átragadt az egész közön-
ségre, s boldog volt, a ki Georges-ot homlokon csókol-
hatta, A mentők között volt néhány kisasszony is, de
a miniszter és a polgármester illendőség-érzetből, meg-
maradtak Georges-nál, s példájokat követték az összes
egybegyültek. Georges úgy találta, hogy egy miniszter
csókja távolról se olyan élvezetes, mint azoké a lányoké,
a kik a Boulevard Rochechouart-on szaladgálnak, de
nem ért rá erről a témáról gondolkozni, mert egy rövid
félóra alatt mintegy ötszázan csókolták össze-vissza,
nők és férfiak, aggok és serdültek.

Délután Georges és társai közül vagy harminczan,
a *Figaro* vendégei voltak. A *Figaro* találta ki, hogy
a mentőket jutalom és ünneplés illeti; ezt a sikeres
ötletet meg kellett köszönniök. A *Figaro* nagyon szíve-
sen fogadta a derék embereket, s a Rue Drouot összes
pezsgős palaczkjait megnyitotta tiszteletükre. A men-
tők soha se voltak ilyen nagy urak; senki se kérte
számon tőlük, mi az ördögöt mentettek *ott* közel há-
romszázan?! Ellenkezőleg azt kérdezték tőlük, miért
jöttek csak harminczan? — „Ej, jó uraim — felelt az
egyik mentő — nem igen ismerjük egymást. Csak vé-
letlenül voltunk ott...”

A história nem tud többet. De nagyon valószínű,
hogy Georges és harmincz kemény vitéz a *Figaro*
estélye után nem siettek haza, Alighanem betértek egy
barátságos csapszékbe, a hol számos poharat ürítettek
egymás jólétére. S mivel a legderekből embereknek

is vannak hébe-hóba gyenge pillanataik, százat tehetünk egy ellen, hogy Georges (Jean Baptiste) és Troch (Sebastien), Franciaország legújabb trafikosai, másnap egy kis fejfájással ébredtek,

*

A *Figaro* egyik kancsal tudósítója úgy vette észre, hogy Georges (Jean Baptiste), a becsületrend lovagja, kissé ijedt arczczal állotta ki ezt a lélekemelő szertartást. Mintha nem értené, hogy mi történik vele. Mikor a miniszter pofon csókolta, gyanakodva nézett körül a teremben; s a bizalmatlansága csak növekedett, mikor látta, hogy a miniszter után tizenkét komoly ábrázatú és láthatóan előkelő hivatalnok következik. De az alkalmazkodás minden élőlény alap-tulajdonsága s a derék Georges nem lázadozott. Megadta magát sorsának s nemsokára úgy volt a csókolózással, mint a *Háromcsövű kacs*a polgármestere a lovaglással: nem tudta abbahagyni. Még az utcán is folyvást csókoltatta magát; egy óra alatt beletörődött, hogy szájról-szájra adják.

Orczáján mindazáltal megkövesült a hüledezés. Annak az ijedtségnek a kifejezése, hogy „Mit akarnak ezek?!” S főképpen: „Mit akarnak velem?!” így néhetett Vandára Fritz, a közlegény, mikor értésére adták, hogy a gerolsteini nagyhercegnő bolondul érte, s ugyanezzel a félig rémült, félig bamba arczczal bámulhatott maga elé Aladin, midőn kinyílt előtte a kincses barlang, s a szellemek szolgálatra készen ugrottak eléje:

— Mit parancsol Nagyságod?

Mert egyet gondolhattak mind a hárman: Fritz, Aladin, s a becsületrend kocsisa. Valami ilyenformát:

— Az bizonyos, hogy fene gyerek vagyok. De mi

az ördögöt tehettem, a mivel így meghódítottam a magasban lakókat?!

A Paul Bemrget hősei egy-egy ábrándos séta vagy tíz sornyi levél megírása után nyolczvan usque száz lapot szoktak elmélnedni; minden nyúlfarknyi cselekvés annyira kimeríti őket, hogy utána égető szükségét érzik az elmélnedésnek. S elképzelem, hogy Claude Larcher, ha véletlenül ama vicomte-ok között volt, akik a katasztrófa idejében botjaikkal vertek maguknak utat a regényhősnők rémült tömegében, Claude Larcher azután még vagy két hétig rendkívül érdekes dolgokról elmélnedett. Teringettét, ez már cselekvés volt! Az ilyen tíz perczek után lehet egy-két lapnyit moralizálni!...

Georges (Jean Baptiste) ellenben aligha elmélnedett sokat a katasztrófán. S ha egyáltalán elmélnedett valamin, bizonyára a trafik, az új vállalkozás, járt a fejében. Mert Georges az egészséges emberek közé tartozott; ha nem az, bizony soha se érdemli ki egy miniszter csókját. És világos, hogy a veszedelem pillanatában se okoskodott. Nem vetett számot az eshetőségekkel: egyik oldalon a tűzhalállal, másfelől a becsületrenddel, a belügyminiszter és a lelkesült tömeg csókjaival, a trafikkal s mindazzal, a mi e földön jó és kellemes. A perspektíva nem volt biztató, és Georges, ha egy kissé okoskodik, megelégszik a néző szerepével, hogy majdan unokáinak hatalmas gaszkonádokat fül-lentesen erről a nevezetes napról. De Georges nem volt okos; Georges cselekedett. Nem heroizmusból, hanem ösztönből, a szokás hatalmánál fogva. A szegény emberek, a kicsinyek és alacsony sorsban lévők, annyira hozzászoktak ahhoz a gondolathoz, hogy a hol

valami elvégezni való van, azt nekik kell elvégezniök, hogy Georges nem tehetett máskép. S talán meg is esett a. szíve a szerencsétleneken. Mert mért ne legyen szíve a kocsisnak? A vicomte-ok ezt az egyet soha se vitatták el a negyedik rendtől.

Vájjon megnyilatkozik-e valaha Claude Larcher, vagy a szalonok egy más lélekbúvár-moralistája annak a szörnyű tíz percnek a „benyomásaidról? Ha igen, vallomásaik bizonyára érdekesebbek lesznek a Barthou miniszter ékesszólásánál. Nem tudni, minő szerep jut Georgesnak ezekben a várható vallomásokban; valószínű, hogy Claude Larcher a legjobb esetben sem fogja úgy méltányolni, mint a hogy Barthou miniszter tette. Mert hogy tíz vagy húsz emberrel több vagy kevesebb pusztul-e el abban a nérói színjátékban, az a dekadens bölcselőnek már mindegy. De micsoda szürke khaos ez az egész dekadens bölcelet s mennyivel inkább megérdemli Georges (Jean-Baptiste) a trafikját, mint Claude Larcher, a mi csodálatunkat! Az a hölgy, a kinek a Jean Goujon-utczai katasztrófaig mindenki csak ilyen hangon hízelgett: „Ah, quel mot prononcez-vous, marquise, et quel dommage!...”, s a kit a *Cruelle énigme* vagy a *Mensonges* valamelyik érdekes alakja menekülés közben leütött a botjával, bizonyára olyanformán fog gondolkozni, mint Barthou miniszter: minden okoskodás csak álom, koronkint szép. legtöbbször rossz álom, míg a cselekvés: élet.)

A SZERENCSE-MALACZ.

I. A klubban.

(Délután két óra. A „Szerencse-malacz” première-je után való nap. Füst.)

Egy haragos úr hangja: No, uraim, megnéztem tegnap a „Szerencse-malacz” című francia bohózat első előadását... hát ez, kérem, mégse járja; ez egyszerűen gyalázat!

Egy játékos (csekély érdeklődéssel:) Ugyan?

A haragos úr: Igenis, egyszerűen gyalázat, hogy ennek a darabnak ez előadásait megengedték! Én már sok disznóságot láttam, uraim; azt mondhatnám, hogy: disznóságok közepett öszültem meg, de a „Szerencse-malacz”-nál alávalóbb, szemtelenebb, czudarabb, menthetelenebb, hitványabb trágárságot se nem láttam, se nem hallottam, még csak nem is olvastam!

Egy második játékos (figyelni kezd): Csakugyan?

A haragos úr: Ez, uraim, nem „Szerencsemalacz”, hanem szerencse-disznó, szerencse-sertés, szerencsemangalicza, szerencse-yorkshire-i, szerencse-vadkan! Van benne többek közt egy jelenet, a mikor a szerencse-malaczt kezébe adják egy öreg kisasszonynak: hát, kérem, ennél a jelenetnél galádabb pocsékságot emberi fantázia nem tud kieszelni! Zsandárokat láttam elpi-rulni a jelenet láttára, s a színházi tűzoltó kijelentette, hogy tegnap kénytelen volt állomáshelyét elhagyni, mert a szégyentől arca lángba borult.

Egy fiatal úr (kétkedve): Ezt már sok darabról hallottam, s mikor aztán elmentem a darabot meg nézni, úgy jártam, mint azokkal a leragasztott szélű könyvekkel, a melyekkel élelmes németek csapják be a kíváncsi diákokat.

Egy másik kétkedő: Az a színházi tűzoltó túlságosan szemérmes egyén lehet.

A haragos úr: Hát én erre azt mondom önöknek, uraim, hogy közhuszárok, a kik egész életüket az istállóban töltik, ennek a darabnak a láttára a fejüket csóválják! Mit mondok? Az állatkerti majmok felháborodnának, ha ilyen aljas látványosságokkal traktálnák őket!

Egy után-gondolkozó: A páviánok közül is csak az urak gyönyörködnének benne. Szó sincs róla, uraim, Akárki barátunknak igaza van: a „Szerencse-malacz” olyan darab, hogy ha egyszer a majmoknak is színházuk lesz, ezt a darabot mint az első klasszikus művet, mely az ő ízlésöknek megfelelt, a majom-színészek elő fogják ásni.

A kétkedők egyike (a kinek ez a vélemény imponált): De hisz akkor ez nem közönséges ocsmányság lehet!?

A haragos úr: És én azt kérdem: hol van a rendőrség, mely ezt a darabot elő engedi adatni, holott a köz-erkölcsiség ily súlyos megsértését, mondhatnám: arczul-ütését a legszigorúbban kellene megtorolnia? Hol azok a tényezők, a melyeknek a színház tisztességére örködni kellene? Hol a törvényhozás, melynek gondoskodnia kellene róla, hogy az efféle galádságok elöl a színpad örökre el legyen zárva?

A már említett fiatal úr: Akkor hát ezt a darabot meg kell nézni!

A haragos úr: Ha meg akarja nézni, siessen, mert nem hiszem, nem hihetem, hogy a darab előadását be

ne tiltsák. Ha az emberekben megmaradt a szemérem egy utolsó szikrája, a betiltás nem maradhat el.

A fiatal úr (a klubszobához): János, van még- jegy a „Szerencse-malacz” mai előadására?

János: Még van egy pár.

Első játékos: Hozzon nekem is kettőt,

A kételkedő (a kit az előadott érvek teljesen meg-ingattak): Nekem is egyet.

Második játékos: Nekem kettőt.

János: Annyi már nincsen. Hanem szolgálhatok az „Orleansi szűz” előadására . . . Ebből még van huszonnégy.

Második játékos: Menjen a pokolba!

János: Volna még kettő a „Szerencse-malacz”-ra is, de ezt Akárki úr már lefoglalta.

Második játékos (a haragos úrhoz): Hogyan? Hisz ön már látta! . . .

A haragos úr (kissé megzavarodva): Igen, de a felháborodás, a melylyel a premiere-ről nyilatkoztam, felköltötte a kíváncsiságát . . . izé . . . szóval, meg kellett ígérem, hogy szerzek két jegyet . . .

Második játékos: Ej, önt már nem érdekli a dolog . . . megnézheti, másodsor, később is . . . holnap vagy holnapután . . . de engem nagyon kíváncsivá tett... s hátha csakugyan betiltják a darabot?!

A haragos úr: Sajnálom, de éppen azért nem mondhatok le a jegyeimről. Hanem küldjön el a színházhoz, Ott talán még kap.

Az után-gondolkozó: Mit képzél? Ilyen disznóságra! Már délelőtt elfogyott minden jegy. Csak hordárok-tól kapni, persze ázsíóval.

Második játékos: Ez is csak velem történhetik meg! Egyszer akarok színházba menni, s akkor se kapok jegyet.

János: Ha talán tetszik az „Orleansi szűz”-höz . . .

Második játékos: János, ha el nem takarodik az oleansi szűzzel! . . . (János nem várja meg a mondat befejezését.)

A haragos úr (már egy másik csoportnál): Mondom, uraim, hogy a „Szerencse-malacz” gyalázatosabb, mint Casanova! Az embernek arczába szökik a vér . . . Ennek a jámbor, birkatürelmű budapesti közönségnek mindent le kell nyelnie, amit az üzleti élelmesség bead nekik . . . Másutt meglincselnék az igazgatót, aki ilyen dologgal mer előállani, de a jó budapesti közönség csak tűr, tűr, tűr ... s bárányszelídséggel szenved el, hogy a legképzeltetlenebb ocsmányságokat vágják a fejéhez . . . (Végképpen elreked. A füst elnyeli az egész csoportozatot.)

II. A színháznál.

(Ugyanott akkor.)

Igazgató: Ez már aztán kassza-raport! Még csak egy karzati jegy se maradt meg. Hát a lapok? Mit írnak?

Titkár: Mind jól írnak, csak Ludas Mátyás maliciózus.

Igazgató: Mit ír?

Titkár: Hogy a darab nem is annyira malacz, csak szerencse. A „Szerencse-malacz” szerinte nem is olyan disznó . . . azt írja: látott ő már külön dolgokat is.

Igazgató (felháborodva): A „Szerencse-malacz” neki nem elég disznó? Na, hát ez arczátlanság! Az ember megtesz minden lehető, nem kiméi költséget, fáradtságot ... (Kitörve.) De hát mit akar még ez az ember?

Titkár: Sohase, törődjön vele. Nincs az az égi szén, aki ezt az embert ki tudná elégíteni. A fődolog az, hogy a többiek jól írnak.

Igazgató (reménykedve): Haraggal? Felháborodva?

Titkár: Egyhangúan követelik a darab betiltását.

Igazgató (kéziét dörzsölve): E szerint ön bizonyosnak tartja a száz előadást?

Titkár: Mérget veszek rá.

Igazgató: Mit ír Taglószy? Neki olyan erélyes, meggyőző stílusa van . . . gorombáskodni ma csak ez az egy ember tud az egész sajtóban.

Titkár: Azt írja, hogy a „Szerencse-malacz”-ot csak egy gorilla írhatta. Sok jó megjegyzés van a cikkében, de csak egyre emlékszem. Azt ajánlja, hogy a felvonások közben gyűjtsünk meg néhány kapuczinus-füstölőt, hogy legalább a felvonások elején tisztább legyen a levegő. Szól aztán a párisi kloákáról, stb.

Igazgató: Ez már sablonos egy kicsit.

Titkár: Mond jobbakat is. Igen . . . most jut eszembe. Azt mondja, hogy a ki a „Szerencse-malacz” után nem vesz gőzfürdőt, azon egy hétig meg fog érezni, hogy hol járt . . .

Igazgató: Mindig mondtam, hogy neki van a legtöbb érzéke a finomságok iránt. Rám nem tesz megjegyzést?

Titkár: De igen. Azt írja, hogy a főváros vállalkozója nem tud annyi szemetet elhordatni, mint a mennyit ön hozott be az országba.

Igazgató (némi elégtétellel): Ez igaz.

Titkár: S hogy ezt a sok szemetet ön mind be fogja váltani aranyra.

Igazgató: Hallgassa meg imáját a kegyes ég! . . . Igaz, benne van a kritikában az, hogy az emberek verekednek a jegyékért?

Titkár: Még nincs.

Igazgató: Akkor írjon erről pár sornyi jelentést a

lapoknak. Hogy két hordár összeverekedett a pénztárnál s hogy az egyiket a mentők vitték haza. Az ilyet jó minél gyakrabban hirdetni. Hisz tudja, hogy a közönségnek, ha könnyű szerrel juthat hozzá, nem kell semmi, még a disznóság se! . . .

III. A második előadáson.

(Este háromnegyed kilenczkor. Zsúfolt ház. A közepső felvonás vége felé. A nézőtérén kaczagástól fáradt hölgyek és urak. A színpadon a szerencse-malaczt kezébe adják az öreg kisasszonynak.)

A haragos úr neje (az első erkélyen): — Hihihih!

A haragos úr (súgva): Ne ne vess olyan feltűnően! Mit gondolnak rólad az emberek?

Az asszony (ugyanúgy): Hát persze, hogy gyalázatos dolog az effélét előadni, de azért nevetés nélkül mégsem állja meg az ember.

A férj (mint fentebb): Mulatni mulathatsz, csak ne mutasd, hogy mulatsz.

Az asszony (a fogai közé szorítja a zsebkendőjét): Hi . . . hihi. . . hihihhi . . . hi . . .

A férj (gépiesen morog): Gyalázat . . . czudarság . . . alávalóság . . . hogy az ilyet nem tiltják be! . . . (A színpadon az öreg kisasszony nem tud mit csinálni a szerencse-malacczal.) Botrány, botrány! . . . (Önkéntelenül): Hahaha!

Az asszony (siet megragadni az alkalmat): Hihih!

A férj (magához térve): Ne ne vess!

Az asszony: Látod, te se állhattad meg, te is elkaztagtad magad.

A férj: Az más. (Még halkabban): Ne beszélj olyan hangosan! Mit gondolnak az emberek?

Az asszony (szintúgy): Azok is nevetnek; mindenki nevet. Azt hiszed, mindenki engem néz? (A színpadon

az öreg kisasszony dühösen dobja el a szerencse-malaczt. A közönség falrengető kaczagásban tör ki; de senki se nevet úgy, mint a haragos úr. Egészséges hahotája túlzeng mindent, mindenkit.) Látod? . . . hihhi . . . látod? . . .

A haragos úr (megadja magát): Gyalázatos, de tagadhatatlanul mulatságos! . . .

Az asszony (felháborodva): Jaj, én már egészen oda vagyok! . . . Ha nem szégyelleném magam . . .

A férj: Jól mulatsz?

Az asszony: Pompásan.

A férj: Tudod-e, mi jutott eszembe?

Az asszony: Nos?

A férj: Az jutott eszembe: milyen kár, hogy otthon kellett hagynunk a gyerekeket! A kedves kicsikék, hogy mulatnának ők is, ha . . . értenék!

Az asszony: Majd ha nagyok lesznek. Légy nyugodt, ezt a darabot akkor is fogják játszani.

A férj: Mégis kár, hogy a gyerekek számára nem tudnak ilyen mulatságos darabokat írni . . .

Az asszony: Hja! . . .

A férj: Mit mondtál?

Az asszony: Semmit. Csak nevettem. De most ne zavarj, mert úgy veszem észre, most jön a legjobb jelenet... (A színpadon az öreg kisasszony eszeveszett szaladgálások után örült sikoltozásba tör ki, melynek ismét a szerencse-malacz az okozója. A függöny harsogó derülség közepett csukódik össze. (Tapsorkán.)

A haragos úr (hangosan, hogy minél többen meghallják): Hallatlan . . . Igazán hallatlan! ... És ezt a darabot nem tiltják be! . . . (Gépiesen morog): Gyalázat! . . . Czudarság! ...

AUTOMOBIL-BANKET.

Bécs városába egy sereg ördögszekér robog be, az el nem taposott közönség lelkes hurrá-ja közepett. A Belzebub fajzatjainak látszó fekete alakok leszállnak pokolgépeikről, megmosakodnak, s kiderül róluk, hogy a hadviselés órái után mindannyian igen civilis urak, akik szelíd érzelmességgel, sőt némi mélabúval gondolnak a sportélet áldozataira. A fogadó-bizottság, mely grófokból, újságírókból, sporttudósítókból, s más vidám gentleman-ekből áll, megvendégeli a paris—bécsi automobil-verseny hőseit. Mind hősök ők, mert a kilencvenkilenc díjra csak kilencvennyolcan pályáztak, s így annak az emberbarátnak, aki a jövő héten utolsónak fog bekullogni, két díj is jut egy helyett. A gratulációkat mindannyian őszinte örömmel fogadják, még azok is, akik csak egy-két bámész parasztot tudtak elgázolni. A peccsenye után megkezdődik a felköszöntők sora, s a hivatalos toast-ok elhangzása után feláll a párisi „Teuff-teuff” főszerkesztője, egy rosszhiszeműségben megöszült s minden egyébbel megkent vén róka, aki a rövidség kedvéért a *Sauvequipeut* bácsi nevet vette fel. És így szónokol:

Sauvequipeut bácsi: Hölgyeim és uraim! Midőn poharamat a francia-osztrák testvériségre emelem, nem tehetem ezt anélkül, hogy meg ne hajtsam a francia zászlót az önök nemzeti sportja előtt. Csak teljesen tájékozatlan emberek állíthatják, hogy mi e téren túl-

szárnyaltuk a hős osztrákokat. Mindenkinék el kell ismernie, és én fennen vallom, hogy az önök nemzeti hősei: Attila, Mazeppa és Kincsem báró jóval megelőztek bennünket, ha nem is az automobil-sportban, de a gerelyvetésben, a táv-úszásban és az iskola-lovaglásban. Általában, ahányszor szerencsénk volt találkozni az osztrák szellemmel és ügyességgel, mindannyiszor meg kellett vallanunk elmaradottságunkat. Az 1867-iki kiállítás adta Parisnak a híres bécsi zsemlyét, az 1878-iki a híres bécsi sört, az 1889-iki a híres bécsi pneumatikus órát: mindig volt valami, ami felejthetlenné tette előttünk az önök kítűnő cigány zenekarát. Mi nagyon sokat köszönünk Bécsnek, hölgyeim és uraim. Hunyady Jánosnak, a nagy osztrák orvosnak köszönjük egészségünket, a nagy János de Paprikának, az osztrák Brillat-Savarin-nek köszönjük étrendünk reformját, Yokay grófnak, a nagy osztrák szőlőművelőnek köszönjük a híres aranyszínű bort, s az osztrák nők mosolyának köszönjük költőink lelkesültséget. Mind e jótéteményekért mi csak két ajándékot hoztunk önöknek cserébe: a múlt században: a guillotine-t, a mostaniban: az automobil-versenyt. Kívánjuk, használják mind a kettőt jó egészséggel. Kívánjuk továbbá, hogy a verseny-automobiloknak nevezett csecsebecséből sokat hozzunk önöknek, ha nem is hozhatunk annyit, amennyi bécsi zsemlyét önök 1867 óta Parisban eladtak s a hány édes, mélabús csárdást az önök cigányaitól tanultunk, akiket úgy szeretünk. Adja az ég, hogy az automobil-t még jobban gyümölcsöztessék, mint a guillotine-t, s szeretett sportunk osztrák championjai az elgázoltak koponyáiból legalább is annyi trófeumot gyűjthessenek össze, mint amennyi bécsi zsemlyét önök 1867 óta Parisban eladtak. Mi az önök cigányainak édes, mélabús zenéje mellett

fogjuk megsiratni a halottakat, s éltetni a győztes osztrák hősöket! (Perczekig tartó hoch és hurrá.)

Saute-Surlaproe gróf: Hölgyeim és uraim! Midőn a versenyzők nevében megköszönöm a szíves vendéglátást, nem mulaszthatom el, hogy egyszersmind annak a Jogos kívánságnak is megfeleljek, mely számon kéri tőlünk úti élményeinket. Hölgyeim és uraim! Máris megkísértették expedícióinkat kicsinyelni és vívmányunk értékét leszállítani. Azt mondják, hogy az olyan automobil-verseny, mely mindössze hús elgázolást produkál, messze mögötte marad minden eddigi eredménynek. Tisztelt hallgatóim, ez tévedés. Először is; elgázolás és elgázolás között nagy a különbség. Fournier, aki még az elgázolt verebekről is jegyzéket vezetett, mindenesetre nagyobb számokkal tudott előállni. Legyen szabad rövidesen annyit jegyezmem meg e könnyelmű vádra, hogy a mi elgázolásaink becsületes és határozott elgázolások voltak. A félrelökött és sántára rúgott vándor-legényeket, a szétröpített kis-kutyákat, s más efféle tréfákat mi egyáltalán nem könyveltük el. Akit mi egy egész számjegygyet jelöltünk, az becsületesen otthagya mind a harminczkét fogát. De hadd utaljak ezenkívül a véletlen, a ránk nézve nem kedvező véletlen szerepére. A fátum, vagy hogy teljes őszinteséggel beszéljek, a fatális balszerencse úgy akarta, hogy nappal jóformán csak pusztaságokon, s a népes helyeken csaknem mindig éjjel száguldjunk keresztül. Hadd utaljak továbbá arra, hogy a nép már rendkívül kitanult, hogy ne mondjam: a csalárdságig ravasz. Több helyütt megtörtént, hogy a parasztok tíz lépésnyi távoból rémületet és földbe gyökerezést szimuláltak, s az utolsó pillanatban kaján vigyorgással ugrottak földre előlünk. Az igazi sport-embert azonban

az efféle csalódások nem ábrándítják ki és nem csüggesztik el.

Legyen; megengedem, hogy rekordunk nem mutatós s a várakozásoknak alatta marad. Mindegy, az eredmény a maga nemében mégis páratlan, s komolyságra minden eddigit meghalad. Az idő-eredményről nem beszélek. Aki Parisból hamarabb akar Bécsbe jutni, szóval, akit csak a kereskedelmi érdek vezet, az üljön az Orient-Express-re. De aki őszinte barátja a férfias sportnak, s aki az akadályok elhárításában annál több örömet talál, minél több áldozattal jár a kedvtelés, az a mi rekordunkat nem fogja kicsinyelni.

De, meglehet, a közel jövő nagyon túl fog szárnyalni bennünket abban, ami az idő-nyereséget és az emberáldozatot illeti. Egyben nem szárnyalhat túl bennünket a legdicsőbb jövő sem. A szenzációban való gazdagságot értem. Mily gyönyörű pillanatok, hölgyeim és uraim, mily ragyogó pillanatok!

Meg kell vallanom, némi lámpalázban, vakon, illetőleg: szememet behunyva száguldottam gépemmel, nem törődve azzal, ami utamba kerül. De nem zárkózhattam el a hatalmasabb benyomások elől. Ilyen volt az, midőn egy elgázolt, alantas boszúból zsigereit szórta arczomba. A nyomorult haldokló csak egy pillanatra tántoríthatott meg. A következő másodperczen beteges érzélgősségemet leküzdve, a diadal érzetével gazdagabban pöfögtem tovább.

Humoros epizódokban is bővelkedett utam. így, többek között, egy megriadt sánta került a gépem elé. Egy isteni másodperc alatt végigélveztem komikus gyámoltalanságát, ész nélkül való erőlködését és nevetéses kétségbeesését. Végre is gépem alá rohant s valóban nevetnem kellett, midőn láttam, mily ostobául ug-

rált jobbra-balra, saját érdeke ellenére, bár a szabályszerű jelzéssel még segítséget nyújtottam neki.

Utam legmulatságosabb epizódja azonban a következő volt: A floridsdorfi ellenőrző állomáson enhibámon kívül túlságos sokáig kellett vesztegelnem. Két-ségbe voltam esve; többi ellenfeleimtől nem tartottam, de meg voltam győződve, hogy Goupelespieds márki könnyű gépével megelőzött. Amint idegesen sétálok le s fel az állomás előtt, egyszerre egy vakbelet találok az utón. Főlelelem s — képzelhetik meglepetésemet és örömeimet — a vakbélien ott látom versenytársam: Coupelespieds márki monogrammját. Abban a pillanatban, amidőn már-már elfogott a kishitűség, a kegyes ég azzal a megnyugtató tudattal lepett meg, hogy legveszedelmesebb ellenfelem immár visszaadta lelkét az alkotónak! (Viharos derűtség és lelkes hurrákiáltások.)

Todtentanz báró (a bécsi fogadó-bizottság elnöke):
Hölgyeim és uraim! Önök megbocsátják nekem, ha egy kis statisztikát közlök önökkel, nemzeti hiúságból. Parisból kilenczvennyolcz versenyző indult el. Az osztrák határt hatvanhat és fél versenyző lépte át, Bécsbe hatvannégy és háromnegyed versenyző érkezett meg. Osztrák területen tehát mindössze egy és háromnegyed versenyző pusztult el. Olyan eredmény ez, hölgyeim és uraim, melyre Ausztria büszke lehet. Nem hivalkodom s nem fogom folytatólag kiszámítani, hogy elővigyázati intézkedéseink hány életet mentettek meg a sportnak, mindenestre a tömeg szabad mozgásának rovására. De ha főlemlítem ez ékesen szóló számadatot, legyen szabad örömmel hangsúlyoznom, hogy mi osztrákok nemcsak szóval éltetjük francia testvéreinket. Az isten hozta önöket egészben és részben!

(Háromszoros hoch; a francziák lelkesedésökben elhajigálják még megmaradt kezöket és lábukat.)

Egy szőke ifjú (jelentkezik szólásra. Amint feláll, minden oldalról ez a kiáltás hallatszik: „Ki az? Mit akar?” A szőke ifjú egy kis szívdobogást árulva el): Hölgyeim és uraim! Olyan illusztris férfiak után alig merek fölszólalni. Az a nép, melyet képviselek, sajnos, még igen hátramaradott az automobil-sport terén. Én magam is csak igen szerény kezdő vagyok, bár lelkesedés dolgában senkinek se maradok mögötte. Meg kell vallanom: soha még csak egy verebet se tapostam el. (Felkiáltások: „Hát akkor mit akar?...” „Üljön le!”) De legyen szabad hivatkoznom ügybuzgalmamra. Ennek már többször tanújelét adtam, s nem hallgathatom el, hogy kicsiny, de lelkes népemnek e téren én vagyok első úttörője. Érdemekkel nem dicsekedhetem ugyan, de jó szándékokkal igen. Ennek bizonyítása végett hadd említsem fel, hogy hazámban soha senki sem bukott ki annyiszor automobilból, mint én. Ami az automobilból való kibukást illeti, bátran elmondhatom, hogy rekordomat a művelt nyugaton se múlta felül senki. (Több felkiáltás: „Bravo!”) S ha önök azt kívánják, hölgyeim és uraim, hogy ígéretet tegyek a jövőre nézve, szentül fogadom, hogy jövőre is gyakran fogok kibukni automobilból. Ez nekem nem kerül semmibe, s szívesen okozok örömet önöknek. De ha önök látogatással tisztelnék meg népem fővárosát, többet is ígérhetnék. Megígérhetném például, hogy népem, a magyarok népe ... (Lelkes felkiáltások: „Éljen Holubár! Éljen Ponyatovszky!”) ... mondom: a magyarok népe boldogan fog sorakozni az önök zászlaja alá. Ezzel meghívom önöket Budapestre. Biztosítom önöket róla, hogy az útban egyetlenegy ... nem, háromnegyed... nem, egy negyed versenyző se fog elpusztulni. Leg-

feljebb én esem ki ismét az automobilból, de higyjék el, ez engem csak szórakoztatni fog. S a magyarság tárt karral fogja önöket fogadni. Jó nép ez s olyan vendég-szerető, hogy a pestist is szívesen látja, csak külföldről jöjjön. Kevesen vagyunk ugyan, mert a football játékban már sokan meghaltak közülünk, de akik megmaradtunk, keleti naivsággal s nyugateurópai ismeret-szomjjal rohanunk az önök gépei elé! (Lelkes felkiáltás: „El Budapestre! Éljenek a vitéz csikósok!”) —

(1902.)

A FEHÉR SZEGFŰ.

I.

*Dollar kisasszony Dollár Sámuel úrnak
Newyork.*

Nizza, csütörtök.

Kedves Atyám,

a hír, hogy Ön Alaskába megy vasutat építeni, s mintegy három évig nem tér meg családi hajlékunkba, nagy gyermeki szomorúsággal töltött el. Exprès be-mentem a templomba, kérni a jó Istent, hogy Ön e vad vidéken is megőrizze egészségét, s jó üzletet csináljon.

Azt írja, kedves Atyám, hogy mielőtt megindul e nagy útra, tudni óhajtja legközelebbi szándékaimat: mikor megyek vissza Amerikába, igaz-e, hogy férjhez megyek? stb. stb. Gyermeki kötelességtudással felelek minden kérdésére.

A jövő tavaszig semmiesetre se utazom haza; ez az ocsmány vén Európa, nem tudom miért, tetszik nekem. Talán mert olyan régi. Otthon mindene megvan az embernek, de ez a minden olyan új, mint egy patinátlan szobor, vagy mint egy használatlan czipő, mely még nem alkalmazkodik a lábunkhoz s melyről messzire látni, hogy csak most készült. Az emberek is ilyenek. S nekem, megvallom, csak az imponál, ami megvolt: épület, szobor vagy selyemruhás ember volt már akkor, amikor imádott hazánkból még egy cent se exisztált, s

amikor őseink a bőgő majmokkal játszottak „haragszom rád”-ot az őserdők fáinak lombátorában, a legmagasabb ágon. Én nem áltatom magamat, kedves Atyám. Ha a mi dédapáink páviánok vagy a jobbik esetben az angol fenyítőházak szökevényei voltak, tudom, hogy a Promenade des Anglais-n sétálók közül is sokan, igen sokan származnak gonosztevőktől. De ezeket a gonosztevőket Mandrin-nek, Cartouche-nak, Schinderhannes-nek hívták; az ő őseik is hadi lábon állottak a morállal, de ezek az ősök híres, neves gonosztevők voltak, nem ismeretlen, szerény gazemberek. Ott-hon, még a pénz is a közelmúltat juttatja eszünkbe, s a közelmúlt... fuj! Itt ellenben az ember közelebb van a régmúlthoz, az egyházatyákhoz, a bizanci császársághoz, a lovagokhoz, akik három napig csatáztak, s mit tudom én mi.

S ha Ön Alaskában lesz, miért sietnék haza? Jonathan bátyám nem szorult rá, hogy bálokkal, recepcziókkal stb. reklámot csináljak neki; üzletei, hála a Mindenhatónak, rendre sikerülnek, s reklámról gondoskodik ő nélkülem is. Szóval: j'y suis, j'y reste.

Férjhez azonban nem megyek, legkevésbé Bibinov herczeghez, akit Ön emlegetni hallott. Bibinov ugyan elég rendes ember, aki a roulette-en is csak öt frankban játszik — amiért közönségesen csak Gent Sous herczegnek nevezik — de erős a gyanúm, hogy a Bibinovok Katalin csáznő korában még pálinkás boltot tartottak, s ha nem, mit nekem egy orosz herczeg, aki zsugori, mint egy uzsorás s olyan számító, mint egy brómpapirgyár?! Az orosz herczegségnek mai napság semmi ázsiója; az a csekély disz, amelyet egy *rastaquouère* herczeggel való szövetség adhat, nincs arányban hozományom kamataival.

Ha érdeklí, hogyan gondolkozom e tekintetben,

elmondhatom részletesen. Íme. Egyelőre semmi kedvem férjhez menni; a házasságot unalmasnak tartom. Az ember kénytelen egy idegenhez alkalmazkodni; a legjobb esetben: tanácskozni vele, helyesnek, kellemesnek tartja-e, hogy a szezont itt vagy ott töltsöm? C'est embêtant; szabad lénynek születtem, aki utálja az ilyet. A szerelem kérdéseiről nem illik Önnel értekezni; e tárgyról tehát csak annyit, hogy, hála a Mindenhatónak, egészséges leány vagyok, akinek nincsenek rossz álmai. S mivel túl volnék a „húsz” esztendőn, remélhető, hogy ezután se lesznek. A házasságnak tehát rám nézve csak abban az esetben van értelme: ha honneurt ad.

Engedje meg, kedves Atyám, hogy e helyütt vagyunk eredetére emlékeztessen. A zseniális coup, melynek családunk felvirágzását köszöni, hatezer embert juttatott koldusbotra. Ne vegye rossz néven, kedves Atyám, hogy erről beszélek s ne gondolja, hogy tiszteletlen vagyok nagyatyám emléke iránt. Eszem ágában sincs bírálgatni a boldogultat; csak magát a tényt említem meg. Hisz minderről ma már hidegen beszélhetünk, mint bármely más történelmi faktumról. A coup bizonynyal zseniális volt; a szükség parancsolta, s gyöngeség lett volna az adott pillanatban elmulasztani. Nem is vagyok olyan esztelen, hogy azt mondjam: vajha ne történt volna meg!... azok a nyomorultak másképpen is tönkre mentek volna, s hol volnánk mi nagyatyám lélek jelenléte, ügyessége, pénzügyi zsenije nélkül?! Olyan dolognak tekintem ezt, mint D'Enghien herczeg megöletését: parancsoló történelmi szükségnek. De azért mégis csak kellemetlen emlék marad, nem igaz? Következésképpen, nem tartanám megvetendő dolognak, szoros összeköttetésbe lépni egy olyan nagy családdal, amelynél a vagyonszerzés eredete nem ilyen

ismeretes, nem ilyen közeli. Ha ez a család vagyonát a lovagok korában szerezte, nem bánom, ha maga a vagyón a századok folyamán egy kissé megkopott is.

Honneur nekem csak egy igazi herczeggel való szövetség adhat. Igazi herczégek pedig ma már csak az angol és a francia arisztokráciában vannak. Az előbbiekre nem igen számíthatok; nagyon exkluzívek, csak egymás közt házasodnak, tehetik. A francziák sokkal kedvesebbek s valamivel kopottabbak is; könnyebben leereszkednek hozzánk. Tant mieux; a szívem is erre huz. Tudja-e, miért?

Mert mégis csak különb nép ez, mint a magunk-fajta, hogy egészen őszintén nyilatkozzam. Meglátszik rajta, hogy tudóval lélekzett már akkor, amikor mi még csak kopoltyúkat használtunk. Ön persze nem figyelte meg, hogy ezek a legfinomabb szervezetek az egész emberiségben, vagy mondjuk: az egész állat-világban. Az angol főúron észrevenni a százados rusztikus életet; a Roy híveinek minden mozdulatán látni, minden szavából kihallani, hogy őseik arannyal hímzett selyemben jártak-keltek márványtermekben, szépelegve, vigadva, mikor eleink még csordában bögtek az élelemért.

Ha tíz perczig beszélek egy vicomte-tal, eszembe jutnak a Cadet de Cascogne-ok, akiktől rettegték a férfiek és még jobban rettegett az ellenség, az illatszeres úrfiak, akik elmésségekkel mulattatták egymást La Rochelle ostrománál, s aztán meghaltak olyan egyszerűen, mintha ez is csak viccz volna, a' Gontaut de Biron-ok és a Montmorency-ak, akik marsallok voltak már akkor, amikor Amerika földjére fehér ember még nem tette a lábát, az az egész gyönyörű czivilizáció, mely a Lajosok uralma alatt csak a harcznak és a gondtalanságnak, csak a szépnek és a szerelemnek élt,

a múlt századbeli marquis-k, akik a Conciergerie-ban Holbach bárót olvasgatták s ajkukon megvető mosollyal léptek a guillotine alá, míg vértől bűzös hóhérjaik marha módjára bőgtek, mikor rájuk került a sor; eszembe jut a gyönyörű asszonyok ama négy-öt nemzedéke, melynek csak egy életcélja volt: tetszeni a királynak s aztán elhervadni... Versailles évről-évre kiviruló kertje, s a francia nemesek vérével áztatott Európa, a háborúk, melyekbe egy hímmzett lilium alatt indultak, meg tudom is én, mi... s mindezt megtalálom abban a je *ne sais quoi*-ban, amelylyel ez a húszéves *vicomte mosolyog, beszél, mozog, jár, vagy egyszerűen a szemembe néz.*

Ön, kedves Atyám, aligha ért rá elolvasni Octave Feuilletnek a regényeit. Kár, mert így nem magyarázhatom meg röviden, egy puszta névvel, milyen embernek kell lennie, akit férjemül elfogadnék. A Faubourg Saint Germain említett költője rajzolt például egy Odiot Maxime-ot, aki szegénységében leteszi a Champcey marquis nevet s akinek a büszkesége, lovagiassága és finomlelkűsége meghalad minden leányálmot. A Feuillet regényeiből látnivaló, hogy a Faubourg kicsiny és zárt világában minden harmadik ifjú egy-egy Odiot Maxime s az *Erdő szépé-ből* tudom, hogy Bretagne ódon kastélyaiban, messze a *struggle for life*-tól, csodálatos emberek élnek, akiket a civilizáció disznőnyelveinek lehetne mondani. Ezek a, más halandókhoz nem hasonlatos, mesékbe való alakok tétlenül élnék, mert uraknak születtek, de minden lehelletük gyöngédség, szeretetreméltóság, nagylelkűség és nemes büszkeség. Emlékszem például az elszegényedett Guy-Chatelekre és Penmarch-okra. A szép Guy-Chatelleány, aki csupa büszkeség, szíve ellenére sem akar mésalliance-ot kötni, inkább zárdába készül, ahol el fog

sorvadni; a fiatal Penmarch katonának áll be, mert egy szegény nemes csak a hazáját szolgálhatja, zsoldból élhet, de fizetésből nem; nagyapja, az öreg Penmarch, nem tud egyebet, csak horgászni s azért hallal kedveskedik annak, akinek akarata ellenére lekötelezettje; az agg hercegné pedig, emennek az anyja, egy hosszú életen át csak oltárterítőket hímez, mert hisz semmi egyéb nem méltó hozzá. S Guy-Chatel Albin marquis az ifjú nagyúr, akit az új idők tönkre juttattak s aki oly szépeket gondol, hogy a gondolatait el se lehet képzelni! Ó, mily gyönyörű életet élnek ezek az emberek!

Ha valaha férjhez megyek, kedves Atyám, csak egy Guy-Chatel Albin marquishoz megyek feleségül. Csak olyan embert tudnék szívelni, akire büszke lehetek; csak olyanhoz érdemes nőül mennem, akihez fölemelkedem. Ilyen embert pedig a Faubourg világán kívül sehol sem találhatok.

Jövendőbelimnek ha nem is éppen liliom, mindenestre valami fehér virág lesz a czímerében. Például a fehér szegfű, örök amblémája a lelki finomságnak.

Szerencsés utazást kíván kedves Atyámnak szerető leánya:

Jane.

II.

G ontani de Biron hercegné Dollar Sámuel urnák

New-York.

Paris, hétfő.

Örömmel értesítem Önt, kedves Atyám, hogy az auteuil-i nagy verekedés után, melyről bizonyára több kábel-telegrammot olvasott, sem engem, sem családom tagjai közül senkit sem tartóztattak le.

Pedig a rohamot férjem vezette... De Ön még ma se tudja, hogyan, hol és mily körülmények közt ismerkedtem meg férjemmel. A nagy bazar-égéskor történt,

hiszen hallott erről a sokáig emlékezetes eseményről. Én is majdnem benn sülttem, egy csepp híjja volt. A legnagyobb rémület pillanatában eszeveszetten igyekeztem menekülni s már-már közel jutottam az egyik kijáráshoz. Fejemet vesztve, görcsösen belekapaszodom az előttem rohanó férfi karjába; ő visszanéz, látja, hogy esztelenségem mind a kettőnk életét a végső veszedelembe sodorja, nem habozik, hanem rám vág a botjával úgy, hogy leroskadok, leráz magáról s kirohan. Szerencsémre egy lakáj fölemelt s kivonszolt a szabadba.

A rémületnek ez a pillanata határozta el sorsomat. Az erős férfit, a cselekvés és elhatározás emberét, a kemény legényt, a ki mint Don Juan, rongyként rázza le magáról a rá csütörködő haszontalan fehér személyt, nem tudtam elfelejteni. Mindig csak őt láttam láz-álmomban, s ő lett a férjem.

E kitérés után hadd folytassam, a hol elhagytam. Mondom, mi vezettük a rohamot. Jelvényünk a czime-rünkben látható fehér szegfű volt. A jelszót én adtam meg, ezzel a kiáltással:

— Éljen a hadsereg!

Az első ütést férjem mérte az elnök kalapjára, s én is megtettem, a mi tőlem telt. Napernyőmmel visszataszigáltam az emelvény felé siető rendőröket, s fáradhatatlanul biztattam csüggedő, fehér szegfűs barátainkat:

— Üsd, nem apád! Csak a fejét, hogy meg ne sántuljon!

Ó, kedves Atyám, milyen gyönyörűség tettleg inzultálni a mob-ot és a vele szövetkező hitvány bourgeois-t! De Ön ezt nem érti, mert, sajnos, Ön maga is *roturier*.

A legmulatságosabb persze az volt, hogy férjemet,

a csata fővezérét, a ki a legtöbb ütleget osztogatta s a legtöbb kalapot verte le a bourgeois-fejekről, sehogy se tudták elcsípni. Neki t. i. az a pompás ötlete támadt, hogy mikor a rendőrök felvonultak az emelvényre, elbujt az öreg dámák mögé. Oda senki se mert utána menni.

Férjem nemcsak jellem, lángeszű ember is. Olyan kemény legény, a minő mai napság csak a francia arisztokrácia köreiben található. Kár, hogy kedves Atyám nem ismeri a Faubourg-t. A civilizáció virágos kertje ez.

Örömmel üdvözli kedves Atyámat az auteuil-i csata egyik legvitézebb amazonja:

Biron hercegné.

A LÓFEJŰ SZÖRNY.

Áprilisban, a mikor a lovak nekiiramodnak, hogy a „nagy pardubici” napjáig — «mely október végét jelenti — össze-vissza fussanak, papírformán, tudományon, óhajtvá sejtésen, finom és ordinäre zsebeken, bölcs jóslatokon s zsokéék holttestein keresztül: újra meg újra megered a sopánkodás, hogy miért is vannak lóversenyek, és ha már vannak, miért nincsenek a Nemzeti Kaszinónak valamelyik szeparéjában, távol a nagy nyilvánosságtól?! A legelső versenynapon ugyanazok az újságok, melyek a hatodik és hetedik, meg a harmincharmadik és harmincnegyedik oldalon négy kolumna terjedelemben közlik a versenyprogramot, a legújabb istállóhíreket, a papírforma megvitatását, a tip-eket, a bécsi és külföldi versenyeredményt, a trainerekről és az istállótulajdonosokról szóló újdonságokat, később pedig a tegnapi budapesti versenyeredményt, a futások részletes leírását, a jelesebb lovak és lovasok hosszadalmas méltatását, a Derbycrack-ekről szóló rövid essay-eket, a totalizátor és a bookmaker üzletéről sízoló kimutatást, a versenynap színes leírását s végül az első hely közönségéről és a versenynap apró epizódjairól értekező ötletes csevegést, ugyanezek az újságok, elül, a vezércikkben, hevesen kikelnek a totalizátor és a lovaregylet ellen s óva intik a közönséget a játék szenvedélyétől. Ennek az obligát beköszöntőnek mindig felül

egy pár nemes gondolkodású, „született” idealista, aki mindenestül eltörölné a föld színéről az egész lóverseny-sportot, s a ki, a hányszor egy-egy új meeting kezdődik, mindannyiszor elérkezettnek tartja az időt arra, hogy sürgősen kérje a kormányt: tiltsa el a népet megméltató lóversenyeket és száműzze a lótenyésztés sokat sokat hangoztatott ügyét a ménesekbe. Mezőhegyesre, Bábolnára. De még nagyobb ez a felbuzdulás a meeting yégén. Ilyenkor, a statisztika örökkön ismétlődő bizonyosságával, mindig megcsípnek egy pár kereskedősegédet, vagy ügyvédbojtárt, aki elsikkasztotta a gazdája pénzét, hogy a lóversenyen fogadhasson, s ezek esete sok, igen komoly, de már nem egészen új tartalmú elmélkedésre ad alkalmat. Ha pedig néha egy-egy nagyobb szabású sikkasztó, aki százezreket tüntetett el, mentegetőzik azzal, hogy őt a totalizátor vitte a lejtőre: mindannyiszor megszólal az egész közvélemény s még a sport-tudósítók is egyhangúan követelik, hogy a közönség játékszenvedélyét meg kell zabolázni, ha másként nem lehet: a lóversenyek megszüntetésével. Az újságokban gyakran, s egyszer-kétszer a parlamentben is megnyilatkozott ez a közóhajtás, s bár a sok felszólamlásnak, okos intelemnek és nemes célzatú kifakadásnak mind mostanáig semmi fogantója: még most is vannak s meglehet sokan, a kik nem tettek le arról a reményről, hogy lesz egyszer egy boldogabb idő, a mikor nem tartanak többé lóversenyeket s a kereskedősegédek, ügyvédbojtárok, kofák, mosónők és hordárok pénzét nem viszi el „Murád szultán” vagy „Götterdämmerung”.

E derék, emberszerető emberek gyakori felbuzdulása talán nem mindenben igazolt. Vannak, szép számmal, akik azért sikkasztanak, hogy nagyokat mulathassanak az orfeumokban és sok pezsgőt ihassanak. Éppen annyian vannak ilyenek, sőt meglehet, még többen, mint

azok, a kik a mások pénzét eltotalizálják vagy „elbukimukizzák”. Azért még soha senkinek se jutott eszébe, hogy az orfeumok bezárását követelje, s azt hangoztassa, hogy nem kell pezsgőt gyártani, vagy a mulatóhelyeken nem szabad pezsgőt tartani. A mint hogy ebben nem is volna ráció. Azt, hogy sikkasztások ne történjenek, vagy hogy ritkábban történjenek, nem lehet elérni a bűnre szolgáló alkalmak megkevesebítésével s azzal se, ha rendre bezárjuk mindazokat a helyeket, a hol ma az emberek bűnbe szédülnek. Bűnre szolgáló alkalom mindig lesz, éppen annyi, mint ma, ha nem ezek: a melyeket ma ismerünk, mások; és mindig lesznek sikkasztók is, a meddig az egész emberiség gondolkozása át nem idomul, a mi nem a tiltó intézkedésektől függ, hanem egyebektől. És a meddig lesznek, akik sikkasztanak, abban, ha sikkasztás történik, mindig kevesebb része lesz az intézményeknek, mint maguknak a sikkasztóknak. De a ma uralkodó világnézet a bűnért mindenkit okol: a környezetet, az ellenőrzés rendszerét, csak magát a bűnöst nem. És ez már jókora túlhajtása annak a tételnek, mely a szabadakaratot tagadja. Amikor ezekért a sikkasztásokért, melyek minden meeting után olyan következetességgel kerülnek napfényre, mint eső után a gomba, legelőször is a totalizatórt, a bookmakereket és a lovaregyletet tesszük felelőssé, egy kissé igazságtalanok vagyunk. És nagyon hiszékenyek, ha készpénznek vesszük, hogy az a sikkasztó élete fogytáig becsületes ember maradt volna, ha véletlenül ki nem téved a lóversenytérré. Sikkasztott volna biz az, más célra; ha nem előbb, utóbb, száz közül kilenczvenkilencz esetben.

Ebből nem következik, hogy a lovaregyletnek semmi köze a tömegek játékszenvedélyéhez, és hogy ennek a szenvedélynek fékezésére semmit se kell tenni. Nagyon

olcsó helyet a lovaregyletnek nem volna szabad a nagy tömeg előtt megnyitnia, mert az csakugyan nem méltó ehhez az úri szövetkezethez, hogy arra a célra, a melyet igen üdvösnek tarthat, de a mely cél a nagyon olcsó hely közönségétől fölötte távol esik, a szegények, az éhenkórászok s az eltévelyedettek filléreit is igénybe vegye. Azt is megtehetné, a lótenyésztés tiszteletreméltó ügyének minden nagyobb kockáztatása nélkül, hogy drágábbá tenné a második helyre való bemenetet, s megállapítaná, hogy a totalizátor csak nagyobb összegű tétet fogad el. Hogy ne járhasson ki a lóversenyre, csak az, a kinek a módja ezt megengedi, s ne fogadhasson ott, csak az, a ki a fölöslegéből fogad. Bizonyos, hogy a játókszenvedély ezt az intézkedést is megtudná kerülni; de ez az intézkedés mégis távol tartaná a lóverseny-tértől a tömeget; azoknak, a kikre nézve a játék közvetlen veszedelem, legnagyobb részét. És ha ennek következtében a lovaregylet jócskán veszítene jövedelméből, viszont teljesen elhárítaná magától azt a, ha nem is alapos, de minden esetre kellemetlen vádat, hogy tagjainak úri kedvtelését a játókszenvedélytől megtévelyedett, szennyes, éhező tömeggel fizetteti meg.

Valami efféle intézkedés jelentékenyen 'korlátozhatná, fékezhetné a totalizátor körül erősen dolgozó játókmániát, elterelhetné a lóverseny-térről az oda nem való elemeket, s a sokat hánytorgatott sikkasztási esetek számát igen megcsökkentené, helyesebben szólva: a sikkasztók nagy részét leszoktatná a totalizálásról, nagy többségüket egyéb nyilvános helyekre expedálná, fogassák meg magukat másért, másutt, más alkalmal. Ez is több volna a semminél.

De hogy ezentúl egyáltalán ne legyenek lóversenyek, az lehetetlen ábránd. A lóversenysport most van java fejlődésében. Angliában már kétszáz évvel ezelőtt

is voltak lóversenyek, s több mint száz év óta állandóan úzik ezt a sportot, de a kontinensen az egész multság alig hatvan-hetven esztendő. Abból, hogy ez idő alatt mekkorát fejlődött, s milyen területet hódított meg, kiszámítható, hogy ez a sport még nem érkezett fejlődésének zenitjére. Egyre több országot hódít meg; lassankint valamennyi kisebb birodalomban tért foglal; már Ázsiában is ló versenyeznek; s ahol ez a sport régibb, ott egyre több a versenynap; néhol a futtatás már mindennapos. Ebből a karrierből nyilvánvaló, hogy még sokáig lesznek futtatások, s ezekkel együtt totalizátorok és bookmakerek, mert a játékszenvedély hasonlóképpen emelkedőben van, egyre általánosabb lesz, mind inkább hatalmába ejti az összes társadalmi rétegeket: a pauperizmus növekedésével egyre több az olyan ember, akinek csak egyetlen reménysége van arra, hogy valaha kiemelkedhetik nehéz helyzetéből: az a remény, hogy a játékkal szerencsét csinál.

És mikor az egész világ játszik, mindennütt, százféle szerencsejátékot, a lovak gyorsaságára alapított szerencsejáték még a kevésbé gonoszak, a kevésbé veszedelmesek, s a kevésbé utálatosak közül való. A lófejű szörny nem olyan rettenetes, mint a milyennek festik. A tetet-lelket ölő, örületes izgalmat, szüntelen gondot, aggodalmakat okozó, éjszakát, napot, a játékosoknak egész gondolkodását lefoglaló, s a játékosnak egész existenciáját kockáztató, vérbe menő börzejátékhoz, a játékok játékához képest szinte ártatlan multság. Nem olyan igazságtalan, mint a sorsjáték; a játékost nem rövidíti meg azzal, hogy aránytalanul keveset fizet; nem csalthat meg úgy, mint a kártya, melyet hamis játékos kever, mert a turfon előforduló csalások, a melyek nem oly gyakoriak, mint a közönség hiszi, a ló verseny játékost nem fosztják meg

nyerési esélyeitől; több pihenést ad, kevésbé öli az idegeket, mint a rulett, mert a játék itt nem perczenkint, csak félóránként ismétlődik. Nem lehet éjszakákon át, hajnaliban, délelőttig játszani, füstös klubszobában, rettenetes spelunka mélyén, undok szomszédok társaságához kötöttek: a lóversenyjátékos nappal játszik, a levegőn, pihenőt tartva, olyan »környezetben, mely felüdítheti, s ha nyer, nem a jó barátja pénzét teszi zsebre, hanem egy ismeretlen sokaságét, a felhők közül hullott pénzt. A lóversenyjáték nem olyan borzasztó, mint a híre, de hát játék ez is, s a hol játszanak, ott, a sötét háttérben a sátán hegedül.

WORTH.

Mirtus-erdő mélyén, homályban, árnyékok járnak, az örök béke nyugalmaival, ösvényen, hol a lépés nem ad hangot. Fakó fény szűrődik át a sűrűsége, s kiáérteties világot vet egy viasz-sárga, cserkoszorús fejre, melyen a legvékonyabb ajkak a világon, mintha szóra válnának el egymástól:

— Láttam és megértettem az Életet. Láttam, hogy egy és ugyanaz az Apokalipszis szörnyűségével. De ha az ember a förtelmek özönvize, a fény, mely beragyog a fekete vizek mélységeibe: az örök Nőiség; s az ezüstös derengés, az egyetlen, a mi fölötte van e sötét, piszkos hullámoknak: ő Beatrice!

A másik két árnyék mindezt már a hatodik érzékel hallgatja. Talán össze is néznek egy kissé a hatodik érzékükkel. Az egyik szellemkar megérintené a másikat, de csak üres levegő érintkezik üres levegővel.

— Nézd — suttog az első léleknyelven a másikhoz — nem ez a cserkoszorús volt-e a legszebb ember a világon? Mintha minden vonása ezer meg ezer fájdalomból volna: arcza maga a Szenvedés.

— Meglehet — felelt a másik.

A cserkoszorús aztán tovább megy, megkeresni mesterét, Vergiliust; a másik kettő hátra marad egy kis akadémikus beszélgetésre.

— Az igazat megvallva — kezdi az, a ki utóbb szólalt meg — szeretném, ha bemutatna az ezüstös derengésnek. Nem értem őt egészen; túlon túl sok hetairát láttam földi életemben.

— Nemes Pyrrhon, magam is olyanformán gondolkodom, mint te, noha nem vagyok tudós e dologban. Az asszony igen bolond állat, bár különben tetszetős és formás.

— Lehet, tiszteletreméltó Erasmus, hogy egészen igazad van. Az asszony többnyire formás és még gyakrabban bolond.

— Beszéljünk róla, Pyrrhon. Mert különös, de beszélni is kellemetes róla,

— Nem gondold, hogy bemennék a kaszinóba? Meginnánk egy-két pohár éthert, s meghallgatnék mindazt a rosszat, a mit barátaink tudnak a nőről? Talán ott lesznek Molière, Schopenhauer és Baudelaire barátaink is.

— Neked igazad van, nemes Pyrrhon.

— Meglehet — felelt Pyrrhon.

Betértek a pókhálóból épült palotába, ahol a legjobb nevelésű árnyékok hajtogatták sűrűn a serleget, hogy minél hamarabb elfelejthessék az életet. Csakugyan ott voltak összes barátaik. De meglepetésükre, az asztalnál a főhelyet egy idegen foglalta el, a kit senki se ismert.

— Íme Pyrrhon és Erasmus — mondták az asztal körül ülők.

— Miről vitatkoztátok? — kérdezte Protagoras, a szofista, készen rá, hogy mindent megczáfoljon.

— Az asszonyról beszélgettünk — felelt Erasmus.

— Az asszonyról általában és különösen.

Mindenki Sokratesre pillantott. Távól Xantippétól, a bölcs boldogan vitatkozott ifjú barátaival az igazságról. Platon remegett. Hátha Erasmus könnyelműsége kegyetlen hatással lesz öreg mesterére?! Hátha az asszony említése komorrá fogja tenni s egyszerre elnémitja?? De a bölcs lenyelte Erasmus könnyelműségét is, mint hajdan a bürök-altatót. Xantippétól távol, a bölcs derült és igazságos maradt.

Ellenben annál nagyobb volt a hatás a költők zúgában. Alfred de Musset, a sok éhertől zavaros szemmel, mereven nézett maga elé. Az asszony? Nem emlékezett többé semmire, Lord Byron hátrasimította fűrtéit, mintha egy sereg kísértetet akart volna elűzni homloka tájáról. Goethe mosolygott s két garas ára földi csókért oda adta volna az egész előkelő társaságot.

De a költők sem óhajtottak vitatkozni, midőn mindenek csodálkozására, a jövevény ragadta meg a szót: az ismeretlen, a ki a fő-helyre fészkelte be magát.

— Senki se mondhat róla többet mint én — szól az idegen. — Az asszonyok nagy sokasága hevert a lábam előtt. Szép napjaimban koronás nők kerestek, s kiválasztottjaim mindenha sivalkodva magasztaltak.

— Ki lehet ez az ismeretlen árnyék? — kérdezte Pyrrhon titkon Erasmustól.

— Ő bizonyára Don Juan, a sevillai burlador — felelt Erasmus.

— Meglehet — szól Pyrrhon. — De nekem úgy tetszik, hogy kissé beszédes.

— Az asszony — folytatta az idegen — buta, hivalkodó és páváskodni szerető.

— Engedelmet — szól közbe Protagoras — az Isten azért adott a pávának szép tollakat, hogy tessék.

— Nem — vitatkozott az ismeretlen. — Az Isten

azért adott a pávának szép tollakat, hogy kitépjük és felhasználjuk.

— Ez valamely nagy állambölcs — suttogta Erasmus.

— Meglehet — felelt neki Pyrrhon — mert kicsinyes dolgokat beszél.

— Ismertem egy perui hölgyet — erősködött a jövővény — a kinek egyetlenegy ruhája százhuszezer frankjába került. Egy fél millió ember napi élelmébe.

— Fúj! — szóltak az asztal körül többen.

— Ez Peabody, az emberbarát — találgatta Erasmus.

— Első kreációimtól — beszélte a közlékeny idegen — az asszonyok egyszerűen megvadultak. Egy költeményem, mely szürkeségével sejtelmeket ébresztett, feketeségével pedig megrázott minden nőt lelkét: álmatlaná tette a fél világot.

— Mégis költőnek kell lennie — vélte Erasmus.

— Igaz, hogy én Én vagyok — folytatta az ismeretlen — s bizonyára nehezen leszek pótolható. De voltak tanítványaim, a kiket magam neveltem. A hozzám hasonló tehetséget mindig megbecsültem, házamba fogadtam és arannyal fizettem.

(— Minden esetre művészlélek — jegyezte meg Erasmus, s helyeslőleg bólintgatott a beszélő felé.)

— ...Mert előttem csak egy volt kedves: az ügy — magyarázta a rejtelmes árnyék s kiürítette előbb a jobbra, majd a balra ülő lélek serlegét. — Gazdag ember voltam, birtokosa egy pompás falusi jószágnak, a melynek kényelmében koronkint meg-megpihentem. De soha se tudtam sokáig tétlenül maradni. Valami visszahajtott a munkához, s szüntelen azt súgta a fülembe: „Csak előre, csak előre!...”

— Ah, már értem! — szólt Erasmus a homlokára

ütve. Ez valami admirális, a ki örökkön visszasóvárgott a tengerre.

— Vagy meglehet — vélte Pyrrhon — hogy az északi sark egy szerelmese, a kit életének végéig kísértett a jégmezők emléke.

De ebben a pillanatban egy szolgálattelvő angyal lépett az ismeretlenhez, s így szólította meg mennyei udvariassággal:

— Bocsánat, uram, minthogy ez a társaság zártkörű, s minthogy ebben a helyiségben osak a Gondolkozók Klubjának tagjai foglalhatnak helyet, szabad kérem Uraságodnak a tagságát igazoló jegyét?

Az ismeretlen egy pillanatra zavarba jött, de aztán felülkerekedett benne egy halhatatlan ősének a humora, és így szólt:

— Bizony nekem nincsen tagsági jegyem, mélyen tisztelt árnyékok. Méltóztassanak kidobni innen, mert az igazat megvallva, én csak szabó vagyok.

A szabót kidobták.

SIC ITUR AD ASTRA.

— *Erkölcscrájz színházi hírekben,* —

Ápr. 25. Edmond Rostand, a *Cyrano de Bergerac* nagynevű szerzője, új drámát fejezett be, melynek előadási jogát a tantième-ken felül fizetendő kétszázezer frankért a *Renaissance* színház szerezte meg. A halhatatlan költő új remekművét a *Renaissance* igazgatóján: Sarah Bernhardt asszonyon kívül eddig csak két beavatott olvasta: Rostand úr két bátyja; akik közül az egyik posta-felügyelő, a másik a közmunkatanács titkára. A beavatottak a darab tartalmából kiküldött tudósítónk előtt mindössze annyit árultak el, hogy az új költemény még *Cyrano de Bergerac*-ot is messze túlszárnyalja. Sajnos, a lázas 'munkásság, melylyel új chef-d'oeuvre-jének befejezésén dolgozott, a nagy költő idegzetét annyira kimerítette, hogy orvosai tanácsára már legközelebb hidegvízgyógyintézetbe fog vonulni, hová az egész művelt világ részvéte és érdeklődése kíséri. Mi is tiszta szívből kívánunk a beteg remekírónak jobb egészséget.

Ápr. 28. Amitől aggódó jóbarátok tartottak, bekövetkezett: Edmond Rostand megőrült! A napfényes elmére örök homály borult; az alkotás gyermekági láza megölte a XIX. század legnagyobb drámaírói zsenijét! Mily szerencse a szerencsétlenségben, hogy az

örökre elborult zseni második nagy művét már befejezetten hagyja az utókorra! Mialatt a nagy író egy elmeógyógyintézet komor falai közt viaskodik kérérlhetetlen betegségével: mi még egyszer gyönyörködni fogunk szellemének ragyogó tűzijátékában, utolsó alkotásának premiere-jén! ... Ez a nagy irodalmi esemény szeptember elejére várható; az új remekművet tudvalevőleg a *Renaissance* színház fogja színre hozni, Cocruelin orrával és bengáli tűzzel.

Máj. 3. Edmond Rostand, a halhatatlan költő állapota, fájdalom, reménytelen. Dühöngő rohamai vannak, naponta kétszer-háromszor is s ezek elmúltával teljes apathiába süllyed, vagy kétségbeesetten sir, mint egy beteg kis gyermek. Táplálékot napok óta nem vesz magához, ápolóit lelövással fenyegeti s tegnap kétszer tett öngyilkossági kísérletet. Csak pillanatokra tér magához s ilyenkor ezt az egy szót ismételteti: „Scarron! Scarron!” *Scarron* a címe ugyanis új chef d'oeuvre-jének, mely a nagy költő nevéhez méltó előadásban szeptember elején fog színre kerülni a *Renaissance*-ban, fölemelt helyárrakkal. Ez a megható irodalmi és színházi esemény a lakosság minden rétegében oly érdeklődést támasztott, aminőre eddig alig volt példa a színházak történetében. Az első kétszázötvennyolcz előadásra az összes jegyeket elkapkodták.

Szept. 5. *Scarron-t*, Edmond Rostana új remekművét, holnap hozza először a *Renaissance*-színház, a költő nagy nevéhez méltó kiállításban, Cocruelin orrával, bengáli tűzzel stb. Az utolsó próbákat maga a szerző vezette, akiről tévesen terjedt el az a hír, hogy megőrült. Ellenkezőleg a halhatatlan költő soha sem volt annyira eszénél, mint amikor, megfoghatatlan módon, azt a hírt költötték róla, hogy beteg. Minthogy az első négyszázharmincz előadásra az összes jegyek elkel-

tek s így a *Renaissance* környékén másfél évi, minden este örült tolongás várható, a préfet de police úgy intézkedett, hogy amíg Edmond Rostand darabja műsoron lesz, a rendet a boulevardon három zászlóalj lovasrendőr fogja fentartani.

Szept. 8. A *Renaissance*-színházban legközelebb egy olyan érdekes dráma fog színre kerülni, melyhez képest *Cyrano de Bergerac* és *Scarron* unalmas ócskaságok, A dráma címe *Phryne*, szerzője Massaréna Horace báró, az általánosan ismert sportsman, akit horizontale-körökben csak Csontos Szigfriednek neveznek. Massaréna báró nevére bizonyynyal élénken emlékeznek még olvasóink, mert hisz csak a múlt héten történt, hogy a rendőrség megakadályozott egy flöretpárbajt, amely Massaréna báróért két előkelő hölgyet állított volna egymással szembe: Q. grófnőt, a brazíliai nagykövet feleségét és Y. hercegnőt, aki azóta X. úrhoz, a híres bikaviadorhoz ment nőül. Massaréna báró ebben a nagy feltűnést keltő első darabjában egy nagyon ismert, kitűnő művésznővel való viszonyát írja le s érdekes, hogy a hősnőt, akit a szerző diabolikus lénynek fest, éppen ez a nagyon ismert, kitűnő művésznő fogja eljátszani. Madame Mississippi ugyanis, akivel ezúttal történik meg először, hogy önmagát játszsza, *Phryne* első száz előadásának időtartamára kibékül Massaréna báróval. A kitűnő szerzőnek, aki ma 29 éves és tehetségének teljességében tündöklök, ez idő szerint kilencz előkelő hölgygyel van viszonya. Ezek az érdekes hölgyek mindannyian jelen lesznek az első előadáson, sőt egy bizalmas értekezleten azt is elhatározták, hogy az új drámaírónak cserkoszorút nyújtanak fel, ezzel az ajánlással: „Herkulesnek — a kilencz grácia.” Az első háromszáz előadásra a jegyeket holnap délig lehet előjegyezni a *Gymnase* fő-pénztáránál.

Okt. 1. Gabriele Barocco, a tizenkilencedik század legnagyobb költője, tegnap Parisba érkezett, hogy jelen legyen új darabjának: *A kék szerelem* című mitológiai regének utolsó próbáin és premiéréjén. Az ünnepezt író mindenekelőtt végignézte darabja első főpróbáját s kijelentette, hogy az előadás minden várakozását fölülmúlja. Szerencse-kívánatokkal halmozta el Tedeschi asszonyt, aki az új darabban jobban sántít, mint valaha s ünneplésen megígérte neki, hogy ha a művésznőt nem is, leányát, Tedeschi kisasszonyt mindenestre feleségül fogja venni, ha a *Kék szerelem* legalább egy évig műsoron marad. Barocco úr a főpróbáról egyenesen a rendőrfőhöz hajtatott, aki előtt azt a meglepő vallomást tette, hogy ő: Barocco Gábor., római születésű 34 éves író, tavaly, július 29-én este kilenczefél órakor, édes atyját, idősebb Barocco Gábor urat a Bois de Boulogneban, rablógyilkossági szándékból, orozva megölte. A rendőrfő eleinte nem akart hitelt adni e vallomásnak, de Barocco úr, aki a *Kék szerelem* premierjére egy páholyt ajánlott fel a közbiztonság legfőbb öre számára, konokul megmaradt állítása mellett s letartóztatását követelte. Ez meg is történt, mintán a rendőrfő jegyzőkönyvbe vétette, hogy a letartóztatásért a felelőséget teljesen Barocco úrra hárítja. A szenzációs eset természetesen roppant feltűnést keltett s a *Porte-Saint-Martin* előtt, ahol a *Kék szerelem* e hó 6-án kerül bemutatóra, esti kilencz óráig verekedtek a jegyekért. A rendőrség délelőtt tíz órától estig százharmincz heves vérű színház-barátot tartóztatott le.

Okt. 8. A *Kék szerelem* századokra szóló sikere egy pillanatra elvonta a figyelmet a Barocco-pörtől. E pör végtárgyalását ma tartották meg a Palais de Justice-ben óriási érdeklődés mellett. A végtárgyalás épp

oly gazdag volt szenzációs fordulatokban, mint maga a *Kék szerelem*. Barocco úr védőügyvéde ugyanis a bíróság elé terjesztette idősebb Barocco úr halotti levelét, melyből kiderül, hogy az apagyilkossággal vádolt költő már másfél éves korában elvesztette atyját, s így nem lehetett módjában a terhére rót cselekedetet elkövetnie. A *Kék szerelem* költője erre loyalsan kijelentette, hogy az egész esetet a vasúti kupében álmolta s a főpróba okozta izgatottságában történhetett, hogy álmát nem tudta a valóságtól megkülönböztetni. Különben is, mint költő, az életet álomnak és az álmot életnek tekinti. A bíróság erre a vádlottat felmentette, örömmel emelvén ki az ítéletben, hogy szívből gratulál a feddhetetlen írónak darabja nagy sikeréhez. Barocco úr viszont megígérte, hogy a legközelebbi premiéreje alkalmával nem fog a büntető törvényszéknek hasonló alkalmatlanságot okozni. Ezzel elbúcsúzott bírától, s szállójába hajtattott, ahol egy amerikai imprezárióval kötött szerződést. A *Kék szerelmet* ugyanis, melynek ezredik előadására már nem kapni jegyeket, Amerikában is színre hozatja, *Sötét gaztett* címen. Az imprezárió kikötötte, hogy a színlapon a szerző neve helyett csak ez az egyszerű megnevezés fog szerepelni: írta egy apagyilkos. Kikötötte továbbá, hogy joga van a színlapon megígérni a közönségnek, hogy a szerzőt az első előadás után az egész közönség jelenlétében fel fogják akasztani. E jogért öt millió métermázsa sterlinget ajánlott fel a halhatatlan költőnek.

Okt. 21. Kínos eset tartja izgatottságban a színházi köröket. Cherami Albin urat ugyanis, az ismert kitűnő vígjáték- és vaudeville-író, kinek legújabb bohózatára: *Az ideges rinoczerosz-ra*, éppen most készül a *Palais Royal*-színház, tegnap zsebtolvajlásra érték. Egy tizenkét éves, beteg koldusleánykát fosztott ki, kilopván zse-

béből ama filléreket, melyeket a gyermek pár perczczel azelőtt koldult össze. Az eset után Cheramit a rendőrségre kísérték, ahol az ügyeletes rendőrtisztviselő előtt sirva vallotta meg, hogy már gyermekkor óta kleptomaniában szenved, s épp ez okból lépett a vígjátékiról pályára. Érdekes, hogy Cherami azzal vádolja a rendőrt, aki őt bekísérte, hogy ez addig pofozta őt, míg ájultan rogyott össze.

Old. 29. Cherami Albint, a kitűnő fiatal mestert, akinek *Idegés rinoczerosz-a*, a század legnagyobb kaszsa-sikerének kezd bizonyulni, ma újra kihallgatta a vizsgálóbíró, ama kis kellemetlenség miatt, amelyről mi is megemlékeztünk. Cherami úr ez alkalommal azzal a meglepő vallomással állott elő, hogy az egész zsebtolvajlási jelenet csak komédia volt, s hogy az állítólagos koldus-leányka a *Cluny*-színház egy fiatal hölgy-tagja, akivel hosszabb idő óta bizalmasabb ismeretségben van. Másrészt kijelentette, hogy a sergent kegyetlenkedéséből egy árva szó se igaz, s hogy a rendőr oly ártatlan, mint a ma született rinoczerosz. X. kisasszony, a *Cluny* bájos tagja, hasonló vallomást tett, Cherami úr pedig a vizsgálóbíró ama kérdésére, hogy: „Akkor hát miért kompromittálta magát?” — nevetve jegyezte meg, hogy: „Hja, uram, mikor az embernek új darabját adják, valamivel foglalkoztatnunk kell a közönséget!” A vizsgálóbíró szívből gratulált a sikerült csínyhez. Itt jegyezzük meg, hogy az *Idegés rinoczerosz* előadásaira ebben az évben jegy már nem kapható.

A BUDAPESTI GRAND CAFÉ PARIISIEN-BEN.

— Szezonkép több változatban. —

FŐ-SZEMÉLYEK:

Montmorency herceg, ellen-admirál és a Grand Ca'fé
Parisien vezér-pincére.

Beurepaire vicomte, borfiú ugyanott.
Delia Sedia örgróf, éték-hordó a Grand Café Parisien-ben.

Mellék-személyek: vendégek, akik szeretnek ott lenni, ahová grófok járnak.

Történik: Budapesten, a Városligetben.

I.

Délután.

(Szín: A Grand Café Parisien pavillon ja és kerti helyisége. A berendezés a francia ízlést kiabálja.)

A *vicomte* (asztalkendővel a hóna alatt, cigarettázva jön): Ellen-tengemagy úr, a tizenkettős asztalhoz két nő ült le; narancsvízlet kérnek. Adjak-e nekik?

A *herczeg*: Két nő? (Fölteszi monokliját, s kezét szemé elé tartva, élesen fixírozza a vendégeket.) Ismeretlenek, tehát nem tartoznak a jó társasághoz. Fel kell szólítani őket, hogy távozzanak.

Vicomte (a hölgyekhez lépve): Azzal a köteles udvariassággal, melyet én magam még ismeretlen hölgyektől se szoktam megtagadni, felszólítom önöket, hogy távozzanak innen.

Az *idősebb nő*: Megbolondult? Hogy mer így beszélni? Ön bizonyosan téved!

A vicomte (felsőbbsséggel és önérzettel): Jegyezze meg magának, asszonyom, hogy én sohase tévedek.

Az őrgróf (megszólal az egyik sátorból): Nem kell velők sokat teketóriázni; láttam őket a váczu-utezán sétálni, s engem sohase csal meg a szemem. Na, vén-asszony, uczczu, szaporán; el balfenéken!

Az idősebb hölgy: Micsoda szemtelenség! Hívják elő a gazdát!...

A fiatalabb hölgy: Mama az istenért!... Nem volt még elég? ... A sétálók mind ide néznek!... Menjünk inkább, menjünk hamar, hamar!...

Vicomte (az idősebb hölgyhöz): Szégyelje magát, hogy ilyen mesterséget folytat! (A fiatalabbikhoz:) No, muezuskám, előre! (A hölgyek rémülten menekülnek.) Lám, lám, narancsvíz kellene nekik!

Az őrgróf: Nini, mégse ezek voltak, a kiket láttam! Mindegy. Minden vénasszony gyanús, a ki él.

Vicomte: Mennydörgettét! Most meg egy ifjú párocska akar letelepedni a lombok között! Hohó, lelkem, itt nem játszunk bújócskát!

Őrgróf: Küldd őket Budára. De itt a berezeg. Ó majd intézkedik.

A herczeg (a fiatal párhoz lépve): Mi tetszik? (Fölteszi monokliját; szemléli a hölgy kalapját, cipőit és ékszereit, s egy szánó tekintetet vet a hölgy kísérlőjére.)

A kísérlő: Egy fagylaltot és egy jeges kávéat kérek.

A herczeg (fagyos mosolylyal): Bocsánat, de ön be fogja látni, hogy egy fagylaltért meg egy jeges kávéért nem nyújthatunk búvóhelyet szerelmes párocskának. Önök rossz helyt kereskednek. Nekünk ügyelnünk kell arra, hogy itt illetlenségek ne történhessenek.

Az asszonyka (fellobbanva): Mit beszél itt össze-

vissza? Elment az esze? De hisz mi férj és feleség vagyunk! Nem látja a jegygyűrűinket?

Herczeg (szánakozó mosolylyal): Azt mindenki mondhatja, édes asszonyom. Nekem három jegygyűrűm van, s egyszer se vagyok megesküdvé. De hagyjuk ezt. (Szigorúan): Szóval, uram, legyen szíves felmutatni a házasság-levelét, vagy pedig sürgősen elhagyni a helyiséget.

A férj: Engem ön nem hoz zavarba. Hallottam már uraságodról...

Herczeg: Nevezzen egyszerűen ellen-admirálisnak.

A férj:... és okultam a törtétekből. Íme a kívánt házasság-levelé!

A herczeg (megszemléli az okiratot): S ki biztosít róla, hogy ez a házasság-levelé csakugyan az öné? Hogy ez a hölgy valóban az, a kit ez az okirat említ? S végre, hogy ez a házasság-levelé nem hamisítvány? Eh, végre is elvesztettem a türelmemet! Nincs időm ily hosszan foglalkozni az önök ügyével. Jó, maradjanak itt, ha annyira ragaszkodnak hozzá, de megjegyzem, hogy nem fogják kiszolgálni önöket. (Bólint, s gúnyosan int a kezével. A fiatal pár dühösen távozik.) Hallatlan! Alig lehet megszabadulni tőlük! ... Nini, megint egy! De hát ma egész nap nem leszünk békességben?

Egy magános fiatal ember leül a terrasszon): Egy pohár cognacot kérek!

A vicomte: Ugyan? Hát aztán van-e pénzünk, uracskám?

A fiatal úr: Mi köze hozzá? Egy pohár cognacot kértem; hozza el!

Vicomte: Jó, de megjegyzem, hogy nálunk egy pohárka legolcsóbb cognac három forint.

A fiatal úr: Egy pohár cognacot mondtam!

Vicomte: A legolcsóbból?

A fiatal úr (sértődötten): Nem, a legdrágábból!

Vicomte: Egy pohár másfél font sterling! Gondolja meg a dolgot!

A fiatal úr: Tartsa meg a tanácsait, s hozza a cognacot!

Vicomte: A mint akarja. De ön érteni fogja, ha felhívom, hogy szíveskedjék előre fizetni. (A fiatal úr a tárczájába nyúl.) Megjegyzem, hogy a cognac nem jó.

A fiatal úr: Másfél font sterling? És nem jó?

Vicomte: Különben ízlés dolga. Én nem tartom jónak. Másutt huszonöt krajczár, nálunk másfél font sterling.

A fiatal úr: No de ez igazán sok!

Vicomte: Én is úgy találom. De nálunk ez az ára. A kinek nem tetszik: le is út, fel is út. Ez a Grand Café Parisien!

A fiatal úr: És ha uraságod maga volna az angol királynő, még akkor is ...

Vicomte: Önnek igaza lehet, de figyelmeztetem, hogy ön itt tulajdonképpen Parisban van, s minthogy Budapeستől Parisig a legolcsóbb mentdíj száznegyvenhét forint ötven krajczár, ön még mindig megtakarít százhusz és egynehány forintot...

A fiatal úr: Köszönöm a szívességét. Kár, hogy az ördög nem olyan szíves, elvinni uraságodat. (Mérge-sen el.)

A vicomte (utána kiált): Szelber áner!

Az őrgróf: Végre magunk maradtunk.

A vicomte: Enfin seuls! (Előveszi a *Vie parisienne*-t, leül s olvasni kezd. Majd félreteszi olvasmányát s még egyszer utána kiált a fiatal urnák): Szelber áner, szi Lump!...

II.

Este.

(Szin: Az ebédlő; berendezés mint fentebb.)

Egy vendég: Pinczér! ... Pinczér úr, kérem!.. .
Garçon!... Kérem... Izé... Kérem, legyen olyan
szíves!...

Az őrgróf (nem mozdul; úgy áll az oleander-fa
mellett, mint egy kerti szobor).

A vendég (oda megy érte): Kérem, jöjjön csak
ide!...

Az őrgróf: Mi az? Mit óhajt? (Oda fárad a vendég
asztalához.)

A vendég: Mondja, kérem, mi ez?

Az őrgróf lenéző tekintetet vetve az ételre, a melyre
a vendég mutatott): Ez? Filets de baleine à la Brahma-
putra. Czethal-szelet Brahmáputra módra, Ön couvert-t
óhajtott, nem?

A vendég: De hisz ennek szaga van!

Az őrgróf: Parbleu! Meghiszem azt.

A vendég: A czethal kissé idős lehetett.

Az őrgróf: Mintegy ötezerkétszáz éves. Ez az a
czethal, a mely annak idején Jónást lenyelte.

A vendég: E szerint történelmi nevezetességű cze-
thal? Ó, az már más, egészen más! . . .

Az őrgróf: Már kevés van belőle, s azért meglehe-
tősen drága.

A vendég: Akkor hát vigye vissza ezt is, hogy el
ne fogyjon végképp a kiváló őslény! Tisztelem őt, mint
történelmi relikviát, de enni nem eszem belőle.

Az őrgróf: Egyéb megjegyzése nincs? Igazán
nincs? No, hála istennek! (Boszúból csak egy félóra
múlva hozza a sültet.)

A vendég (ki a késével és villájával egy egész Wagner operát dobolt végig az asztalon, pihent erővel esik neki a sültnek. De ezt kés nem vágja): Kérem! kegyeskedjék csak ide fáradni!...

Az őrgróf (előkerül): Már megint? ...

A vendég: Mi ez?

Az őrgróf (fagyosan): Czipótalp őzmártással.

A vendég: S ezt itt megeszik?

Az őrgróf: Hja, más nem igen van; minden elfogyott.

A vendég: De hisz ezt el se lehet vágni!

Az őrgróf: A sült egy kissé kemény, de a mártás párisi. Különb, nem beszélem rá, hogy megegye. Én nem enném meg, de ez ízlés dolga. Vannak emberek, a kik akármit megesznek.

A vendég: Mondja, kérem, ön oly egészségesnek látszik! ... Csak nem szokott itt étkezni?!...

Az őrgróf: Nem vagyok beteg, hogy itt étkezzem! S ha akar egy jó tanácsot, azt ajánlom, hogy ha egészséges akar lenni, vacsoráljon otthon.

A vendég: Köszönöm, barátom.

Az őrgróf: Azért semmi konfidencia! (Boszuból csak egy óra múlva jelentkezik ismét.)

A vendég: Hogyan, ön már a fagyaltot hozza?

Az őrgróf: Hallja, én türelmes ember vagyok, de ennyi faggatás idegessé teszi az embert. Van még egyéb kérdezni valója is? Igen? Nos, én azért vagyok itt, hogy önök a konyhában ne igen lábatlankodjanak, de nem azért, hogy tudatlan felnőtteket oktassak ... Végre is, egy bolond többet tud kérdezni, mint a mennyire száz bölcs ...

A vendég: Hogy őszinte legyek, ön kissé szóki-mondó. Mondja, kérem, mennyiével tartozom?

Az őrgróf: Öt és fél mázsa sterling az egész.

A vendég: Igazán csekélység.

Az őrgróf: A népkonyhában olcsóbb.

A vendég: Egy félesztendeig oda fogok járni; meg kell böjtölnöm ezt a lakomát. (Édes mosolylyal el. Az ajtóból még egyszer, hosszan, visszanez s félhalkan ezt a szót suttogja): Adieu! Adieu! Adieu!...

III.

Éjjel

(Ugyanott. A helyiség üres; már csak a herczeg, az őrgróf és a vicomte 1 áthartó a színen.)

A herczeg: Az óra már éjfélt ütött s a föld már néma lön ... de mi még most sem pihentünk. Grossmutter hat keinen Feiertag. Őrgróf, ön panaszkodó levelet fog irni egy pesti újsághoz egy vendég nevében, amelyben a *Grand Café Parisien*-ben uralkodó drágaság ellen kel ki. Vicomte, ön egy estilaphoz ír s több vendég nevében bosszúsan beszéli el, hogy hanyagul, botrányosan szolgálták ki önöket. Én magam két cikket is írok; az egyikben tüzetes kritika tárgyává teszem ételeinket; a másikban arról panaszodom, hogy kiutasítottak a helyiségből.

A vicomte: Én még most se értem, miért írjuk ezeket a panaszkodó leveleket? Mire jó mindez?

A herczeg: Vicomte, ön még igen fiatal. Ezekkel a felszólamlásokkal kitűnő szolgálatot teszünk az üzletnek. Mert nincs jobb reklám, mint az efféle panaszok. A publikum is olyan, mint az asszony; ha azt akarod, hogy imponálj neki, hogy meghódítsd örökre: bánj vele roszul! ...

A vicomte (tisztelettel): Ó, ellen-admirál, micsoda elme lakik önben!

A herczeg: Nézzen körül itt egy kicsit: meg fogja tanulni ön is, amit a tudomány a nagyvárosok psziho-

logiájának nevez. És rá fog jönni erre a három alapigazságra: 1. Add drágán, amit kémelek tőled: ha nagyon drágának találják, azt fogják hinni, hogy jó. 2. Nézd le a közönségedet, fumigáld őt, bánj vele megvetően. Azt fogja hinni, hogy: terhedre van, hogy más közönségre számítasz, s boldog lesz, ha ott lehet, ahol a nála nagyobb urakat várják. 3. Egy-kettőt pedig dobj ki közülök, hogy hosszú életed legyen a földön. Egy helyett, akit kilöksz az ablakon, száz fog berohanni az ajtón.

Vicomte: Óh. ellen-admirál, mily ember, mily zseni, mily diplomata ön!

A herczeg: Ma tiportunk rajtok, úgy-e? Még ez a pár mérges cikk, s holnap verekedni fognak érte, hogy bejuthassanak, ahogy hajdan meghaltak érte, hogy a Szent Földet megláthassák!... Mit mondok: holnap? Még nem virrad, s a nép már zug ablakaink alatt!

A név (kívül, a *Panem et circenses* nótájára):
Fagylaltot s grófokat! A grófokkal akarunk enni! A grófokkal akarunk fagylaltozni!

A herczeg (cezári arczczal): Miért zúg a tömeg? Kívánja eskümet?! (Felriad hadvezéri borongásából.) Fegyverre, vicomte! Vissza, kinek kedves az élete! (A herczeg, az örgróf és a vicomte előre rohannak s csatába bocsátkoznak az ostromlókkal. A csata még most is tart.)

TARTALOM

	Oldal
Lóverseny.....	1
Kis fiúk, kis leányok	9
Aszfalt Betti	18
Az elátkozott fű	27
Becsületének orvosa.....	40
Őszi kontemplációk.....	44
Twistek.....	53
Nagyszombat	58
A pengő érez és a zengő cymbalom	62
A színlörök pszichológiája	69
Farsang	74
Utazás Budapest körül	77
Regénytárgyak.....	82
Fázódások	92
A gerolsteini berezeg naplója	96
Az újkor alkímistái.....	102
Lóverseny-alakok	108
Nemzetünk barátja	120
Szélmalomharczok	129
Selyem és rongy	135
Szentimentális séta	142
Bálozás	149
Böjti prédikáció	158
Tavaszi	162
A premiére-ek közönsége	166
Operabálon.....	177
Nyári multságok	184
Budapest világváros	193
Az arénában	200
Sylvana.....	208

	Oldal
Diákhálál.....	216
Rose Pompon.....	221
Kilencz krajczár	227
A maharadzsák	230
Jubileum	238
Georges	244
A szerencse-malacz.....	249
Automobil-bankét.....	256
A fehér szegfű.....	263
A lófejű szörny	271
Worth	277
Sic itur ad Astra	282
A budapesti Grand Café Parisien-ben.....	288